

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ŞANLIURFA (MERKEZ) İLİ HALK HEKİMLİĞİ ARAŞTIRMASI

Mehmet DAĞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ŞANLIURFA (MERKEZ) İLİ HALK HEKİMLİĞİ ARAŞTIRMASI

Mehmet DAĞ

Danışman: Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.... / / 2019

İMZA

Adı Soyadı

ÖZET

ŞANLIURFA (MERKEZ) İLİ HALK HEKİMLİĞİ ARAŞTIRMASI

Mehmet DAĞ

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ

Ekim 2019, XV+203 sayfa

Sağlık, canlıların sahip olduğu en büyük hazinedir. Bu nedenle insanoğlu sağlığını korumak için hastalıklara karşı, yüzyıllardan beri çözüm arayışı içinde olmuştur. Bireyin hastalıkları tedavi ederken elde ettiği tecrübeler sayesinde toplumun “halk hekimliği” olarak adlandırdığı kültürel yapı ortaya çıkmıştır.

Tezimizin konusunu oluşturan Şanlıurfa (Merkez) ili halk hekimliği; inanma ve geleneksel tedavi pratiklerinin yörede en yaygın olanlarını içermektedir. Çalışmanın birinci bölümü; Şanlıurfa’nın tarihi, coğrafi, beşeri, turistik ve ekonomik yapısı ile halk hekimliği hakkında yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde halk hekimliği ve genel kavramlar ile ilgili olarak halk hekimliğinin tanımı, tarihi, toplum içindeki yeri, Türklerde halk hekimliği, Anadolu ve Şanlıurfa’daki halk hekimliğinin yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca halk hekimliği ile ilgili genel kavramlar da bu bölümde açıklanmıştır. Tedavi yöntemleri başlığı altında incelediğimiz üçüncü bölümde ise büyü niteliği taşıyan tedavi yöntemleri, hem büyü hem gerçekçi nitelik taşıyan tedavi yöntemleri ve tamamen gerçekçi nitelik taşıyan tedavi yöntemleri ele alınmıştır. Tezimizin dördüncü bölümünde Şanlıurfa’daki halk hekimliği uygulamaları kapsamlı bir şekilde ele alınarak yöredeki hastalıklar için başvuru olan tedavi yöntemleri tespit edilmiştir.

Beşinci bölümde ise yöredeki ocaklara yer verildikten sonra çalışmanın değerlendirme ve sonuç kısmına görüşme yaptığımız kaynak kişilerin listesine, kaynakçaya, fotoğraflara ve ekler bölümüne yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Şanlıurfa halk kültürü, halk hekimliği, hastalık, sağaltma.

ABSTRACT**ŞANLIURFA (CENTRAL) CITY FOLK MEDICINE RESEARCH****Mehmet DAĞ****Master Thesis, Turkish Language and Literature Department****Supervisor: Assoc. Dr. Ayhan KARAKAŞ****October 2019, XV+203 pages**

Health is the greatest treasure of living things. Therefore, human beings have been searching for solutions against disease for centuries to protect their health. Thanks to the individual's experiences in treating disease, the cultural structure that the society calls "folk medicine" has emerged.

The subject of our thesis refers to the folk medicine of Şanlıurfa (Central); the most common beliefs and traditional treatment practices in the surrounding. In the second part of the study, the definition of folk medicine, its history, its place in society, folk medicine in Turks, folk medicine in Anatolia and Şanlıurfa are tried to be determined. In addition, general concepts related to folk medicine are explained in this section. In the third section, which is examined under the title of treatment methods, the treatment methods that have the quality of magic, the treatment methods that have both magic and realistic quality and the treatment methods which have a totally realistic nature are discussed. In the fourth part of our thesis, folk medicine practices in Şanlıurfa are discussed in detail and the treatment methods applied for local diseases are determined.

In the fifth section, after sacred healing centers in the region are mentioned, the list of the source persons interviewed, bibliography, photographs and annexes are included in the discussion and conclusion parts of the study.

Keywords: Şanlıurfa folk culture, folk medicine, illness, healing.

ÖN SÖZ

İnsanoğlunun kültürel birikimini merkezine alan halkbilimi, bir kültür yaratıcısı ve taşıyıcısı olarak, insan hayatı boyunca var olmaya devam edecektir. Evrende her varlığın bir öyküsü vardır. Tıpkı ilk insanların beslenmeyi, üremeyi, barınmayı ve her türlü tehlikeye karşı korunmayı öğrenmiş olması gibi bireyin kendi güvenliğini sağlamak ve hastalıklara karşı şifa bulmak için çareyi doğada arama serüveni insanları doğaya, gizli güçlere, büyüye ve bitkilere yöneltmiştir.

Bireyin en temel haklarından biri olan yaşam ve yaşamın sağlıklı bir şekilde devamının sağlanabilmesi için ilk çağlardan günümüze kadar halkın deneyimlediği pratik ve uygulamalar halk hekimliğinin öyküsünü oluşturmuştur. Hastalıklar karşısında yapılan uygulama, pratik ve tedavi yöntemleri ile Şanlıurfa halk hekimliğinin öyküsünü kaynak kişilerden elde edinilen veriler ışığında tespit ederek gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır.

Şanlıurfa (Merkez) İli Halk Hekimliği Araştırması adını taşıyan tezim beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ve girişte araştırma alanı ile ilgili genel bilgilere ve halk hekimliği ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise halk hekimliği ile ilgili genel kavramlar incelendikten sonra Türklerde halk hekimliği, Anadolu’da ve Şanlıurfa’da halk hekimliği pratik ve uygulamaları da incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Şanlıurfa halk hekimliğinde uygulanan tedavi pratikleri ile korunma yöntemleri de incelenmiştir. Dördüncü bölümde Şanlıurfa halk hekimliği uygulamalarına yer verilmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde ise yörede tespit edebildiğimiz ocaklar ile ocaklıların uyguladıkları tedavi yöntemleri incelendikten sonra çalışmamız değerlendirilip sonuçlandırılarak tamamlanmıştır.

Tez çalışmam sırasında bana çalışma gücü veren dönem arkadaşım Mina HAMAMCI’ ya, bana yol gösteren değerli hocam Sayın Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ’ a ve çalışmayı SYL-2018-10276 numaralı Bilimsel Araştırma Projesi olarak destekleyen Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimine teşekkür ederim

Mehmet DAĞ

ADANA -2019

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	XIV
EKLER.....	XV

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler.....	1
1.1.1. Konu.....	1
1.1.2. Amaç.....	1
1.1.3. Kapsam ve Sınırlar.....	1
1.1.4. Yöntem.....	2
1.2. Araştırma Alanı İle İlgili Bilgiler.....	2
1.2.1. Araştırma Alanının Tarihi.....	2
1.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri.....	6
1.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı.....	8
1.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı.....	11
1.3. Araştırma Konusuyla İlgili Yapılan Çalışmalar.....	13
1.3.1. Kitaplar.....	13
1.3.2. Tezler.....	18
1.3.2.1. Doktora Tezleri.....	18
1.3.2.2. Yüksek Lisans Tezleri.....	19
1.3.3. Makaleler.....	21

BÖLÜM II

HALK HEKİMLİĞİ ve GENEL KAVRAMLAR.....	25
2.1. Halk Hekimliği.....	25
2.1.1. Halk Hekimliğinin Doğuşu ve Gelişim Kronolojisi.....	27
2.1.2. Halk Hekimliği Kavramına Genel Bir Bakış.....	28
2.1.3. Halk Hekimliğinin Toplum İçindeki Yeri.....	33
2.1.4. Türklerde Halk Hekimliği.....	34
2.1.5. Anadolu'da Halk Hekimliği.....	38
2.2. Genel Kavramlar.....	40
2.2.1. Halk İlaçları.....	40
2.2.2. Bitki Folkloru.....	41
2.2.3. Aktariye.....	41
2.2.4. Drog.....	42
2.2.5. Okuyucu, Üfürükçü, Büyücü.....	43

BÖLÜM III

ŞANLIURFA HALK HEKİMLİĞİNDE TEDAVİ YÖNTEMLERİ.....	44
3.1. Şanlıurfa'da Halk Hekimliği.....	44
3.2. Büyü Niteliği Taşıyan Korunma ve Tedavi Yöntemleri.....	47
3.2.1. Yatırlar.....	47
3.2.2. Ocaklar.....	48
3.2.3. Üfürük, Efsun, Urasa.....	49
3.2.4. Nazarla İlgili İnanmalar.....	49
3.2.5. Cin Çarpması İle İlgili İnanmalar.....	50
3.3. Hem Büyü Hem Gerçekçi Nitelik Taşıyan Korunma ve Tedavi Yöntemleri.....	51
3.3.1. Irvasa	52

3.3.2. Alazlama.....	52
3.3.3. Parpılama Yöntemi.....	52
3.3.4. Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar.....	53
3.4. Tamamen Gerçekçi Nitelik Taşıyan Korunma ve Tedavi Yöntemleri.....	54
3.4.1. Bitki Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar.....	54
3.4.2. Hayvan Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar.....	55
3.4.3. Maden Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar.....	55
3.5. Şifalı Sular.....	56

BÖLÜM IV

ŞANLIURFA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI.....	57
4.1. Hastalıklar.....	57
4.1.1. Ağrı – Ateş.....	57
4.1.1.1. Baş Ağrıları.....	58
4.1.1.2. Karın Ağrısı.....	61
4.1.1.3. Kulunç Ağrısı.....	62
4.1.1.4. Yılancık, Yel Girmesi Ocağı.....	63
4.1.2. Yara – Apse.....	64
4.1.2.1. Dolama.....	65
4.1.2.2. Gece Yanığı (Zona).....	65
4.1.2.3. Çıban.....	66
4.1.3. Dış Etkilerden Oluşan Hastalıklar.....	67
4.1.3.1. Güneş Çarpması.....	67
4.1.3.2. Güneş Yanığı.....	67
4.1.3.3. Cilt Bakımı, Cilt Çatlaması	68
4.1.4. Zehirlenmeler.....	68

4.1.4.1. Arı Sokması.....	68
4.1.4.2. Yılan Sokması.....	69
4.1.4.3. Akrep Sokması.....	70
4.1.5. Deri Hastalıkları.....	71
4.1.5.1. Nasır.....	71
4.1.5.2. Siğiller.....	71
4.1.5.3. Saçkıran.....	72
4.1.5.4. Saç dökülmesi – Kepeklenme.....	73
4.1.5.5. Çil.....	74
4.1.5.6. Yanıklar.....	74
4.1.5.7. Deri Kanseri.....	75
4.1.5.8. Egzama.....	75
4.1.5.9. Sedef Hastalığı.....	76
4.1.5.10. Uçuk.....	77
4.1.5.11. Mantar Enfeksiyonları.....	77
4.1.5.12. Pişik – İsilik.....	78
4.1.5.13. Temre.....	79
4.1.6. Hareket Sistemi Hastalıkları.....	79
4.1.6.1. Burkulma – İncinme – Ezilme.....	79
4.1.6.2. Romatizma.....	80
4.1.6.3. Boyun Tutulması.....	82
4.1.6.4. Bel Ağrısı.....	82
4.1.6.5. Kırık – Çıkık.....	83
4.1.7. KBB – Solunum Sistemi Hastalıkları.....	84
4.1.7.1. Boğaz Ağrısı – Bademcik İltihabı.....	84
4.1.7.2. Öksürük.....	85

4.1.7.3. Bronşit – Astım.....	86
4.1.7.4. Sinüzit.....	87
4.1.7.5. Zatürre.....	87
4.1.7.6. Soğuk Algınlığı.....	88
4.1.7.7. Kulak Ağrısı.....	89
4.1.8. Sindirim Sistemi Hastalıkları.....	89
4.1.8.1. Diş Ağrısı.....	89
4.1.8.2. Kusma – Bulantı.....	90
4.1.8.3. Gastrit.....	91
4.1.8.4. Mide Ülseri.....	91
4.1.8.5. Mide Ağrısı.....	92
4.1.8.6. Hazımsızlık.....	93
4.1.8.7. Karaciğer Hastalıkları.....	93
4.1.8.8. İshal.....	94
4.1.8.9. Kabızlık.....	95
4.1.8.10. Bağırsak Gazı.....	96
4.1.8.11. Basur.....	96
4.1.8.12. Zafiyet.....	97
4.1.9. Sinir Sistemi Hastalıkları.....	98
4.1.10. Kalp Dolaşım Sistemi Hastalıkları.....	98
4.1.10.1. Kalp Hastalıkları.....	98
4.1.10.2. Tansiyon Yüksekliği.....	99
4.1.10.3. Bayılma.....	100
4.1.10.4. Tansiyon Düşüklüğü.....	100
4.1.10.5. Varis.....	101
4.1.11. Üriner Sistem Hastalıkları.....	101

4.1.11.1. İdrar Tutukluğu.....	101
4.1.11.2. Altını Islatmak.....	102
4.1.11.3. İdrar Yolları İltihabı.....	103
4.1.11.4. Böbrek Taşı.....	103
4.1.11.5. Böbrek Ağrısı.....	104
4.1.12. Ana Çocuk Sağlığı İle İlgili Halk Hekimliği Uygulamaları.....	104
4.1.12.1. Doğum Öncesi Yapılan Uygulamalar.....	105
4.1.12.1.1. Kısırlılığı Giderme.....	105
4.1.12.1.2. Aşerme.....	107
4.1.12.1.3. Cinsiyet Belirleme.....	108
4.1.12.1.4. Doğacak Çocuğun Fiziki ve Ruhi Yapısını Etkilemeye Yönelik Uygulamalar.....	109
4.1.12.2. Doğum Sırasında Yapılan Uygulamalar.....	109
4.1.12.2.1. Göbek Kesme / Tuzlama / Yıkama.....	110
4.1.12.2.2. Çocuğun Eşi / Göbeği.....	111
4.1.12.3. Doğum Sonrasında Yapılan Uygulamalar.....	111
4.1.12.3.1. Loğusa Bakımı /Loğusa Ziyareti /Loğusa Şerbeti...111	
4.1.12.3.2. Loğusa Sütü / İlk Meme.....	112
4.1.12.3.3. Al Basması.....	113
4.1.12.3.4. Kırk Basması.....	114
4.1.12.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler.....	115
4.1.12.3.6. Ad Verme.....	115
4.1.12.3.7. Aydaş Çocuk (Hastalıklı, Sıska Çocuk)	116
4.1.12.3.8. Yaşamayan Çocuk İçin Yapılan Uygulamalar.....	117
4.1.12.3.9. Diş Çıkarma, Diş Hediği.....	118
4.1.12.3.10. Yürüyemeyen Çocuk / Konuşamayan Çocuk.....	118

4.1.12.3.11. Sünnet.....	119
4.1.12.3.12. Doğum Kontrol – İstenmeyen Gebelik.....	120
4.1.13. Göz Hastalıkları.....	120
4.1.13.1. Göz Ağrısı.....	120
4.1.13.2. Göz İltihabı.....	121
4.1.13.3. Arpacık.....	121
4.1.14. Değişik Hastalıklar.....	122
4.1.14.1. Göbek Düşmesi	122
4.1.14.2. Kabakulak	123
4.1.14.3. Guatr.....	124
4.1.14.4. Şeker Hastalığı.....	125
4.1.14.5. Kanser.....	126
4.1.14.6. Diğer Hastalıklar.....	127
4.1.14.7. Nazar.....	127
4.1.14.8. Cin Çarpması.....	129
4.2. Değerlendirme.....	130

BÖLÜM V

ŞANLIURFA HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLAR.....137

5.1. Yöredeki Ocaklar.....	137
5.1.1. Kırık-Çıkık Ocağı.....	137
5.1.2. Yılancık Ocağı.....	138
5.1.3. Göbek Düşmesi-Kaldırma Ocağı.....	139
5.1.4. Bel Fıtığı Ocağı.....	139
5.1.5. Nazar Ocağı.....	140
5.1.6. Siğil Ocağı.....	140
5.1.7. Sarılık Ocağı.....	141

5.1.8. Pamukçuk Ocağı.....	142
5.1.9. Kabakulak Ocağı.....	143
5.1.10. Boğmaca Ocağı.....	143
5.2. Değerlendirme.....	145
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA.....	152
KAYNAK KİŞİLER.....	174
DERLEME SORULARI.....	178
ŞANLIURFA HALK HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN BİTKİLER, ÜRÜNLER ve FOTOĞRAFLAR.....	184
ARAŞTIRMA ALANININ HARİTASI.....	202
ÖZ GEÇMİŞ.....	203

KISALTMALAR

C: Cilt

Çev: Çeviren

ÇÜ: Çukurova Üniversitesi.

K: Kaynak Kişi

KB – HAGEM: Kültür Bakanlığı - Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Merkezi.

KB – MİFAD: Kültür Bakanlığı - Milli Folklor Araştırma Dairesi.

KBB: Kulak-Burun-Boğaz

ML: Meydan Larousse.

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

S: Sayı

Ss: Sayfadan Sayfaya

ŞURKAV: Şanlıurfa İli, Kültür, Eğitim, Sanat ve Araştırma Vakfı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

Vb. Ve Benzeri

Vs. Ve Saire

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu

EKLER

Kaynak Kişilerin Cinsiyet Durumu- şekil.1.....	181
Kaynak Kişilerin Yaş Dağılımı- şekil.2.....	182
Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu- şekil.3.....	183

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Konu

Tezimizin konusunu Anadolu'nun her yerinde çok yaygın olarak bilinen ve uygulanan halk inanmaları ile geleneksel iyileştirme yöntemleri ışığında devamlılığını sürdürmekte olan halk hekimliği pratik ve uygulamalarının Şanlıurfa'da bilinen ve uygulanan pratik, yöntem ve inanışları oluşturmaktadır.

1.1.2. Amaç

Geçmişten günümüze kadar köklü bir kültürel zenginliğe sahip olan Şanlıurfa'da gelişen teknolojiye rağmen kültürel unsurların korunduğu bir yaşam tarzının sürdüğü görülmektedir. Bölge halkının hastalıklar karşısında, modern tıbbın tekniklerine karşın, ilk olarak uygun bir kültürel deneyim sonucu ortaya çıkan halk hekimliği pratik ve tedavi yöntemlerine başvurduğu görülmektedir.

Tez çalışmamızın amacını; Türk halkbiliminin ve Şanlıurfa folklorunun önemli bir parçasını oluşturan halk hekimliği âdet, uygulama ve inanmalarının sözlü kültürden derlenerek incelenmesi ve kayıt altına alınması oluşturmaktadır.

1.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Tez çalışmamızın sınırını Şanlıurfa merkez bölgesi oluşturmuştur. Bu sınırlama içerisinde Şanlıurfa'daki aktar, çerçi, kırık – çıkıkçı ve ocakların yapmış olduğu tedavi yöntemleri saptanmış ve bunlarla görüşülüp elde edilen veriler kayıt altına alınmıştır. Araştırmamızda görüşülen kaynak kişiler seçilirken tedavi yöntemleri ve uygulamalarını en iyi bilenler olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Buna bağlı olarak çalışmamız Şanlıurfa ili /merkez/ ile sınırlandırılmıştır.

1.1.4. Yöntem

Tez çalışmamızda yazılı kaynaklardan ve alan araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme öncesinde kaynak kişilere sorulacak sorular önceden hazırlanmış ve sorular, mümkün olduğunca kaynak kişileri sıkmadan, sohbet havasında sorulmuştur. Kaynak kişilerin belirlenmesinde; bölgenin kültürel değerlerini bilen, toplumun her kesiminden değişik kültür ve eğitim seviyesindeki kişiler tercih edilmiştir. Derleme sırasında genellikle daha çok görüşme yöntemine başvurulmuştur. Kaynak kişi ile görüşülen ortamda, önceden hazırladığımız ya da ani gelişen sorularla yönlendirilen görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, ses kayıt cihazı vasıtasıyla ya da yazılarak kayıt altına alınmıştır.

Derleme esnasında ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesi teknik malzeme olarak hazır bulundurulup konuşmalar ve görüntüler en doğal ve doğru şekliyle kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Araştırma ile ilgili yazılı kaynakların yanı sıra konu ile ilgili süreli ve süresiz yayınlardan, YÖK Dokümantasyon Merkezinden, Kültür Bakanlığı HAGEM Arşivinden, Çukurova Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü ve Harran Üniversitesi kütüphanelerinden yararlanılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER

1.2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Urfa adının menşei üzerine pek çok fikir ya da araştırma olmakla birlikte bunlar arasında kesinlik kazanan bir tanım neredeyse yok gibidir. Dolayısıyla etimoloji ile birlikte kentin tarihi de incelenerek, bu şehre verilen adların tahlil edilmesi ve buradan bir senteze ulaşılması gerekir. Urfa adının menşei için yapılan bir değerlendirmeye göre; “ur” sözcüğü köken itibarıyla “şehir” anlamına gelmektedir. Zaman içerisinde “ur” sözcüğünün yanına “Hai” eklenerek “Urhai” bir başka deyişle “keldanilerin şehri” anlamı kazanmıştır. Grek ve Süryani kaynaklarında ise şehrin adı “Orhai” şeklinde geçmektedir. Buna göre, “orhai” sözcüğü Arapça ile bağlantılıdır ve “suyu bol” anlamına gelen “Vurhai” kelimesine dönüşmüştür. Bu sözcüğün “Orhe”, “Orha” gibi farklı kullanışları sonucunda “Urfa” adının ortaya çıktığı düşünülmektedir (Ekinci, 2006, s. 2-3).

Anlatılan hikâyelere göre eski Yunanlılar Enoch’un (Enoch=Hermes = İdris Peygamber = Uhnud, bu dört ismin aynı kimse olduğu kabul edilmektedir.) insanlara şehirler kurmayı öğrettiğini ve onun devrinde 180 şehir kurulduğunu, bu şehirlerden en

küçüğünün **Urhai** veya diğer bir okunuşla **Orhay** yani **Urfa** olduğu söylenmektedir. Birçok rivayete göre de şehrin ismi ve kuruluş öyküsü hakkında birden fazla olay anlatılmaktadır. Yalnız farklı din ve inançlara sahip toplumlara ev sahipliği yapmış olan Urfa bu çeşitli kültür yapısını günümüzde de Türk-İslam medeniyeti altında korumaktadır. Anlatılan başka bir rivayete göre Nuh tufanından sonra Babil’de hüküm süren Nemrut üç şehir inşa etmiştir. Bunlardan biri de Urfa şehridir. Bu şehir önceleri **Arach** daha sonraki zaman süreci içinde **Erech, Orhay, Edessa ve Ruha** isimlerini de almıştır¹.

Şehre, Selefkosların **Edessa**, Süryanilerin **Urhay**, Arapların **el-Ruha** Türklerin ise **Urfa** dediği bilinmektedir. Urfa adının Sümerce’den geldiğini düşünenler vardır. Şöyle ki Sümerce **URU** “şehir” veya “yer” anlamında, **HA/KUA** ise “balık” anlamındadır. Buna göre **URU. HA/URU. KUA** “balıklı şehir/balıklı yer” anlamındadır. Zaman içinde Uruha’daki ikinci u düşerek Urha haline dönüşmüş olmalıdır (Kürkçüoğlu/Güler, 2010, s. 5).

Urfa isminin tarih boyunca çeşitli yapılarla ilişkilendirilerek kullanılması tamamen farklı inanç ve kültürlerin yönetimine girmiş olmasından dolayıdır. Fırat ve Dicle arasında önemli bir ilk yerleşim yeri olan şehir bu bakımdan farklı kültürleri barındırdığı için de konumu itibarıyla oldukça etkili bir alandır. Urhai veya Orhay ismi, Urfa’nın ilk sakinleri olan Arami – Süryanilerin verdiği isimdir. Daha sonra Urfa’ya gelen Helenler **Edessa** ismini verirler. Helenlerin verdiği Edessa ismi “suyu bol” anlamına gelmektedir. Urfa, içinden akan Karakoyun (Daysan) deresi ve kaynayan pınarlardan dolayı suyu bol bir şehirdi. Urfa’ya Edessa isminden başka yine suyu güzel çeşme anlamına gelen “Kaliruha” adı da verilmiştir. Müslümanların Urfayı fethinden sonra Müslüman Araplar tarafından “**Kaliruha**”nın “Kali” heceleri atılmış ve sadece “**Ruha**” heceleri kullanılmıştır. İkinci bir rivayete göre Orhay kelimesinin hafif bir değişikliğe uğratılmasıyla **Ruha** denilmiştir. Böylece şehrin ismi, Müslümanların şehri fethinden sonra artık “**Ruha**” diye değiştirilmiştir. Osmanlı devrinde ise Urfa

¹ Bu başlık altındaki bilgiler, Şanlıurfa Valiliğinin genel ağ sayfasındaki “<http://www.sanlıurfa.gov.tr/genel-bilgiler>” uzantısından ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin genel ağ sayfasındaki “<https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/1/1/sanlıurfa-tarihi>” uzantısından yararlanılarak oluşturulmuştur.

denilmeye başlanmıştır. Başka bir rivayetle Orhay isminin Urfa'ya dönüştürülmesi daha uygun görülmektedir.²

Osmanlı İdaresinde Urfa

Urfa'nın Osmanlı topraklarına katılması, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi neticesinde gerçekleşmiştir. Yavuz'un Doğu Seferi sırasında Osmanlı'ya sığınan âlim ve tarihçi İdris-i Bitlisi'nin faaliyetleri neticesini vermiş ve Doğu Anadolu'da birçok şehir Osmanlı Devletine katılmıştır. Yavuz'un Mısır Seferi dönüşünde Malatya, Urfa, Behisni, Ergani, Harput, Divriği, Siverek ve diğer bazı şehirler ile kasabalar Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Urfa, Osmanlı İdaresine girdikten sonra Ruha adıyla Osmanlı sancağı statüsünde Diyarbakır eyaletine bağlanıp Pir'i Bey'e verilmiştir (Üner, 2009, s. 24).

Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre 17. yüzyılda Urfa üç tuğlu paşalar tarafından idare edilmekte olup, dört mezhebe göre fetva veren bilgili kadılara sahipti. Urfa, Osmanlı idaresine geçmesinden sonra Sultan III. Mehmet (1595–1603) devrinde Celali isyanları sırasında 1599'da ve Sultan II. Mahmut (1808–1839) devrinde Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı sırasında 1833-1839 yılları arasında Osmanlı idaresinden geçici olarak çıksa da Osmanlı ile bağı hiç kopmayan bir şehir olmuştur. Cumhuriyetin ilanına kadar Osmanlı devletinin idaresinde bir sancak olarak kalmış ve sancak beyi tarafından idare edilmiştir.³

Cumhuriyet Devrinde Urfa

“Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti mağlup kabul edilince ülke galip devletler tarafından işgal edilmişti. Bu bağlamda Urfa 24 Mart 1919 tarihinde İngilizlerin işgaline uğramıştı. Fakat İngilizler altı ay sonra şehri Fransızlara bırakmıştır. Böylece 30 Ekim 1919'da Fransızlar Urfa'yı işgal etmiştir” (Karakaş, 2011, s. 421).

Urfa'nın işgal edilmesi üzerine bütün Anadolu'da olduğu gibi Urfa da işgalcilere karşı kurtuluş mücadelesine girişti. Bu arada Fransızların tahriklerine kapılan ve onlardan kuvvet alan Urfa'nın Ermeni Hristiyanlarının bir bölümü de Fransızlarla bir olarak yıllarca beraber yaşadıkları Urfa Müslümanları ile savaşımaya başladılar. Fransızların Urfa'yı işgali 7 ay 25 gün sürmüştür. İşgale daha fazla dayanamayan

² Bu başlık altındaki bilgiler, Şanlıurfa Valiliğinin genel ağ sayfasındaki “<http://www.sanliurfa.gov.tr/genel-bilgiler>” uzantısından ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin genel ağ sayfasındaki “<https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/1/1/sanliurfa-tarihi>” uzantısından yararlanılarak oluşturulmuştur.

³ Bu başlık altındaki bilgiler, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin genel ağ sayfasındaki “<https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/1/1/sanliurfa-tarihi>” uzantısından yararlanılarak oluşturulmuştur.

Urfalılar 9 Şubat 1920’de işgale karşı ayaklanmışlardır. Mustafa Kemal Atatürk’ün talimatıyla Yüzbaşı Ali Saip (Ursavaş), komutasındaki jandarma kuvvetleriyle birlikte harekete geçen Urfalıların iki ay kadar süren çarpışmaları sonucunda 10 Nisan gecesi Fransızlar Urfa’yı terk etmişlerdir. Bir gün sonra ise Urfa’da kurtuluş vesilesiyle bir kutlama yapılmıştır. 11 Nisan Urfa’nın düşman işgalinden kurtuluş günü olarak kutlanmaya devam etmektedir.⁴

Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlandıktan sonra 1924’te il olan Urfa, Kurtuluş Savaşı’nda halkının gösterdiği mücadele ve başarıdan dolayı 1984 yılında TBMM’de alınan bir kararla “Şanlı” unvanını almıştır.

GÖBEKLİTEPE

Şanlıurfa’nın tarihini belirtmek için Nuh tufanından sonra kurulan ilk şehirlerden biri olduğu söylenir. Dünyanın en eski heykeli ve tapınağı Göbeklitepe’de bulunmuştur. Urfa en çok arkeolojik kazı yapılan şehirlerden olup kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Bu nedenle “Müze şehir” olarak da adlandırılır.

⁴ 1967 Urfa İl Yıllığı, s. 110-111.

1.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri⁵

Fiziki Yapı

Urfa, 30-36 kuzey enlem ve 37-40 doğu boylamları arasında yer alır. Deniz seviyesinden 518 metre yüksekliktedir. Kuzey, batı ve güneyinde Fırat Nehri, doğusunda ise yine Fırat'ın kollarından olan Habur Irmağı ile sınırlandırılmıştır. Doğusunda Mardin, batısında Gaziantep, kuzeybatısında Adıyaman ve kuzeyinde de Diyarbakır ile çevrilidir. Güneyinde ise 1921'deki Ankara Antlaşması ile çizilen 223 km'lik Suriye sınırı bulunur (Güler, 2002, s. 11). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Şanlıurfa'nın güneyinde 789 km'lik Türkiye-Suriye sınırı uzanır. İlin Yüzölçümü 18.584 kilometre kare olup genelde bir ova görünümündeki il merkezinin rakımı 518 m'dir.

Şanlıurfa karasal iklim özelliği gösterir. Yazları çok kurak ve sıcak, kışları bol yağışlı, nispeten ılıman geçmektedir. Şanlıurfa matematik konum itibarıyla Ekvator'a daha yakındır. Deniz etkisinden uzak bir bölgede bulunmaktadır. Bu nedenle karasal iklim özelliği ağır basmaktadır. Bu özellik sıcaklık ve yağış bakımından kendisini göstermektedir. İlimizde en yüksek sıcaklık 46. 8 C (Temmuz); en düşük sıcaklık ise -12,4 (Şubat) olarak ölçülmüştür. Şanlıurfa'da en soğuk -12. 4 C (Şubat) ölçülmüştür. Şanlıurfa'da yıllık ortalama yağış 462 mm olarak hesaplanmıştır. Yıllık ortalama sıcaklık 18. 6 C, buharlaşma 2048 mm, rüzgar hızı 2. 8 m/sn'dir. Karlı ve don olan günlerin sayısı oldukça azdır. Deniz kıyısına uzaklığı ve karasal iklimin etkisiyle Urfa'da kışlar soğuk ve yağışlı, yazlar ise sıcak ve kurak geçmektedir. Ayrıca yörenin karasal iklimi yöre halkının sosyo-ekonomik, geçim kaynakları ve çalışma hayatını da doğrudan etkilemiştir.

Dağlar

Şanlıurfa ili, genel olarak düz bir alanda yer alması bakımından yörede bulunan dağların hem sayısı hem de yükseltisi azdır. İl konum itibarıyla Güney Platformu'nun kuzey bölümleri ile Güneydoğu Torosların orta kısmının güney etekleri üzerinde yer

⁵ Bu başlık altındaki bilgiler, Şanlıurfa Valiliğinin genel ağ sayfasındaki "<http://www.sanlıurfa.gov.tr/genel-bilgiler>" uzantısından ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin genel ağ sayfasındaki "<https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/19/2/fiziki-yapi>" uzantısından fiziki yapı ve alt başlıkları oluşturulurken yararlanılmıştır.

almaktadır. İlin kuzeyinde bulunan dağların yükseklikleri düşüktür. Dağlar arasında geniş ovalar yer alır. İldeki başlıca dağlar; Karacadağ (1938 m), Tektek (449 m), Susuz (801 m), Takur Tukur, Germuş (771 m), Nemrut (800 m), Şebeke (750 m) ve Arat (840 m) dağlarıdır. Dağların yükseltisinin düşük ve arazinin verimli olması yörede küçükbaş hayvancılığın ve tarımın gelişmesine katkı sağlamıştır.

Akarsular

Şanlıurfa'nın Mezopotamya sınırları içerisinde olması suların yörede sayıca fazla olmasını sağlamıştır. İlin en önemli akarsuyu Fırat Irmağı'dır. Diğer akarsulardan bazıları Cülap, Çeltik, Pınar, Pamuk, Zengeçur, Aslanlı, Karabağ, Bahçecik, Hamdun, Necarik, Titriş, Zadelî, Giresav, Halfeti, Pınarbaşı, Süleyman, Mizar, Bamyâ suyu, Kehriz, Germuş, Açık Su, Halilürrahman, Direkli ve Mercihan olarak sayılabilir. GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) ile birlikte yöredeki tüm akarsular daha verimli bir şekilde kullanılarak ülke ekonomisine, tarımına ve enerjisine büyük bir katkı sağlamaktadır.

Şanlıurfa şehir merkezi içinde göl olarak nitelendirilen **Halilür Rahman** ve **Ayn-ı Zeliha** olmak üzere iki göl mevcuttur. Hz. İbrahim'in ateşe düştüğü yerde oluşan bu iki göl şehir merkezinin güney batısında yer almaktadır. Hz. İbrahim'in düştüğü yer, Halil'ür Rahman Gölü'dür. Rivayete göre; Nemrut'un kızı Zeliha da Hz. İbrahim'e inandığından kendisini onun peşinden ateşe atmış ve düştüğü yerde Ayn-ı Zeliha Gölü oluşmuştur. Bu göller içerisindeki balıklar kutsal sayıldığından yenilmemekte olup dünyanın her tarafından gelen ziyaretçilerin uğrak yeri olmaktadır. Ayrıca GAP ile yapay olarak oluşturulan **Atatürk Baraj Gölü** Türkiye'nin en büyük baraj gölü olup il sınırları içinde bulunmaktadır.

Ovalar

Şanlıurfa ili, genel olarak plato görünümünde olup başlıca ovaları şunlardır: Harran, Suruç, Viranşehir, Hilvan, Ceylanpınar, Bozova ve Siverek. İl genelde Fırat ve Dicle arasında Güneydoğu'da en düz alanlardan olan "Altın Başak Ovası" tabiriyle bilinmektedir.

1.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Nüfus⁶

Şanlıurfa nüfusu 2018 yılına göre 2.035.809 kişidir. Bu nüfusun 1.026.719 erkek ve 1.009.090 kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise % 50,43 erkek ve % 49,57 kadındır. Şanlıurfa'nın merkez nüfusu 2018 yılına göre 788.956 kişidir. Bu nüfusun 397.270'i erkek ve 391.686'sı kadınlardan oluşmaktadır. Yüzde olarak ise % 50,35'i erkek ve % 49,65'i kadındır.

2018 TÜİK verilerine göre; Şanlıurfa nüfus yoğunluğu, şöyledir yüzölçümü 19.451 km2 olan Şanlıurfa ilinde kilometrekareye 105 insan düşmektedir. Şanlıurfa 2019 nüfusu, tahmini verilere göre ise 2.082.077. kişidir. Bu nüfus verisi, eski yıllardaki nüfus artış hızlarına göre tahmini hesaplanmıştır. Şanlıurfa 2019 resmi nüfus bilgileri 2020 yılının başında açıklanacaktır.

Yıllara Göre Kadın ve Erkek Nüfus sayıları-TÜİK verilerine göre;

Yıl	Şanlıurfa Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2018	2.035.809	1.026.719	1.009.090
2017	1.985.753	999.299	986.454
2016	1.940.627	976.983	963.689
2015	1.892.320	950.493	941.827
2014	1.845.667	925.703	919.964
2013	1.801.980	901.868	900.112
2012	1.762.075	881.521	880.554
2011	1.716.254	858.409	857.845
2010	1.663.371	831.382	831.989

⁶ Bu başlık altındaki bilgiler, TÜİK'in genel ağ sayfasındaki "<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>" uzantısından yararlanılarak oluşturulmuştur.

Ekonomik Yapı⁷

Şanlıurfa ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma, enerjiye, turizm ve hayvancılığa dayanmaktadır. Atatürk Barajında yürütülen balıkçılık da Şanlıurfa ekonomisine katkıda bulunmaya başlamıştır.

Tekstil ve gıda sektörünün toplam imalat sanayi içerisindeki payı % 71 dolayındadır. Diğer sektörlerin imalat sanayi içerisindeki payı ise ancak % 29'dur. İmalat sanayinin % 32.82, gıda sanayi, % 38.06, tekstil, % 7.96 metal eşya ve makina sanayi, % 0.78 metal sanayi, % 8.16 seramik, cam ve taş ürünleri sanayi, % 1.36 kâğıt sanayi, % 10.29 kimya sanayi ve % 0,58 ağaç, mantar sanayidir. Yöre halkı genel olarak tarım, hayvancılık ve ticaret ile ekonomik bağımsızlığını kazanmış ve günümüzde de bu etmenlerle korumaya çalışmaktadır.

Tarım

Şanlıurfa'nın ekonomisinin büyük bir bölümü tarıma dayalıdır. Türkiye'deki toplam sulanabilen alanların % 10'una sahip olan Şanlıurfa'da bu arazilerin şu an yüzde 30'u sulanabilmektedir. GAP'ın tamamlanmasıyla sulanacak 1,822 milyon hektar arazinin 50'si Şanlıurfa'da bulunmaktadır. GAP ile birlikte pamukta ve kırmızı mercimekte Türkiye birincisi olan Şanlıurfa aynı zamanda urfa fıstığı, üretiminde de ilk sırada yer almaktadır. Sanayisinin az gelişmiş olması ve fabrika yetersizliğinden dolayı yörede işlenemeyen fıstık komşu il olan ve sanayi bakımından gelişmiş olan Gaziantep'e işlensin diye gönderilmektedir.

Enerji

Atatürk Barajı hidroelektrik santrallerinde 2017 yılı sonu itibariyle üretilen enerji miktarı 4.391.935.200 kw'dir. Yani Atatürk Barajı, sadece elektrik anlamında Türkiye ekonomisine her yıl ortalama 2.2 milyar lira katkı sağlamaktadır. Bu arada Atatürk Barajı'ndaki türbinler enerji üretimi için tam kapasite çalıştırıldığında, 5 günde İstanbul'un yıllık su ihtiyacını karşılayabilecek suyu kullanmaktadır.

⁷ Bu başlık altındaki bilgiler, Şanlıurfa Belediyesinin genel ağ sayfasındaki "<https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/24/2/nufus>", "<https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/14/2/ekonomik-yapi>" uzantılarından ekonomik yapı ve alt başlıkları oluşturulurken faydalanılmıştır.

Sanayi

Şanlıurfa'da sanayinin ekonomiye katkısı tarıma dayalı sanayidir. Tarıma dayalı sanayi içerisinde hububat ve pamuk ağırlıklıdır. Tekstil sanayi ve bulgur fabrikaları ile un fabrikaları bulunmaktadır. Şanlıurfa sanayisi genel olarak dokuma üzerine kuruludur. Bu yapıyı en çok etkileyen durum GAP projesi ve pamuk yetiştiriciliğidir.

Turizm

Şanlıurfa'da, turizm de ekonomiye önemli ölçüde katkısı sağlıyor. Her yıl turist sayısı artan Şanlıurfa'yı 2017 yılında toplam 850 bin kişi ziyaret ederek ilimiz tarihinde en yüksek yoğunluğu yaşamıştır. Şanlıurfa'nın 12 bin yıllık tarihi geçmişi tanıtılarak bu sayı her geçen gün artarak devam etmektedir. Ayrıca Göbeklitepe'deki kazı çalışmalarının tamamlanması ile gelen kişilerin sayısının artacağı da düşünülmektedir.

Hayvancılık

Şanlıurfa ekonomisine hayvancılığın da katkısı büyüktür. TÜİK 2017 verilerine göre Şanlıurfa'da koyun sayısı 1.591,589, büyükbaş sayısı 269.729, keçi sayısı 247.406 olarak belirlenmiştir. Verilerin sonuçlarına göre de ülkemizde, Şanlıurfa küçükbaş hayvancılıkta önemli bir yere sahiptir. Yörede daha çok küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Ayrıca kümes hayvancılığı ve besi hayvancılığına olan ilgi son yıllarda Şanlıurfa'da da artmış durumdadır.

Balıkçılık

Gıda Tarım ve Hayvancılık Şanlıurfa İl Müdürlüğünden alınan bilgilere göre Şanlıurfa'da, Atatürk Baraj Gölü tatlı su balıkçılığın; yanı sıra 17 adet işletmede de alabalık yetiştiriciliği yapılıyor. Üretilen balıklar, il merkezi ve çevre illere satılıyor. 2017 yılında 7 milyon balık üretimiyle kapasite olarak son 10 yılın üstüne çıkmıştır. Atatürk Barajı DSİ 15. Bölge Müdürlüğü su ürünleri üretim istasyonunda, yıllık ortalama 4 milyon balık yetiştiriliyor. 20 toprak ve 10 beton havuzdan oluşan istasyonda

"pullu sazan" ve "şabut" türü balık üretimi yapılıyor. Yörede Fırat ve zengin akarsu kaynakları doğal olarak balıkçılığın gelişimini de etkilemiştir.

1.2.4. Araştırma Alanının Sosyo - Kültürel Yapısı

Şanlıurfa yöresinde birçok millet ve uygarlıklar yaşamıştır. Bu uygarlıklar tarihin önemli yapıları ile günümüze kadar varlığını koruyarak gerek yapı gerekse inanç ve kültür ile iz bırakmışlardır. Yörenin kültürel yapısı ise çeşitli milletlerden olan Araplar, Selçuklular ve Osmanlıların Yörük ve Türkmen aşiretlerinin etkisiyle oluşmuştur. Bundan dolayı Şanlıurfa kültürü ise Güneydoğuda, Fırat ile Dicle arasında oluşan Mezopotamya kültürü içerisinde kendi yerel kültürünü oluşturmuştur.

Yörede pamuk, fıstık, mercimek ve mısır tarımı GAP'ın hayata geçirilmesi ile Türkiye'nin gıda ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamaktadır. Bununla beraber yörede küçükbaş hayvancılık oldukça gelişmiştir.

GAP ile birlikte özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru bölgede yerleşimin arttığı ve dışarıya yapılan göçlerin azaldığı görülmektedir. Tarımda ve hayvancılıkta büyük değişimlerin olması yörenin kültür varlığında büyük değişimleri de oluşturmuştur. Bununla birlikte yörede sanayi koşullarında yapılan iyileştirmeler ve ulaşım olanaklarının artması sonucu, ova kültürünün de etkisi ile birlikte Şanlıurfa'da yeni bir kent mozaigi kültürü meydana gelmiştir.

Şanlıurfa yöresinde çeşitli uygarlıklara ait sit alanları ile inanç merkezleri bulunmaktadır. Bu durum bölgeye yapılan turistik gezileri ve turist sayısını arttırmıştır. Özellikle son yıllarda Göbeklitepe'nin dünyanın ilk tapınağı olarak kabul edilmesi yurtiçinden ve yurtdışından yapılan ziyaretçilerin sayısını arttırmıştır. İnanç merkezleri bakımından merkezde bulunan Balıklıgöl ve Hz. İbrahim makamı ile Hz. Eyüp peygamber makamları da dini amaçlı ziyaretlerin sayısını arttırmıştır. Bununla birlikte Harran'da bulunan Harran üniversitesi kalıntıları da büyük ilgi görmektedir ve yörenin kültürel çeşitliliği ile kültürel amaçlı ziyaretlere büyük bir ivme kazandırmaktadır.

Şanlıurfa'da halk edebiyatı ürünleri ve âşıklık geleneği hem merkezde hem de merkeze bağlı Kısas'ta büyük bir ilgiyle yaşamakta ve yaşatılmaktadır. Yörede yapılan müzik festivali, isot festivali, çiğköfte festivali ve tarihi kentler festivalleri her yıl büyük bir coşkuyla sürdürülmekte ve halkın kaynaşmasını, kültürel değerlerini yaşatmasını

sağlamaktadır. Sözlü edebiyat ürünlerinin de büyük bir özveriyle devam ettirildiği Urfa'da mani, ninni, uzun hava (hoyrat) ve semah gösterileri her yıl farklı etkinliklerle icra edilmektedir. Ayrıca sıra geceleri ile yaşatılan kültür de bize Şanlıurfa kültürü hakkında en somut örnekleri göstermektedir.

Birçok farklı kültüre ev sahipliği yapan Şanlıurfa'da folklorun zengin ve çeşitli olması oldukça doğal kabul edilmektedir. Anadolu da yaşatılan kültürün genel hatlarıyla Urfa'da bazı farklı yöntem ve gelenekler dışında benzer olduğu görülmektedir. Yörede yaşayan insanların kendilerine özgü giyim-kuşam biçimleri ve yaşam tarzları önemli bir halk kültürü ürünüdür.

Şanlıurfa'da zengin bir yemek kültürünün oluşmasındaki en önemli etken yörenin farklı milletlere ev sahipliği yapmasıdır. Çeşitli toplumdan milletin yöre halkına aktarmış olduğu kültürel değerlerin en somut yapılarını Şanlıurfa halkının yemeklerinde görmek mümkündür. Şanlıurfa yemeklerinin en önemli özelliği acı olması ve bunun yanı sıra et, bulgur, sebze ve çeşitli baharatların kullanılmasıdır. Ayrıca yörede unlu ürünlerin çokça tüketildiği de görülmüştür. Yöre yemekleri ise özellikle et, sebze, bulgur ve bu yemeklerin içine katılan isot ile Türkiye'nin herhangi farklı bir yerinde hemen kendini belli ettirmektedir.

Şanlıurfa'nın sosyo-kültürel yapısının oluşmasında dini bir merkez olmasının yanı sıra bölgede hüküm sürmüş birçok medeniyetin maddi ve manevi mirası da önemli bir etkidir. Bu bağlamda il merkezi ve ilçelerde yaşayan Türkmen, Kürt, Arap gibi etnik grupların yanında Sünnî, Alevî ve Ezidî inancına sahip insanlar millet çatısı altında birleşerek bir arada yaşamanın güzel bir örneğini sergilemektedirler.

Şanlıurfa halk kültürü geleneğin sağlam temelleri üzerine bina edilmiş, tarihi seyir içerisinde ilişkiye girdiği farklı kültürlerle senteze girmiş ve bu sentezden özgün bir sonuç çıkarmasını başarmıştır. Bu özgün inanış, uygulama ve pratikler kendini halk hekimliği sahasında da göstermiştir. Günümüzde özellikle kırsal kesimlerde yoğun olarak devam ettirilen halk hekimliği uygulamaları, Anadolu'nun farklı coğrafyalarında uygulanan pratiklere koşuttur.

1.3. ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Çalışma alanımız olan Şanlıurfa (merkez) ili sosyo-kültürel yapısı ile ulaşım ve ticari yollara yakınlığı sebebiyle geçmişten bugüne birçok topluluğun yaşam alanı olmuştur. Bu faktörlere paralel olarak yörede bir bitki topluluğu ve hayvan varlığı da dikkat çekmektedir. Bu bakımdan yöre halkı kendine özgü değerler sisteminde, bitkileri ve hayvanları ihtiyaçları doğrultusunda kullanmıştır.

Tüm bu faaliyetler yörede zengin bir halk kültürünün oluşmasına ve araştırılmasına zemin hazırlamıştır. Çalışmamız ise bu zengin halk kültürü unsurlarının olduğu yörede yapılan ilk halk hekimliği çalışması olacaktır. Bu bağlamdan tezimizin amacı yörenin halk hekimliği unsurlarını tespit edip yazıya aktararak gelecek kuşaklara ulaştırmaktır. Bu bölümde Türkiye’de halk hekimliğiyle ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri ile makaleler ve kitapların künyeleri verilerek bu çalışmalar kısaca tanıtılmıştır.

1.3.1. Kitaplar

32. UNESCO Genel Konferansı’nın 17 Ekim 2003 tarihli toplantısında kabul edilen ve dilimize Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (SOKÜM) olarak çevrilen sözleşmede çalışılması ve korunması gereken beş önemli konudan biri de halk hekimliği olarak kabul edilmiştir. Kabul edilen bu sözleşme ile Türkiye’de bu konu ile ilgili çalışanların ve çalışmaların sayısı artmıştır.

Türkiye’de halk hekimliği alanındaki ilk önemli çalışmalar Ahmet Süheyl Ünver tarafından yapılmıştır. Dönem hekimlerini ve sağlık müesseselerini incelediği eserleri ile halk hekimliği konularını işlediği yayın ve makaleleri de oldukça fazladır. Ahmet Süheyl Ünver günümüzde halk hekimliği konusunda çalışan pek çok akademisyenin de hocasıdır. XI. ve XIV. asırlarda Büyük Selçuklu ve Anadolu Türk Devletleri tababetine dair Selçuk Tababeti (1940) adlı kitabında Selçuklu tababetini, tıp tarihini, Selçuklu dönemi hastanelerini, darüşşifalarını ve kaplıcalarını anlatmış az da olsa tıbbî folklora yer vermiştir. Ünver, Tıbbî deontoloji derslerinden kısa bahisler (1945) adlı eserinde deontolojinin önemi ve amacı, hekimin kendisine, hastasına ve diğer hekimlere karşı vazifesi, hekim ve psikoloji, hekim ve sosyal durum konularına değinmiş; taşraya gidecek doktor adaylarına halkı iyi gözlemlemesini öğütlemiştir.

Ali Rıza Yalman, (Yalgın), ilk cildi 1931’de son cildi ise 1939’da yayınlanan beş ciltlik Cenup’ta Türkmen oymakları (2000) adlı eserinde Toroslarda yaşayan Türkmenlerin yaşamını aktarmıştır. Toroslarda yaşayan Türkmelerin bölük ve obalarının teşkilatına, yaşayışına, sözlü ürünlerine, gelenek, görenek ve âdetlerine değinirken eserin bazı bölümlerinde halk hekimliği uygulamalarının varlığını teşkil eden bilgilere de yer vermiştir.

Mustafa Salman, Halk hekimliği ve halk veterinerliği (1948) adlı bu eserde Balıkesir ili Savaştepe ilçesi Karacal köyü ve çevresinde derlediği halk hekimliği ve veterinerliği uygulamalarına yer vermiştir.

Saib Giray, Şifalı otlarla halk ilaçları (1956), adlı çalışmasında halk hekimliğinde kullanılan bitkileri ayrıntılı olarak tanıtmış ve halk hekimliğinde kullanılan ilaçların uygulama şekillerine eserinde yer vermiştir.

Feridun Nafiz Uzluk, yirmi bölüme ayırdığı Genel tıp tarihi (1958) adlı kitabında Prehistorik devirlerden günümüze kadar kurulup gelişen tıp meslek ve mekteplerinden bahseder. Tıp tarihi konusunda yabancı dillerden yaptığı çevirilerdeki folklor malzemeleri ile Anadolu’da yapılan uygulamaları karşılaştırır, farklı ülkelerde modern tıbbi etkileyen halk hekimliği uygulamalarını anlatır. ‘Tıp sanatının bütün insanların çalışması ile meydana getirildiğini ifade eder. Kitabında doktor adaylarına “hekim sıfatıyla gittiğiniz yerlerdeki halk tababetiyle yakından ilgileneceksiniz. Gördüklerinizi muntazaman bir yere yazacaksınız (Uzluk 1958: XIV).” diyerek, halk hekimliğinin önemini belirtmiştir.

Nuri Ergene, Ev ilaçları (1962), adlı eserinde, hastalıklar karşısında halkın doktora gitmeden bitkisel ilaçlarla evde yapabileceği uygulamaları anlatmıştır.

Turhan Baytop, Türkiye’nin tıbbi ve zehirli bitkileri (1963), isimli eserinde 6000’den fazla bitki türünü tanıtmış ve bitkilerin hangi hastalıklara karşı kullanıldığını anlatarak bitkileri faydalı ve zararlı olanlar diye gruplandırmıştır. Türkiye’de bitkiler ile tedavi (1984), adlı eserinde ise tıbbi bitkilerin tanınması, yetiştirilmesi, bileşimi, etki ve kullanılışı ile kullanılış şekillerini açıklamıştır. Türkçe Bitki Adları (1997) eserinde de Konya yöresini de içine alan Türkiye’nin pek çok bölgesindeki bitkinin adını, Latince ismini, özelliklerini, bitkinin yöresel isimlerini ve bazen kullanılış amacını vermiştir.

Mehmet Göbelez, (1969), Hastalıkların tedavisinde sebze ve meyvelerin değeri, adlı eserinde sebze ve meyvelerin hastalıkların tedavisinde kullanılması ve önemi hakkında genel bilgilere yer vermiştir.

Zeki Başar, Erzurum’da tıbbi ve mistik folklor araştırmaları (1972a), adlı eserinde eski Türk inanç yapısına da değinerek, Erzurum yöresiyle ilgili halk hekimliği uygulamalarını incelemiştir. Ayrıca İçtimai adetlerimiz inançlarımız ve Erzurum ilindeki ziyaret yerlerimiz (1972b), adlı çalışmasında ise halkın şifa bulmak ve sıkıntılarını gidermek için gittiği ziyaret yerlerini tanıtarak türbe ve ziyaret yerlerinin kültürümüzdeki yeri ve önemini vurgulamıştır. Halk hekimliğinde ve tıp tarihinde yılan (1978), adlı eserinde ise yazılı ve sözlü anlatılarda geçen “yılan” motifini taramış ve yılanın halk hekimliğinde kullanım biçiminden bahsetmektedir.

“Anadolu halk ilaçları (1977)”, çalışması ile İsmet Zeki Eyüboğlu, hastalıklar için çeşitli yörelerden derlediği tedavi uygulamalarının ilaç olarak kullanılan şekillerine ve uygulamalarına yer vermiştir.

“Şifalı bitkiler ve emraz (1980)”, adlı eserinde Hafız Arif Pamuk, çeşitli hastalıklar için hangi tür bitkilerin hangi hastalık için kullanıldığını ve ne şekilde uygulandığını aktarmış ve bununla beraber halk hekimliği uygulamalarında İslami duaların da kullanıldığını kaleme almıştır.

Ayhan Yalçın, A’dan Z’ye Şifalı bitkiler- Ev ilaçları şifalı sular ansiklopedisi (1981), adlı eserinde hastalıkların sebeplerini ve özelliklerini anlatmış, ev ilaçları ile ilaçların hazırlanışında kullanılan şifalı bitkileri ve özel tedavi şekilleri hakkında bilgi vermiş ayrıca kaplıcaların faydalarını sıralamıştır.

İlhan Berk, Şifalı otlar kitabı (1982), adlı eserinde halk hekimliğinde en çok kullanılan bitkileri ayrıntılı bir şekilde anlatmış ve bu bitkilerle yapılan uygulamaların tariflerini de aktarmıştır.

Halk hekimliği uygulamalarında çoğunlukla bitkisel malzemelerin kullanılması şifalı bitkiler ile ilgili sayıca fazla çalışmaların yapılmasını beraberinde getirmiştir. İlhan Yardımcı’nın Şifalı otlar ve halk ilaçları (1968), Abdülkadir Eroğlu’nun Şifalı bitkiler ve tıbb-ı nebevî (1980), çalışması bitkilerle tedaviden bahseden eserlerden bazılarıdır.

Orhan Acıpayamlı, (1974) Türkiye’deki doğumla ilgili âdet ve inanmaları, psiko-sosyal açıdan yorumlamış ve değerlendirmiştir. Amacının “doğum olayını ilgilendiren

pratiklerin tümü hakkında bir neticeye varmak” olduğunu belirten Acıpayamlı, çalışmasında psiko-sosyal metodu takip ettiğini belirtmiştir. Acıpayamlı, gebelikten doğum sonrası pratiklere kadar ülkemizdeki doğumla ilgili âdet ve inanışları incelerken Konya’daki bazı uygulamalardan da bahsetmiştir.

Ayşegül Demirhan, Mısır çarşısı drogları (1975) adlı doktora tezinde İstanbul mısır çarşısı’nın tarihi gelişiminden ve fiziki durumundan bahsederek bu çarşıda aktar ve baharatçılar tarafından hastalıkların tedavisi amacıyla satılan drogların listesini yayınlamıştır.

Sedat Veyis Örnek, ilk kez 1976 yılında yayınlanan Türk halkbilimi (1995) adlı eserinin son bölümünde, geçiş dönemlerine değinmiş; çeşitli yörelerde doğum öncesi, sırası ve sonrasında yapılan uygulamalardan ağırlıklı olarak çocuklarla ilgili sağaltma pratiklerinden ve nazardan korunma işlemlerinden bahsetmiştir.

Zeki Çıkman, Folklorumuzda ve edebiyatımızda göz (1977) adlı eserinde sözlü ve yazılı kültürümüzde göz ile ilgili anlatımlara yer vermiş, halk hekimliğinde göz ile ilgili sağaltma yöntemlerini de açıklamıştır.

Asuman Baytop, Anadolu tıbbî ve zehirli bitkilerinin bilinmesi için çalışmış, tıbbî bitkilerle ilgili bir ders kitabı ve Türkiye’nin tıbbî bitkilerinin en önemlilerinin resimlerini taşıyan bir atlas yayınlamıştır (1978).

Barlas Uğuroğlu, (1981) Safranbolu halk hekimliği eseriyle yörede uygulanan halk hekimliği tedavi yöntemlerini ele almıştır.

Rıfat Araz’ın, Harput’ta eski Türk inançları ve halk hekimliği (1995) adlı kitabında, eski Türk inançlarıyla ilgili olan Tengri, iye, kişiöğlü, kam ve ocaklı kavramlarından sonra tören ve inançlara yer verilmiş. Geçiş törenleri ve bereket ile ilgili inançların eski Türk inançlarıyla ilişkileri sıranmış, son olarak halk hekimliği içerisinde ocaklar ve ziyaret yerleri de değerlendirilmiştir.

Bu konuda çalışması bulunan kişilerden biri de Hasan Hüseyin Polat’tır. Tıp alanında uzmanlaşmış olan Polat çalışmasında (1995) Sivas Ulaş’taki halk hekimliği uygulamalarından ve bu uygulamaların tıbbî açıdan değerinden bahsetmektedir.

Kutlu Özen’in Sivas ve Divriği yöresinde eski Türk inançlarına bağlı adak yerleri (1996) adlı eserinin giriş bölümünde eski Türk inançları üzerinde durulmuş, Sivas ve Divriği yöresindeki yer-su kültürüne bağlı adak yerleri ile evliya inancına bağlı

adak yerleri hakkında bilgiler verilmiş, altı yüzden fazla adak yeri tanıtılmıştır. Ayrıca adak yerlerine hangi hastalığın sağaltılması amacıyla gidildiği belirtilmiştir.

Türkiye’de Halk ilacı araştırmaları (2000), adlı eserinde ise Fatma Ayten Turan, halk ilacı olarak kullanılan bitkileri bölgelere göre sınıflandırmış; Anadolu’da halk ilaçlarıyla yapılan tedavilerin uygulama kurallarına yer vermiş, hekim olarak kabul edilen yaşlılar, halk hekimleri, şeyh, ocaklı gibi kişilerden de kısaca bahsetmiştir.

Selim Altan, (2000) Manisa tıp folkloru, Manisa yörük köylerinde bilinen halk tedavileri, bademcik, adlı eserinde Manisa’da yörük köylerinde uygulanan halk hekimliği uygulama yöntemlerine yer vermiştir.

İbrahim Adnan Saraçoğlu, Bitkisel sağlık rehberi (2006), adlı eserinde bitkilerin Latince, Almanca ve İngilizce adlarını vermiş; eserini bitkilerin önleyici koruyucu ve tedavi edici gücünü göstermek amacıyla yazdığını belirtmiştir.

Ertan Tuzlacı’nın, “Şifa niyetine” Türkiye’nin bitkisel halk ilaçları (2006) adlı kitabında, halk hekimliğinde kullanılan bitkiler sınıflandırılmış ve Latince adlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

“Bitkisel kürlerle ilaçsız tedavi (2015)”, Ümit Aktaş, bu eserde insanların 200 bin yıldır bitkisel ilaçlarla tedavilerin yapılageldiğini, halk hekimliği uygulamaları ile yaşadığını anlatarak hastalıkların bitkisel tedavi uygulamaları ile serüvenini anlatmıştır.

Ayhan Karakaş’ın Değişim sürecinde Osmaniye halk hekimliği (2016), adlı eseri, bölgede halk hekimliğiyle ilgili yapılan nitelikli eserlerden biridir. Karakaş, kitabında Türk kültürü ürünlerinin, gelişen teknolojiye paralel olarak değişime uğrama ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Karakaş, özellikle somut olmayan kültürel mirasın ürünlerinin bozulmaya maruz kaldığını bu sebeple bu malzemelerin derlenip, yazılı ortama aktararak korunması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, halk hekimliği ve buna bağlı uygulamalar insanlar nezdinde oldukça popüler bir kültür unsuru olarak işlevselliğini tüm güncelliğiyle devam ettirmektedir. Karakaş, Osmaniye halk hekimliği tedavilerinde en çok bitki kökenli uygulamalarla karşılaştığını bunun dışında dinsel ve büyüsel uygulamaların varlığının da dikkat çekici olduğunu belirtmiştir. Bu uygulamalarda genel kabulün, eski inanç sistemlerinin ve İslamiyet’in izlerinin görüldüğüdür.

“Gerçek tıbbın 10 şifresi (2018)”, Canan Karatay, eserinde tıbbın iyileştiremediği hastalıklara karşı iyi gelen bitkisel tedavi yöntemleri ile halk hekimliği, alternatif tıp uygulamalarını anlatmıştır.

Kültür Bakanlığı tarafından 1988 yılında düzenlenen Türk Halk Hekimliği Sempozyumunda, “halk hekimliği ve bununla ilgili kaynaklar, veteriner hekimlikte folklorik yöntemler, bitkisel ve hayvansal halk ilaçlarının tespiti ve bunların değerlendirilmesi, bazı hastalıkların folklorik teşhis-tedavi yöntemleri başlıkları altında sayılabilecek konularda” bilim adamları ve uzmanların 22 bildirisine yer verilmiştir. Bu bildiriler 1989 yılında Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri adı altında Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi tarafından yayınlanmıştır (Çevik, 2008, s. 13).

Halk hekimliği ile ilgili çok fazla kitap bulunmamaktadır. Genellikle halk bilimi ile ilgili kitapların içinde bir bölüm olarak halk hekimliğine değinilmiştir. Ancak son yıllarda popüler bir kültür unsuru olan halk hekimliği ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı ve yayımlanan kitapların sayısında bir artış görülmektedir. Konu hakkındaki çalışmalar ise genellikle makale biçimindedir.

1.3.2. Tezler

Tez olarak hazırlanan halk hekimliği çalışmalarında belli bir yörenin halk hekimliği ile ilgili inanış ve uygulamalarından bahsedilmektedir. Türkiye’de halk hekimliği konusunda birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalardan bazı doktora ve yüksek lisans tezleri bu bölümde sırasıyla verilmiştir.

1.3.2.1. Doktora Tezleri

Öktel, N. (1939). Türkiye’de kullanılan ev ilaçları ile bunların farmakolojik tesirleri ve tedavideki ehemmiyetleri. Doktora tezi, Ulusal Basımevi, Ankara.

Demirhan, A. (1975). Mısır çarşısı drogları. Doktora tezi, Sermet Matbaası, İstanbul.

Şar, S. 982). İç Anadolu Bölgesi halk ilaçlarının eczacılık tarihi ve farmakognozi açısından incelenmesi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Sever, M. (2001). Mersin ve yakın çevresi halk inançları ve veteriner halk hekimliği. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aksoy, D.Y. (2010). Şişmanlık ve şeker hastalığında halk tababeti kullanımı üzerine antropolojik bir çalışma. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kaplan, M. (2010). Geleneksel tıbbın yeniden üretim sürecinde kadın, Ankara kent örneğinde kuşaklar arası çalışma. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ülger, Z. (2012). Aydın (Merkez) ve çevresinde halk hekimliği. Doktora tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Aday, E. (2013). Kütahya ili türbe ve yatırları etrafında oluşan inanç ve uygulamalar. Doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Dağı, F. (2013). Türk halk anlatılarında halk hekimliği üzerine bir araştırma. Doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

1.3.2.2. Yüksek Lisans Tezleri

- Satır, S. G. (1994). Muğla'da halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Öngel, G. (1997). Denizli halk hekimliğinde ocaklar. Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Erol, E. (1999). Halk hekimliği ve Elmalı'daki halk hekimliğiyle ilgili inanış ve uygulamalar. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Torun, C. (2002). Halk hekimliği ve Çankırı'daki halk hekimliği ile ilgili inanış ve uygulamalar. Gazi Üniversitesi, Yüksek lisans tezi, Ankara.
- Aday, E. (2003). Afyon ve yöresi halk bilimi ürünlerinde eski Türk inançlarının izleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek lisans tezi, Afyon.
- Er, T. (2005). Elazığ'daki halk hekimliğinde ocak anlayışı ve buna bağlı inanışlar ve uygulamalar. Fırat Üniversitesi, Yüksek lisans tezi, Elazığ.
- Sipahi, A. (2006). Türk halk inançlarında büyü ve büyü ile ilgili uygulamalar, Ankara Üniversitesi, Yüksek lisans tezi, Ankara.

- Özgen, Z. N. (2007). Adana (Merkez) halk hekimliği araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Uçak, S. (2007). Ergani’de eski Türk inançların izleri ve halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Çevik, B. (2008). Konya’da halk hekimliği uygulamalarının dünü ve bugünü. Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Kurum, U. (2008). Düziçi’nde halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Gönenç, A. (2011). Antalya ili korkuteli ilçesinde halk inanışları ve halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Bozyiğit, N. (2011). Gaziantep’te halk hekimliği (Merkez). Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Aydiner, M. (2012). Aydın’da halk inançları, Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Özarslan, A. (2012). Halk hekimliğinde ocaklık kurumu ve Araban (Gaziantep) ilçesi örneğinde kadın ocaklılar. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Temzisoylu, A. (2012). Ankara’da halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uyar, A. (2013). Halk hekimliği kapsamında Yozgat ocakları. Yüksek lisans tezi, Bozok Üniversitesi, Yozgat.
- Baysal, N. (2014). Gelenek ve değişim ekseninde Trabzon halk hekimliği üzerine bir araştırma. Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Baysan, M. (2016). Kütahya ve yakın çevresinde halk hekimliği ile ocak kültürü. Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Denizli.
- Sinoğlu, S. (2017). Rize ilinde geleneksel halk hekimliği uygulamaları. Yüksek lisans tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Çanlı, E. (2018). Selendi (Manisa) halk hekimliği çalışması. Yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın.
- Bulut, A. (2018). Kilis halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Saygı, E. (2018). İnebolu halk Kültüründe halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

1.3.3. Makaleler

Türk halk hekimliği ile ilgili olarak pek çok makale yayımlanmıştır. Bu makalelerde genellikle belli bir yörenin halk hekimliği uygulamalarına yer verilmiştir. Bu makaleler şimdiye kadar iki araştırmacı (Sakaoğlu 1991;  ınar 2001) tarafından ayrı ayrı çalışmalarda toplu olarak verilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu araştırmalardan bazı makalelere bu bölümde yer ayırdık.

Erman Artun, “Çukurova y r k ve Türkmenlerinin halk kültürlerinde eski Türk inançlarının izleri” adlı makalesinde Çukurova Y r k ve Türkmenlerinin gelenek ve göreneklerinden yola çıkarak, eski Türk kültürünün izlerini incelemiştir. Artun, atalar kültü, veli kültü, ağaç kültü gibi k lt leri anlatarak k lt ler etrafında şekillenen inançları değerlendirmiştir. Ayrıca Çukurova yöresinde k lt ler etrafında oluşan kültürel yapı içerisinde yöre halkının çeşitli hastalıklar için uyguladıkları tedavi şekillerinden de bahsetmiştir.

Ayhan Karakaş, “Osmaniye’de durmayan çocuklar için yapılan uygulamalar ve bunlardaki eski kültür izleri” adlı makalesinde durmayan çocuğun tanımından başlamıştır. Osmaniye’de doğduktan sonra pek fazla yaşamayıp ölen çocuklara durmayan  ocuk denir. Bu şekilde doğumdan hemen sonra art arda çocukları ölen ailelerin bazı tedbirler aldığını belirtmiştir. Bu uygulamalardan bazıları, doğan çocuğu komşuya satmak,  ocuk ölmesin diye ona Durdu, Durmuş, Duran, Yaşar gibi adlar koymak, dört yol ağzında yıkamak, deriden geçirmek, yatıra türbeye gitmektir.

Ruhi Ersoy’un “Kadın kamlardan göçer evli Türkmenlerde ‘ebelik kurumu’na dönüşüm” adlı bildiride kadın kamların tarihsel ge işim içinde geçirdiği değişim ve dönüşüm sonucunda kadın kamların ebeliğe geçiş sürecini incelemiştir. Türk kültüründeki ebelik kurumunu, ebeliğin işlevlerini ve ebelik kurumunun halk arasındaki öneminden bahsetmiştir. Ayrıca Ersoy, Türk destan ve hikâyelerindeki kamlardan da söz etmiş ve kamların görevini şu an ebelerin üstlendiğini de dile getirmiştir.

Eyüp Akman’ın yazdığı “Türk halk hekimliğinde ocaklık geleneği ve Safranbolu’daki ocaklar” adlı makalesinde ise ocak ve ocaklık kavramlarını

açıklamıştır. Akman, Safranbolu’da her hastalığın bir ocağı olduğunu aktarmış ve yöredeki halk hekimliği uygulamalarında tespit ettiği ocakların etkisine de değinmiştir.

Muharrem Kaya, “Eski Türk inanışlarının Türkiye’deki halk hekimliğinde izleri” adlı makalesinde Türklerin İslâmiyet’i kabul ettikten sonra bile eski inanış ve uygulamalarını devam ettirdiklerini belirtmiştir. Tek Tanrılı din olan İslâmiyet sihir, büyü, fal gibi uygulamaları yasaklamış ve hatta bu tür inanç ve uygulamaların Allah’ın varlığına aykırı olduğunu ve İslâm inancına uygun olmamasına rağmen bu tür uygulamaların halen devam etmekte olduğunu aktarmıştır.

Orhan Acıpayamlı, “Anadolu’da nazarla ilgili bazı âdet ve inanmalar” adlı makalesinde şunları aktarmıştır: Nazara, göz değme adı da verilir. Nazar, insanlara, hayvanlara ve eşyalara değer. Nazar değmesi için gözü keskin birinin kötü niyetle karşısındakine bakması ve laf söylemesi gerekir. Mavi ya da yeşil gözlü kişilerin gözleri değer. Nazardan korunmak için, çocuklar herkese gösterilmez. Çocuğun üzerine mavi bir örtü örtülür. Çocuğun yüzüne kara sürülür. Hocaya okutulur. Çocuğu görünce “Maşallah” denir. Tuz atılır ya da kurşun döktürülür. Bu tür uygulamalar ile nazara karşı önlemlerin alındığına inanılmaktadır.

Refiye Okuşluk Şenesen, “Hatay altınözü Sarılar Mahallesi geleneksel tıp uygulamaları” adlı makalesinde Sarılar Mahallesinde yaşatılan kendine özgü bir sosyo-kültürel yapıya sahip olan ve yörede yaşatılan halk hekimliği uygulamalarını belirlemiştir. Şenesen, yörede kullanılan malzemelerin genellikle bitki kökenli olduğunu, haricen kullanıldığını ve mutfak malzemelerinden yararlanıldığını, cilde uygulanan ya da içilen ilaçların yanı sıra sınırlı olarak parpılama ve dağlama yöntemlerinin de kullanıldığını belirtmiştir.

Yaşar Kalafat, “Siirt yöresinde yatırlar etrafında şekillenmiş halk inançları ve kesik baş motifi” adlı makalesinde Siirt’teki yatırları, bu yatırlar etrafında oluşan halk inançlarını, bu inançların İslamiyet’le bağlantısını, halk inançlarındaki “Kesik Baş Motifi” ve Siirt’te kesik başlı diye bilinen ulu kişileri ele almıştır.

Hülya Çevirme ve Ayşe Sayan’ın “Alkarısı inanmaları ve bilim” adlı makalesinde al karısı inanmaları, al karısından korunma yolları, albasmasının insanlar üzerindeki olumsuz etkisi anlatılmıştır.

Nilgün Çıblak, “Çukurova’da halk hekimliği ve ilgili uygulamalarda eski Türk inançlarının izleri” adlı makalesinde Çukurova Bölgesindeki tedavi şekillerinin

kaynağını Eski Türk inançları olarak belirlemiştir. Çıblak, ocak, atalar ve veli kültürünü anlatmış, bunların tarihi dönemler içindeki algılanış biçimlerinden bahsetmiştir. Daha sonra belirlediği hastalıkların tedavi yollarını da aktarmıştır.

Ali Bayat “Anadolu tıbbi folklorunda göz hastalıkları” adlı makalesiyle geçmişten günümüze gelen göz hastalıklarını ve tedavi yöntemlerini anlatmıştır. Göz hastalıklarını belirleyerek bunların halk arasındaki tedavi şekillerini vermiştir. Anadolu’da göz hastalıklarının tedavisini yapan kişileri otacı, sıkıcı ve kırlangıç uşağı olarak belirlemiştir.

Esmâ Şimşek “Ölümsüzlük ilacı elma”, adlı makalesinde Türk kültüründe geniş bir yere sahip olan elmanın şifa olarak değerlendirilmesine değinmiştir. Elma, masallarda, halk hikâyelerinde, halkın inanç ve gelenek-göreneklerinde yüzyıllardır yaşamaktadır. Elmanın meyve olarak yenmesinin yanı sıra şifa niyetine ölümsüzlük ilacı olarak kullanıldığını aktarmıştır.

İbrahim Yasa, “Türkiye’de halk sağlık folkloru ve bazı meseleleri” adlı makalesinde halkın tanımını yapmış ve halkın belirlediği hastalıkları tasnif ederek bunların tedavi şekillerini vermiştir. Daha sonra hastalıkların tedavisinde kullanılan bitkileri vermiştir. Ocaklık geleneği ve elverme geleneğini de anlatmıştır.

Mustafa Sever, “Türk halk inançlarında ve halk hekimliği uygulamalarında meyve” adlı makalesiyle sağaltmalarda meyvelerin önemini anlatmıştır. Sever, geçiş dönemlerini ele almış, bu geçiş dönemlerindeki hastalık ve sorunlara değinerek bunların tedavisinde kullanılan meyveleri incelemiştir. Eski Türklerdeki uygulamalardan yola çıkarak günümüz uygulamalarını anlatmıştır. Meyvelerin sağaltmalardaki rolü ve rüyalarda görülen meyvelerin yorumlanmasından bahsetmiştir.

Refiye Okuşluk Şenesen, “Çukurova halk kültüründe süpürge ile ilgili inanış ve uygulamalar” adlı makalesinde Çukurova halk hekimliğinde süpürge’nin kullanımına ait verdiği örneklerin yanı sıra çalışmada süpürge’nin birçok hastalığın tedavisinde yöredeki inanış bağlamında kullanıldığını da belirtmiştir.

Ali Berat Alptekin, ‘Türk halk hikâyelerinde halk hekimliği’ adlı makalesiyle halk hikâyelerindeki halk hekimliği uygulamalarını anlatmıştır. Hikâyelerde geçen hastalıkları belirlemiş ve bu hastalıkların tedavi yollarını hikâyelere göre incelemiştir.

Ayşe Başçetinçelik, “Halk kültüründe kısırlığı giderme” adlı makalesinde çocuğun aile ve toplum için ne kadar önemli olduğunu anlatmıştır. Kısırlık ve kısırlık karşısında halkın başvurduğu inanç ve uygulamaları incelemiştir.

Ayşe Başçetinçelik, “Adana halk kültüründe kırk basması, nazar, kırklama” adlı makalesinde loğusalara ve çocuklara musallat olan al karısını, iki loğusanın bir araya gelmesiyle meydana gelen kırk basmasını, kırk basmasındaki halkın inanışlarını ve korunmak için aldığı tedbirleri, nazar değmesi, kurşun atma, üzerlik, tütsüleme yöntemlerini ve yeni doğan çocukların kırklanmasını anlatmıştır.

Sadettin Buluç’un “Şaman” adlı makalesinde, şamanın tanımını, şamanın görevlerini, şamanlığa daveti, şamanın eğitimini, şamanın giysisini ve şamanın davulu hakkında bilgiler vermiştir. Sadettin Buluç’un “Şamanizm” adlı makalesinde, Şamanizm’in kökeni ve tarihi gelişimi, şamanın dünya görüşü, doğa olayları karşısındaki şamanın tavrı ve görevleri, doğum ve ölüm ruhları, ölüm ve ölümlle ilgili inanış gibi konular hakkında bilgilere yer vermiştir.

BÖLÜM II

2. HALK HEKİMLİĞİ ve GENEL KAVRAMLAR

2.1. Halk Hekimliği

“Her işin başı sağlık” cümlesi atalarımızın bize miras bıraktığı, deneyim ve tecrübeleri sonucu oluşan bir cümledir. Bu inanç kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmış ve insanoğlu için sağlık her şeyden önemlidir anlayışını doğurmuştur. Bu düşünce insanı devamlı meşgul etmiş ve insanoğlu yaşamı boyunca sağlıklı bir hayat için birçok yönteme başvurmuştur. Bu yöntemler dönemin ve çevrenin sosyo-ekonomik ve teknolojik şartlarına göre gelişmiş ve şekillenmiştir.

Halk hekimliği kavramını açıklamadan önce halk ve hastalık kavramlarının tanımına değinmek gerekirse:

Halk, aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu, folk (<https://sozluk.gov.tr/>).

Hastalık, organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla sağlığın bozulması durumu, rahatsızlık, illet, maraz, maraza, esenlik karşıtı (<https://sozluk.gov.tr/>).

Hastalık kavramı insanlığın ilk ortaya çıkışından günümüze kadar devam eden ve var olmaya devam edecek olan bir süreçtir. Günümüzde birçok hastalığın tedavisinde önemli aşamalara gelinmiştir. Bu süreç içerisinde tıp bilimi, halkın kültürel belleğinde biriktirmiş olduğu tedavi biçimlerinden önemli ölçüde yararlanmıştır. Bu durum modern tıp ile halkın kullandığı geleneksel tıp yakınlaşmasında ve etkileşime girmesinde önemli bir katkı sağlamıştır.

İnsanoğlunun doğa ile arasındaki bağı güçlü kılmak, çözümlenemeyen olaylar karşısında bir çare üretmek için fiziksel ve manevi olarak kişilere uygulanan tedavi yöntemlerine halk hekimliği denilmektedir. Halk hekimliği günümüzde imkânların sınırlı olduğu ya da ümitlerin tükendiği anda başvurulan bir yöntemdir. Modern tıbbın; “Bizim yapacağımız bir şey kalmadı.” demesiyle tükenen ümitler, halk hekimliği ile birlikte yeniden canlanır (Alptekin, 2010, s. 86).

Halk hekimliği, uluslararası yazınlarda “folk medicine” olarak bilinirken, Türkçe yazınlarda “geleneksel tıp” ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Halk Hekimliği; hastalıklar ve sağlık hakkındaki inanç, tutum ve davranışlar şeklinde tanımlanabildiği

gibi, toplumların inanç, gelenek ve değer sistemleri ile ilgili tıbbi uygulamalar olarak, bazı antropologlar tarafından da “ev tedavisi” olarak da ifade edilmektedir (Türkdoğan, 1991, s.1).

Halk hekimliğini tanımlayacak olursak insanoğlunun kültürel deneyim sonucu, edindiği tüm birikimlerini kapsayan ve hastalıklar karşısında oluşturduğu tedavi edici uygulama ve yöntemlerin tümüne halk hekimliği diyebiliriz.

“Pertev Naili Boratav’a göre; halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” denmektedir” (Boratav, 2016, s. 139).

Boratav’a göre hastalık kavramı ise, “hastalık” deyimini de alıştığımızdan geniş bir anlamı kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler, vb.) sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir (Boratav, 1994, s. 123). Hastalığın sebepleri arasında tabiat dışı varlıklar ile oluşabilecek hastalıklara karşı her toplum halk hekimliğinin inanış ile bağlantılı olan tedavi edici yöntemlerinin farklı uygulamalarının oluşmasını sağlamıştır.

Halk hekimliği, geçmişten günümüze kadar halk tıbbı, geleneksel tıp, halk tababeti, alternatif tıp, folklorik tıp, halk sağaltmacılığı gibi farklı isimlerle adlandırılmıştır. Halk hekimliğinin adlandırılması ile ilgili Örnek, tarafından yapılan adlandırma ise şöyledir: Halk sağaltmacılığı halkın hastalıkların nedenleri, belirtileri, süreleri konusunda ki görüş ve inanışlarıyla hastalıkları geçirmek ve onları sağaltmak için kullandıkları yöresel ilaçların, büyüsel ve geleneksel işlemlerin, uygulamaların tümü (Örnek, 1973, s.32). Sedat Veyis Örnek, bu tanımlama ile halk hekimliği tedavilerinin uygulama yöntemlerinden birisi olan inanış kökenli yöntemleri halk hekimliğine dâhil ederek gelenekselliğin rolüne de yer vermiştir.

“İnsanoğlu hastalıklardan korunmak ve hastalandığında iyileşmek için sihir, büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmıştır. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler halk hekimliği uygulamalarının yaşama geçirilmesini kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca sürmesini sağlamıştır” (Polat, 1995, s. 1).

Halk hekimliğinin amacı, “kullandığı maddi ve manevi araçlar yardımıyla, halkın sağlığını korumak ve hasta kimseleri sağlıklarına kavuşturmaktır (Acıpayamlı, 1989, s. 5). Acıpayamlı, halkın kültürel birikimi sonucu oluşan maddi ve manevi araçlar sonucunda elde ettiği tedavi yöntemlerini, ilaçları tüm canlıların kullanımına sunduklarını belirtir. Ayrıca halk hekimliği uygulamalarının yapısal özelliklerini sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma günümüzde güncelliğini ve geçerliliğini korumaktadır. Yapılan sınıflandırmanın **sağaltım yöntemleri şunlardır:**

1. Irvasa yoluyla yapılan sağaltmalar
2. Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar
3. Dinsel yolla yapılan sağaltmalar
4. Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar
5. Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar
6. Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar (Acıpayamlı,1989 s.2).

(Sınıflandırma 3. Bölümde “Şanlıurfa halk hekimliği tedavi yöntemlerinde” detaylı olarak verilmiştir.)

2.1.1. Halk Hekimliğinin Doğuşu ve Gelişim Kronolojisi

Dünya tarihinde tüm medeniyetlerin ortak bir noktası vardır. Tedavisini bulamadığı hastalıkların Tanrı tarafından ya da olağanüstü güçler tarafından o topluluğa verildiği şeklindeki inanıştır. Bu düşüncenin temel dayanağı ise insan bedenine yabancı unsurların zarar vermesi ve insanlara kötülük yaptığı anlayışıdır. Bundan dolayı başlangıçtan günümüze kadar hastalıklar ve sağlık hakkındaki tüm düşünce ve tecrübeler insan kültürünün ve kültürle ilgilenen sosyal antropolojiyi, tıp, eczacılık ve halk bilimi disiplinini ilgilendirmiş ve her bilimi kendi pratik ve yöntemleri ile hekimlik uygulama yollarına sevk etmiştir.

“Tarihin ilk topluluklarından bu yana doğayı tam çözemeyen insanlar, daha sonra onun her türlü iyiliği ve kötülüğü yapabileceklerini düşünmüş, onunla iyi geçinmenin yollarını aramıştır. Dilekleri yerine gelince şükretmek amacıyla adaklar adanmışlar, çeşitli büyüsel ve törensel işlemler uygulamışlardır” (Artun, 2000, s. 52).

Eski Mezopotamya’da tedavide tanrıların öfkesini dindirmek için dua etmek, kurban kesmek ve adak adamak gibi yollara başvurulması vücuda giren ve hastalıklara

neden olan cinlerin uzaklaştırılması amacıyla muska yazılarak hastanın boynuna asılması, sihir yapılması, dua edilmesi gibi telkin tedavisine bugün Anadolu’da halk hekimliğinde de rastlamaktayız. Eski Çin’de halk hekimliği ile ilgili kaynaklar ise, sayısı 50’yi bulan eski eserler ve mitolojik bilgilerdir. Eski Çin’de halk hekimliğinde, Hint ve Orta Asya halk hekimliğinin özellikle Uygurların etkileri görülmüştür (Şar, 1989, s. 222 - 223).

“M.S. 6. ve 8. yüzyıllarda Batı’da gerileyen bilim, Yakın Doğu’da İslam ülkelerinde ilerlemeye başlamıştır. İslam Tercüme Ekolü Yunan, Hint vd. milletlere ait pek çok eseri Arapçaya çevirmiştir. Böylece Antik çağa ait halk hekimliği bilgileri İslam dünyasına geçerek günümüze kadar gelmiştir” (Demirhan, 1985, s. 195).

Antik çağda Hipokrat’tan önce efsane ve mitoloji ile karışık olan halk hekimliği bilgileri nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiş ve ülkelerin kendilerine özgü folklor bilgileriyle karışarak onların bugünkü halk hekimliği bilgilerini oluşturmuştur (Özgen, 2007, s.8). Özgen, halk hekimliğinin sözlü kültürde var olan hekimlik uygulamalarının günümüze kadar ulaşmasında edebi ürünlerin öneminden ve kalıcılığının sağlamasından bahsetmektedir.

İslami dönem öncesi eski Türk toplumlarındaki kam ve şaman gibi din adamlarının toplumsal sorumlulukları ve görevleri İslam dininin kabulüyle bu din adamları inanç bakımından değişime uğramıştır. Kam ve şaman yerine ocaklılar, falcılar, büyücüler, kırık-çıkıkçılar, hocalar ve hekimler bu görevleri devralmışlardır.

2.1.2. Halk Hekimliği Kavramına Genel Bir Bakış

İnsanoğlu varlığından bugüne kadar fiziksel ve ruhsal birtakım hastalıklar ve sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. İnsanlar günümüzde var olan modern tıbbın ve yöntemlerinin olmadığı dönemlerde hastalıkların tedavileri için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Bu yöntemler içerisinde tıbbi ve büyüsel olanların yanında her iki yöntemin birlikte kullanıldığı uygulamalarda mevcuttur. Günümüzde tıbbi yöntemlerin gelişmesine rağmen, alternatif tıp olarak da adlandırılan, halk hekimliği uygulamaları günümüzde varlığını korumaktadır. İnsanoğlu bazen de modern tıbbın yetersiz kaldığı ve halk hekimliği uygulamalarının daha etkili olduğuna inandığı için bu tür uygulamalara başvurmaktadır. Halk hekimliğinde bitkilere dayalı olan sağaltma işlemlerinden modern tıp alanında ilaç yapımı gibi yararlanma imkânları yanında büyüsel sağaltma işlemlerinde halkın eski inanışları ile ilgili yeni bilgilere ulaşabilme imkânı da vardır (Karakaş, 2016, s. 9).

UNESCO’nun 2003 tarihinde yapılan 32. Genel Konferansı’nda kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ile birlikte halk kültürü ürünlerinin kayıt altına alınarak korunması ve böylece gelecek kuşaklara aktarılması

konusu oldukça önemli bir boyut kazanmıştır (Karakaş, 2016, s.10). Kültürel bir değer olan halk hekimliğinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda gereken önemi vurgulayan Karakaş, Osmaniye halk hekimliği çalışması ile binlerce yıldır süregelen bu uygulamaların bir kültür birikimi olduğunu ortaya koymuştur.

Halk hekimliğine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların halk bilimi açısından edebi metinlerdeki halk hekimliği açısından metinlerdeki halk hekimliği öğelerinin tespit ve tahliline yönelik çalışmalar ve saha çalışması şeklinde olmak üzere iki açıdan yürütüldüğü görülmektedir. Son yıllarda Türk dünyasıyla ilişkilerin belirli oranda artması Türkiye'deki halk hekimliği uygulamaları arasında karşılaştırma yapma olanağı tanıdığından bu yönde çalışmaları da büyük oranda metin merkezli çalışmalar kapsamında değerlendirmek gerekmektedir. Yapılan lisans ve yüksek lisans çalışmalarında gerçekleştirilen saha çalışmalarında konu başlığı olarak görülen ancak henüz gerek Türkiye gerekse Türk dünyası merkezli bir halk hekimliği haritalandırılması çalışmasının yapılmaması üzücüdür (Öncül, 2011, s. 9).

Halk hekimliğinin bilimsel zeminde ilk kez çalışılmaya başlandığı sürecin ardından Türkiye'de üniversitelerin ve sosyal bilimlerde çalışan araştırmacıların artmasıyla folklor ve halk hekimliği ile ilgili çalışmalar yeni bir sürece girmiştir. Disiplinlere ayrılan sosyal bilimlerden halk bilimi, antropoloji, sosyoloji gibi temel çalışma konusu “insan ve ürettiği kültür” olan bilimler zaman zaman aynı sahada buluşmuşlardır. Günümüzde, halk hekimliği, bir yanıyla Tıp ve Eczacılık alanına giren bir yanıyla da Kültürel Antropoloji, Sosyoloji ve Halkbilimi disiplinlerinin kendi soru ve yöntemleriyle inceledikleri bir çalışma alanıdır. Bugün Tıp ve Eczacılık alanında yapılan kimi çalışmalarda halk ilaçlarına odaklanılarak halk ilacı olarak kullanılan bitkilerin tespiti (Latince adı ile), bitkinin kullanım şekli gibi bilgilere yer verilmektedir. Bu çalışmalarda genellikle bitki kullanımları ile ilgili bilgilerden ilaç üretiminde yararlanılması hedeflenmektedir. Halk hekimliği uygulamaları, Antropoloji ve Sosyoloji disiplinleri içinde de sağlık antropolojisi ve sağlık sosyolojisi alt disiplinlerinde çalışılmaktadır (Özkan, 2013, s. 142-143).

Gözlem ve deneme yoluyla elde edilen bilgiler yüzyıllarca birikerek sözlü kültür vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılmış ve tıp biliminin temelini oluşturmuştur. Savaşta, avda sakatlanmalar ve yaralanmalar, hayvanların hastalanmaları, doğum olayları insan nesline sürekli yeni bilgiler kazandırmış; sonuç olarak iyi gözlemci ve yetenekli “iyi ediciler” toplum içinde ortaya çıkmıştır. Biraz deneyim, gözlem, sihir, büyü karıştırılarak elde edilen başarı toplum içinde dünyanın en eski uzmanlık kollarından olan yeni bir sınıfı oluşturmuştur. Bunlara büyücü, şaman, ocaklı, hekim gibi pek çok ad verilir (Serdaroğlu, 1996, s. 3).

“Başlangıçtan itibaren söz konusu ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına doğaya karşı bir mücadele veren insanoğlunun aynı zamanda özellikle beslenme ve tedavi gibi hayatî önem arz eden ihtiyaçları için doğaya sığınması günümüzde de devam eden bir gerçekliktir” (Sol, 2007, s. 176).

İnsanoğlu hastalıklardan korunmak ve hastalandığında iyileşmek için sihir, büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmıştır. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler halk hekimliği uygulamalarının yaşama

geçirilmesini kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca sürmesini sağlamıştır (Polat, 1995, s. 1). Polat, halk hekimliği uygulamalarının devamlılığını aslında inanış etrafında oluşan pratik ve uygulamalara özellikle toplumların dinden bekledikleri yardımlara bağlamaktadır.

“Türkler; evreni, dünyayı, insanı anlamaya, kontrol altına almaya yardım eden inançlardan, hastalıkları tedavi etmeye çalışırken yararlanmışlardır. Ayrıca, günümüz Türkiye’sinin kültürel yapısı içerisinde sihir sistemine dayanan Şamanlığın, hâkim inanç olan İslamiyet’le beraber, İslami bir unsurmuş gibi varlığını devam ettirmesi ilgi çekicidir” (Kaya, 2001, s. 199-200).

“İslamiyet’in Orta Asya’da Türkler arasında yayılmasından sonra eski inançların bir kısmını Müslümanlık cilası altında yaşatan kamlar, baksılık adı altında, İslami kültürün yüzeysel olduğu yerlerde, yakın zamana kadar varlığını sürdürmüştür. Bu bakımdan baksı için, eski Türk Şamanizm’inin İslami devirdeki devamıdır diyebiliriz” (Bayat, 1989, s. 62).

Anadolu, tarihin her döneminde kültürel bir zenginliğe sahipti. Halk hekimliğine dair pratik ve uygulamalar, Anadolu Türk yurdu olmadan önce de vardı. Modern tıbbın kurucusu Hipokrat’ta bu coğrafyada yetişmiş bir bilgidir. Türklerin Anadolu’ya yerleşmesiyle pek çok darüşşifa, maristan, bimaristan adı verilen hastaneler kurulmuş, medreselerde usta-çırak şeklinde tıp eğitimi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Anadolu Selçukluları döneminde Konya’da, Kırşehir’de, Havza’da, Kütahya’da birçok kaplıca ve ılıcalar yaptırılmıştır. Bugün bu kaplıcaların bazıları çeşitli yıllarda restore edilerek günümüze kadar gelmişlerdir (Şar, 1989, s. 226).

“Halk ilaçları ve halk hekimliği ile ilgili belge ve bilgiler informel metodlarla nesilden nesile geçerek devam etmiştir. Günümüzde bazı gelenek ve göreneklerin hâlâ süregelmesi ülkemizde halk hekimliğinin yerleşip yayılmasına etken olmuştur” (Şar, 1989, s. 221).

Halk hekimliği, folklorun en önemli ve üzerinde en çok durulan dallardan biridir. Halk hekimliğinin temelini, “‘Halkın sağlığı, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır.’” şeklindeki inanç oluşturmaktadır. Hiç şüphesiz bu inanç, İslâm dininin etkisinin ürünüdür. Halk inancına göre kötü niyetli kimseler, bu arada, bilhassa büyücüler, yaptıkları büyülerle istedikleri kimseleri hasta edebilmekte, hatta öldürebilmektedirler. Bu gibi durumlardan korunma, dinsel görevlerin eksiksiz olarak yerine getirilmesiyle sağlanmaya çalışılmaktadır. Halk baş dönmesini, ateş yükselmesini, dilaltında kurtçuk ve kabarcıkların belirmesini, göz seğirmesini, kasların kasılmasını hastalık başlangıcı olarak görmektedir (Acıpayamlı, 1989, s. 1).

“İyi veya kötü kuvvetlerin insanlara musallat olması karşısında büyücüler, şamanlar, tabiatüstü unsurlarla temasa geçerler. Böylece, dini inançlarla sihrin yönettiği

bu geleneksel sistemlerde sağlık ve hastalık, insan bedenine yabancı unsurların girmesi ve bunların yaptıkları fenalıklarla izah ediliyor” (Oğuz, 2005, s. 40-41).

Halk tıbbı aslında iki dala ayrılır:

1. Tabiî halk tıbbı,
2. Dinsel-büyüsel halk tıbbı.

“Bazen akılcı veya bitkisel halk tıbbı da denilen ve ilkel kültürlerin malı olmakla birlikte, bu tıbbın bazı faydalı tedavi şekilleri bilimsel tıba kadar uzanmıştır. Halk tıbbının ikinci dalı olan dinsel-büyüsel tıp ise hastalık tedavisinde muska, kutsal sözler vb. işlemlerden yararlanır” (Yoder, 1975, s. 23-24).

Modern tıp ile halk tıbbı arasındaki ayrıma kısaca değinecek olursak; modern tıp, sebep-sonuç ilişkisine bağlı nedensellik bağı içinde kesin/bilimsel bilgiyi gerektiren, halk tıbbında mantıksal/bilimsel bağ yerine inançlar ve yaşantıya, tecrübeye bağlı bilgi ve uygulamalara dayanır. Halk tıbbı ve modern tıp karşılaştırmalarının yapıldığı çalışmalarda teşhis ve tedavi yöntemleri genel olarak din/büyü ve bilim/rasyonalizm ikileminde tartışılmıştır. Batı tıbbı ile Batı dışı toplumlardaki iyileştirme pratikleri, farklı kavramlarla ifade edilmiştir: Batı tıbbı bilimsel/modern tıp iken; Batı dışı toplumlarda tıp “ethno-medicine” kavramıyla adlandırılan yerel/halk tıbbı ya da geleneksel tıp olarak anılmıştır (Kaplan, 2011, s. 151).

Halk hekimliği modern tıbbın sunduğu olanakların ve bilimsel yapının karşısında “alternatif tıp” yaklaşımıyla olumlu, “batıl, kocakarı ilaçları” adlandırmasıyla ise olumsuz yaklaşımları beraberinde taşımaktadır. Ancak bu yaklaşımlarda bulunan kişilerin hem eğitim, yaş grubu, yaşam merkezi gibi temel öğeleri tespit edilmemiş hem de bu yöndeki kabullerinin nedenleri yeterince sorgulanmamıştır. Yalnızca “kent ortamında bu tür tedavi yöntemlerine daha mesafeli bir yaklaşım tarzı olduğu” ve geleneksel tıbbın daha ziyade kırsalda, eğitimsiz kesimlerde sürdürüldüğü söylemi yaygındır. Ancak sayısal anlamda teyit edilmemiş bir kanıya dönüşmüştür. (Öncül, 2011, s. 11-12), Öncül, halk hekimliği uygulamalarının kırsal kesimlerde yaşatıldığını ve günümüze kadar korunmasında etkili olan etmenleri aktarmıştır.

Yaşama isteği en temel istek olmasından dolayı çağdaş yaşam alanlarında dahi özellikle modern tıbbın sunduğu tedavi yöntemlerinin sonuç vermediği durumlarda, farklı tedaviler arandığı ve buna bağlı olarak halk hekimliği uygulamalarına eğilimin arttığı bir realitedir. Halk hekimliğinin çeşitli hastalıklar için olumlu yanıtlar verdiği söylemi, kabulü ve bağlı uygulamaların birçok kişi tarafından gerçekleştirilmesi geleneğin ne derece yoğun bir biçimde yaşatıldığının en önemli kanıtıdır (Öncül, 2011,

s. 12), Öncül, halk hekimliği pratiklerinin toplum tarafından olumlu karşılanması sebebiyle halk tarafından yoğun bir talep gördüğünü açıklamıştır.

Halkın sağlık ve hastalık anlayışı, içinde bulunduğu kültür değerleri sisteminden ayrı düşünülemez. İnanışımıza göre hayat ve sağlık Allah'ın bir lütfudur. Bize düşen görev ise; bunları en iyi şekilde korumaktır. Fakat çeşitli sebeplerle hastalığa tutulanlar doktora gidemedikleri takdirde bitkilerin kök, yaprak, çiçek ve tohumlarından ilaçlar yapmak, yatırları ziyaret etmek, muska yazdırmak veya bir ocaklıya başvurmak gibi tedavi usullerine müracaat ederler. Bu tabîî ilaçlar, dinî veya sihri uygulamalar zengin halk hekimliğimizi meydana getirir (Duvarcı, 1990, s. 34).

“Şifalı bitkiler konusunda eğitim alan doktorlara fitoterapist denilmektedir. Bitki uzmanlığı olan kişilere “herbalist doktor” denilmektedir. Ahmet Maranki, İbrahim Saraçoğlu, Ömer Coşkun, Erkan Topuz, Ender Saraç gibi uzman doktorların açıkladığı bitkisel kürler pek çok televizyonun program içeriğinin malzemeleri olarak yer almaktadır” (Ersoy, 2014, s. 190-191).

“Günümüzde modern tıp-geleneksel tıp tartışmalarının temelinde, bedeni bir “makine” gibi gören modern tıp anlayışı karşısında; bütüncül (holistik) bir bakış açısına sahip “geleneksel” ve yeniden üretilen biçimleriyle “tamamlayıcı” (complementary) ya da “alternatif” olarak ifade edilen iyileştirme yöntemlerinin yaklaşım farkı bulunmaktadır” (Kaplan, 2011, s. 151).

Modern tıp, geleneksel tababetin gelişiminin bir sonucu değildir, fakat modern tıbbın tedavi ve bakım teknikleri ile geleneksel tıp arasında benzerlikler görebiliriz. Günümüzde, ileri sanayi toplumlarında da bilimsel tıbbın yanında, folk pratiklerinin de yaşamakta devam ettiklerini izlemekteyiz. Örneğin, baş ağrıları ve diğer bazı sızılar için kullanılan aspirin, geleneksel tıbbın uzun yıllar uyguladığı kokain gibi ilâçlar, aslında, bilimsel tıp ile geleneksel tıp arasında önemli bir ayrılık vardır o da bilimsel tıp, modern tıp neden-sonuç bağı içinde kesin bilgiye dayandığı halde, geleneksel tıpta böyle bir lojik ilişki (nedensellik) yerine inançlar ve birtakım yaşanılmış ampirik bilgiler rol oynar. Bu nedenle, geleneksel tıp, inançlar ve pratiklerin gelişi güzel bir sıralanması olmayıp, kendi içinde mükemmel bir biçimde örgütlenmiş bir tıp teorisi örneğini ortaya koyar (Türkdoğan, 1974, s. 41), Türkdoğan, geleneksel tıp uygulamalarının kökeni bakımından sıralı bir şekilde inanış etrafında şekillendiğini ve bir düzen içerisinde günümüze kadar devam ettiğini açıklamıştır.

İlk çağlardan başlayarak, her şeyin insanların gereksinimlerinden doğduğu düşünülecek olursa, halk ilaçlarının da, tarihin çok eski devirlerinden beri kullanılageldiği fikri yanlış olmaz. Bu ilaçlara duyulan gereksinimler günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün tıbbın geliştiğini, eski halk ilaçlarının kullanılışının azaldığını

düşünsek bile, gelenek ve göreneklere bağlı kimseler, tecrübeli yaşlılardan ve aktarlardan yararlanmaya devam etmektedirler. Ayrıca bilimsel hekimlik tıbbi folklorun en ileri aşamasında ortaya çıkmış, bu gelişirken tıp folkloru da gelişmiştir. Bu nedenle halk bilgileri her geçen gün unutulmayıp aksine bu bilgilere daha yenileri ilave edilmiştir. Böylece hekimle temasa geçme zorluğu ile karşılaşılın halk kendi bilgilerini uygulamıştır. Nitekim Anadolu’da birçok hastalığın halk ilaçları ile tedavi olunduğu görülmektedir (Sucu, 1989, s. 211).

“Halkın kullandığı ve çoğu zaman da yarar sağladığı halk ilaçlarının bazıları üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmış, kimyasal yapıları ve etkileri belirlenmiştir. Drogaların bazıları günümüz modern tıp ve eczacılığında değerlerini kaybetmiş, bazıları ise etken madde kaynağı olarak ve sanayide kullanılmaktadır” (Asil, 1989, s. 38).

“Halk hekimliği alanında yapılan çalışmalar, özellikle ülkemizde halk bilimciler tarafından yapılmaktadır. Bunun dışında halk hekimliği konusu tıp, eczacılık, sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarda çalışanların da zaman zaman ilgisini çekmiştir. Son yıllarda konu ile ilgili çalışmaların yoğunlaşmış olması konunun önemini arttırmaktadır” (Karakaş, 2016, s. 24).

2.1.3. Halk Hekimliğinin Toplum İçindeki Yeri

Halk, ihtiyaçları doğrultusunda ve çaresizlikleri karşısında tabiattaki şifalı kabul edip kutsallık atfettiği bitki ve madenlerde şifa aramış ve halk hekimliğinin temeli olan geleneksel tıbbi oluşturmuştur. Halkın geleneksel tıp uygulamalarına başvurmasının en büyük nedenlerinden birisi de şifa kaynaklarının doğada bulunmasıdır.

“İnsanın varoluşuyla yaşıt olan halk hekimliği ve geleneksel uygulamalar, günümüzde ‘kültür mührümüzün izlerini taşıyan’ yaşayan tarih olarak değerlendirilmektedir” (Polat, 1995, s. 1).

“Tıp tarihindeki uygulamaları günümüzdeki kalıtları olan halk hekimliği sağlık ve hastalıklarla ilgili geleneksel inanç, tutum ve uygulamaların tümünü kapsamaktadır. Bugüne kadar yapılan araştırmalarla halkın hastalıklardan korunmak ve onların tedavisi için doğal çevresindeki her türlü maddi ve manevi aracı kullandığı saptanmıştır” (Savran, 1998, s. 342).

Binlerce yılın bilgi birikimi olan birçok geleneksel anlayışa tamamen karşı çıkılmış, kesin deneyimlerle bilinen, birçok halk ilacı, “kocakarı ilacı” diye küçük görülmüştür. Bir taraf modern tıbbi her şey görürken, diğer taraf da halk hekimliğinin geleneksel yöntemleriyle, tabiat hazinesinden elde edilmiş ilaçlarla çalışanlar da, zaman

zaman modern tıbbın gelişmelerini ve ulaştığı düzeyi görmezden gelmiştir (Artun, 2005, s. 328).

Günümüzde çağdaş toplumlarda teknolojik gelişmelere rağmen halk hekimliğine bağlı pratik ve uygulamalara rastlamaktayız. Türk toplumlarında, şamanlık inancına bağlı eski inanç ve düşüncelerin devamı niteliğinde görülen inanışlara ait halk hekimliği uygulamaları günümüzde etkinliklerini devam ettirmektedir. Son yıllarda hemen hemen her iletişim aracında konunun uzmanı olmayan kişilerin her geçen gün artan boyutta alternatif tıpla ilgili yayınlarına rastlanmaktadır. Bu da beraberinde birçok problemi getirmektedir. Halk sağlığını tehdit edebilecek durumların ortaya çıkmasına karşın konunun uzmanları tarafından gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

2.1.4. Türklerde Halk Hekimliği

Orta Asya'dan gelerek Anadolu'ya yerleşen Türkler Anadolu'nun birçok uygarlığa ev sahipliği yapması nedeniyle köklü bir kültürel dokuyla karşılaşmışlardır. Anadolu'ya geliş dönemlerinin İslamiyet'e girilmesine denk gelmesi, Türk halk kültüründe bazı değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu değişimler olurken İslamiyet öncesi atalar kültü, tabiat kültleri, gök tanrı kültü ve şamanlık gibi önemli eski inanç unsurlarımız yeni inanç örgüsü altında varlığını sürdürmüştür (Ocak, 2000, s. 53).

Kültürümüzdeki halk hekimliği uygulama ve inanışlarını sözlü hafızamız yanı sıra yazılı eserlerimizde de aramak gerekir, kültürümüzün başyapıtı başvuru kitaplarımız olan, Dede Korkut'un yanı sıra Divan-ı Lügat' it Türk ve Kutadgu Bilig'de de Türk halk hekimliğine yönelik sağaltma yöntem ve kavramlarını görmek mümkündür.

“Türk-İslam döneminin önemli eserlerinden olan -bilgi veren ışık- anlamındaki Yusuf Has Hacib'in kaleme aldığı Kutadgu Bilig'de ilaç yerine em, tabip yerine emçi, tedavi edici olan kamlara otacılar denildiğini ayrıca efsuncuların kam ve şamanın psikolojik hastalıkları da tedavi ettikleri tespit edilir” (Bayat, 1989, s. 61). Eseri Türkiye Türkçesine neşreden Reşit Rahmeti Arat'a göre tespit ettiğimiz halk hekimliğiyle ilgili kelimelere aşağıda yer verdik.

“OTAÇILAR BİRLE ATILMANI AYUR”

4356 -Olarda birisi *otaçı* turur

...amug *ig* topa...a bu *emçi* erür

4357 -Yime ök kereklig saña bu kişi

Anıñsız oñgulmaz tiriglik işi

4358- tirig bolsa **yalñgu yime igler ök**

İgin emçi körse otun emler ök

4359- ig ol **kör** kişiğe ölüm oldaşı

Ölüm ol kişiğe tiriglik tuşı (Arat, 2008, s. 750).

Otacılarla ilişkiyi anlatan bu kelimeler günümüz Türkçesinde sırasıyla:

4356- bunlardan birisi **otacılarıdır**;

Bütün **hastalıkları** ve **ağrıları** bunlar **tedavi** eder.

4357- bu kişiler de senin için gereklidir.

Hayat işi onlarsız sağlanamaz

4358- insan hayattayken **hastalanabilir**;

Otacıya gider ve **otacı** o **hastalığı** **ilaçla tedavi eder**.

4359- insan için **hastalık** ölümün arkadaşıdır;

Yaşayan her insan için ölüm vardır. (Arat, 2008, s. 751)

Kaşgarlı Mahmud' un 11. Yüzyılda tamamladığı “Divân-û Lügat’ it Türk” adlı Türkçe sözlüğünde Kaşgarlı'nın Türk kültürü hakkında geniş bilgiler vermesi bakımından Türk kültürü bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca eserde Türk halk hekimliğiyle ilgili sözcüklerin varlığı da oldukça doğaldır.

“Divân-û Lügat’it Türk’ de em, ot (ilaç) atasagun, emçi, otaçı (hekim, ilaç yapan adam, eczacı); ig, kem (hastalık); sükel, talganlık, turgalçil (hasta): argın/-igle-/kemle- (hastalan-emle, karta, katron, em semle, yinedh-/yiret-/(iyileştir-, tedavi et-) terimleri kullanılmıştır” (Dağı, 2013, s. 62).

Halk tababeti ile ilgili zengin bir sözcük dağarcığına sahip olan eserde, halk hekimliği halk baytarlığıyla ilgili inanmalar ve kelimeler bulmakta mümkündür. Hastalık ve sağlık sözcüklerinin Türkçedeki tarihsel gelişim sürecini gösteren Ayşegül Çavdar'ın tasnifinde görmek mümkündür.

“ig’(hastalık: eski Uygur Türkçesi)

“yiğik: 20.yy Türkiye Türkçesi

“ağrık: hastalık: Eski Uygur Türkçesi

“ağrı” : 20.yy Türkiye Türkçesi

“iğlig”: hasta: Eski Uygur Türkçesi

“iğli, iğdir, iydir” : hasta: 20 yy. Türkçesi

“sökel” hasta: Eski Oğuz Türkçesi

“sökel” hasta: 20.yy. Anadolu Türkçesi. (Çavdar, 1988, s. 309).

Geçmişten bugüne toplumun belleğinde uzun bir oluşma süreci geçirerek teşekkül etmiş olan destanlar bize geçmişten haber veren ve ders çıkarmamızı sağlayan ürünlerdir. Bu bakımdan destanlarda giyim –kuşam, türküler, hikâyeler, yemekler, devlet yönetimi, evlenme, kız alıp-verme, ölüm, savaşlar, oyunlar, halk hekimliği, bitkiler, hayvanlar ve daha sayamadığımız birçok kültür unsurunu içinde barındırırlar. Destanlarda zengin bir halk hekimliği bilgisine rastlayabiliriz bu durumu Prof. Dr. Erman Artun, şu şekilde ifade etmektedir:

Türklerin ölüm ve hastalık konusunda ki kabulleri, kültürlerinin mühim bir parçasını oluşturan destanlarına da yansıtılmıştır. Konusunu toplumun başından geçen hadiselerden alan bireysel mücadele de yerini toplumun ve vatanın kurtuluşuna gaye edilen kahramanlar etrafında anlatılan destanlar halk hekimliği ve buna bağlı uygulamaların yoğun olduğu sözlü edebiyat örneklerindendir. Elbette bu metinlerde doğrudan doğruya hastalıklar veya bunların tedavilerinden bahsedilmez. Fakat millet adına mücadele veren destan kahramanlarının dostları olduğu kadar düşmanları da vardır. Bunlar kahraman ve çevresindekileri öldürme, yaralama veya hastalıklar bulaştırmanın yollarını ararlar. Toplum menfaatini gözeten bu kişilerin kaybı üzüntü ve sıkıntı sebebi olduğundan onların ölümsüzlük kazanması diriltilmesi veya iyileştirilmesi gerekir. Bu amaçla müracaat edilen sihir, ilaç, ameliyat vb. yöntemler halk hekimliği uygulamalarından meydana gelmektedir (Artun, 2010, s. 52-53).

Orta Asya Türk kültürü dönemine ait önemli bilgiler içeren Dede Korkut'ta şaman, kam, sağaltıcı güçlerden başka dağlama, sarımsak kullanma, kan çalma gibi ırvasa, parpılama ve bitki kökenli tedavi yöntemlerinin izlerini görmek mümkündür. Bu yöntemleri İslam dinine geçiş sürecindeki sağaltma usulleriyle ilişkilendirebiliriz. Türk dünyasının en önemli eserlerinden olan Dede Korkut kitabında halk hekimliğiyle ilgili pratik ve uygulamalara rastlıyoruz.

“Dirse Han oğlu Boğaç Han Destanı’nda, burada Boğaç Han’ ın yarasını Hızır’ ın gelerek sıvazladığını: ‘Sana bu yarada ölüm yoktur, ananın sütü ile dağ çiçeği sana merhemdir.’ Dediği anlatılır. Boğaç Han’ı getirip babasından gizli olarak tabiplere verirler. Kırk günde iyileşir.” (Ergin, 2014, s. 5).

Salur Kazan’ın evinin yağmalanması destanında, Şekli Melikin gece yarısı Kazan Bey’in evine yaptığı baskında: “Kazanın çobanı Karaçuk Çobanın şehit olan kardeşlerini hakka teslim ettikten sonra kâfirlerin leşinden bir büyük tepe yığdı, çakmak çakıp ateş yaktı ve keçesinden isli kül yapıp yarasına bastı. Yolun kenarına geçip oturdu, ağladı, sızladı (Gökyay, 2013, s. 53), Gökyay, Dede Korkut’ta yer alan destanlarda yapılan tedavi yöntemlerinden “is” ile yarayı iyileştirme yöntemini de aktarmıştır.

Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Destanında ise; “Yıllardır oğlu olmayan Kam Büre’nin Tanrı’ya dua ederek oğul ister ve olur. Bay Büre’nin kızı ile nişanlanır. Bir süre sonra oğlu hakkında öldü haberi ile ağlamaktan gözleri kör olan Kam Büre’nin tekrardan gözlerinin açılması için oğlu Bamsı Beyrek’ in serçe parmağından akıtılan kanın mendile sürülüp gözlerine çekilmesiyle açılır” (Gökyay, 2013, s. 107).

Son olarak, Salur Kazan’ın Oğlu Uruz’ un tutsaklıktan çıkarıldığı destanda sarımsak yenildiğinde vücutta oluşabilecek değişikliklerden bahsedilmiştir.

“Oğul oğul ay oğul!

Mürüvvetim oğul

Karşı yatan kara dağının yükseği oğul

Sam yelleri esmeden kazan kulağım çınılıyor

Sarımsak otunu yemeden kazan içim yanıyor

Sarı yılan sekmeden akça tenim kalkıp şişiyor

Kurumuşça göğsümde sütüm oynuyor

Yalnız oğul haberini kazın söyle bana

Söylemez olursan yana yakıla beddua ederim Kazan sana” (Alptekin, 2010, s. 8)

Dede Korkut Kitabında bu açıdan bakacak olursak Ergin ve Gökyay’ın çevirilerinde halk hekimliğine ait unsurları ve sağaltım yöntemlerini görmek mümkündür. Bu yapılar içerisinde; anne sütü, dağ çiçeği, tabipler kelimesi, yaraya is basma, sarımsağın etkileri vb. en belirgin olanlarıdır. Türk boylarının özel amaçlarla icra ettiği av, sürekle vb. şölenlerde Türk toplum yapısı hakkında somut bilgiler

edinmekteyiz. Bu yapılar içerisinde tarihin en eski dönemlerinden beri sözlü kültür ile göçebe yaşam tarzının birlikte sürdürüldüğü Türk halk hekimliği hakkında önemli bilgiler edinmekteyiz.

2.1.5. Anadolu’da Halk Hekimliği

“Tarihin en eski kültür ve medeniyetlerinin yerleşim alanı olan Anadolu’da yaşamış milletler, sonradan gelenlere kendilerinden bir şeyler bırakarak ya bu toprakları terk etmiş ya da onların kültür potasında eriyerek ortadan kalkmışlardır” (Ülken, 1969, s. 2).

Yüzyıllardan beri insanoğlu çok şeye inanma ihtiyacını duymuştur. Onun için inandığı şeyin fazla mantıklı olması pek önemli değildir. O, duyduğuna, gördüğüne yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültürüne bağlı kalarak inancından fazla ödün vermeksizin belli inançlarını sürdürüp gitmiştir, insanoğlu için inanmanın mantığı değil, inanmanın verdiği mutluluk hep ön planda yer almıştır. Bu nedenle inanmalara dayalı halk sağaltmacılığı o denli önem kazanmıştır ki her taş parçası bir deva kapısı, her kuru ot bir ilaç, her doğa olayı bir işaret olarak belleklerde yer etmiş ve Anadolu insanının hayatına onun kopmaz bir parçası gibi girmiştir (Yardımcı, 1989, s. 267).

Anadolu, tarihin her döneminde kültürel bir zenginliğe sahipti. Halk hekimliğine dair pratik ve uygulamalar, Anadolu Türk yurdu olmadan önce de vardı. Modern tıbbın kurucusu Hipokrat’ta bu coğrafyada yetişmiş bir bilgidir. Türklerin Anadolu’ya yerleşmesiyle pek çok darüşşifa, maristan, bimaristan adı verilen hastaneler kurulmuş, medreselerde usta – çırak şeklinde tıp eğitimi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Anadolu Selçuklular döneminde Konya’da, Kırşehir’de, Havza’da, Kütahya’da birçok kaplıca ve ılıcalar yaptırılmıştır. Bugün bu kaplıcaların bazıları çeşitli yıllarda restore edilerek günümüze kadar gelmişlerdir (Şar, 1989, s. 226).

“Selçukilerin Darüşşifaları yanında şehirlerin yalnız dışında değil, içlerinde de vakfın yardımları ve bağışlar ile payidar olan ve İslâmi esasları prensip alan bu mistik ve ruhî tedavi yurtlarında bilhassa bunları kuran ocaklar meşgul olmuşlardır. Kendi tecrübelerine dayanan endikasyonlarla tedaviler yapmışlardır” (Ünver, 1974, s. 54).

Orta Asya'dan gelip Anadolu ve Rumeli'ye yerleşen Türkler, Anadolu'ya gelince İslamiyet ve Anadolu kültürüyle tanışmıştır. Türk halk kültürü günlük hayatın uygulama ve değer yargılarıyla yeni bir içerik ve nitelik kazanmıştır. İslamiyet öncesi atalar kültü, tabiat kültleri, gök tanrı kültü ve şamanlık gibi eski inançlar yeni inanç örgüsü altında devam etmiştir (Ocak, 2000, s. 53), Ocak, Türklerin Orta Asyadan Anadolu'ya geçiş süreciyle birlikte kendi gelenek ve göreneklerini koruyarak günümüze kadar devam ettirdiklerini bu yapılar kültür unsurları içerisindeki hekimliği

Türklerin tek tanrılı bir din olan İslamiyet'i kabul ettikten sonra bile eski inançlarını yeni inanç örtüsü altında devam ettirmeleri, yüzyıllar boyunca kabullendiği değerlerinden vazgeçememesinin sonucudur. Türk halkı kökeni ne olursa olsun bu tür uygulamaları inancın kutsallığına dayandırarak günümüze kadar ulaştırmıştır. Ayrıca Muharrem Kaya, Türk milletinin Orta Asya'dan Anadolu'ya yerleşirken getirdiği bu inançların kökeninde bazı kültlerin olduğunu belirterek bunları gruplara ayırmıştır.

- a. Atalar kültü
- b. Tabiat kültü
- c. Gök Tanrı kültü
- d. Şamanlık kültü (Kaya, 2001, s.199).

Muharrem Kaya, Orta Asya inançlarında bulunan kültlere dayalı olarak halk hekimliği tedavi yöntemlerinden eski Türk inanışlarına dayanan tedavi yöntemlerini ise şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Tamamen tıbbi usullerle tedavi edilen hastalıklar
2. Yarı tıbbi bir şekilde, yani bir takım hassalı (güçlü özellikli) otlar, kökler koca karı ilaçları dediğimiz ilaçlarla tedavi edilen hastalıklar
3. Hem tıbbi hem de sihri (büyüsel) bir şekilde tedavi edilen hastalıklar
4. Yalnız sihri bir şekilde tedavi edilen hastalıklar olarak belirtmiştir. (Kaya, 2001, s. 200).

Anadolu insanı Şamanizm'in kalıntısı, inançlarımızın uzantısı ve öteden beri süregelen geleneklerin de etkisi ile Allah'a yakın hissettikleri ermiş kişileri, ya da Tanrının sevgisine nail olduklarına inandıkları insanları ulaştırmışlar ve onlara büyük saygı gösterip zor anlarında bunlardan medet ummuşlardır. Anadolu baştanbaşa erenler yurdu, evliyalara ocağıdır. Her köşede sıkıntılarımıza rahatlık getirdiğine inandığımız binlerce eren ve evliyanın bulunduğu makam ve mertebelerin var olduğu kimse tarafından inkâr edilemez (Yardımcı, 1989, s. 271).

Osmanlı halk hekimliği, Selçuklu halk hekimliğinin bir devamı olmuştur. 17. 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlılarda aktarlık çok önemli ve değerli bir meslek haline gelmiştir. İstanbul'un çeşitli semtlerinde aktar dükkânlarına rastlanmasına rağmen, genel olarak aktarlar Mısır çarşısı denilen çarşıda toplanmış ve bu çarşı, bütün ülkenin drog ve baharat ticaret merkezi olmuştur. Önceleri aktarlar sadece drog ve baharat satarlarken sonraları ilaç yapmaya ve halka satmaya başlamışlardır (Şar, 1989, s. 227).

Anadolu halk hekimliğinde birçok hastalığın tedavisi halkın uyguladığı yöntem ve teknikler ile yaptıkları ilaçlarla tedavi edildiği görülmektedir. Kullanılan tedavi yöntemlerinin büyük çoğunluğunu ise bitki kökenli emlerle yapılan yöntemler

oluşturmaktadır. Bunun başlıca sebebi ise Anadolu'nun zengin bir bitki çeşitliliğine sahip olmasıdır.

2.2. Genel Kavramlar

2.2.1. Halk İlaçları

Halk ilaçları, çok eski tarihlerden beri kullanılmış ve bu ilaçlarla yapılan tedaviler günümüze kadar ulaşmıştır. Halk ilaçları ve halk hekimliği ile ilgili bilgiler değişik şekillerde nesilden nesile aktarılarak devam etmiştir. Bitkiler doğrudan doğruya, ya da dolaylı olarak insanların ve hayvanların yaşamını sağlar. Aldığımız oksijenden, giydiğimiz giysilerimize ve yediğimiz besinlerimize kadar her şeyi bitkilerden elde ederiz. İlaçların önemli bir bölümü de yine bitkilerden elde edilir (Değer, 1992, s. 10).

Erdemir'e göre; uzun yıllardan beri bitkiler çeşitli hastalıkların tedavisi için kullanılmıştır. Halk hekimliğinde de ilaç olarak geniş bir kullanım alanı olan bitkilerin doğrudan kullanımı, dünya çapında, önemli bir alternatif sistem olarak yaygınlaşmaktadır. Kimi çevreler tarafından "kocakarı ilacı" diye değer verilmeyen halk ilaçlarına tarihi belgelerimizde de rastlıyoruz. Dolayısıyla halk ilaçları bilimsel bir bakışla incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Başbakanlık Arşivi M. Tıp Dosyasında bulunan, numarasız bazı reçete örnekleri, hayli ilginç ilaç terkipleridir. Bunlar çeşitli şekillerde hazırlanmaktadır. 18. Yüzyıla ait olan 1737 tarihli bir reçete örneği mide rahatsızlıklarında kullanılmaktadır. Bu örnekte revgan-ı tarçın (tarçın yağı) ve kahve vardır. Bir miktar revgan tarçın bir damla kahve ile içilir. Yine karanfil yağı bir damla kahve ile içilirse diş ağrısına iyi gelir. Bu formüller bugün de halk arasında kullanılan bileşiklerdir ve etkileri modern tıp tarafından da onaylanmıştır. Yalnız; miktar ve yapılaş tarzları bugünün modern tıbbına göre ilkel şekilde olup, tipik tıbbi folklor örnekleridir (Erdemir, 1989, s. 141–142).

"Drogların bazıları günümüz modern tıp ve eczacılığında değerlerini kaybetmiş, bazıları ise etken madde kaynağı olarak ve sanayide kullanılmaktadır. Bu nedenle halk ilâçlarına gereken önemin verilmesi ve kimyasal farmakolojik araştırmaların, bu ilâçların üzerinde de titizlikle sürdürülmesi gerekir" (Asil, 1989, s. 38).

Halk hekimliğinde görülen batıl inançların, dini tedavilerin ve geleneklere dayalı kullanımların yanında değerli ve yararlı bilgilerin de var olduğunu görmekteyiz. Nitekim bugün kullanılan ilaçların bir kısmının halk ilaçları üzerindeki çalışmaların bir sonucu olması gibi, bu alanda yapılacak dikkatli araştırmaların tıp dünyasını geniş ölçüde zenginleştirebileceği de bir gerçektir (Sucu, 1989, s. 218–219), Sucu, halk

ilaçları üzerindeki çalışmaların tıp dünyasında önemli bir yer edinmiştir. Ayrıca yapılan bu çalışmalara olumlu yönde bir zenginlik katabileceğini de aktarmıştır.

2.2.2. Bitki Folkloru

“Bitki folkloru araştırmalarında, bitkinin yalnız ilaç olarak kullanılışı değil, daha birçok yönü ile incelenmesi söz konusudur” (Tanker, 1989, s. 239).

Türk halk hekimliğinde birçok halk ilacının bitkilerle hazırlandığı göz önüne alındığında bitkilerle tedavinin insanlığın ilk çağlarından beri kullanıldığı bir gerçektir. Milletimizde atalarımızdan aktarılan bilgiler ışığında kendi halk hekimliği uygulamalarını oluşturmuştur. Bu durumu en iyi ilk yazılı eserlerimizde gördüğümüz örnekler açıklamaktadır. Özellikle Divan-ı Lügati Türk'te, Kutadgu Bilig'de ve Dede Kokut Kitabı'nda bitkilerle yapılan tedaviler ile görmekteyiz.

Anadolu bitki folkloru açısından oldukça zengindir. Bölgede kimi bitkiler hastalık adıyla anılmaktadır. Şanlıurfa'da da benzer durumlar görülmektedir. Örneğin hamur kesen bitkisinin karın ağrısını keseceğine, inanılmaktadır. Basur çiçeğinin aynı şekilde anılması vb. bitkilerde görülen durum bunu açıkça göstermektedir. Yörede aktar çarşısı ve halkın buralarda satılan bitkilere büyük bir ilgi göstermesi bitkilerle tedavinin önemini açıkça göstermektedir.

2.2.3. Aktariye/Attariye

Attariye, koku satıcısı demek olan Attar sözcüğünden, dükkânında iğne, iplik, baharat, zarf, kâğıt, tütün gibi ufak tefek şeyler satan kimsedir (<https://sozluk.gov.tr/>).

“Bitkilerle doğrudan tedavinin en yaygın uygulaması Attar (Aktar) dükkânları yolu ile dir. Burada satılan bitkisel ürünlerin bir kısmı, yılların getirdiği, bir deneyim sonucu olarak kullanılıyorsa da, büyük bir kısmı ticari amaçla bulundurulmuş ürünlerdir” (Tanker, 1989, s. 210).

Erdemir'e göre; eski Mısır Çarşısı'ndaki aktar dükkânları halka ilaç tarifleri veren, ilkel anlamda ilaç yapan ve çeşitli droglar satan, yani açıkçası ilkel eczacılık mesleği uygulamaya çalışan yerlerdi. Bugün aktarlar baharatçı adı ile bitkisel, hayvansal ve madeni drogları ve çeşitli maddeleri satan bir satıcı tipi haline gelmişlerdir

ve eski özelliklerinden bazılarını tamamen kaybetmişlerdir. Ancak yine de halka çeşitli maddeler sattıkları gibi bazı ilaç formüllerini ilkel olarak bilmektedirler. Bu bakımdan Mısır Çarşısı'nın tıbbi folklorumuzda çok önemli bir yeri vardır. Çünkü maddelerini halk iki tip tedavide kullanmakta ve bazı aktar tarifelerine göre ilkel ilaç hazırlamaktadır (Erdemir, 1982, s. 115).

Anadolu'da köklü bir geçmişe sahip olan aktarlık çalışma alanımız olan Şanlıurfa'da "attarlık" olarak bilinmektedir ve attarcılar çarşısında her türlü bitkisel ve hayvansal ürünler satılmaktadır. Bu işi yapan kişiye de "attar" denilmektedir. Şanlıurfa'da en meşhur olanı "Attar İsa" olarak bilinen kişidir. Kendisinin ölümünden sonra attarlık mesleğini oğlu "Halil Demirkol" yapmaktadır. Ayrıca saha çalışmamızda Halil Demirkol ile görüşmemiz sırasında halkın birçok hastalık için attar çarşısından ürünler satın aldığı gözlenmiştir.

2.2.4. Drog

Drog. (Fr): Hayvan ve bitkilerden kurutularak veya özel metotlarla toplanarak elde edilen eczacılık ve kısmen sanayide kullanılan ham veya yarı madde (<https://sozluk.gov.tr/>).

"Farmakognozi, ilâç ve ilâç hammaddesi olarak kullanılan doğal ürünleri inceleyen bilim dalıdır. Halk ilâçlarının, şifalı bitkiler adıyla anılan ürünlerin değerlendirilmeleri, ancak farmakolojik incelemelerle mümkündür. Aktarlarda satılan ve şifalı olduğu iddia edilen ürünler farmakognozi bilgileri içinde değerlendirilirse bir kıymet ifade eder" (Tanker, 1989, s. 237).

Eczacılığın babası sayılan Eski Romalı Hekim Galen, tedavide soğuk ilâçları, sıcak hastalıklarda; sıcak ilâçları ise soğuk hastalıklarda kullanmıştır. Bugün halk arasında soğuk algınlığı gibi hastalıklarda sıcak bitkisel çayların, ateşli hastalıklarda ise ıslak çarşafa sarmak gibi usullerin kullanıldığı bilinmektedir. Halen, basit ilaçların yanında birçok drogdan oluşan ilaç terkiplerini de kullanmıştır. Halk hekimliğinde kullanılan bugünkü halk ilaçları da, tek bir drogdan oluştuğu gibi, birçok drogdan yapılanları da bulunmaktadır (Şar, 1989, s. 225).

Tıbbi bitkilerin kullanımı günümüz eczacılığın temeli oluşturan en önemli yapılarıdır. Özellikle bitkilerin yaprak, çiçek, tohum, gövde, kabuk vb. kısımlarının farklı şekillerde kullanılması ve bitkilerdeki bileşiklerin faydalarından yararlanılması sonucu bitkinin drogu ortaya çıkmıştır. Bu fayda elde edilirken bitkinin dönemine ve gelişimine dikkat edilir. Aksi durumlarda bitki fayda yerine zarar da verebilir. Genelde

kurutulmuş bitkilerden elde edilen ürünler ve ürünlerin miktarı hastalığa göre iyi ayarlandığında olumlu sonuçlar elde edilmektedir. Kurutulan bitkiler ise üç, altı ay veya en fazla bir yıl kullanılmaktadır. Taze kullanılan bitkilerin doğru bitki olarak seçilmesi ve temiz olmasına dikkat edilmektedir.

2.2.5. İzinli, Okuyucu, Üfürükçü, Büyücü

Üfürük kelimesinin anlamını “okuyup üflemek” deyimi açıklar. Hastalığın sağlanması isteniyorsa duaların, dileklerin etkisini hastanın vücuduna yaymak için tabiatüstü zararlı varlıkların kötülüklerinden korunmak söz konusu ise, çevreye, etraftaki eşyaya, bu varlıkları ürkütecek sözleri erіştirmek için yapılan istemdir. Afsun, üfürük ile eşit anlamdadır. Urasa (Uras, ırvasa, uğrasa) ise büyüyük nitelikte çeşitli işlemlerin geneline verilen addır (Boratav, 1994, s. 116), Boratav’a göre efsun kelimesinin hastalıklar karşısında kişinin tabiatüstü güçlerden korunması yönteminde uygulanan tedavi yöntemlerinin en genel adlandırmasıdır.

Ocaklılar arasında genellikle kan bağı vardır. Ocaklı olan kişi usta-çırak eğitiminden sonra el verme geleneği ile ocaklı olmaktadır. İzinli kişiler ise aralarında kan bağı olmayan ocaklılar tarafından okunmuş bir buğday, arpa veya pirinç yiyerek ya da üzerinde bu nesnelerden birini taşıyarak veya ocaklı kişi aday kişinin ağzına tükürür veya avucuna tükürüp aday kişinin bu tükürüğü yalamasını ister bu tür işlemlerden sonra aday kişi ocaklı olmaktadır.

Okuyucu, üfürükçü ve büyücü; halk arasında tedavilerini olağanüstü işlerle uğraşıp işlemlerini sihir ve büyü esaslarına göre yaparlar. Bunların çoğunluğu bilgilerini bir kişiden aldıkları eğitim sonucu veya yazılı kitaplara bağılı kalarak elde ederler. Bu kişiler muska, kısmet açma, kapama, nazar ve dünyevi işlemlerle uğraşırlar. Çalışma alanımızda yöntemi kullanan kaynak kişilerin birçok hastalık için halkı tedavi edebildiğini ileri sürmesi ve halkın bazı kesimlerinde yoğun ilgi gördükleri ayrıca Şanlıurfa yöresinde bu kişilerin “hoca, derviş” veya en çok da “şeyh/şêh” diye adlandırıldıkları görülmüştür.

BÖLÜM III

ŞANLIURFA HALK HEKİMLİĞİNDE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

3.1. Şanlıurfa'da Halk Hekimliği

Anadolu'nun son yüzyılda geçirdiği çok önemli sosyo-ekonomik, siyasal ve toplumsal değişim ve dönüşümlere rağmen Şanlıurfa'nın özellikle kırsal kesimlerinde yaşayan ve kapalı bir toplum yapısına sahip olan yöre halkının korumuş olduğu kültürel değerler içerisinde yer alan halk hekimliği günümüzde zengin bir kültürel etkiyle varlığını korumaktadır.

Yöre halkının yüzyıllardır korumuş olduğu bu kültürel yapının önemli bir bölümünü oluşturan halk hekimliği ile ilgili inanış, pratik ve uygulamalar halkın uzun yıllar sonucu edindiği bilgi ve birikim; deneme ve yanılma sonucuyla oluşmuştur. Bölgedeki bitki varlığı ile zengin bir çeşitlilik kazanan hekimlik uygulamaları Anadolu'da olduğu gibi Şanlıurfa'da da varlığını korumuştur. Çalışmamızda tespit edebildiğimiz tedavi yöntemleri içerisinde bitkisel kökenli olanların varlığı ile hayvansal ve madensel kökenli pratik ve uygulamalardan da halk faydalanmaktadır. Bir diğer tedavi edici yöntem ise yöredeki ocaklıların yapmış olduğu pratik ve uygulamalardır.

Şanlıurfa halk hekimliğinde ocak-ocaklı ve bu kişilerin uygulamalarına rastlanmaktadır. Daha çok ilçe merkezlerinde yoğunlaşan ve şehir merkezinde de kendilerine başvuru alan ve yaşça genç olan ocaklı kimselerin hastalıkları tedavi için çoğunlukla modern tıbbın imkânlarından faydalanmasına rağmen yaşça büyük olanları ise geleneksel yöntemleri kullandıkları görülmektedir. Çalışma alanımızda şehir merkezine uzak ve gelişime kapalı olan yerlerinde merkeze oranla halkın geleneksel yöntemlere daha sık başvurduğu gözlenmiştir.

Şanlıurfa Halk Hekimliğinde Ocaklıların Özellikleri

- Şanlıurfa ve çevresinde sağaltma işlemi yapan ocaklıların bir kısmı kadın bir kısmı da erkektir. Fakat erkek ocaklıların oranı kadınlara göre fazladır.

- Kadın ocaklılar, çoğunlukla kadın hastalara bakarlar. Ancak bazen tanıdık erkek hastalara baktıkları da olur. Erkek ocaklar ise her hastaya bakmaktadır. Bazen de gelen hasta kadın ise hastalığa göre sağaltma işlemini ocaklı kişi evliyse eşi veya kız kardeşi yapmaktadır **(K54)**.
- Ocaklıların tedavi kuralları vardır. Bunlar tedavi öncesi ve sonrası uyulması gereken yöntemlerdir. Bunlar; perhiz, aç gelinmesi veya ocakta bir şeylerin yenilip içilmesi gibi en sık karşılaşılan durum ise ocaklının okuduğu bir bardak suyun üzerine üfleyip hastaya içirmesi şeklindedir **(K27)**.
- Ocaklıya gelen hastalar tedavi işlemi bitiminde az miktarda gönlünden ne koparsa para verirler. Verilen para genellikle elden alınmaz ocaklının cebine konulur veya ocaklının çocuğu varsa çocuğa verilir. Ocaklıların büyük çoğunluğu maddi bir karşılık beklemeden tedavi işlemi yapmaktadır **(K74)**.
- Ocaklıların tedavi için günü ve saati belli olanlar vardır. Fakat her zaman tedavi işlemi yapanlarda vardır. Genellikle günü belli olanlar perşembe öğleden sonra, cuma günü, cuma namazından sonra veya cumartesi günü tedavinin daha iyi sonuç verdiği inanırlar **(K27)**.
- Tedavi işlemleri genellikle üç hafta devam ettirilir. Hasta ise tedavi için hangi gün tedaviye başladıysa diğer haftalarda da aynı gün gelip ocaklıya görünmektedir **(K61)**.
- Ocaklıların genellikle birden fazla hastalığı tedavi ettikleri görülmektedir. Fakat genelde her ocak bir hastalığın tedavi merkezidir. Tedavi edilen diğer hastalıklar ise ocaklının yan alanlarıdır.

Şanlıurfa'da kültürel yozlaşmanın az olduğunu halkının gelenek ve göreneklerine bağlı bir kültürel yapıya sahip olması bakımından geleneksel tedavi yöntemlerine sıkça başvurulmuş bir yöredir. Merkezden uzak kırsal kesimlerde hasta olan kişi hastalığın çeşidine göre doktora gitmeden atalarından öğrendiği tedavi yöntemlerini tercih etmektedir. Hasta olan kişi modern tıbbın çare bulamadığı durumlarda veya doktora gitmeden önce geleneksel tedavi yöntemlerine başvurmaktadır. Araştırma alanımızda halkın başka nedenlerle de ocaklara veya halk hekimlerine gittiği görülmektedir. Bunların başında ekonomik nedenler, eğitim seviyesi, çevredeki ocaklıların mahareti, bazı hastalıklarda doktora güvensizlik gibi nedenlere bağlı olarak halk hekimliği uygulamalarına başvurmaktadır. Yaptığımız çalışma sonucunda Şanlıurfa yöresinde sağaltım yapan ocakların sayıca zengin olduğu görülmüştür.

Şanlıurfa yöresinde başvurulmuş bir başka tedavi yöntemi ise şifalı su ve türbe, ziyaretleri ve kutsal yerleri ziyaretidir. Şanlıurfa'da şifalı suların sayısı oldukça fazla ve sık sık başvurulmuş yerlerdendir. Ayrıca merkeze bağlı Karaali Kaplıcaları hem yöre halkının hem de diğer illerden gelen halkın şifa amacıyla kullandığı yerlerdendir. Şifalı sular olarak Hz. Eyüp Peygamber ve Hz. İbrahim makamında da bulunan sular yerli ve yabancı turistlerin uğradığı ve halkın şifa amaçlı sık sık başvurduğu kutsal yerlerdendir.

Yöredeki şifalı sular şu şekilde kullanılmaktadır.

- Vücutta oluşan deri hastalıklarının iyileştirilmesinde kullanılır.
- İç hastalıkların iyileştirilmesinde kullanılır.
- Sarılık ve korkuyu yenme amacıyla kullanılır.
- Romatizma ve kireçlenme gibi hastalıklarda kullanılır.
- Hz. Eyüp Peygamber makamında bulunan şifalı su kuyusunun ruhsal hastalıklarda kullanıldığı ve bunun yanında birçok hastalığa iyi geldiği inancı yaygındır.
- Hz. İbrahim makamında bulunan şifalı suyun da ruhu temizleyici olduğu ve korkuya karşı kullanıldığı ve kişiye cesaret verdiği inancı yaygındır.

Şanlıurfa halk hekimliğinde çeşitli tedavi yöntemleri uygulanmaktadır. Bu yöntemler içerisinde bitkilerle yapılan tedavi oldukça önemli bir yere sahiptir. Merkezde bulunan aktar çarşısı ve halkın bu çarşıdan sürekli bitkisel ürünler satın aldığı gözlenmiştir. Ayrıca Şanlıurfa halk hekimliğinde ateşle yakma, dağlama yöntemiyle tedavi yapan ocaklıların sayısı ve uyguladıkları yöntemlerde oldukça önemlidir. Bununla beraber yörede madensel ve hayvansal ürünlerle uygulanan tedavi yöntemleri de tespit edilmiştir.

Çalışma alanımızda sık karşılaştığımız ocaklı, şeyh, seyit, hoca adlarıyla bilinen hekimlerin uyguladıkları dinsel, büyüsel uygulamalar ile muska yazma, dua ve ayet okuma, sembolik sayıları kullanma, tedavi için bazı özel günlerin seçilmesi gibi inanışlar ile ilgili uygulama ve pratikler tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Şanlıurfa halk hekimliği pratik ve uygulamaları günümüzde varlığını korumaktadır. Geleneksel tedavi yöntemleri gelişen teknolojiye ve modern tıba rağmen halk arasında tercih edilmektedir.

3.2. Büyü Niteliği Taşıyan Korunma Tedavi Yöntemleri

“İlk insanın açıklamaktan aciz kaldığı her olayı metafiziğe bağlama eğilimi zamanla yerini dini tesirlere bırakmıştır. Bu dönemde hastalıklarına çare bulamayanlar, hastalarını meydana veya mabetlerin önüne koyarak, gelip geçen halktan buna benzer bir derde uğrayıp iyileşenlerin tecrübe ve fikirlerinden faydalanmak isterlerdi” (Şar, 1989, s. 222).

“Anadolu’da, dünyadaki yaygın anlayışa uygun olarak halk hekimliğinde hastalıklar, çeşitli ilaçlar ile cerrahi, sıhhi, dini metotlarla tedavi edilirken, bir istisna olarak akıl ve ruh hastalıklarının tedavisinde yalnız, tekke, türbe, yatır, tütsü, muska gibi dini ve sıhhi yollardan medet umulmuştur” (Bayat, 1989, s. 64).

“İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden büyü” diyoruz” (Boratav, 1994, s. 106).

Modern tıbbın gelişmiş olmasına rağmen teknolojinin toplum hayatını derinden etkilediği dönemde büyü niteliği taşıyan korunma, tedavi yöntemlerinin daha çok kırsal kesimlerde ve kapalı toplumlarda önemli derecede uygulandığını ve şehir merkezlerinde de bu uygulamaların bir kısmının izlerini görmek mümkündür.

3.2.1. Yatırlar

Yatır (is): Doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan kimsenin mezarı (<https://sozluk.gov.tr/>).

Anadolu halk hekimliğinin bazı uygulamalarında atalar kültü ve tabiat kültleri arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede gende kalanlara yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu. İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da Türkler arasında veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır Velinin ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır (Ocak, 1984, s. 3).

Şanlıurfa'nın bir inanç merkezi olması ve yörede inanış kökenli yerlerin, dini şahsiyetlerin sayıca fazla olması bakımından yöre halkını birçok hastalığın tedavisi için türbe, yatır ve kutsal yerlerden ve oralarda yatan kişilerden beklenen iyileştirmelerin ve tedavi edici uygulamaların çeşitli olmasına ve sık sık bu yöntemlere başvurulmasına

sebepe olmuştur. Yörede başvurulan bu uygulamalar ise Orta Asya kökenli “Atalar Kültü” nün İslam dininin etkisiyle farklı bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

3.2.2. Ocaklar

Ocak kavramı, Türkçe sözlükte birçok anlam taşımasına rağmen halk hekimliğinde kullanılan ocak kavramı için; “Halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile.” şeklinde ifade edilmektedir.

Karakaş’a göre; ocaklılar mesleği genellikle anne veya babalarından öğrenmektedirler. Ancak sadece öğrenmekle ocaklı olunamayacağı inancı vardır. Ailede kendinden önceki ocaklıdan “el almak” gerekmektedir. El bazen de yakın çevreden kişilere de verilebilir. Verilirken " Benim elim sana geçsin" denir. El alan kişi bunun karşılığında bir miktar para alır. Buna da "El verme parası" denilmektedir. Ancak bazı ocaklılar “ocaklı” olmayı sadece aileden geçmeye bağlamamakta buna “rüya motifi” de ekleyerek olayı kutsallaştırmaktadırlar. Rüya görmeyi ve el almayı ocaklı olmanın şartı olarak görmektedirler (Karakaş, 2015, s. 333)

Ocak belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltımı gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir: “sarılık ocağı”, “fıtık ocağı”, vb. gibi. “ocak” ve “ocaklı” deyimleri eş anlamda kullanılır. Ocaklıların hastaları sağaltma yöntemleri çoğu kez büyümlük işlemlerdir: ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu madde sürmek, bağlamak gibi “ilaç” saydıkları gereçleri kullandıkları da olur (Boratav, 1994, s. 113).

Ocakların tedavi uygulamalarının temel izahında ateşin önemli bir yeri vardır. Ateş Tanrı tarafından insana öğretilmiş, gökten indirilmiş bir maddedir. Özellikle aile ocaklarında yanan ateş, kutsal sayılmaktadır. Göçebe bir toplum olan Yörüklerde yirminci Yüzyılın sonlarına kadar göçer hayatta bile evin ateşini külle kapatıp söndürmeden bir mantızla göçtükleri yere götürdükleri görülmektedir. “Birçok halk hekimi diyebileceğimiz ocaklılar tedavi metodu olarak kullandıkları işlemlerin önemli bir bölümü doğrudan ateş veya onun is, dumanı, külü, rengi ile alakalıdır” (Duvarcı, 1990 s. 34). Ocaklılarda kamlık ve âşıklık gibi ocaklı olma vasıfları, işlevleri ve ocaklı olma usulleri vardır. Bu usuller günümüzde uygulanmaktadır.

İslami inanışlarla bir noktadan sonra çelişmeyen ocaklıların geçerliliğini Türk toplumunda uzun yıllar sürdüreceği görülmektedir. Ayrıca bu anlayışın Şanlıurfa’da

devam ettiğinin ve Orta Asya kökenli inanışın günümüzde ocaklı anlayışı ile isim değiştirerek birçok pratik ve uygulamasının yörede korunduğu ve kullanıldığı yapılan çalışma ile tespit edilmiştir.

3.2.3. Üfürük, Efsun, Urasa

Eski Türkçe 'de afsuna, "arvıç" veya "arbağ" adı verilmiştir. Bu ad bugünkü Doğu Türk lehçelerinde "arbiş", Kıpçak lehçelerinde ise "arbav" adıyla adlandırılır Yakut Türklerinde bu kelime, kötü ruhları aldatmak, şaşırtmak ve dalkavukluk etmek anlamlarına gelmektedir. Başkurlarda yılan sokmasıyla zehirlenen kişi, "yılan arbavçı" adı verilen kişilere götürülerek afsunlanır." Türkistan Türklerinde "arbakçı" adı verilen ocakların, vücudun zehirli olan noktasını kızgın demirle dağladıktan, okuyup üfledikten sonra hastaları iyileştirdikleri tespit edilmiştir. Bu ve benzer inançlar, Budizm dinine mensup eski Uygur Türklerinde ayrıca Kazak-Kırgızlarda görülmüştür. Söz konusu inanışlar, yapı ve mahiyetleri kısmen fonksiyon değişimine uğrayarak günümüze kadar gelebilen bu eski Türk inançlarının birer devamı niteliğindedir (İnan, 1986, s. 146–147).

"Türkiye halk hekimliğinde sağaltmalar, genellikle, ocaklar tarafından yapılmaktadır. Ocaklının bulunmadığı yer ve zamanlarda, bu görevi izinliler, hocalar, büyücüler, üfürükçüler, okuyucular yerine getirmektedir. Bazı sağaltmaların papazlara yaptırıldığı saptanmıştır" (Acıpayamlı, 1989, s. 4).

Şanlıurfa halk hekimliğinde karşılaştığımız ve kendilerine şeyh/şêh denilen kişilerin efsunlama ile hastalıkları tedavi edebilecekleri inanışı günümüzde korunmaktadır. Ayrıca bu kişilerin evlerinde yılan besledikleri ve türbe sahibi ailelerinde türbe içinde yılan besledikleri ve birçok yere gittiklerinde bazı yılanları, arabalarında, yanlarında götürdükleri gözlenmiştir. Ayrıca yılan besleyen efsunlu kişilerin yörede daha çok itibar gördüğü de gözlenmiştir.

3.2.4. Nazarla İlgili İnanmalar

"Nazar inancının temelinde belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala-mülke hatta cansız nesnelere de zarar

veren, bakışlardan çıkan çarpıcı ve kimi zaman da öldürücü güç düşüncesi yatmaktadır” (Örnek, 2000, s. 169).

“Nazarlık, koruma ve korunma amaçlıdır. Bu objelerin yalnızca biçimleri değil, yapıldıkları maddeler ve renkleri de önemlidir. Bu madenlerin özünde gizli bir kuvvetin varlığı olduğuna inanılır. Tabiattaki birtakım objelerden korkan insan felaketleri ve mutlulukları bu objelerin içinde sanarak onlardan yararlanmak istemiştir” (Artun, 2005, s. 251).

Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi Şanlıurfa ve çevresinde de nazar ve nazarlık inancı yaygındır. Halk genellikle sağlık problemlerinin sebebini ve türlü aksilikleri, yolunda gitmeyen durumları nazara bağlamaktadır. Bundan dolayı nazarın etkisinden korunmak için birtakım uygulamalara başvurmaktadır. Bunların başında nazar ayetinin evin bir bölümüne asılması, nazar boncuklarının kıyafetlere takılması gibi uygulamalar gelir. Ayrıca bitkisel, hayvansal ve maden kökenli birçok madde de kullanılmaktadır. Bunların içerisinde; karaçalının evin giriş kapısına asılması, at nalının aynı şekilde kullanılmasının yanında evin iç kısımlarında üzerlik asılması gibi kurşun, şap, kaya tuzu, muska, mavi boncuk vb. sembolik nesnelerin kullanılması sayılabilir.

3.2.5. Cin Çarpması İle İlgili İnanmalar

Boratav’a göre; cin çarpmasıyla ilgili inanmaların açıklanması şu şekildedir. Bu söz Türkçeye Arapçadan, Arapçaya da Latince “genius” kelimesinden geçmiştir. Türkçede cin kelimesi yerine “ecinni” sözü de kullanılıyor. Cinlerin Müslümanları, Kâfirleri, kadınları, erkekleri varmış. Toplum halinde yaşarlar, beylerinin, padişahlarının yönetimi altında bulunurlarmış. Bütün işlerini gece yaparlar, horoz sesi, ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp kendi konaklarına çekilirlermiş. Oturdukları ya da toplaşıp eğlenmek için uğradıkları yerler değirmenler, hamamlar, terk edilmiş, tekin olmayan evler, örenler, mezarlıklar, hanlar, köy odaları, büyük ağaçların altı imiş (Boratav, 1997, s. 74–75).

Cin çarpmasının çeşitli nedenleri vardır. Cinleri kızdıracak kötü sözler söylemek, onlara kötü davranmak, yaşadıkları yerlerde kendilerini rahatsız edici davranışlar sergilemek, evin köşelerine sıcak su dökmek, kapı eşiğine kül dökmek gibi nedenler olabilir. Bu tarz kurallara uyulmadığı zamanlarda kişiye cinlerin musallat olacağına inanılmaktadır.

Cin çarpmasına karşı alınabilecek birtakım uygulamalar vardır. Çarpılmалardan kurtulmak için çeşitli uygulamalara başvurulmaktadır. Çalışma alanımızda bu uygulamalar içerisinde temiz kalmaya dikkat etmek, kötü söz söylememek ve kişinin üzerinde bir iğne veya muska taşıması durumunda korunacağı gibi yöntemlere başvurulduğu tespit edilmiştir.

3.3. Hem Büyü Hem Gerçekçi Nitelik Taşıyan Korunma, Tedavi Yöntemleri

Türkdoğan; tababeti, mikrop yerine, hastalıkların etyolojisini mediko-medikal nedenlere bağlar. Bu bakımdan, folk tababette hastalık nedenlerini meydana getiren olgular arasında doğal bir neden-sonuç ilişkisi yerine birtakım sihirsel tabiatüstü, açıklanmayan mistik anlayışlar rol oynarlar. Buna rağmen, halk tababetinde öyle ev tedavi biçimleri vardır ki bunların paralelini doktor tedavisinde bulmak mümkündür.” Böylece, halk tababeti ile modern tababet arasındaki ilişki unsurlarını, ancak birbirlerinde var olan benzerlikleri saptamakla mümkündür (Türkdoğan, 1974, s. 46).

Türk dünyası ve Anadolu’ da ırvasa, parpılama, bitkisel emler, dinsel yolla tedaviler, hayvansal ve madensel emlerin yanı sıra ocaklı, şeyh, hoca, okuyucu, üfürükçü, izinli denilen halk hekimliği uygulayıcıları ile Türk halk hekimliği oldukça çeşitli ve geniş bir sağaltım yöntemine sahiptir. Türk halk hekimliği ile ilgili çalışmalarında Orhan Acıpayamlı’nın yapısal özellikleriyle sınıflandırdığı ve günümüzde de geçerliliğini koruyan **sağaltım yöntemleri** şunlardır:

1. İrvasa yoluyla yapılan sağaltımlar
2. Parpılama yoluyla yapılan sağaltımlar
3. Dinsel yolla yapılan sağaltımlar
4. Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltımlar
5. Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltımlar
6. Maden kökenli emlerle yapılan sağaltımlar (Acıpayamlı, 1989, s. 2).

Yukarıda belirtilen tedavi yöntemleri çalışma alanımızda ve çevre illerdeki halk hekimliği uygulamalarında kullanılmaktadır. Halk arasında çokça kullanılan bu sağaltım yöntemleri atalarımızdan öğrenilerek günümüze kadar kültürle birlikte taşınmıştır. Günümüzde ise teknolojik gelişmelere rağmen bu yöntemler kullanılmaktadır. Bu sağaltım yöntemleri basın ve yayın organlarının artması ile halkın

her kesimine daha kolay ulaştırılabilmekte ve artan eğitim seviyesi ile uygulamalar daha bilinçli bir şekilde yapılmaktadır.

3.3.1. İrvasa Yöntemi

Araştırma alanımızda ırvasa yöntemini kullanan ocaklılar vardır. Bunlar içerisinde siğil, boğmaca, uçuk vb. deri hastalıklarında ırvasa yöntemini kullanan ocaklılar görölmektedir. İrvasa yönteminde hasta ile temas yoktur. Yöntemin temel amacı hastayı psikolojik yöntemle tedavi etmektir. Bunun için hastalığı bir başka nesneye geçirme inancı vardır. Bir hayvana veya başka bir nesneye, eşyaya hastalığı aktarma vardır.

İrvasa, doğrudan doğruya vücutla ilgisi olmayan, hastayı etkileme amacı güden sağaltmadır. İrvasa'ya Türkiye'nin değişik bölgelerinde ırvasa, urasa, uğrasa, oğrasa gibi adlar verilmektedir. İrvasa yoluyla yapılan sağaltmalarda hasta sağlıklı bir kimsenin yanına yatırılır, hamamda sağlıklı birinin oturduğu kurnaya oturtulur ve kurt kafatasının içindeki su ile yıkanır (Artun, 2005, s. 205), Artun, ırvasının Anadolu'da ne tür şekillerde korunduğunu ve ırvasa yönteminde kullanılan teknikleri açıklamıştır.

3.3.2. Alazlama

“Eski Türk hayatında, yanmış paçavra parçaları “alas, alas!” ifadesiyle hastaların çevresinde dolaştırılır ve böylece hastalık veren kötü ruhlar hastanın vücudundan uzaklaştırılırdı. Altay ve Yenisey kamlarının, ayin ve törenler sırasında “alas, alas!” diyerek bağırdıkları tespit olunmuştur” (Araz, 1995, s. 159).

3.3.3. Parpılama Yöntemi

“Parpılama sözcüğü Türkiye'nin değişik bölgelerinde parpılama, parpilma, parpulama, parpulma olarak da kullanılmaktadır. Hastaların vücutlarını çizerek, delerek, dağlayarak, keserek ya da vücutlarına değnekle vurarak yapılan sağaltma türüne bu adlardan biri verilmektedir” (Acıpayamlı, 1989, s. 6).

“Parpılama yöntemi, çok eski dönemlerden beri Türk Kültüründe hastalıkları tedavi etmek için uygulanan yöntemlerden biridir. İnsanda oluşan baş, diş ağrılarında, vücutta oluşan şişlik, siğil, sivilce ve yaralanmalar da dağlanarak iyi edilmeye çalışılmıştır” (Durmuş, 2012, s.118).

Çavdar’a göre; ocaklıların tedavi yöntemi olan parpılama yöntemi halen geçerliliğini korumaktadır. Bu yöntemle tedavi olan hastalar büyük oranda iyileştiklerini söylemektedirler. Parpılama yönteminin bir diğer önemli uygulaması dağlama tedavisidir. Çok eskiden beri uygulanan bu yöntemde sıcak metal nesneler ve bazı kimyasal maddelerle deri tahriş edilerek ya da kesilerek etkileşim oluşturularak yapılan tedavidir (Çavdar, 1989, s. 88).

Parpılama yöntemi, yörede sarılık, kırık-çıkık, siğil ve hacamat gibi ocakların uyguladıkları tedavi yöntemlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.3.4. Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar

Dinsel yolla yapılan tedavi yönteminde, dinsel veya dinsel görünümlü araç ve gereçler kullanılarak tedavinin yapıldığı bir yöntemdir. Bu tür tedavilerde yöre halkı civardaki türbelere veya bölgede bilinen, güvenilen hocalara gitmektedir.

Halk bu yöntemde İslam dinine hizmet etmiş ve halk arasında önemli bir yere sahip olan kişilerden medet ummaktadır. Yapılan işlemlerde genellikle kişinin türbesinden toprak almak, sandukanın örtüsünden bir parça kumaş almak, türbenin taşına dokunmak veya sandukaya dokunmak gibi ritüelleri vardır. Dinsel yolla yapılan bu yöntemlerde temel amaç Allah’tan bir şey dilerken türbede yatan kişinin aracı olabileceği inancı vardır. Ancak İslam dininde Allah’a yönelmek daha hoş karşılandığından bu tür uygulamalar hoş karşılanmamaktadır.

Şar’a göre; Anadolu’da yaygın olan en önemli manevi halk inancı ise hiç şüphesiz türbe, tekke, yatır ve diğer ziyaret yerleri ile ilgili inançlar olup, halk zaman zaman bu tekke ve türbelere giderek dualar etmekte, adaklar adamakta, oralarda verilen bir şeyleri yemekte, sulardan içmekte, yatmakta, bazılarına ise bez bağlamaktadır. Tekkeler, bulundukları yerlerde dini veya tasavvufi etkilerde bulunmuş evliya, dede, şeyh, hoca gibi kişilerin ibadet ettikleri, yattıkları, zaviyeler, türbeler ve dergâhlardır. Anadolu’da bu amaçla ziyaret edilen pek çok yatır, tekke ve zaviyeler bulunmaktadır.

Anadolu halkı, eskiden beri hastalıklarını çeşitli ilaçların yanı sıra cerrahi, sihri ve dini metotlarla tedavi ederken, akıl ve ruh hastalıklarının tedavisinde ise hastalığın tabiatüstü güçlerin etkisiyle meydana geldiği inancından dolayı yalnız, tekke, türbe, yatır, tütsü, muska gibi dini ve sihri yollardan medet ummuşlardır (Şar, 2008, s. 1167).

3.4. Tamamen Gerçekçi Nitelik Taşıyan Korunma Tedavi Yöntemleri

“Doğada her derdin devasının bulunduğu inancıyla bitki, hayvan ve merhemlerin şekil, renk ve tatlarından hareket ederek içerdikleri tıbbi etkilere dair aradığı ipuçlarını insanoğlu düşüncesinde yarattığı felsefesiyle yoğurmuş ve tabiatın şifa verme hassasını binlerce yıl boyunca deneme yanılma yoluyla çoğunu bulmuştur” (Sarı, 2003, s. 9).

“Anadolu’da büyüklük nitelikte korunma ve sağaltma işlerinin yanı sıra tamamen gerçekçi nitelik taşıyan korunma, tedavi yöntemleri mevcuttur. Bugün azalmış gibi görünse de “sınıkçı” denilen ve kırık-çıkıkla uğraşan kimselerin uygulamalarından halk hala yararlanmaktadır. Hatta sınıkçıların teknolojik imkânlardan faydalandığı da bilinmektedir” (Üçer, 1989, s. 255).

3.4.1. Bitki Kökenli Em’lerle Yapılan Sağaltmalar

“Halkımızın bitkisel emlerden büyük ölçüde yararlanması, bize göre, çok önemli bir olgudur. Çünkü birçok yabancı ve bazı yerli araştırmacıların savundukları gibi, Türklerin yalnız at üzerinde gezen bir toplum olmayıp, aynı zamanda, Orta Asya’dan bu yana, tarımla da uğraştıklarını göstermektedir” (Acıpayamlı, 1989, s. 4).

Halk hekimliğinde en çok kullanılan tedavi uygulamalarından birisi de bitki kökenli ilaçlarla yapılan tedavilerdir. Bu yöntemde genel olarak bazı bitkilerin karışımıyla yapılan ilaçlar kullanılır. Bitkilerin tedavide genellikle kaynatılarak suyu içilmektedir veya hastaya yedirilmektedir. Bazen de hasta olan kişiye vücudundaki yaralara ya da hastalığın olduğu bölgeye bir bezle sarılmakta veya sürülmektedir. Araştırma alanımızda kullanılan bitkilerin Şanlıurfa’daki “Tektek” dağlarında yetişen bitkilerin yanı sıra diğer bölgelerden getirilen bitkilerin de kullanıldığı görülmektedir.

Bitkilerle yapılan tedavi yöntemlerinin yanı sıra Anadolu’nun diğer bölgelerinde olduğu gibi tütsü olarak kullanılmaktadır. Örneğin, üzerlik bitkisi ile nazardan

korunmak için tütsü yapmak veya karaçalı bitkisinin evlerin girişine asılması gibi farklı yöntemlerde kullanılmaktadır.

3.4.2. Hayvan Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar

Hayvan kökenli yapılan tedavi yöntemlerinde, herhangi bir hayvanın kendisi veya hayvandan elde edilen ürünlerle yapılan tedavi yöntemidir. Bu yöntemlerde ise dikkat edilmesi gereken çok önemli pratik ve inanışlar vardır. Bu duruma örnek olarak, kanser hastalarına kaplumbağa kanının içirilmesi, korku durumunda yeni kesilmiş horozun yüreğinin çiğ olarak yedirilmesi veya kurdun yüreğinin yedirilmesi, kurdun gözlerinin ise gözünde problem olan kişilerin üzerinde taşınması inanışı veya mide rahatsızlıklarında kirpi etinin yenilmesi gibi çok ilginç uygulamalar araştırma alanımızda görülmüştür.

Yörede kurbağanın siğile sebep olabileceği ve siğil tedavisinde kurbağa kanının kullanılması veya kurbağanın siğil olan yere bir bez parçasıyla sarılması gibi uygulamalarda vardır. Hayvansal ürünlerden elde edilen uygulamalar da hayvanlardan elde edilen ürünler içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yörede, yoğurdun yanıklarda ve zehirlenmelerde kullanılması ve keçi kılının yara ve kesiklerde kullanılması vb. tedavilerde bu tür uygulamalar örnek gösterilebilir.

3.4.3. Maden Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar

Maden kökenli emler de bitki ve hayvan kökenli emler gibi uygulama biçimlerine göre büyüsel nitelik kazanabilirler. Maden kökenli tedavi şekilleri özellikle ocaklılarda en çok uygulanan yöntemlerdendir.

“Cıva, gümüş, altın, bakır, su, maden suyu, taş ve daha bir kaç madensel maddeler, olduğu gibi ya da bir takım işlemlerden geçirildikten sonra, hastalara em olarak verilir” (Özgen, 2007, s.33). Özgen, çalışmasında madensel ürünlerle yapılan tedavilerin ilkçağlardan beri kullanılmaya başlanan madenin günümüzde hastalıkları iyileştirici olduğu inanışı ile madensel kökenli tedavinin günümüze kadar korunmasının önemini vurgulamaktadır.

3.5. Şifalı Sular

“Türk dünyasında suyun temiz tutulmasına büyük önem verilmektedir. Bu etmende suyun iyesini koruyucu ruhunun olduğu inancı etkilidir” (Eroğlu, 2017, s. 188).

Eski inanışlarla birlikte İslam dininde de suya saygı devam etmiştir. Araştırma alanımızın dini şahsiyetler bakımından Peygamberler şehri sayılması ve Mezopotamya sınırları içerisinde yer alması suya olan inanışı her zaman korumuş ve günümüze kadar büyük bir saygıyla devam ettirmiştir.

Halkın yüzyıllardır çeşitli yöntemlerle değerlendirip ve sık sık başvurduğu kaplıca ve maden suları, halk hekimliğinin de önemli bir tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır. Orta Asya’dan Anadolu ve diğer Türk toplumlarında su kültürü inanışına dayalı olarak günümüzde de suyun temizleyici, arındırıcı ve bazı hastalıklarda bir tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır. Anadolu’da hastalıkların tedavisinde birçok şifalı su ve kaplıcaya başvurulmaktadır.

Şanlıurfa halkının birçok hastalıktan ve kötü ruhların etkisinden kurtulmak için ziyaret ettiği, tükettiği şifalı sular yöre halkı tarafından kutsal kabul edilmekte ve şifa niyetine kullanılmaktadır. Özellikle Hz. Eyüp peygamber makamındaki şifalı su ile Hz. İbrahim peygamberin doğduğu mağaradaki şifalı suyun tedavi edici olduğu inanışı hem yöre halkının hem de şehir dışından ziyarete gelen turistlerin ilgi odağı durumundadır.

Şanlıurfa’da bulunan Karaali kaplıcaları da özellikle eklem ağrıları ve romatizma hastalıkları ile vücutta hissedilen ağrılar için kullanılmaktadır. Ayrıca suyun sadece bir kaplıca olarak değil de bulunduğu yerin kutsal olduğu, suyunda kutsal ve şifalı olduğu inanışı yöre halkı arasında yaygındır. Bu sebeple şifalı suların bulunduğu yerlere yöre halkı sahip çıkmakta ve kutsal kabul edip saygı göstermektedir.

BÖLÜM IV

ŞANLIURFA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

4.1. Hastalıklar

“Halk hekimliğinde “hastalık” deyimi, insanın sağlık durumundaki bozuklukların yanı sıra kısırlıktan, nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve cin, peri gibi gerçek dışı varlıkların neden olabilecekleri türlü sakatlıklara kadar pek çok kavramı kapsamaktadır” (Asil, 1989, s. 33)

Çalışmamızın bu bölümünde hastalıkların tanımları, halk arasında uygulanan tedavi yöntemleri verildikten sonra hastalıkların ve bazen özel olarak kabul edilen inanmaların ışığında halkın uyguladığı yöntemleri yaptığımız alan araştırmasıyla tespit etmeye çalıştık. Araştırma alanımızda görülen başlıca hastalıklar ve bu hastalıkların sağaltılmasında halkın bağlı olduğu kültürel değerler ve sosyo-ekonomik şartlar doğrultusunda çözümler ürettiği tespit edilmiştir. Yaptığımız derleme ile sözlü kültürle devam ettirilen bu uygulamaları kayıt altına aldık.

Çalışmamızdaki hastalıkların tasniflerini yaparken Ayhan Karakaş’ın “Değişim sürecinde Osmaniye halk hekimliği” eserinden ve Zübeyde Nur Özgen’in “Adana (merkez) halk hekimliği araştırması” adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

4.1.1. Ağrı – Ateş

Şanlıurfa merkezde yaptığımız derlemelerde ağrı ve ateşle ilgili çok sayıda halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmıştır.

- Ateşi düşürmek için kına koklatılır. **K6/K2**
- Ateş için hasta kişinin ayakları dizlere kadar sirke ile yıkanılır. **K9/K5**
- Şiddetli ateş durumlarında soğuk suyla duş alınır. **K45/K20**
- Ateşi düşürmek için kişinin alnına ve koltuk altlarına pamukla tampon yaptırılır. **K57/K7**
- İncir yaprağı ve alıç yaprağı kaynatılır bir çaput ile hasta kişinin alnına bağlanır. **K23/K11**

- Acı yavşan otunun kurusundan bir avuç yenilir. **K42/K6**
- Tolik otu (yöredeki adı) ebegümece yaprak ve kökleri ile suda kaynatılıp demlendikten sonra bitkinin çiçeklerinden bir kaşık alınarak kaynatılan suya eklenir ve on beş dakika bekletildikten sonra yapılan karışımdan sabah, akşam tok karna bir çay bardağı içilir. **K59**

4.1.1.1. Baş Ağrıları

Baş ağrıları çeşitli nedenlerden kaynaklanır ve çok sık görülen rahatsızlıklardan birisidir. Baş ağrısı stresten kaynaklandığı gibi herhangi bir hastalığın belirtisi de olabilir. Mevsim geçişleri, beslenme alışkanlıkları ve fiziki çevrenin etkileri dış sebeplerindendir. Şanlıurfa'da halk arasında baş ağrılarını gidermek için çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları vardır. Bu uygulamalar arasında ocaklıların yaptığı tedaviler de derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Acı yavşan otu kaynatılır daha sonra kaynayan su ile hasta başını havluyla kapatıp buharın üzerine eğilir, buharı burnuna çeker. **K63/K4**
- Ak papatyanın çiçekleri kaynatılan suya atılır, çay gibi demlenip içilir. **K35/K58**
- Arpa kepeğini su ve şekerle karıştırıp ısıttıktan oluşan hamur başa sarılır. **K74**
- Ateş ve ağrıyı gidermek için soğuk suyla yıkanan bir bezle başın etrafı sarılır. **K3/K64/K13**
- Ay çekirdeği bitkisinin taze olan sarı yaprak kısımlarını kaynatıp içmek gerekir. **K65/K16/K24**
- Baş ağrısı için kendim muska yazıyorum. **K1/K27**
- Baş ağrısı için ocaklı kişiye gidilir. **K84/K7**
- Baş ağrısı için sol elin başparmağı ile işaret parmağının arasına masaj yapılır. **K19/K4**
- Baş ağrısını gidermek için kesilen patatesler bir bezle başın etrafına ve göze bağlanır. **K4/K18**
- Baş ağrısını gidermek için kişinin ayaklarını dize kadar sirkeyle yıkaması ağrıyı giderir. **K2/K13**
- Baş ağrısının şiddetli olması sonucu başa jilet yardımıyla birkaç çizik atılarak kan akıtılması ağrıyı dindirir. **K22/K17**

- Başa kına yakılır. Kına zeytinyağı ile yoğrulup başa yakılır. **(K5)** Araştırma alanımızda genel de yaşlı kadınların saçlarına kına yaktıkları ve kına yakmanın baş ağrısını azalttığı inancı gözlenmiştir.
- Bir kişinin başı çok ağrıyorsa ölü kişinin yıkanması sonucu dökülen suya akşam vakitlerinde ya üzerinden geçmesi sonucu ya da mezar toprağının üzerine bulaşması ile baş ağrısı sürekli devam eder. Bunun için yörede ocaklı, hoca, şih ya da seyitlere kişiyi okutmak gerekir. **K73/K16**
- Ceylan derisinden yapılmış keçe tereyağında bekletilip yumuşatıldıktan sonra başa konulur. **K24/K8**
- Cırtatan otu baş ağrısı için kullanılır. Cırtatan otundan bir tutam ince bir beze ya da peçeteye sarılıp buruna yerleştirildiğinde buruna çekilen kokusu ağrıyı kesmektedir. **(K27)** Yörede genel de kadınların başörtülerinin uc kısımlarında bir tutam sarılı olduğu ağrı durumunda kullandığı gözlenmiştir.
- Ebe gümeci otunun çiçeğini kaynatıp suyunu içmek ağrıyı azaltır. **K56**
- Gripin ilacını sade maden suyu ile içmek ağrıyı keser. **K4/K11**
- İki veya üç tane kabuklu cevizi bir bardak suyla kaynatıp suyunu içmek gerekir. **K12**
- Kendi bastonumla hasta kişiyi baş tarafından göbeğine doğru mesh ettikten sonra kişinin ağrısı geçer. **K1/K27**
- Kişniş otu ve defneyaprağı suda kaynatılıp içilmelidir. **K23/K56/K68**
- Kur'an'dan bazı ayet ve surelerden muska yazdırılması baş ağrısına iyi gelir. **K1/K27**
- Kur'an-ı Kerim'den haşır suresinin son dört ayetini üç defa okumak baş ağrısına iyi gelir. **K27/K98/K96**
- Kurşun döktürülmesi baş ağrısını azaltır ve kişiyi ruhen rahatlatır. **K35**
- Limon suyunu aç karna içmek baş ağrısını keser. Ayrıca sarımsak yemek de baş ağrısını keser. **K26/K64/K71**
- Mırra içmek hem ağız kokusunu giderir hem de baş ağrısını keser. **K27/K79**
- Mırra içmek ya da mırranın toz halinden bir çay kaşığı yemek ağrıyı keser. **K45**
- Kur'an'dan bazı ayetleri okuduktan sonra hasta kişinin başını iki avucumun içine alıp bastırarak kötü enerjiyi alıyorum ve hastanın baş ağrısını azaltıyorum. **K27/K84**
- Papatya kaynatılarak suyunun içilmesi sonucu ağrı geçer. **K2/K89**

- Sirke suyu ve tuzu karıştırıp başı yıkamak gerekir. **K64/K76**
- Sumak yaprakları suda kaynatıldıktan sonra başa sarılır, bir bezle bağlanır. **K31**
- Şiddetli ağrı durumlarında başa ateşte kaynatılan pekmez veya bal sarmak damarları açarak ağrıyı dindirir. **K39/K78**
- Taze nane yaprağının bir tülbentle başa sarılması ağrıyı azaltır. **K26/K90**
- Taze susam bitkisi yaprak ve dalları ile suda kaynatıldıktan sonra başa sarılır. **K64/K80**
- Turp dilimlenip tuzlanır ve bir bez yardımı ile alın bölgesine sarılır. Ağrı geçene kadar saatte bir turp taneleri değiştirilir. Turp tohumu ve acı yavşan otundan bir avuç yemek de ağrıyı dindirir. **K28/K89**
- Üzerlik otundan yapılan tütsünün buharı baş ağrısını azaltır. **K23/K26**
- Kapari yaprakları ezildikten sonra kına ve suyla macun yapıp başa sürülür. **K36/K93/K94**
- Nane ve limon suda kaynatılıp suyu süzülür kalan nane ve limon parçaları bir bezle başa bağlanır. **K46/K83/K83**
- Baş ağrılarında hasta kişinin boynunun arka kısmı ense tarafında iğne ile dağlama yapılır. **K46**
- Gipin kullanılmak baş ağrısını azaltır. **K47/K75**
- İki tane limon bir bardağın içine sıkılıp içilir. **K47/K75/K92**
- Üç defa Fatiha suresi okunur. **K51/K74**
- Talik otu yaşken toplanır ve kurutulduktan sonra yaprakları ufalanır, bir avuç yenir. **K66/K74/K95**
- Baş ağrısı için hasta kişinin başını iki avucumun içine alarak masaj yapıyorum ve o sırada dualar ediyorum, bu işi babamdan öğrendim bana el verdi ben de isteyen kişilere el veriyorum. **K10**
- Hamşe otu (yöredeki adı) kaynatılıp içilir. **K19/K27/K11/K88/K97**
- Başa jilet atılarak kan akıtmak damarlarda biriken iltihabın akıtılmasına neden olur dolayısıyla baş ağrısını azaltır. **K27/K4/K73**
- Ihlamur kaynatılıp, içilirse baş ağrısını karşı iyi gelir. **K24/K75/K78/K80/K81**
- Sarımsak çiğ olarak yenilirse tanziyonu düzenler ve baş ağrısını keser. **K26/K97/K95**
- Haşlanmış patates soğutulduktan sonra bir bezle başa sarılır. **K26/K80**

4.1.1.2. Karın Ağrısı

Bireyin yaşamında sık karşılaşılan karın ağrısı, bağırsaktaki sorunlardan, yiyecek ve içeceklerden, üşütmekten ve gıda zehirlenmelerinden olabilir. Karın ağrısının sık sık devam etmesiyle hastanın iştahı kesilir ve günden güne zayıfladığı görülür. Şanlıurfa'da karın ağrısıyla ilgili uygulanan halk hekimliği yöntem ve uygulamaları şunlardır:

- Bir çay kaşığı kuru mırra yenir. **K3/K5/K75/K78/K83**
- Afat otu yenilir fakat dozajı iyi ayarlanmalıdır. En fazla on veya on beş gram çiğ olarak yenilirse karın ağrısını dindirir. **K19**
- Bir avuç üzerlik tohumu yenir. **K27/K84/K91**
- Nar kabuğunu toz haline getirdikten sonra yoğurtla karıştırıp yemek gerekir. **K2/K3/K5/K83/K92/K94**
- Maydanozu kaynatıp yarım bardak suyundan içmek. **K26**
- Kurutulmuş acı yavşan otundan bir avuç yenilir. **K21**
- Kekik ve nane kaynatıp içmek ağrıyı keser. **K63**
- Kurutulmuş kayısı suyla haşlandıktan sonra üç veya dört kaşık yenir. **K32**
- Nane limon kaynatılıp içilmelidir. **K25/K75**
- Taze semizotu çiğ olarak yenilirse karın ağrısını azaltır. **K64/K80/K81**
- Acı kahve (mırra) den bir fincan içmek ya da kuru mırradan bir çay kaşığı yemek hem karın ağrısını hem de baş ağrısını azaltır. **K8/K74**
- Nane, maydanoz, limon ve havuç yaprağı kaynatılıp suyundan içilir. **K12/K51**
- Karın ağrısını kesmek için un yuvarlak şekilde olan bir tepsi veya elek karın bölgesine konur daha sonra bir çaput ile hasta kişinin altından bağlanacak şekilde tepsinin üzerine geçirilir ve çaput yavaş yavaş sıkılır. **K45/53**
- Ebegümeci otu yaprak ve dalları ile kaynatılıp içilir. **K23/K61**
- Çam sakızı sütle beraber kaynatıldıktan sonra bir bardak süttten içilir. **K27/K66**
- Mısır püsküllerini suda kaynatıp suyundan bir bardak içmek karın ağrısını keser. **K3/K70**
- Karahindibanın yaprakları çiğ yenir. **K32**
- Koyun kıran otundan üç dal bir bardak soğuk suyun içine atılıp yarım saat bekletildikten sonra su içilir. **K42/K60**

- Talik otu yaşken toplanır ve kurutulduktan sonra yaprakları ufalanır, bir bardak suya biraz atılır karıştırılıp içilir. **K66/55**
- Yarpuz (yöredeki adı) haşlanıp yenir. **K69/K53**
- Bir çay kaşığı kişniş yenir. **K26/K57**
- Yarpuzun (yöredeki adı) gövdesi, yaprakları ve çiçekleri kaynatılıp içilir. **K25**
- Döldül çayı kaynatılıp içilir. **K20/K63**
- Zahter ve hamur kesen kaynatılıp içilir. **K23**

4.1.1.3. Kulunç Ağrısı

Şanlıurfa'da kulunç ağrılarını gidermek için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır.

- Kulunç ve boyun ağrısını gidermek için kızımınla beraber sırayla ağrı olan bölgeye oklavayla masaj yapıyorum. Bu yöntemi annemden öğrendim kendim ve kızlarımdan biriyle beraber yapmak şartıyla ağrıyı tedavi ediyoruz. Oklavayı hamur açar gibi kullanıyoruz. **K41/K41/K42/K89**
- Kaplıcaya gidilir. Burada Karaali Kaplıcaları var genelde oraya gidilir. **K2/K21/K27/K28/K44**
- Hz. Eyüp peygamber makamındaki şifalı sudan alıp sudan içmek ve suyla duş almak romatizmayı ve kulunç ağrılarını gidermede faydalıdır. **K27**
- Yedi gün boyunca her sabah aç karna yedi tane Medine hurması yenir. **K27**
- Kulunç ağrısı için yakı çekilir. **K2/K21/K26**
- Hacamat yaptırılır. **K12/K52**
- Şişe çektirilir. **K56/K23/K64/K12/K39**
- Kulunç ağrısını gidermek için hasta kişi ılık suda duş aldırılır daha sonra zeytinyağı ile kişiye masaj yapılır ve kişi güneşin altında bir saat yüz üstü bekletilir. **K12/K41**
- Analı- kızlı yapılır. **K44/K41**
- Kulunç ağrısının olduğu bölgeye yün sıcak suda yarım saat bekletildikten sonra zeytinyağı ile masaj yapılır. **K23**
- Tilki derisi veya tavşan derisi ağırlı olan bölgenin üzerine geçirilir. **K17**
- Kaplıcalara gidilir. **K34/K47**

4.1.1.4. Yılcık – Yel Girmesi Ocağı

Cereyanda kalındığında vücutta oluşan ağrı ve sızılar halk arasında “yel girmesi” ya da “yılcık” olarak adlandırılmaktadır.

- Yılcık ocağı ağrıların tedavisi için hastayı üç gün boyunca sabahları güneşin doğduğu anda ocaklı Nebiye Yılmaz, hastanın yüzü doğuya bakacak şekilde yüz üstü yatırıp sırtına sağ ayağıyla basarak tedavi etmektedir. İşlem sırasında dualar okunmakta ve hastaya şifa dlenmektedir. Ocaklı kişinin olma şartı daha önce ikiz çocuğunu kaybetmiş olması sonucu yel girmesi hastalığını tedavi etmektedir. Ayrıca benzer durumda olan kadınlar da ocaklı sayılmaktadır.

K36/K35/K16

- Zeytin yaprağı ve kantaron otu suda kaynatılır ve bir bez ile yılcık olan yere sürülür. **K32/20**
- Eşek pisliği, soğan ve sarımsak merhem yapıp ateşte ısıtılır daha sonra yel ağrısının olduğu yere sürülür. **K8/K27**
- Eşek pisliği ateşte ısıtılıp yılcık olan yere konulup bağlanır. **K62**
- Acı yavşan otunun sıcak suda bir saat beklettikten sonra yılcık olan yere bu bitki sürülür. **K63/K37/K38**
- Yel girmesine Hz. Eyüp peygamber makamındaki mağaradan alınan küçük taş taneleri bölgeye konur ve tedavi edilir. **K27**
- İspirto yardımıyla şişe çekirmek ve bölgede şişlik varsa ilet yardımıyla şiş olan yeri kanatmak gerekir. **K52/K35**
- Hasta sırt üstü yatırılır. Üstüne namazlık konulur. İşlemi yörede ocaklı olan ve kendilerine şih/şeyh veya seyit denilen kişilerin özel kılıçları ile hasta kişinin başından aşağıya doğru kılıçla gezdirerek dua okur. **K4**
- Yılcık hastalığına yakalanan kişiyi kendi bastonumla baş tarafından aşağıya doğru hasta kişinin göbeğine kadar bastonu gezdirerek tedavi ediyorum. **K1**
- Semizotu çiçek döneminde toplanıp suda kaynatıldıktan sonra süzülür, suyla ağrının olduğu kısımlar günde üç defa yıkanır. **K41/K35**

4.1.2. Yara – Apse

Mikropların vücudun dış yüzeyinde oluşturduğu ve gözle görülebilen çizikler, yaralanmalar sonucu bakterilerin o bölgede şişlik ve kızarıklık oluşturması sonucu yara ve apseler oluşur.

Şanlıurfa bölgesinde yara ve apseyi tedavi etmek için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır.

- Yara olan yere deri kemerin iç tarafından bıçak yardımıyla sıyrılan parçalar yaranın üzerine konulur ve bezle sarılır. **K2/K3/K8**
- Yara olan yere tütün ya da kahvenin (mırra) toz hali basılarak bezle sarılır. **K3**
- Arpa pişirilir ve tuzla karıştırılıp merhem yapıldıktan sonra apse olan bölgeye sürülür. **K27**
- Apse olan yer dağlanır. İğne ucuyla şişkinlik olan bölgeye iğne ucunu ateşte kızgın hale getirdikten sonra bölgeye iğnenin ucuyla dağlama yapılır. Derin yaralanmalarda ve kan kaybının fazla olduğu acil durumlarda bıçağın ucuyla dağlama yapılır. **K73**
- Yara parmaklarda ise genelde parmak ucu yaralarına soğanı közde pişirdikten sonra sarmak gerekir. **K27/K48**
- Yara sulu ise üstüne tütün ya da sigara külü basılır ve bezle sarılır. **K8**
- Sidik yaralanmalara karşı kullanılabilir. Yaralanmadaki kanı durdurmayı ve iltihaplanmayı engeller. **K7/K50**
- Ağız yaralarında tuzlu su ile gargara yapılır veya fıstık kabuğunun yumuşak olan kısmı sakız gibi yapılır yara olan bölgeye sürülür. **K72**
- Yara olan yere kuru soğan ikiye bölünüp üzerine konur ve bir bezle sarılır. **K19/K27/K49**
- Hapşırık bitkisi (tutça) kurutulup havanda dövülür toz hali yaralara kullanılır. **K29**
- Deri kemerin iç kısmı bir bıçakla sıyrılır ve yara olan yere konulduktan sonra bir bezle bağlanır. **K61/K58**
- Apsenin olduğu yerin üzerine lokum koyulur. **K62**
- Şap havanda dövülür, yaraya konulur. **K69**
- Közde pişirilmiş soğan sarılır. **K5/K39/K46/K45/K40**
- Yaralanma sonucu kanamayı durdurmak için yaraya toprak sürülür. **K26**

4.1.2.1. Dolama

Şanlıurfa bölgesinde dolamayı tedavi etmek için yapılan değişik halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Közde pişirilmiş soğan parmağa sarılır, bu işlem yedi gün boyunca akşamları uygulanır. **K3**
- Ebe gümeci otu ezilip dolama olmuş parmağın üzerine konulup bezle bağlanır. **K2/K3**
- Dolama olan parmağa bakır yüzük veya akik taşlı yüzük takılırsa hastalık geçer. **K27**
- Hastalık ayak parmaklarındaysa ayak bileklerine gümüş halhal takılır. **K19**
- Bıttım bitkisinin sakızı balla karıştırılıp dolama olan parmağa sürülür. **K30**
- Kantaron otu yaraya konulup bir bezle bağlanır. **K19**
- Semizotu, tuzlu suyla karıştırılıp kaynatıldıktan sonra lapa yapılır ve yara olan yere sürülür. **K25/K75/K34**

4.1.2.2. Gece Yanığı (Zona)

Şanlıurfa bölgesinde gece yanığını tedavi etmek için yapılan pratik ve uygulamalar görülmektedir.

- Gece yanığı olan yere bir hafta boyunca sabah akşam olmak üzere günde iki defa yoğurt sürülür. **K2/K3**
- Gece yanığı sonucu vücutta oluşan kabarıklıkların giderilmesi için çevresinde çok cömert olan bir kişinin bir çakmakla hasta kişinin yüzü önünde çakmağı dokuz defa yakıp söndürmesi işlemini üç, yedi veya on bir gün yaptıktan sonra kişi iyileşmektedir. **K3**
- Diş macunu yanık olan bölgeye sürmek gerekir. **K8/K33/K29**
- Yumurtanın beyazı sütle karıştırılıp yanık olan yere sürülür. **K72**
- Evde yapılmış olan domates salçası yanıklara iyi gelir. **K27**
- Kurutulmuş elma suda kaynatılıp suyundan yanık yere sürülür. **K42**
- Pamuk kozasının çiçeklerinden bir avuç havanda dövülür ve merhem yapıldıktan sonra yanıklara sürülür. **K27**

- Apse olan bölge iğne ucuyla dört, beş yerden yakılır daha sonra arpa suyuyla yapılmış olan hamur sürüldükten sonra bir gece boyunca bir bezle bağlı kalır.

K19/K27

- Loğusa otunun kökleri ezilir, yara olan yere sürülür. **K30**
- Ak papatya ezilir yoğurtla karıştırılıp sürülür. **K35/K28**
- Üzerlik ezilip toz haline getirildikten sonra yanık olan yere sürülür. **K19**
- Yumurtanın sarısı, zeytinyağı ile karıştırılarak yanık olan yere sürülür. **K19**

4.1.2.3. Çıban

Çıban, vücutta, ciltte, sırtta oluşan bakterilerin oluşturduğu iltihaplı şişkinliklerdir. Şanlıurfa'da çıbanla ilgili çok çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir.

- Çıban olan yere tavuk veya güvercin dışkısı sarılır. **K3/K4**
- Tavşancıl otu ve dört beş adet bamya kaynatıldıktan sonra tütünle beraber bir bezin üzerine sürülür. Biraz bekledikten sonra çıbanlı bölgeye sarılır. 24 saat bekletildikten sonra sargı açılır ve aynı işlem tekrarlanır. Çıban kuruyunca tedaviye son verilir. **K3**
- Lokum çiğnendikten sonra çıban olan bölgeye sürülür. **K4**
- Közde pişirilmiş soğan çıbanın üzerine konularak bir bezle sarılır. **K2**
- Şeker ve un karıştırılıp sıcak suda kaynatılıp hamur hale getirildikten sonra hamur sıcakken çıban olan yere konulur ve bir bezle sarılır. **K27**
- Bir parça kuyruk yağı kesilir ve çıbanın üzerine bir çaputla bağlanır. Kuyruk yağı her gün değiştirilir ve yedi günün sonunda acı yavşan otuyla yapılan hamur çıbanın üzerine konulur ve kuyruk yağının etkisiyle biriktirilen mikrobu yapılan hamur çeker. **K8**
- Közde pişirilmiş patlıcanın baş kısmı kesilip tuzlanarak çıbanın üzerine sarılır. **K2**
- At veya eşek dışkısı ateşte ısıtılıp çıban üzerine konulur. **K56**
- Sabun rendelenir ve zeytinyağı ve yumurtanın akıyla karıştırıp merhem yapıp çıbanın üzerine sarılır. **K9**
- Koyunun safra kesesi suyu ve sinameki karıştırılıp çıbanın üzerine sürülür. **K27**
- Süt ve sıgırdili bitkisinin kök kısmı kaynatılıp çıban olan yere sürülür. **K35**

- Koyun kıran kaynatılır su sıcakken üzerine un katılıp merhem yapılır ve çıbanın üzerine sürülür. **K42**
- Bamya kaynatılır daha sonra üzerine tütün eklenir ve çıbanın üzerine konulur. **K4**
- Karaçalı bitkisi gövde, kök ve yaprakları ile kaynatılıp çıbanın üzerine konulur. **K19**

4.1.3. Dış Etkilerden Oluşan Hastalıklar

4.1.3.1. Güneş Çarpması

Yazların sıcak ve kurak olduğu bölgelerde sıcak hava ve nemin birleşmesi sonucu aşırı terleme yaşanır. Bunun sonucunda vücudun dengesi bozulur ve vücutta halsizlik, baş ağrısı, bulantı gibi sorunlar yaşanır. Şanlıurfa bölgesinde güneş çarpması için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır.

- Sarımsak yedirilir veya soğuk suyla duş almak gerekir. **K3/K4**
- Yoğurt yedirilir ve iyileşene kadar güneşe çıkılmamalıdır. **K4**
- En az üç gün boyunca güneş ışığına çıkarılmamış kına varsa kınaya su katılıp kınanın suyundan bir bardak içmek güneş çarpmasının şiddetini azaltır. **K5**
- Zeytin yaprağı kaynatılarak suyu içilir. **K3/K14**
- Salatalık dilimlenip yanık olan yere konulur. **K27**
- Hasta soğuk suyla yıkanır. **K62/K8**
- Sarımsak yedirilirse hasta kendine gelir. **K19**
- Duş yaptırılır ve güneşe çıkılmamaya dikkat edilir. **K25**
- Zeytinyağı yaprağı kaynatılır daha sonra yoğurtla karıştırılarak yenir. **K26**

4.1.3.2. Güneş Yanığı

Vücudun güneşte kalan kısımlarında bir süre sonra yanma, kızarma ve kaşıntı başlar. Kısa bir süre sonra da su toplar. Bölgede güneş yanığı için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Yanık olan yere diş macunu sürülür. **K3/ K4**

- Dağ kınası otu kurutulduktan sonra ezilerek toz haline getirilir ve yoğurtla karıştırılarak yanık olan yere sürülür. **K3**
- Yanık olan yere yoğurt sürülür. **K2/K4/K5/K8/K15**
- Çam sakızını soğuk suda bekletip yanık olan yere sürmek gerekir. **K62**
- Kullanılmış olan sallama çay yanık olan yerde bekletilir. **K21**
- Güneş yanıklarına karşı zeytinyağı, limon ve yoğurt karıştırılıp sürülür. **K27**
- Yoğurt sürülür. **K19**

4.1.3.3. Cilt Bakımı - Cilt Çatlaması

Ciltte, özellikle el ve dudak bölgesinde güneş veya soğuk havanın tesiriyle çatlamalar olabilir. Şanlıurfa bölgesinde cilt bakımı ile ilgili çeşitli pratik ve uygulamalar görülmektedir.

- Zeytinyağlı sabun kullanılır. **K27**
- Bol bol elma tüketilirse cildi korur ve yeniler. **K76**
- Domates ve köy tavuğunun eti haşlanıp devamlı tüketilirse cildi yeniler. **K19**
- Bol bol elma tüketmek cildi korur ve yenilir. **K20**

4.1.4. Zehirlenme

Zehirlenmeler; vücuda zararlı kimyasal maddelerin yenilmesi, içilmesi, solunmasından sonra görülür. Bölgede zehirlenmelere karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Hasta zehirlendiğinde genelde kusturmak gerekir. **K11**
- Kimyasal nedenlerden dolayı oluşan zehirlenmelerde hasta kişiye bolca yoğurt yedirilir. **K2**
- Akrep ve yılan zehirlenmelerinde kişi ocaklıya götürülür. **K3**

4.1.4.1. Arı Sokması

Arı sokmalarında genelde şiddetli sızlama, ağrı ve şişme olur. Arı sokmasına karşı Şanlıurfa bölgesinde yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları vardır.

- Arı sokmasından sonra arının soktuğu yerde varsa iğnesi çıkarılır ve o bölge sıkılır daha sonra domates salçası ya da çamur sürülür. **K2/K18/K27**
- Arı sokmasından sonra o bölgede buz bekletilir. **K2/K3/K4/K5**
- Arının soktuğu yere tükürülür ve kişinin şifalı su içmesi gerekir. **K5**
- Domates salçası sürülür. **K4/K5/K19**
- Arının soktuğu yere çamur sürülür. **K43**
- Amonyak gübre ya da üre gübre varsa sokulan yere konur. **K27**
- İncir sütü sürülür ve arının soktuğu yere incir yaprağıyla kapatıp sarmak gerekir. **K8**
- Yoğurt, tuz karıştırılıp arının soktuğu yere sürülür. **K19/K30**
- Evde yapılmış olan domates salçası sürülür. **K26/K79/K91/K63**
- Kargan otunun sütü arının soktuğu yere sürülür. **K40**
- Arının soktuğu yere buz konulur. **K20**
- Yeşil domates ikiye bölünür arının soktuğu bölgeye konulur ve bir bezle bağlanır. **K19**
- Sarımsak ezildikten sonra sürülür. **K26**

4.1.4.2. Yılan Sokması

Yılanlar iki türdür; zehirli ve zehirsiz olanlardır. Yılan sokmalarında gösterilen tepkiler yaşa, cinsiyete ve iradeye göre farklılıklar gösterebilir. Kişide kusma, ağrı, vücudun şişmesi ve yüksek ateş genel belirtileridir. Şanlıurfa bölgesinde yılan sokmasına karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları aşağıda verilmiştir.

- Hastaya taze çiğ süt içirmek gerekir. **K7**
- Yılan sokmalarına karşı yörede ocaklılar var genelde yılanın soktuğu yere parmağına tükürüp hastanın vücudunda gezdirir ve dua eder. **K8/K27**
- Yılan ısırıldığı yer bıçak ya da jilette çizilerek zehir vücuda yayılmadan akıtılmalı ve zehrin yayılmasını durdurmak için ısırılan yere ip bağlanır. **K41**
- Şeyh ve seyitlere hasta götürülür, bu kişilerin suyundan içilirse korkuyu giderir yılanın veya akrebin soktuğu yere tükürmeleri ise hastayı iyileştirir. **K30/K20**
- Eşek hıyarı kökü közde pişirilip yılanın soktuğu yere konulur, bir bezle sarılır. **K30**
- Ballık otu dövülür yılan veya akrebin soktuğu yere sarılır. **K34**

- Sığırdili bitkisinin taze yaprakları dövülür, lapa yapılır ve zehirli bölgeye bir bez ile bağlanır. **K35**
- Eşeğin dışkısı yılanın soktuğu yere kesikler atıldıktan sonra dışkı yaşken konulur. **K19**
- Deve sütü içirilir. **K20**
- Taze cevizin kabukları ezilir ve lapa yapıldıktan sonra yılanın soktuğu yere merhem olarak kullanılır. **K25**

4.1.4.3. Akrep Sokması

Doğu ve güneydoğuda yaygın olan zehirli akrepler kuyruklarında bulunan zehirle sokma işlemini gerçekleştirirler. Akrep sokması koma, felç ve bazen ölümle sonuçlanabilir. Şanlıurfa bölgesinde akrep sokmasına karşı yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları aşağıda verilmiştir.

- Akrep sokmalarında yine bir akrep bulunur dövülür ve sokulan yere merhem yapıp sarılır. **K8**
- Soğan kesilir ve soğan suyu sokulan yere sürülür daha sonra soğanı ikiye bölüp bezle sokulan yere sarmak gerekir. **K13**
- Yabani nane havanda dövülüp merhem yapıp sürülür. **K27**
- Akrep sokmalarında bölgede ocaklı olan şeyh/şih kişiler var. Hasta kişi onlara götürülür ve akrebin soktuğu yere tükürerek hastayı iyileştirirler ayrıca kendilerinin okunmuş suları var sudan bir bardak ta kişiye içirip dua ederler. **K21**
- Akrebin kuyruğu kesilip dövülür ve evde hazırlanan tuzlu hamura karıştırarak akrebin soktuğu yere hamur sürülüp bezle bağlanır. **K2**
- Ballık otu dövülür yılan veya akrebin soktuğu yere sarılır. **K34**
- Sığırdili bitkisinin taze yaprakları dövülür, lapa yapılır ve zehirli bölgeye bir bez ile bağlanır. **K35**
- Şekerli su içirilir ve varsa kuru soğan yedirilir. **K48**
- Eşek dışkısı konulur. **K19**
- Tuzlu domates salçası konulur. **K26**
- Ceviz kabuğu ezilir üzerine tuz ve su konulur daha sonra merhem olarak akrebin soktuğu yere sürülür. **K2**

4.1.5. Deri Hastalıkları

Günümüzde alerjik deri hastalıkları modern yaşam biçimleri, değişen çevresel koşullar nedeniyle gittikçe artmaktadır.

4.1.5.1. Nasır

Şanlıurfa bölgesinde nasır tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Domates ikiye bölünerek bir parçası nasırlı olan yere konularak bezle bağlanır. **K2/K3/K4/K19/K74/K87/K91**
- Muz kabuğunu nasırın üzerine koyup dokuz gün bekletirseniz nasırı kökünden söker. **K3**
- Nasırlı olan bölgeye kına yakılır. **K4**
- İncir yaprağının sütü nasır olan bölgeye sürülür. **K4/K5**
- Muz kabuğunu bir muşamba ile nasırlı yere sarmak gerekir. **K27**
- Nasırlı yere vazelin sürüp yumuşattıktan sonra sirke suyu ile yıkarsak nasır yavaş yavaş yok olur. **K7**
- Dağlama yapılır. Nasırı kökünden kurutur. **K42**
- Organik domates iki parçaya bölünüp nasırın olduğu yere bir naylon ile bir gün boyunca bağlı kalırsa nasırı yok eder. **K19**
- Patates konulur, üç gün boyunca bağlı kalırsa nasırı geçirir. **K21**

4.1.5.2. Siğiller

Genellikle ellerde, kollarda ve tırnak etrafında çıkan siğillerin halk arasında kurbağaya dokunmadan ya da kurbağanın akıttığı sıvının vücuda temas etmesiyle oluştuğu inancı yaygındır. Siğil deride oluşan zararsız, küçük pürtüklü ur olarak tanımlanabilir. Yörede siğil ocaklarının çeşitli uygulamaları vardır. Siğil için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir.

- Kurbağa insana siğil atar. Bunun için bir tane kurbağa kanatılarak kanı siğilin üzerine sürülür ve kurbağa kefenlenerek toprağa gömülür. Siğilleri olan kişi

işlem sırasında üç ihlâs bir Fatiha okur böylece siğilleri bir haftada yok olur.

K3/K18/K27/89

- Siğiller genelde kurbağaların sidiği sonucu oluşur. Siğilleri iğne ucuyla dağlamak gerekir. **K21**
- Siğilleri tedavi eden ocaklılar var. Ocaklıya gidilir, ocaklı siğillerin üzerine dualar okur ve dua okurken elindeki iğne ile siğillerin üzerinden geçer. **K23**
- İnsan vücudunda çıkan siğil taneleri kadar arpa alınır ve üzerine kırk defa ihlas okunur daha sonra arpa taneleri kuru yerde güneşe bırakılır. **K8**
- İnsan vücudunda oluşan siğiller kadar arpa taneleri alınır ve bir patlıcana batırılarak güneşe bırakılır, patlıcan kuruyunca siğillerde kurur, yok olur.

K21/K19

- Karınca toprağından yapılan çamur siğil olan yere sürülür. **K19**
- Siğilleri ocaklı birine okutmak gerekir. **K56**
- Siğillerin ucu bir iğne ucunun ateşte ısıtılması ile yakılmalıdır. **K2/K75**
- Sütleğen bitkisinin suyu siğile sürülür. **K40**
- Sigaranın ucuyla siğiller yakılır. **K27**
- Vücuttaki siğiller kadar patlıcanın içine arpa batırılır daha sonra patlıcan toprağa gömülür. Böylece patlıcan kurduğunda siğillerde yok olur. **K26**

4.1.5.3. Saçkıran

Saçkıran, bir çeşit mantarın neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktır. Şanlıurfa' da saçkıran tedavisi için yapılan değişik halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Saçkıran olan bölgeye jiletle kesikler atılır. Bu bölgeye sarımsak ve tuz birlikte sürülür. **K3/K4/K17/K18/K43**
- Kayısı çekirdeği, Urfa fıstığı zeytinyağı ile iyice ezilir daha sonra ayakkabı boyasıyla karıştırılıp macun yapılır ve saça sürülür. **K18**
- Saç dökülmesinin en önemli sebeplerinden biri saç tarama ve saç kesim şeklimizdir. Genellikle saç hep önden tarandığı için dökülmeler genelde ön taraftan başlar. Saç kesim şeklimizi mümkün mertebe eşit şekilde yaptırmamız gerekir. **K66**

- Kavak yaprağını suda kaynatıp saçımızı yıkamamız saç dökülmesini ve saç kırını engeller. **K13**
- Kibrit çubuklarının ucundan birkaç tane havanda dövülür daha sonra sarımsak ve tuz eklendikten sonra iyice ezilir, saçkırının olduğu yere sürülür. **K27**
- Saçkırın olan yere sarımsak sürülür. **K17**
- Beş baş sarımsak ile beş tane nohut havanda dövülür ve üzerine bir bardak sirke ile bir yemek kaşığı tuz eklenir daha sonra hiç ışık görmeyen bir yere ve üzeri gazeteyle sarılmış bir kavanoza konulur. Orada yedi gün bekletildikten sonra bir tülbent ile süzülür kalan kısım saçın döküldüğü bölgeye günde üç defa sürülür. **K42**
- Yeşil sarımsak ve turp tuzlanıp karıştırılır daha sonra saçkırının olduğu yere sürülür. **K47**
- Beyaz turp yenirse saçkırını geçirir. **K48**
- Saç kıran olan yer önce temizlenir ardından üzerine gaz yağı damlatılır. **K51**
- Günde iki defa sarımsak sürülür. **K61**
- Tuz ve sarımsak dövülür daha sonra tuz eklenerek on gün boyunca sürülür. **K66**
- Saç kıran olan yere üzüm sirkesi sürülür. **K64/K66**
- Saç kıran olan kısım turşu suyu ile yıkanır. **K66**
- Dut yaprağı kaynatıldıktan sonra suyu ile saç yıkanır. **K18**

4.1.5.4. Saç dökülmesi – Kepeklenme

Şanlıurfa bölgesinde saç bakımı ve kepeklenme ile ilgili olarak yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Dut yaprağı kaynatıldıktan sonra suyu kille karıştırarak saçı yıkamak kepeklenmeye ve dökülmeye karşı saçı korur. **K18**
- Sarımsak ve kuru üzüm tüketmek saç dökülmesine karşı önleyicidir. **K45**
- Yorgan iğnesi ateşte ısıtıldıktan sonra iğnenin ucuyla siğiller yakılır. **K31**
- Saçın dökülmesi tamamen saç kesim şekliyle ilgilidir. Saçın uzatıldığı kısım sürekli o alandan dökülme görülmeye başlanır. Kadınlarda saçlar arka kısımdan dökülürken erkeklerde ise dökülmeler başın ön tarafından başlamaktadır. Bunun için saçı dengeli bir şekilde kestirmek dökülmelere karşı önleyicidir. **K66**
- Kaplumbağa kanı saçın döküldüğü kısma sürülür. **K69**

- Çam yaprağı kaynatılır suyuyla saç yıkanır. **K24**
- Limon suda kaynatıldıktan sonra üzerine zeytinyağı katılarak saç yıkanır. **K26**

4.1.5.5. Çil

Deride, güneşe maruz kalma sonucu beliren, ufak lekelerdir. Bunlar, daha fazla, sınırlandırılmış güneş yanıklarına benzetilebilir ve ekseriyetle sarışın veya kızıl saçlılarda görülmektedir. Çoğunlukla beyaz tenli, kırmızı saçlı kimselerde görülen çiller, yüze serpilmiş ufak lekeler halindedir.

- Dört veya beş tane taze bamya kaynatıldıktan sonra tütünle karıştırılıp çil olan yere konulur. **K4**
- Çil olan bölgeye lokum konulur. **K2/K4/K5**
- Pirinç yıkanırken oluşan beyaz suyu ile çil olan kısım yıkanır. **K61**
- Bir tencereye su ve tuz katılarak kaynatılıp suyuyla buhur edilir. **K27**
- Kaplıcaya gidilir ve kaplıcanın sıcak suyuyla çillerin olduğu yer ovulur masaj yapılır. **K75**

4.1.5.6. Yanıklar

Yakıcı bir maddenin etkisiyle vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen hücre ve doku bozulmasına yanık denir.

Şanlıurfa bölgesinde yanık tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Gres yağı yanık olan yere sürülür. **K2/K9**
- Diş macunu yanıkların olduğu yere sürülür. **K7**
- Soğan ve sarımsak rendeleyip tuzlandıktan sonra yoğurtla karıştırarak yanık olan yere sürmek yanıklardaki ağrıyı dindirir. **K27**
- Patates soyulur ve patatesin kabukları yanık olan yere sarılır. **K61**
- Tuzsuz domates salçası arı sokmasında ve yanıklarda kullanılır. **K34**
- Bir avuç çörek otu havanda dövülür daha sonra kahve ve zeytinyağı da katarak karıştırıp yanık yere sürmek iyi gelir. **K86**
- Çay demlendikten sonra arta kalanı yanıklarda kullanılır. **K28**

- Taze Urfa fıstığının kabuklarından bir avuç dövülerek yumurta akıyla karıştırıp yanıklara sürmek gerekir. **K62**
- Ciddi yanıklarda ocaklıya gidilir. **K2/K9**

4.1.5.7. Deri Kanseri

Deri üzerinde ufak bir şişlik veya bir türlü iyileşmeyen bir yara şeklinde başlayabilen bir çeşit kanserdir. Şişlik, başlangıçta ufak bir yumru şeklindedir. Bir süre sonra aynı yer açılır ve yara haline dönüşmekte ve kabuk bağlamaktadır.

Bölgede deri kanseri ile ilgili pratik ve uygulamalara rastlamıştır.

- Isırgan otu kaynatıldıktan sonra bal katılarak cilde sürülür. **K19**
- Kantaron otu suda kaynatılır daha sonra kantaronla cilde masaj yapılır. **K12**
- Elma kabukları suda kaynatılıp su ile cilt yıkanır ve kabuklar hastalıklı kısma sarılır. **K27**

4.1.5.8. Egzama

Mayasıl diye bilinen egzama, derinin sulanması ile meydana gelen bir iltihaptır. Kaşıntı ve kızartı ile ortaya çıkar, nedeni; ruhsal olabileceği gibi alerjik tepkiler veya deriyi tahriş eden maddeler de olabilmektedir.

Şanlıurfa halk hekimliğinde egzama tedavisi için yapılan pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Barut, sabun, kibrit çubuğu, vazelin anne sütüyle karıştırılarak sabah, akşam egzama olan bölgeye sürülür. **K3**
- Dereotu ve sarımsak dövülür ve merhem yapıp egzama olan bölgeye sürülür. **K2/K23**
- Ocaklıya gidilir. Ocaklı bir bıçakla egzamalı yerin üzerinden geçer ve dualar okur. **K32**
- Un ile süt karıştırılır ve incir yaprağının sütünden de içine damlatılarak hamur yapılır ve egzamalı yere sürülür. **K27**
- Hamur mayası bir sürahide eritilip on beş dakika kadar suda kaynatılıp egzamanın olduğu yer yıkanır. **K30**

- Üç hafta boyunca her çarşamba günü ocaklıya gidilir. Ocaklı ailenin en büyük üyesi egzama olan yere tükürür ve sağ elin işaret parmağını hastalıklı bölgenin üzerinde gezdirir ve dua okur. **K3**
- Kur'an'dan bazı dualar okunur ve iğne ile egzamanın olduğu yerin üstünden geçilir. **K28**
- Egzamanın olduğu yere tükürülür. **K19**
- Tedavi işlemi uygulanırken egzama olan yer ateşle korkutulur ve şu cümle tekrar edilir “Muhammed Cuma namazına gitti, namaz kıldı geri geldi.” Sözü üç defa tekrar edilir. **K28**
- Sumak havanda dövülür ve toz hale getirilince motor yağı katılarak karıştırılıp egzamanın olduğu yere sürülür. **K31**
- Boğa dikenin yaprakları ezilir ve egzamalı yere sürülür. **K26**
- Kenger otunun kökü buğday ile dövülür ve lapa olana kadar karıştırıldıktan sonra yara olan yere sürülür bir bezle bağlanır. **K29**
- Mahlep kaynatılıp sürülür. **K26**
- Yörede çok cömert olan ve çok sevilen bir kişinin egzama olan yere tükürmesi sonucu iyileşir. **K21**
- Buğday sırası sürülür. **K19**
- Sabun küçük parçalara bölünür daha sonra vazelin katılarak ateşte ısıtılır ve egzama olan yere sürülür. **K4**

4.1.5.9. Sedef Hastalığı

Nedeni, kesinlikle bilinmeyen bir hastalıktır. İrsi veya sinirsel olduğu söylenmektedir. Daha çok, baş derisinde, dizlerde ve dirseklerde veya tırnaklarda meydana gelen düzensiz kırmızı lekelerle kendini gösterir.

Şanlıurfa halk hekimliğinde sedef hastalığı için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Kirpi etini ateşte pişirip veya haşlayıp yemek sedef hastalığının etkilerini zamanla azaltır ve hastalığı yok eder. **K2**
- Üzerlik tohumu ve karamuk ağacının çiçekleri kaynatılıp içilir. **K39**
- Karabaş otunu çiğ yemek sedef hastalığını azaltır. **K23**

- Rüyama gelen bir dede bana sedef hastalığını tedavi edebileceğimi söyledi. Dedenin bana anlattıkları sarımsağı ezip sütle karıştırdıktan sonra merhem yapılan bu karışımı sedefin olduğu bölgeye sürülmesi sonucu hastaları iyileştirebileceğimi söyledi. **K20**

4.1.5.10. Uçuk

Dudakta veya burun kenarında hafifçe şişmiş, kırmızı ve ağrılı bir leke şeklinde beliren bir hastalıktır. Nedeni, tükürükte bulunan bir çeşit virüstür. Daha ziyade ateşli hastalıklar ve soğuk algınlığı sırasında görülmektedir. Vücudun savunma mekanizmasının gelişmediği dönemlerde dış etmenler etkisiyle sıkça görülebilir.

Şanlıurfa halk hekimliğinde uçuk tedavisi için yapılan çeşitli pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Aşırı korku ve heyecan durumlarında çıktığına inanılan uçuk yine korku ile tedavi edilir, uçuğun üzerine jilet değdirmek veya bıçakla üzerini bastırmak gerekir. **K3**
- Bir tane tahta kaşık ateşte ısıtılıp uçuğun üzerine bastırılır. **K61**
- Zeytin yaprağı suda haşlandıktan sonra havanda iyice dövülür ve uçuk üzerine konur. **K27/K35**
- Bal kabağından bir parça kesilir ve uçuk olan yerde on dakika kadar bekletilir. **K8**
- Uçuk genelde korku sonucu oluşur uçuğun ucuna ateş değdirilirse geçer. **K27**
- Kaya otu ezilip üzerine konur. **K19**

4.1.5.11. Mantar Enfeksiyonları

Mantar, deride özellikle ayak ve el parmaklarında görülen bir sağlık sorunudur. Bulaşıcı bir hastalık olan mantar özellikle topluma açık olan kırsal mekânlarda bulaşma riski fazladır. Şanlıurfa bölgesinde çokça görülen mantar için çeşitli halk hekimliği, pratik ve uygulamaları vardır.

- Akrafa evliliği yapmış olan kadın saçıyla mantarlı bölgenin üzerine sürmek hastalığı iyileştirir. **K41**
- Tuzlu sirke suyu ile mantarlı kısım yıkanır. **K2**

- Kına, mantar vb. Deri hastalıklarını iyileştiricidir. Genelde mantarlı olan yere kına yakılır ve bir bezle bağlanırsa mantarı bölgeyi iyileştirir ve dokuyu yeniler.. **K8/K13**
- Taze cevizin yeşil kabukları suda kaynatılıp mantarlı alan yıkanır. **K23**
- Mantar olan kısım tuzlu su ile yıkanır. **K27**
- Vazelin, nar suyu ile karıştırılarak mantar olan kısım yıkanır. **K19**
- Mantar koltuk altındaysa eğer zeytinyağı, vazelin ve nar kabuğunun suyu karıştırdıktan sonra hastalığın olduğu kısma sürülür. **K31**
- Ceviz yaprakları ezilir, tuzlanır ve mantar olan kısma sürülür. **K38**
- Yörede ocaklılara da gidilmekte fakat doktora gidilmesi daha iyidir. **K57**
- Yeni doğmuş bir keçi yavrusuna su içirmeden önce kıllarında bir tutam alınır ve mantar olan yere konulursa mantarlı kısmı iyileştirir. **K19**
- Mahlep kaynatılır ve ayaklardaki mantara sürülür. **K26**

4.1.5.12. Pişik – İsilik

Pişğin, isiliğin nedeni derinin genellikle sıcaktan ya da diğer dış etkenlerden dolayı tahriş olmasıdır, ciltte hafif kabarıklık ve kızarıklık biçiminde görülür.

Şanlıurfa bölgesinde görülen pişik ve isilik şikâyetleri için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları vardır.

- Kına otu kurutularak havanda ezilir ve toz hali pişik olan yere serpilir. **K3**
- Pişik olan yere yoğurt sürülür. **K2/K13**
- Zeytinyağı ile pişik olan yer yıkanır ve pudra sürülür. **K13**
- Alıç ağacının dal ve yaprakları suda kaynatılıp soğutulduktan sonra pişik olan yüzeye sürülür. **K61**
- Zeytin yaprağı, şeker ve su kaynatılır daha sonra pişik olan yere sürülür. **K7**
- Üç veya dört tane narçiçeği havanda dövülür ve pişik üzerine sürülür. **K23**
- İncir sütü isilik olan yere sürülür. **K46**
- Keçiboynuzu ve meşe yaprağı dövülür zeytinyağı karıştırılarak macun yapılır ve isilik olan kısma sürülür. **K54**

4.1.5.13. Temre

“Temre, vücudun herhangi bir yerinde, çoğunlukla avuç içi büyüklüğünde, ciltten kabarık, kırmızı renkli, sulantılı olabilen, kenarları sınırlı ve kaşıntılı yaralara verilen addır. Sulu olanlarına “dişi”, sulantılı olmayanlara “erkek” denilmektedir” (Belek, 1990, s. 111).

Yörede temre, temr, terma, demr, demre gibi söyleyiş biçimleri vardır. Bununla ilgili halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- İncir ağacı yaprağının sütü temre üzerine damlatıldıktan sonra incir ağacının dalıyla temre olan kısım kertilir. **K56**
- Arpa ve buğday dövülüp toz hale getirilir ve üzerine konulup bağlanır. Bu işlemi üç hafta boyunca her çarşamba yenilemek gerekir. **K2**
- Keçi boyunuzu ve kabuklu cevizin tümü kaynatılıp suyu içilir. **K27**
- Ocaklıya gidilir. **K21**
- Ocaklının üzerine okuyup verdiği üç tane kaya tuzu tanesini bir kova suda eritip suyla yıkanmak gerekir. **K27**
- Hocaya gidilir ve hocanın okuduğu dualar sonucu iyileşir. **K30**

4.1.6. Hareket Sistemi Hastalıkları

4.1.6.1. Burkulma – İncinme - Ezilme

El ve ayak bilekleri herhangi bir kaza sonucu burkulabilir. Burkulmaların temel sebebi vücudun kas dokularının incinmesi ve ezilmesidir. Bu gibi durumlarda, bilekte ağrı ve şişme görülür. Yapılacak ilk iş, burkulan yeri rahat bir duruma sokmaktır.

Şanlıurfa halk hekimliği pratik ve uygulamalarında incinme ve burkulma ile ilgili yapılan uygulamalara rastlanmaktadır.

- Kırmızı et dövülür ve incinen yere sarılır. **K2**
- Burkulan, incinen yer önce sıcak su ve sabunla yıkanır. Daha sonra yumurtanın akı üzerine sürülüp bir bez ile sarılır. **K23**
- Kuru üzüm havanda dövülür ve zeytinyağı ile karıştırılarak incinen yere bir çaput yardımıyla sarılır. **K36**

- Şeker, un ve su karıştırılarak kaynatılır hamur lapa olduğunda sıcakken incinen yere sürülür ve bezle sarılır. **K8**
- Kırık- çıkıkçıya gidilir. **K2**
- Sabun rendelenir, iki yumurta kırılıp karıştırılır burkulan yere merhem yapıp sürülür. **K38**
- Sıcak su ve sabunla yıkamak gerekir. **K13/K14**
- Elma sıcak suda haşlanır incinme ve burkulmalarda merhem olarak kullanılır. **K2**
- Sıcak su torbası konulur. **K14/ K61**
- Sumak yaprağı suda haşlandıktan sonra süzülür ve arpa unu ile tekrar pişirilir karışım hamur kıvamına getirildiğinde burkulan veya ezilen bölgeye sürülür. **K32**
- Burkulmalarda çayın posası burkulan kısım üzerine konulur ve bir bezle bağlanır. **K61**

4.1.6.2. Romatizma

Romatizma, eklemlerde ve kas dokularında iltihaplı sıvıların birikmesi sonucu oluşan ve halk arasında soğuk havalarda kalındığı zamanlarda iltihaplanmaların aşırı etkisi sonucu romatizma olduğu inancı vardır. Romatizma ağrıları, vücudun her tarafında görülebilir. Halk arasında, romatizma ağrılarına yel de denir.

Şanlıurfa halk hekimliğinde romatizma ile ilgili yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Romatizmalı bölgeyi elimle mesh ederek ağrı, sızı ve kötü enerjinin verdiği rahatsızlıkları bastonumla mesh ederek iyileştiriyorum. **K1**
- Şifalı su var Karaali Kaplıcaları romatizma ağrılarına karşı iyi gelir. **K2/K3**
- Çınar yaprağı suda kaynatılarak dokuz gün boyunca birer bardak içilir. **K3**
- Eyüp peygamber makamındaki şifalı sudan içilir. **K13**
- Lahana yaprağı suda haşlanıp ağrıların olduğu eklemlere sarılır. **K61**
- Çınar ağacından toplanan yapraklar demlenip içilir. **K2**
- Tilki etinden bir parça yemek romatizma hastalıklarına karşı oldukça etkilidir. **K30**

- Elektrik şoku romatizma sonucu oluşan iltihapları yok eder. **K3**
- Acı yavşan ve ardıç tohumu dövölüp un ve sıcak su katılarak hamur yapılır daha sonra eklem yerlerine hamur konulur ve bir bezle bağlanır. **K26**
- Ihlamur kaynatıp içilir. **K3/K21/K56/K62/K74**
- Urfa fıstığı kabuğu ve çam kabuğu dövölüp zeytinyağı katılarak sarılır. **K36**
- Ocaklıya gidilir ocaklı kişi hastanın dizlerine ellerini koyarak dualar okur. **K19**
- Romatizma ağrıları dizlerde, dirseklerde ve omuzlarda sık görülür genelde ağrı hangi eklemlerdeyse o bölgede dağlama yapılır. **K30**
- Dizlerde şiddetli ağrı varsa ayak bileklerinin on santim kadar iç kısmında dağlama yapılır. Dağlama yaptıktan sonra nohut dövölüp yakılan yere konur. **K3/K19/K27/K30**
- Arı sokması romatizma ağrılarını azaltır. **K15**
- Meşe yaprağı kaynatılır ve her sabah aç karna içilir. **K26**
- Burkulma olan yer sıcak su ve sabunla masaj yapılır. **K19**
- Burkulan kısım sıcak su ile yıkanıp zeytinyağı ile masaj yapıp yumuşatıldıktan sonra hızlıca çekilir, yerine oturtulur. **K27**
- Karahindiba otu kaynatılır ve ağrılı olan yere sürülür. **K28**
- Tirşik pancarının yaprakları kaynatılıp yenir. **K30**
- Ceviz ağacının yaprakları ezilir lapa yapıp eklemlere sürülür. **K32**
- Yabani tere kaynatılıp suyu soğutulduktan sonra limon ve zeytinyağı eklenerek günde bir çay bardağı suyundan içilir. **K34**
- Koyun kıran çiçek döneminde olduğu zaman toplanır ve zeytinyağı dolu bir kaba konulur bu şekilde yaklaşık 15 gün güneşin altında bekletilir daha sonra on gün boyunca gölgede yağın rengi kırmızı olana kadar bekletildikten sonra eklem ağrılarına sürülür. **K41**
- Zeytinyağı ısıtıldıktan sonra dizlere ve ağrıyan eklemlere zeytinyağı ile masaj yapılır. **K46**
- Çınar yaprağı demlenip, günde iki defa içilir. **K69**
- Çörek otu yağı dizlere sürülür. **K26**
- Kirpi eti yenir. **K19**
- Tilki eti yenir. **K21**
- Şap ve kına karıştırılıp dizlere kadar sürülür. **K20**
- Zeytinyağı ve limon karıştırılıp dizlere masaj yapılır. **K27**

- Isırgan otu kaynatılır daha sonra bal karıştırılarak dizlere sürülür. **K24**

4. 1. 6. 3. Boyun Tutulması

Şanlıurfa halk hekimliğinde boyun tutulması için yapılan çeşitli pratik ve uygulamalar aşağıda verilmiştir.

- Kaplıcaya gidilir ve masaj yapılır. **K3**
- Analı-kızılı yapılır. Hasta kişinin boynunda oklava hamur açar gibi gezdirilir. **K41**
- Taze bamya suda kaynatılır merhem gibi yapılır sıcakken bir bezle boyna sarılır. **K4**
- Boyun, omuz ve bel bölgelerinde üşüme sonucu tutulma ve ağrılar oluşur böyle durumlarda hacamat yapılır. **K52**
- Zeytinyağı hem içilir hem de dizlerin üzerine sürülür, masaj yapılır ve naylon ile bağlanır. **K67**

4.1.6.4. Bel Ağrısı

Bel ağrılarının nedeni sağlık sorunlarından kaynaklandığı gibi; bir hastalıktan kaynaklanmayan bel ağrıları, çoğunlukla yorgunluk sonrası görülür. Şanlıurfa bölgesinde bel ağrısını gidermek için yapılan çeşitli pratik ve uygulamalar görülmektedir.

- Şişe çektilir. **K3**
- Sinir otu kaynatılıp içilir. **K27**
- Bele kuşak sarılır. **K8/K14**
- Kantaron yağı ile bele masaj yapılır. **K13**
- Sülük bel ağrısının olduğu yere konulur. Sülük kötü kanı emerek ağrıyı dindirir. **K61**
- Hasta önce terletilir bel kısmı yumuşatıldıktan sonra hacamat yapılır ve belde biriken pis kan akıtılır. **K52**
- Urfa'da halk arasında eskiden beri en sık görülen rahatsızlıklardan biri bel ağrısıdır. Bunun sebepleri olarak sıcakların etkisi ve şehirde binaların taşlardan yapılması sırasında kişilerin zorlanmalarıdır. Bu durum karşısında ise bele kuşak

bağlamak gerekir. Geçmişte insanların çoğunun beline kuşak bağladığı açıktır. Bu yüzden hem zorlanmalara hem de soğuk algınlığına karşı halk önlemler almıştır. **K46**

- Bel rahatsızlığı genelde soğuktan oluşmaktadır. Bel ağrılarına karşı beli sıcak su ile yıkamak ve bele zeytinyağı sürmek iyi gelir. **K48**
- Beli ağrıyan kişi yün halı üzerinde sırt üstü yatırılır. **K2/K4**
- Hasta kişi üç gün boyunca ikiz çocuğu doğduktan sonra ikisini de kaybeden kadına gider, kadın sağ ayağıyla üç günün her sabahında beline basar, hasta ovdurulur. **K35**
- Kuyruk sokumu batması sonucu bel ağrısı oluşur kuyruk sokumundaki deriden çimdiklenir veya parmakla kuyruk sokumu kaldırılır. İşlemi ocaklılar yapmaktadır. **K27**
- Bel ağrılarında alabalık kullanılır. Alabalık temizlenip ağrıyan bölgeye bir bezle sarılır. **K34**
- Romatizmanın olduğu kısma en yakın müsait bölge ateşle yakılır, yapılan dağlamadan sonra yaraya tuzlu suya batırılmış bez bağlanır. **K27**
- Bel ağrısı için her gün haşlanmış patates yemek oldukça faydalıdır. Bir haftada ağrıyı keser. **K19**
- Bel ağrılarında hacamat yaptırılır. **K46/K52**
- Maydanoz kaynatılır ve un katılarak hamur hale getirilip bele sürülür. **K49**

4.1.6.5. Kırık - Çıkık

Şanlıurfa bölgesinde kırık-çıkık tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir. Kemiklerdeki kırık, çıkık, el ve ayaklardaki burkulmalarda kırık-çıkık ocağına ya da yörede “sınıkçı/kırıkçı” denilen kimselere gidilir (**K27**).

- Tedaviyi uygulayan kişiye kırıkçı denir. Kırık olan yere önce sabun ve ılık su ile masaj yapılır kırık olan kısımlar yerine getirilir ve bağlanır kırık kısım üç tahta ile bir bez ve yumurta ile sarılır. **K3**
- Kırık kemikler uç uca getirilir ve dört tane tahta ile kemiğin her tarafını saracak şekilde ayarlanır. Daha sonra yedi sekiz tane yumurtanın akıyla oluşturulan bir yakı ile sarılır. **K1/K27**

- Yumurtanın akı, sabun ve alçı karıştırılıp kırık olan yere sarılır. **K24**
- Çıkık olan yer sıcak su ile yıkanır ve dikkatlice yerleştirilir ya da çektilir. **K3**
- Kırık olan kemikler yerine getirtilir daha sonra yumurta sürülür ve kartonla sarılarak bağlanır. **K53**
- Közde pişirilmiş soğan çıkıklarda kullanılır, çıkık olan yere soğan konup bağlanır. **K21**
- Arpa unu ve pekmez karıştırılarak çıkık olan yere sarılır. **K74**
- Kırık-çıkık durumlarında ocaklıya gidilir. **K2**
- Nohut tohumu dövülür un haline getirilir ve yumurtanın beyazı ile karıştırılıp bir bezle kırık ve çıkık olan yere sarılır. **K40**
- Kırık ve çıkıklarda sınıkçıya gidilir. **K57**
- Kırık ve çıkık durumlarında ilik çorbası yapılıp, içilirse iyileşme erken olur. **K68**
- Maydanoz, soğan ve semizotunu çok tüketmek iyileşmeyi hızlandırır. **K68**

4.1.7. KBB - Solunum Sistemi Hastalıkları

4.1.7.1. Boğaz Ağrısı - Bademcik İltihabı

Şanlıurfa halk hekimliğinde boğaz ağrısı ve bademcik tedavisi için yapılan değişik pratik ve uygulamalar görülmektedir. Bu pratik ve uygulamaların yanında bademcikler ocaklı veya tecrübeli birine çektilir.

- Acı yavşan otu suda kaynatılır suya şeker ve un katılarak hamur yapılır hamur sıcakken bir bezle kişinin boğazına sarılır. **K27**
- Tahta kaşık ateşin önünde ısıtılır ve bademciklerin üzerine bastırılır. **K2/K8/17**
- Bademciği şişen kişi işi bilen birine gider. Bademcik inmelerinde boğaz zeytinyağıyla ovalanır daha sonra orta parmak bükülür, boğazı ağrıyan kişinin dişleri arasına konulur ve üç defa yukarı çekilir. Her işlem sırasında güç veya göç denir. **K27**
- Bademcikler şiştiğinde kazan külü ile bademciklere is yapılır daha sonra ocak külü sürülür ve bağlanır. **K15**
- Kirpiyi boğduktan sonra bademcik ve kabakulak hastalığını elimle tedavi ediyorum. İşlemi ise hasta kişinin boğazını sıkarken senin tıbbın, tedavin budur;

şifan Allah'tandır. Sözüünü ve işlemi iki veya dört defa tekrar ederek yapıyorum. İşlemi anneannemden öğrendim. **K2**

- Ayva suda kaynatılır daha sonra bal ve kimyon katılarak bir bezle boğaza sarılır. **K27**
- Acı biber közde pişirilip yenildiğinde boğazdaki iltihabı söker. **K4**
- Pişmiş soğan boğaza sarılır. **K41**
- Limon, karabiber ve bal suda kaynatılıp ve limon parçacıkları boğaza sarılır. **K63**
- Tahta kaşık ateşte ısıtılır ve bademcik olan yere tutulur. **K23**
- Ocaklıya gidilir. **K64**
- Bademciklere parmak atılır. Hasta kişinin çenesinden tutulur ve işaret ile ortanca parmaklarla aynı anda kişinin çenesi sıkıca tutularak parmak atılır. **K23/K56/K68**
- Bal kabağı, ayva ve elma dilimleri karıştırılıp boğaza sarılır. **K13**
- Sumak tohumu kaynatılır ve gargara yapılır. **K30**
- Çiğ yumurta içilir. **K20**

4.1.7.2. Öksürük

Genellikle vücudumuzun üst solunum yolu hastalıklarında görülen öksürük, mide, boğaz ve göğüs kısmındaki iç organlara bağlı olarak sigara kullanımında ve alerjik durumlar sonucu görülür. Şanlıurfa'da öksürüğü kesmek için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir.

- Zencefil ve bal sıcak suyla karıştırılıp içilir. **K61**
- Sabahları aç karna pekmez içilir. **K8**
- Bal, boğmaca, papatya suda kaynatılıp içilir. **K54**
- Şeker ve su kaynatılır içine kuru nane de atılır ve içilir. **K27**
- Keçiboynuzu suda kaynatılır daha sonra pekmez karıştırılıp içilir. **K23**
- Süt ve elma kabuğuyla beraber kaynatılıp içilir. **K7**
- Acı yavşan otunun kurusu suda kaynatılıp bir bardak içilir. **K19**
- Pekmez içilir. **K48**
- Yedi tane bitki karıştırılıp çocuklara içirilince öksürüğü kesiyordu. Bitkilerin ismini şuan da hatırlayamıyorum. **K48**

- Yabani papatya çay olarak demlenir içilmelidir. Genelde kerpiç damların üzerinde ilkbaharda yetişen bitkinin çiçekleri toplanıp kurutulur ve gerektiğinde boğaz iltihabı ve soğuk algınlığı için kullanılır. **K29**
- Bıttım (çedene) tohumundan bir kaşık yemek soğuk algınlığını alır, öksürüğü keser. **K32**
- Beyaz turp dilimlenir suda kaynatılır su soğutulduktan sonra sudan bir bardak alınır ve içine bir küp şeker atılıp içilir. **K48**
- Ihlamur kaynatılıp içilir. **K58**
- Hiro (yöredeki adı) öksürük bitkisinin yaprak ve çiçek kısmı kaynatılıp, içilir. **K69**
- Hatmi çiçeğinin kurusu kaynatılıp içilir. **K24**
- Limon, nane kaynatılıp içilir. **K26**
- Papatya kaynatılıp içilir. **K26**

4.1.7.3. Bronşit - Astım

“Geri dönüşlü hava yolu tıkanması ve çeşitli uyaranlara hava yolu yanıtında artışla ortaya çıkan akciğer hastalığıdır” (Beers - Berkow, 2002, s. 446).

Şanlıurfa bölgesinde astım ve bronşit tedavisi için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Bildırcın yumurtası çiğ olarak içilmelidir. İşlem her sabah aç karna olacak şekilde üç gün tekrar eder. **K4**
- Tuzlu su ile gargara yapmak faydalıdır. **K27**
- Boğaz ağrısı olduğu zaman bir yemek kaşığı zeytinyağı içilir. **K26**
- Sığırdili kaynatılıp suyu içilir. **K36**
- Yeni doğan bebeklere incir sütünden ağzına iki damla damlatılır ya da içtiği süte karıştırılıp verilirse çocuk ömür boyu bronşite yakalanmaz. **K67**
- Bildırcın yumurtası yenir. **K5**
- Hamşe otu, arpa ve meyan kökü kaynatılıp suyu içilir. **K19**
- Bal yedirilir. **K20**
- Çiğdem kaynatılıp suyundan içilir. **K19**
- Keçiboynuzu çiğ olarak yenir. **K24**

- Nar suyu içmek faydalıdır. **K26**

4.1.7.4. Sinüzit

Çene, alın ve şakak kemikleri içinde bulunan ve buruna açılan içleri hava dolu boşlukların, sinüslerin iltihaplanması sonucu ortaya çıkan bir hastalıktır. Nedeni burun iltihabı, nezle, grip, alerji, burundaki şekil bozuklukları veya buruna kaçan yabancı cisimlerdir (**K27**), Şanlıurfa bölgesinde sinüzit tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalar görülmektedir.

- Deniz suyu sinüzite karşı iyidir. Hasta kişiye burnundan bu sudan çektilir. **K27**
- Acı kavun suda kaynatılır ve iki kaşık yenir. **K62**
- Sinüzit vb. hastalıkların sebeplerinden biri saçların uzun süre ıslak bırakılmasıdır. Bundan dolayı saç yıkandıktan sonra hemen kurutulmalıdır. **K2**
- Çörek otu havanda dövülür zeytinyağı karıştırılarak bir kaşık içilmelidir. **K54**
- Acı yavşan otu kaynatılır, hasta kişinin başı havluyla kapatılır ve tütsülenir. **K13**
- Tuzlu su kaynatılır hasta kişi suyun buharına tutulursa ağrıları zamanla geçer. **K19**
- Tutça (hapşırık otu) bitkisinin yaprakları kurutulup toz haline getirildikten sonra sinüzit hastasına koklatılır. **K32**
- Ak papatya kurusu kaynatılır ve hasta kişi başına havlu örtterek suyun buharını burnuna çeker. **K34**
- Eşek hıyarının suyundan üç damla hastanın burnuna damlatılır. **K36**
- Cırtatan otunun sütünden buruna bir damla damlatılır. **K69**

4.1.7.5. Zatürree

Zatürree akciğer lobunun iltihaplanmasıyla oluşur, daha çok küçük çocuklarda, ileri yaştakilerde ve kronik bir hastalığı bulunan kişilerde daha ağır seyreden ateşli bir hastalıktır. Yüksek ateş, üşüme, şiddetli öksürük, kusma vb. belirtileri vardır. Şanlıurfa bölgesinde zatürree için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları aşağıda verilmiştir.

- Dereotu ve maydanoz kaynatılarak suyu içilir. **K3**
- Şişe çektilir. **K21**

- Keçiboynuzu kaynatılır ve içilir. **K54**
- Köy tavuğu yumurtası sabahları aç karna içilir. **K23**
- Tereyağı ısıtılır ve hasta kişinin sırtına sürülür gazeteyle sarılır. **K53**
- Bal ve zencefil karıştırılıp sabah, akşam bir kaşık yenir. **K30**

4.1.7.6. Soğuk Algınlığı

Soğuk algınlığı, üst solunum yollarında virüs türü mikropların neden olduğu bulaşıcı bir yangıdır. Soğuk algınlığının ilk belirtileri genellikle boğazda takılma hissi, burun akıntısı ve hapsiriktir.

Şanlıurfa bölgesinde soğuk algınlığı tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Limon, nane, maydanoz, kaynatılır bal karıştırılıp içilir. **K2/K6**
- Yabani kekik ve yabani nane kaynatılıp suyu içilir. **K97**
- Bir avuç kuru acı yavşan yenir. **K17**
- Dut ve dut yaprağı kaynatılıp içilir. **K46**
- Üzerlik tohumu suda kaynatılır ve hasta kişinin başına bir havlu örtülür, suyla buhur edilir. **K27**
- Hasta terletilir. **K31**
- Nane limon kaynatılıp içilir. **K17**
- Arı çiçeği bir saat suda bekletilir daha sonra şeker ekleyip sudan bir bardak içilir. **K17**
- Yabani papatya sıcak suyla demlenir ve çay olarak içilir. **K29**
- Kurutulmuş nane çay gibi demlenip içilir. **K34**
- Yapışık üçgül bitkisi demlenip içilir. **K40**
- Taze ceviz kabuğuyla birlikte közde pişirildikten sonra ceviz sıcakken yenir. **K41**
- Süt kaynatılıp içilir. **K46**
- Nane, limon kaynatılır daha sonra bir bardağa konulur ve içine bir çay kaşığı şeker ile bir çay kaşığı zeytinyağı eklenerek karıştırılıp içilir. **K47**
- Hacamat yaptırılır. **K52**
- Papatya çayı içilir. **K69**

- Zahter kaynatılıp içilir. **K69**

4.1.7.7. Kulak Ağrısı

Boğaz ve orta kulakta oluşan iltihaplanma sonucu oluşan kulakta kirlilik ve aşırı soğuk sonucu meydana gelen ağrılardır. Şanlıurfa'da görülen tedavi yöntemleri aşağıda verilmiştir.

- Közde pişirilmiş soğanın içi konulur. **K19**
- Eşek dışkısı ateşte ısıtılır ve ağrıyan kulağın içine konulur. **K62**
- Serçenin makatı kulağın içine tutulur. **K27**
- Turp suyu damlatılır. **K11**
- Bir damla zeytinyağı damlatılır. **K61**
- Zeytinyağı, karabiber, nar kabuğu karıştırılır ve ateşte hafif ısıtıldıktan sonra kulağa bir damla damlatılır. **K68**
- Isırgan otu, limon kaynatılır daha sonra suyundan ağrıyan kulağa bir damla damlatılır. **K69**

4.1.8. Sindirim Sistemi Hastalıkları

4.1.8.1. Diş Ağrısı

Diş ağrısı; dişin çürümesi, dişetlerinin iltihaplanması veya bunlara benzer nedenlerden kaynaklanır. Ağız ve diş sağlığında en önemli iki hastalık diş çürükleri ve diş eti iltihaplanmalarıdır. Bölgede diş ve diş eti hastalıkları tedavisinde yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları vardır.

- İki taşın arasına ateş yakılır, taşların üzerine orak konulur ve orak kızgın hale gelene kadar ateşte bekletilir daha sonra kızgın orağın üzerine bir parça kuyruk yağı konulur. Oraktan çıkan buharı hasta kişi bir huni yardımıyla buharı solur, işlem yapılırken kişinin başına arkadan üç defa süpürgeyle yavaşça vurulur. Bu işlemi babaannemden öğrendim. Diş iltihabı ve diş ağrısına karşı faydalıdır. **K7**
- Sarımsak ezilir önce suyu içilir sonra bir diş sarımsakta ağrıyan yere konur. **K3**
- Sigara külü ağrıyan dişin üzerine konulur. **K5/K8**
- Bir pamuğun üzerine benzin damlatılır ve ağrıyan yere konur. **K3/K15/K27**

- Ağrıyan dişin üzerine kuru kahve konur. **K26**
- Aspirin toz hale getirilir ve ağrıyan dişin üzerine sürülür. **K4**
- Tuzlu su ile gargara yapılır. **K61**
- Acı yavşan kaynatılır suyundan içilir. **K8**
- Hocaya gidilir, okutulur. **K2**
- Karanfil ağrıyan dişin üzerine konulursa ağrıyı keser. **K27**
- Bir diş sarımsak ağrıyan dişin üzerine sürülür. **K19**
- Bittim bitkisinin sakızı ile fıstık ağacının sakızı karıştırılıp merhem yapıldıktan sonra ağrıyan dişe konulur. **K30**
- Mahlep yaprağı ve çiçeği ile bittim yaprağı kaynatılıp günde üç öğün içilir. **K31**
- Taze zeytin yaprağı çiğnenir. **K49**
- Ebe gümece kaynatılır ve suyu ile gargara yapılır. **K58**
- Döldül çayı kaynatılır ve suyu ile buhur edilir. **K26**
- Kuyruk yağı ateşe atılıp buharı ve kokusuyla tütsüleme yapılır. **K4**
- Karanfil kurusu diş ağrısının olduğu yere konur. **K26**
- Koyun kıran kaynatılıp suyu ile hasta kişi buhur edilir. **K24**

4.1.8.2. Kusma – Bulantı

Vücudun farklı tepkimeleri sonucu ortaya çıkan bu hastalık organizmada bulunan diğer hastalıkların belirtileri olarak görülebilir. Kusma eylemi mideden çok beyinle ilgilidir. Vücutla ilgili görsel, işitsel, duyuşsal algıları değerlendirerek karar veren beyinin kusma merkezi kusmanın başlaması için diyaframa, sinirsel uyarılar göndererek eylemi başlatır. Şanlıurfa halk hekimliğinde kusma ve bulantı için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır.

- Bir avuç kuru yavşan otu yenir. **K23**
- Süt ısıtılır ve bal katılarak içilir. **K49**
- Yoğurta zencefil katılarak yenir. **K56**
- Fıstık kabuğu kaynatılıp içilir. **K24**

4.1.8.3. Gastrit

Midenin iç yüzündeki zarın iltihaplanması sonucu ortaya çıkan bir hastalıktır, mide iltihabı veya mide nezlesi de denir. Şanlıurfa halk hekimliğinde bu hastalığın tedavisi için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Arpa unuyla bazlama yapıp yemek gerekir. **K56**
- Nar kabuğu yemek midedeki iltihapları temizler. **K6**
- Elma soyulup suda haşlanır, yenir. **K61**
- Ebegümece zeytinyağında bir iki saat bekletildikten sonra yenir. **K4/K37**
- Su teresi, maydanoz, çiğ yumurta ve limon bir kavanoza katılıp karıştırılır ve sabaha kadar bekletildikten sonra günde bir kaşık yenilir. **K36**
- Saf karadut pekmezinden her sabah aç karna iki kaşık içilir. On gün boyunca yedikten bir hafta ara ve aradan sonra tekrar on gün boyunca iki kaşık içilir sonra yine bir hafta ara verdikten sonra son kez on gün boyunca aç karna sabahları iki kaşık içilir. Böylece hasta iyileşmiş olur. **K56**
- Hindistan cevizi yemek faydalıdır. **K3**
- Reyhan çiçeği kaynatılıp suyu içilir. **K26**

4.1.8.4. Mide Ülseri

Midenin iç yüzündeki belirli bir kısmın tahriş olmasıyla oluşan yaraya mide ülseri halk arasında da mide yarası olarak bilinmektedir. Hazımsızlık, bulantı, kusma gibi belirtileri vardır. Şanlıurfa bölgesinde bu hastalığın tedavisinde çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları aşağıda verilmiştir.

- Kuru nar kabuğu ve maydanoz kaynatılıp suyu içilir. **K7**
- Bir ceviz tanesi sabahtan bir bardak suya konulur, gece yatmadan su içilir. **K45**
- Isırgan otu ve bal karıştırılıp sabah aç karna yenir. **K27**
- Ayva kabuğu suda kaynatılır daha sonra suya nane ve kekik katılarak içilir. **K62**
- Zahter otu, limon, bal ve süt karıştırılıp içilir. **K29**
- Arı poleni dövülür ve bal karıştırılarak her sabah aç karna bir kaşık yenir. **K32**
- Kantaron otu, karanfil, un ve su karıştırılır hamur yapıldıktan sonra ağrıyan dişin üzerine konur. **K27**
- Kenger otu kaynatılıp suyu içilir. **K19**

- Koyun kıran bitkisinin çiçekleri suda kaynatılıp içilir. **K42**
- Çörek otunun yağından bir kaşık içilir. **K58**
- Semizotu kaynatılıp içilir. **K25**

4.1.8.5. Mide Ağrısı

Mide ağrısının temel nedenleri fiziksel ve psikolojik sebeplerdir. Bu durumlar kendini göğüs kemiğinin arka tarafında hissedilen ağrı ile gösterir. Ağrının bir diğer nedeni de midede fazla miktarda asit bulunmasıdır. Bölgede mide ağrısına karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Şiddetli mide ağrısında çam fıstığı, hindistancevizi ve alıç otu ezilerek macun haline getirilir daha sonra dokuz gün boyunca her sabah aç karna bir kaşık yenir. **K4**
- Ballı süt içilir. **K3**
- Meşe yaprağı, şeker ve su kaynatılıp içilir. **K27**
- Acı yavşan kaynatılıp bir çay bardağı içilir. **K36**
- Havuç turşusu yemek ağrısı dindirir. **K4**
- Rezene ile nane kaynatılıp içilir. **K61**
- Her sabah aç karna bir diş sarımsak yenir. **K26/K27/K31**
- Çiğ patates yenir. **K17**
- Papatya kaynatılır sabah, akşam içilir. **K28**
- Bıttım ağacının sakızı çiğnenir. **K32**
- Ülüngür bitkisinin kökleri kaynatılıp içildiğinde mide sancısını keser. **K36**
- Fıstık sakızı çiğnenir. **K58**
- Nane kaynatılıp içilir. **K19**
- Nane, limon kabuğu kaynatılıp içilir. **K59**
- Taze incir yenir. **K67**
- Kurutulmuş nane ve limon suda kaynatılıp içilir. **K68**
- Nar kabuğu bir bardak sütle karıştırılır ve kaynatılıp içilir. **K26**

4.1.8.6. Hazımsızlık

Sindirimin normal şekilde olmaması ve bağırsakların seyrek çalışmasına; halk arasında hazımsızlık denir. Nedenleri çeşitlidir. Ağır yemekler, yemekleri gereği gibi çiğnememe, diş veya dişeti iltihapları, içki veya sigara içmek, çok miktarda çay veya kahve içmek, sinir bozukluğu ve üzüntü hazımsızlığı doğuran nedenler arasında sayılabilir. Şanlıurfa bölgesinde hazımsızlığı gidermek için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır.

- Andız kökü, nar kabuğu kaynatılıp içilir. **K37**
- Horoz taşlığı ya da hindi ciğeri suda haşlanıp yenir. **K67**
- Keçiboynuzu kaynatılıp içilir. **K23**
- Limonlu maden suyu veya gazoz içilir. **K3**
- Narın çiçekleri dövülüp pekmezle karıştırılıp bir kaşık yenir. **K27/K37**
- Papatya çayı içilir. **K59**
- Çiğ bamya ve semizotu yenir. **K5**

4.1.8.7. Karaciğer Hastalıkları

Vücudumuzda diğer organlarımız gibi çok önemli görevleri olan karaciğerin yediğimiz gıdaları süzerek yararlı olanlarını vücuda zararlı olanları da dışa atılmasını sağlar. Karaciğer hastalığının belirtileri hasta kişinin cilt rengi ve göz akı sararır.

Çarpıntı, iştahsızlık, bağırsak gazı vb. görme, işitme duyguların da zayıflık. Bir karaciğer hastalığı olan sarılığın sağaltımında başvurulan bir uygulamada sarılık ocaklarına gitmektir. Şanlıurfa'da sarılık ocaklarında tedavi için birkaç yöntem vardır.

- Hastaya bol bol pekmez ve kuru üzüm yedirilir. **K56**
- Karaciğer hastalığında yılan balığı ateşte pişirilip yenir. **K23**
- Tilki eti ateşte pişirilip yenir. **K30**
- Kaplumbağa kanı içilir. **K19**
- Alabalık yenir. **K26**
- Kenger (yöredeki adı kevger) in tohumları havanda ezilip yenildiğinde karaciğer hastalıklarına karşı faydalıdır. **K34**
- Karahindiba otunun kökleri kaynatılıp içilir. **K35**

- Karahindibanın çiçekleri çiğ olarak yenildiğinde karaciğer iltihabına ve sarılığa karşı koruyucudur. **K27**
- Hacamat yaptırılması sonucu karaciğerlerde biriken pis kan akıtılırsa kanserden korur. **K52**
- Deve dikenini havanda dövülür suyla karıştırılıp içilir. **K19**

4.1.8.8. İshal

İshal; dışkı olarak vücuttan atılan maddenin miktarı, sıvı içeriği ya da atılma sıklığının artmasıdır (Beers-Berkow, 2002, s. 865). Genellikle bozulmuş gıdaları tüketmekten ve bağırsaktaki parazitlerden oluşur. Bölgede İshal hastalığı tedavisi için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Kurutulmuş nar kabukları havanda dövülerek toz haline getirilip yoğurtla karıştırılarak yenir. **(K3)**
- Burçak dövülür toz haline getirildikten sonra şeker ve su katılarak bir bardak içilir. **K41**
- Kahve içilir. Urfa'da genelde mirra içilmektedir. İshal durumunda kuru mırardan bir çay kaşığı yemek ya da bir fincan mirra içmek ishali geçirir. **K8**
- Ayva dilimlenip suda haşlanır daha sonra üstüne limon sıkılarak yenilir. **K62**
- Nar kabuğu, maydanoz ve nane kaynatılıp içilir. **K64**
- Limon kabuğuyla kaynatılır daha sonra içine zeytinyağı katılarak iki kaşık içilir. **K23**
- Turp ve havuç yemek ishali keser. **K63**
- Dut yaprağı kaynatılır ve pekmez katılarak içilir. **K52**
- Bir kaşık sumak tohumu bir bardak suyla kaynatılır sabah, akşam içilir. **K28**
- Boğa dikenini çiğ olarak yenir. **K32**
- Çedi otu (harnup) meyvesi öğütülüp tozu suyla karıştırılarak içilir. **K39**
- Hasta kişi devamlı ishal oluyorsa omuzuna doğru kolunun iç kısmından kendim evde yaptığım üç tane çatalı bulunan bir demir tel parçası önce ateşte ısıtılır daha sonra hastanın bileğinin iç kısmı ateşle yakılır. **K55**
- Hasır otundan çıkan süttten bir damla bir bardak suya damlatılıp içilir. **K69**
- Göğündürme otu kaynatılıp içilir. **K19**
- Nar kabuğu yenir. **K19**

- Hamur kesen otu kaynatılıp içilir. **K27**
- Döldül bitkisinin kurusundan bir kaşık yenir. **K21**
- Nar suyu içilir. **K26**
- Acı yavşan kurusundan bir avuç yenir. **K2**
- Asma yaprağı kaynatılır, suyundan içilir. **K4**

4.1.8.9. Kabızlık

“Kabızlık güç veya seyrek dışkılama, dışkının sert olması ya da tam boşalamama duygusudur” (Beers - Berkow, 2002, s. 871). Şanlıurfa halk hekimliğinde kabızlık tedavisi için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Sabun fitil yapılarak kullanılır. **K3/K4/K8/K27**
- Urfa fıstığının kabuğu ve papatya çiçeği ezilerek toz haline getirilip suda kaynatılıp bir bardak içilir. **K2/K4/K18**
- Semizotu çiğ olarak yenir. **K2/K8/K15/K27**
- Kabız olan kişiye bamya yedirilir. **K3/K4/K5/K17**
- Kayısı yemek kabızlığı giderir. **K36**
- Kuru kayısı suda haşlanır daha sonra şeker ve zeytinyağı katılarak yenir. **K27**
- Nar yemek veya kabuğunu kaynatıp içmek kabızlığı giderir. **K13**
- Kuru acı yavşan otu yenir. **K7**
- Nohut suda haşlanıp yenir. **K39**
- Bol bol yürüyüş yapılmalıdır. **K19**
- Kuru kayısıdan dört veya beş tane bir bardak suda bir saat kadar bekletildikten sonra kayısılar yenilip kalan su içilir. **K44**
- Papatya mevsiminde toplandıktan sonra yaprakları ve çiçekleri gölgede kurutulup bir kavanoza konulur. Bağırsa gazı, kabızlık ve şişkinlik gibi rahatsızlıklarda çay gibi demlenip içilir. **K58**
- Taze incir yenir. **K67**
- Gülkurusu un ve su ile karıştırılıp, hamur yapıldıktan sonra yağda kızartılıp yenir. **K69**
- Fıstık kabuğu ve papatya kaynatılıp içilir. **K3**
- Bir kaşık zeytinyağı içilir. **K20**
- Sanemeki otu kaynatılıp içilir. **K24**

- Maydanoz, limon kaynatılıp içilir. **K26**

4.1.8.10. Bağırsak Gazi

Bağırsaklarda aşırı şekilde gaz birikmesinin sebebi genellikle yemekleri hızlıca yemek, dengesiz beslenme alışkanlığı, kötü hava soluma sonucu meydana gelir. Nedeni bağırsakları besleyen doku bezlerinin yeteri kadar sağlıklı çalışmamasıdır. Bölgede bu rahatsızlığı gidermek için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Sabahları aç karna sarımsak yenir. **K4/K3**
- Lahana turşusu ve brokoli yemek bağırsak gazlarını giderir. **K63**
- Sarımsak dövülür, tuzlanır ve yoğurtla karıştırılıp yenir. **K23**
- Maden suyu içilir. **K61**
- Isırgan otu, nane kaynatılıp içilir. **K27**
- Taze incir yenir. **K8**
- Kara diken kaynatılır suyundan içilir. **K45**
- Nohut dövülür suyla karıştırılıp bir bardak içilir. **K29**
- Kişniş kaynatılıp içilir. **K31**
- Sakız kabağının çekirdekleri aç karna çiğ olarak tüketilir. **K36**
- Nane, limon kabuğu kaynatılıp içilir. **K59**
- Kayalıklarda yetişen kuş üzümüne benzeyen bir bitki toplardık o bitkinin sarı ve yeşil çiçekleri olurdu bitkinin çiçeklerinden bir avuç yediğimizde gazı ve karın ağrısını keserdi. **K65**
- Kuru incir suda kaynatılıp yenir. **K67**
- Kuru nane ve limon kaynatılıp içilir. **K68**

4.1.8.11. Basur

İnsan makatının olduğu bölgede toplardamarların şişmesi ve büyümesi sonucu oluşan yaralardır. Halk arasında uzun süreli oturmaların yanında bölgede fazla isot tüketilmesi sonucu sık görülen bir hastalıktır (**K54**). Şanlıurfa halk hekimliğinde görülen basur tedavisi için yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Sıcak su kaynatılır ve bir kaba ya da leğene konulup içine oturulur. **K4**

- Sarı çiçekli sığırkuyruğu ezilerek basur olan bölgeye katılır. Bu bitkiye bölgede basur bitkisi de denilir. **K27**
- Hacamat yaptırılır. **K52**
- Ardiç kaynatılarak buharı basur olan bölgeye tutulur. **K56**
- Mayasıl otu kaynatılıp içilir. **K23**
- Basur olan yer sigara ile yakılır. **K5**
- Kiremit ateşte ısıtılır ve üzerine oturulur. **K64**
- Boz otun sarı çiçekleri dövülür ve hastalıklı kısma sürülür. **K19**
- Loğusa otu kaynatılıp suyu içilir. **K31**
- Ülüngür otunun kök kısmı kaynatılıp içilir. **K38**
- Hasır otundan üç küçük parça fitil yapılır. **K49**
- Ban otu kaynatılıp macun yapıp basurun olduğu bölgeye sürülür. **K49**
- Patlıcanın sapı suda haşlanıp yenilir. **K48**
- Hasta kişinin ayak bileğinin on santim kadar üzerinden ateşle dağlanır. Dağlama yapıldıktan yaraya ince bir kâğıt konulur ve hasta en geç üç ay içinde iyileşir. Ben bu işlemi yıllardır yapıyorum, daha önce de babam yapıyordu kendisi bana el verdi. **K54**
- Adını bilmediğim fakat kayalıklarda yetişen bir bitki toplardık bitkinin sarı ve yeşil çiçekleri olurdu, çiçeklerden biraz toplar elimizle ezerdik ve basur için fitil yapılırdı. **K65**
- Deve diken bitkisinin kurutulmuş olan çiçek kısmı dövülür ve basur olan yere sürülür. **K19**

4.1.8.12. Zafiyet

Genelde küçük çocuklarda ve yeni doğum yapmış kadınlarda görülen zafiyet, yemek yeme isteğinin kaybolmasından gelmektedir. Şanlıurfa halk hekimliğinde zafiyet için yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Bol bol kuru üzüm yemek gerekir. **K61**
- Dut kaynatılır sabahları yarım bardak içilir. **K45**
- Karpuz çekirdeği ezilir yoğurt ve pekmezle karıştırılarak yenir. **K64**
- Sabahları aç karna bir tane ceviz ezilir bir bardak süte katılıp içilir. **K28**
- Soğan ve acı biber yemek iştah açar. **K52**

- Tahin, pekmez karıştırılıp yenir. **K13**
- Tirit yemek, paça suyu içmek zayıflığı giderir, iştah açar. **K12**
- Sabahları aç karna parmağın ucuyla üç defa tuz tatmak gerekir. **K69**
- Keçiboynuzu kaynatılıp içilir. **K69**

4.1.9. Sinir Sistemi Hastalıkları

Şanlıurfa bölgesinde sinir sistemine dayalı rahatsızlıklar için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Abdurrahman dede türbesine götürülen hasta kişiye ailenin yemeği ve suyundan içirilip yedirilmekte gerekli görüldüğünde ailenin rızası ile hasta ailede üç, yedi, dokuz veya 21 gün misafir edilmektedir. **K9/K77**
- Çalışma alanımızda genelde sinir sistemi vb. psikolojik rahatsızlıklar karşısında hasta kişiler türbelere, şeyhlere, seyitlere veya hocalara götürülüp muska vb. uygulamalarla tedavi edilebildiği inancı yaygındır. **K27**
- Hocaya götürülür, hoca okur, üfler gerekirse duruma göre muska yazar. **K27**
- Lale suda kaynatılıp içilir veya lale tohumu yenir. **K26**
- Papatya, şeker ve su kaynatılıp içilir. **K76**
- Sinir ve psikolojik rahatsızlığı olan kişileri kendi evimde okuduğum dualar ve hastaya yazdığım muskaları üzerinde taşıması evimizde misafir kalıp bizle beraber yiyip içmesi ve türbemizde birkaç gün uyuması sonucu hasta iyileşmektedir. **K1**
- Tavşan otu, şeker, su kaynatılır ve sudan bir bardak içilir. **K42**

4.1.10. Kalp Dolaşım Sistemi Hastalıkları

4.1.10.1. Kalp Hastalıkları

Günümüzde en sık görülen hastalıklardan biri olan kalp hastalığı; stres, aşırı yorgunluk, sigara kullanımı, şeker, aşırı yağ kullanımı vb. nedenlerden oluşur. Çağımızın en ciddi ölümcül hastalığı olan kalp rahatsızlığı yukarıdaki nedenler sonucunda kalbi besleyen damarların, bozulması, daralması, tıkanması ve çatlaması sonucu ciddi problemlere yol açar.

Şanlıurfa halk hekimliğinde kalp hastalıkları için yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir:

- Eşek sütü içilir. **K4**
- Kaplumbağa kanı bir şırınga ile alınır sabah aç karna içilir. **K19**
- Çoban dikenini otu ve alıç çiçeği kaynatılıp suyundan günlük bir bardak içilir. **K21**
- Bol bol pekmez tüketmek kalp damarlarını açar, besler. **K8**
- Alıç kaynatılıp, şeker katılarak içilir. **K77**
- Tek tek dağlarında yetişen kalp otu kurutulup haftada bir iki defa birer avuç yenir. **K4**
- Melengiç ile alıç yaprağı kaynatılıp içilir. **K19**
- Ceviz suda kaynatıldıktan sonra balık yağı katılarak içilir. **K23**
- Kuru zerdeçal aç karna bir avuç yenir. **K46**
- Çoban çökerten kaynatılıp içilir. **K27**
- Andız pekmezi, tahin karıştırılıp yenir. **K64**
- Karabaş otu kaynatılır suyundan bir bardak içilir. **K41**
- Kapari, yöredeki adı kember bitkisi suda kaynatılırken içine kına atılır daha sonra soğutulan su hastanın yaşına göre sabahları içirilir. Hasta 40 yaşındaysa 40 gün, 50 yaşında ise 50 gün boyunca içirilir. **K36**
- Düldül çayı içilir. **K24**
- Çiğ sarımsak yenir. **K26**
- Kuşburnu çiğ olarak yenir fakat fazla tüketilmemelidir. **K27**

4.1.10.2. Tansiyon Yüksekliği

Tansiyon rahatsızlığı kanın damarlarda uyguladığı basınçla ilgilidir. Aşırı tuzlu yiyecek, içecekler, heyecan ve ani hareketler sonucu tansiyon yükselmektedir. Genelde baş dönmesi, mide bulantısı, göz kararması vb. belirtileri vardır. Aşırı sigara kullanımı, tuzlu ürünler tüketmek, aşırı stres tansiyonu tetikler. Şanlıurfa bölgesinde yüksek tansiyonu düşürmek için yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Sarımsak ezilir ve yoğurtla karıştırılıp yenir. Bu işlem tansiyonu dengeler. **K3**
- Tüm ceviz kabuğuyla kaynatılıp suyu içilir. **K19**

- Sarımsak yemek ve ayran içmek tansiyonu dengeler. **K27**
- Ekşi elma suda haşlanıp yenir. **K76**
- Soğan koklatılır. **K20**
- Taze bezelye yenir. **K23**
- Limon dilimlenir üstüne nar ekşisi ve şeker katılarak iki veya üç dilim yenir. **K17**
- Ay çiçeği suda kaynatılır suyundan bir çay bardağı içilir. **K64**
- Kenger otunun köklerinin çiğ olarak yenilmesi yüksek tansiyonu düşürür. **K29**
- Kişniş tohumu, yoğurtla karıştırılıp yenirse tansiyonu düşürür. **K30**
- Papatya kaynatılıp içilmelidir. **K31**
- Ökse otu akşamdan bir bardak suya konulur, sabahları aç karna içilir. **K69**
- Ökse otu kaynatılıp içilir. **K33**

4.1.10.3. Bayılma

Bölgede bayılma durumunda yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Kuru soğan kesilip bayılan kişiye koklatılır. **K2/K3/K8/K27**
- Limon kesilip kişiye koklatılır ve kişinin avuç içlerine limon damlatılır, masaj yapılır. **K4**

4.1.10.4. Tansiyon Düşüklüğü

Tansiyon rahatsızlığı kanın damarlarda uyguladığı basınçla ilgilidir. Büyük tansiyon, 11'den aşağı düştüğü zaman tansiyon düşüklüğü vardır. Tansiyon, ateşli hastalıklar sırasında, büyük kanamalardan sonra, iç salgı bezi bozukluklarında düşer.

Şanlıurfa halk hekimliğinde düşük tansiyonu yükseltmek için yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Deve çökerten otu kaynatılıp suyu içilir. **K3**
- Tuzlu ayran içilir. **K19**
- Ceviz yaprağı kaynatılıp içilir. **K23**
- Tavşan eti haşlanıp yenilir suyundan içilir. **K76**
- Sarımsak çiğ olarak yenir. **K17**

- Havuç kaynatılıp yenir. **K24**
- Sarımsaklı yoğurt yenir. **K3**

4.1.10.5. Varis

İnsan vücudundaki kirli kanı taşıyan dokuların bozulması veya kanın katılaşıp damarlarda bir engel oluşturması ve kıvrılması sonucu varisler oluşur. Genelde dizlerin alt kısmındaki damarlarda görülen hastalığın nedeni olarak ayakta fazla beklemekten, fazla kilolardan, kan damarlarının düzensiz bir şekilde kan pompalamasından kaynaklanmaktadır.

Bölgede varisle ilgili yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Kanlı kupa, şişe çektilir. **K26**
- Varisli bölge sıcak suyla yıkanıp zeytinyağıyla masaj yapılır daha sonra sülük yapıştırılıp jilette bölgeden kan akıtılır. **K27**
- Dağlama yapılır. Bacakların iç kısmından hasta kişinin ayak bileğinin on santim kadar olan yerden pamuk, ispirto ve iğne ile hazırlanan malzeme deriye batırılıp pamuk yakılır. **K19**
- Varisli bölge ateşte ısıtılan sirke suyu ile yıkanır. **K50**
- Hasta kişinin bacağından kan akıtılır dilimlenen turplar tuzlanarak bir bezle bacaklara sarılır. **K19/K20**

4.1.11. Üriner Sistem Hastalıkları

4.1.11.1. İdrar Tutukluğu

İdrar yolunun iltihaplanması sonucu idrar yapılırken tutukluk, akıntı, yanma vs. belirtileri olan ve çeşitli bakterilerin etkisiyle oluşan bir hastalıktır. Şanlıurfa bölgesinde üriner sistem hastalıklarında yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Maydanoz kaynatılıp sabahları aç karna içilir. **K3**
- Su teresi, kiraz sapı ve ısırgan otu kaynatılıp içilir. **K64**
- Bamya kaynatılıp suyu içilir. **K21**
- Kurutulmuş sığırkuyruğundan bir avuç yenir. **K19**

- Nar kabuğu yenir. **K61**
- Mısır püskülü kaynatılıp şeker katılarak şerbet yapıp içilir. **K13**
- Meyan ve alıç kökü kaynatılıp içilir. **K41**
- Avokado kaynatılıp içilir. **K11**
- Bol bol su vb. içecekler tüketilmeli. **K4**
- Maydanoza zeytinyağı katılarak yenilir. **K6**
- Kuru ayva, kuru kayısı suda haşlanır daha sonra zeytinyağı katılıp yenir. **K64**

4.1.11.2. Altını Islatma

Altını ıslatma genellikle çocuklarda mesane torbasının gelişimini geç tamamlamasından, bireyin derin uyku halinden veya herhangi bir böbrek rahatsızlığı ya da şeker hastalığından da kaynaklanabilir. Bölgede görülen pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir:

- Kirpi eti yedirilir. **K30**
- Toprak kavrulup herhangi bir yemeğin içine bir kaşık katılıp çocuğa yedirilir. **K19**
- Altını ıslatan çocuk korkutulur korku sonucu kaslarda hızlanma ve gelişim artışı sonucu bu durum ortadan kalkar. **K20**
- İneğin kalın bağırsağı sacda pişirilip yedirilir. **K17**
- Sincap eti sacda pişirilip yedirilir. **K17**
- Koç yumurtası közde pişirilip altını ıslatan çocuğa yedirilir. **K7**
- Kuyruk yağı kaynatılır daha sonra yemeklerin içine katılıp verilir. **K63**
- Çocuk doğduktan sonra en az altı ay kadar düzenli ve sağlam kundaklanırsa altını ıslatamaz. **K77**
- Devamlı altını ıslatan çocuk hocaya götürülür, muska yazdırılır. **K27**
- Tavşan eti yedirilir. **K21**
- Şekerli bazlama yapılır sabahları aç karna yedirilir. **K77**
- Palamut kabukları suda kaynatılır her akşam çocuklara bir kaşık içirilir. **K35**

4.1.11.3. İdrar Yolları İltihabı

Çeşitli bakteriler sonucu idrar yolunda görülen iltihaplanmalardır. Bölgede görülen halk hekimliği pratik ve uygulamaları derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Avokado kaynatılıp sabahları aç karna ve gece yatmadan önce birer bardak içilmelidir. **K45**
- İdrar yollarında iltihaplanma varsa kişiye hacamat yapılır. Bu işlem hem iltihaplanmayı giderir hem de kısırlık için yapılır hacamat mesanenin alt kısmına uygulanır işlem tehlikelidir bu işi yapabilen ustalara gidilmelidir. Kendim bu yöntemle birçok hastayı tedavi ettim. **K52**
- Sığır kulağı ve çoban yastığı kaynatılıp suyu içilir. **K26**
- Sabun ve sıcak su bir leğene katılır en az yarım saat içinde oturulur. **K19**
- Misk kavununun kurusu suda kaynatılır ve günde sabah, öğle, akşam üç defa birer bardak suyundan içilir. **K38**
- Maydanoz kaynatılıp su soğutulmadan içilir. **K48**
- Sabahları aç karna bir çay kaşığı tuz yenir. **K69**

4.1.11.4. Böbrek Taşı

Böbrek taşı, tükettiğimiz katı besinler sonucunda oluşan idrar yolları iltihabı ve tümör gibi etmenlerin etkilenmesi sonucu oluşur. Derleme alanımızda halk arasında genelde böbrek hastalığının kalıtsal olduğu inancı yaygındır. Şanlıurfa'da böbrek taşı ile ilgili pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Her sabah aç karna maydanoz suyu kaynatılıp içilir. **K3**
- Deve çökerten otu kaynatılıp suyu bir hafta boyunca aç karna içilir. **K3/K19/K27**
- Kurutulmuş yoğurdu suda 15 dakika beklettikten sonra süzüp suyundan bir bardak içilir. **K63**
- Avokado kaynatılıp günde üç defa sabah, öğle ve akşamları aç karna bir bardak içilir. **K42**
- Yarpuz otu kaynatılıp pekmez katılarak içilir. **K41**
- Arpa dövülür zeytinyağı katılarak sabahları bir kaşık yenir. **K9**
- Tilkikuyruğu ve mısır püskülü kaynatılıp içilir. **K36**

- Su teresi yoğurt karıştırılıp yenir. **K35**
- Greyfurt ve ığde suyu karıştırılıp içilir. **K15**
- Bol bol roka, maydanoz ve limon tüketilmelidir. **K61**
- Dikenli ot kaynatılıp suyu içilir. **K37**
- Taze boz kepeği kaynatılıp günde iki defa suyundan bir bardak içilir. **K38**
- Sütleşen ve mısır püskülünde eşit oranda karıştırılır, suda kaynatılıp içilir. **K40**
- Mısır püskülü kaynatılıp içilir. **K19**

4.1.11.5. Böbrek Ağrısı

Böbrek ağrısı genellikle aşırı sigara kullanımı, alkol tüketimi, tansiyon, dengesiz beslenme vb. durumlarda böbreklerdeki iltihaplanmaların tetiklenmesi sonucu görülür. Bölgede böbrek ağrısı ile ilgili görülen pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Tavuk ya da horoz taşlığı ateşte pişirilip yenir. **K11**
- Acı yavşan kaynatılıp içilir. **K30**
- Butrak yaprağı ve tohumuyla kaynatılıp içilir. **K19**
- Civanperçemin kurusundan bir yemek kaşığı yenir. **K22**
- Maydanoz kaynatılır günde birkaç defa suyundan içilir. **K61**
- Meyan balı (biyan balı) şerbeti bolca tüketilmeli hem böbrek ağrısını keser hem de taşları düşürür. Böbrek doktorudur. **K50**
- Dolambaç bitkisi suda haşlanır, suyu soğutulduktan sonra içilir. **K40**

4.1.12. Ana Çocuk Sağlığı ile İlgili Halk Hekimliği Uygulamaları

Tezcan'a göre insan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Geçiş dönemlerinin ilk aşaması bilindiği gibi doğumdur. Her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da çocuğa büyük değer verilir. Salt, çoluk çocuğa karışmak; erkek özellikle de kadın için çok önemlidir. Dünyaya getirilen ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan dayanışmayı pekiştirir. Aile kurumunun temel işlevi de budur. Aile toplumu ayakta tutan temel öğelerdendir. İnsan türünü üretmek ve sürdürmek geleneklerinden doğmuştur (Tezcan, 2000, s. 13).

Doğum, evlenme ve ölüm dönemlerinin kendi içerisinde birtakım bölümleri ve alt basamakları bulunan bu önemli aşamaların şekillenmesinde birçok inanış, töre, adet dinsel, büyüsel vb. uygulamaların beklentileri halkın sahip olduğu kültür ve inanca göre değişim göstermektedir. Geçiş dönemlerinin en temel amacı insan hayatı ve etrafında oluşan yaşam biçimini şekillendirmek, her türlü tehlikeye karşı önlem almak ve bireyin sağlığını korumak.

4.1.12.1. Doğum Öncesi Yapılan Uygulamalar

“Gebelik öncesiyle ilgili hazırlık devreleri, ana bakımı ve hazırlanma teknikleri, doğum sonrası metotlar gebe kadının yaşadığı toplumun kültür sistemi içerisinde ele alınmasını gerektirmektedir. Gebelik ve doğum olayı ile ilgili her türlü pratikler arasında toplumun inanç, gelenek ve tutunmalarıyla yakından ilgilidirler” (Santur, 2000, s. 323).

Doğum öncesi dönemi çocuk sahibi olma kararıyla başlayıp doğuma kadar olan süreci kapsar. Şanlıurfa halk hekimliğinde doğum öncesi adet ve inanışların büyük bir çoğunluğu geçmişte olduğu gibi bugün de varlığını ve güncelliğini korumaktadır. Doğum öncesi ile ilgili yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Deve ve ceylan eti yiyen kadının sürekli sağlıklı kalacağı inancı yaygındır. **K7**
- Adet sancısı çok olan kadın için ateşte ısıtılan kiremit karnına konulur. **K11**
- Böğürtlen kökü, maydanoz ve limon kaynatılıp içilir. **K31**
- Devenin böbrek ve ciğerlerini pişirip yemek kadın hastalıkların çoğu için önleyicidir. **K35**
- Papatya ve maydanoz kaynatılıp buharına oturulur. **K41**
- Koç veya koyunun dalağını yemek. **K26**
- Adet düzensizliği olan kadın için acı yavşan otu kaynatılır ve bel kısmına konulup bezle sarılır. **K63**

4.1.12.1.1. Kısırlığı Giderme

Türklerin en eski yazılı eserlerinden olan Dede Korkut Hikâyelerinde de bunu görebiliriz. Dede Korkut Kitabı’nın ilk hikâyesi Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanında Bayındır Hana verdiği ziyafette: “Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ

kurdurmuştu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz belli bilsin demiş idi.” (Ergin, 2001, s. 21), Ergin, Türklerde soyun devamı olan çocuğa verilen önemi Dede Korkut Hikayelerindeki metinlerle açıklamıştır.

Kısırlık hem kadınlarda hem de erkeklerde görülebilen hastalıklardan biridir. Erkek ve kadında hormonların bozulması ve sperm üretememesinden kaynaklanmaktadır. Kısırlığın başlıca sebepleri; radyasyon, dengesiz beslenme, iktidarsızlık, aşırı alkol ve sigara kullanımıdır. Araştırma alanımızda kısırlığı gidermek için yapılan sağıltmaların başında yatır ve türbe ziyareti uygulamaları gelir. Ocaklı kişilerin uyguladığı yöntemlerden de büyük oranda yararlanılmaktadır. Bu tür uygulamalar daha çok bölgenin kırsal kesimlerinde bilinmekte ve uygulanmaktadır.

Günümüzde modern tıbbın gelişimi ile gençler daha çok modern yöntemlere başvurmakla beraber son çare olarak geleneksel yöntemleri de tercih etmektedir. Şanlıurfa’da kısırlık ile ilgili yapılan pratik ve uygulamalar aşağıda verilmiştir.

- Üzerlik suda kaynatıldıktan sonra tuzlanıp yenir. **(K4)**
- Kısır olan kadın Mehmet/Muhammet isme sahip olan kırk kişiden para toplayıp imkânı varsa kendi yoksa hacca giden birine topladığı parayı verip kendi adına Kabe’de ihtiyaç sahibi birine sadaka vermesini ister. Peygamber efendimize olan hürmetten dolayı yapılan bu uygulama ile kadının çocuk sahibi olma inancı vardır. **K27**
- Urfa merkezde Abdurrahman Dede türbesine gidilir. Türbe sahiplerinden ailenin en yaşlı kadını çocuğu olmayan kadınlar için dua eder ve kadının göbeğine türbe bezinden kesilen bir ip bağlanırken ipi üç defa beline sarar her defasında ipi elinden düşürüp alır. Kadın doğum yapana kadar ipi çıkarmaz. **K77**
- Ebegümeci, ardiç yaprağı kaynatılıp içilir. **K72**
- Kısır olan kadının evlenirken nazar değdiği ve özellikle o sırada düğünde loğusalı kadın varsa kısırlığın sebebi olabileceği inancı yaygındır. **K31**
- Kısır olan kadın ve erkek için bölgede hocalara gidilir. Bazı hocalar kendilerinden bir çift sade kırmızı güvercin ister güvercinlerin tüylerinde başka hiçbir renk olmamasına çok dikkat edilir. Güvercinler kesilir kanı bir kaba

konulur suyla karıştırılıp duş alınır ve eti pişirilip yenir. Uygulamayı çiftlerin ikisi de yapmalıdır. **K27**

- Keçiboynuzu çayı bolca tüketilmelidir. **K20**
- Butrak tohumu ve yaprağı kaynatılıp sabahları aç karna gece yatmadan da bir bardak içilmelidir. **K19**
- Hz. Eyüp peygamber makamına yedi hafta boyunca her Cuma günü gidilir çocuğu olsun diye dua edilir ve şifalı sudan bolca tüketilir. **K26**
- Bölgede ocaklılar var genelde ocaklılara gidilir. **K29**
- Kısır olan kadına düğün günü nazar değmiştir. Bunun için üzerlik otu kaynatılır suyu içilir ve kadının evinde üzerlik ile tütsü yapılır. **K12**
- Ceylan eti, zeytinyağıyla pişirilip yenir. **K63**
- Devetabanı, böğürtlen kaynatılıp suyu içilir. **K20**
- Ceviz yaprağı kaynatılır ve bir saat boyunca üzerine oturulur, tütsüleme yapılır. **K21**
- Kısırlık erkekte ise hacamat yaptırılır. Bu işlemle birçok kişiyi tedavi ettim ve çocuk sahibi oldular. İşlem çok tehlikeli bilen bir kişiye yaptırılmalıdır. Mesane torbasının alt kısmına ve kasıklara hacamat yaptırılır. **K52**
- Tatarcık otu, yılan çiçeği suda kaynatılıp sabah, akşam bir bardak içilir. **K11**
- Civanperçemi bitkisinin çiçekleri suda kaynatılıp içilir. **K12**
- Kişinin kılcal damarlarında iltihaplanmalar sonucu pis kan birikmiştir. Bunu geçirmek için hacamat yapılır ve sülük yapıştırılır. **K52**
- Zahter otu dövülür ve düzenli olarak günde bir kaşık yenir. **K19**
- Bol bol soğan tüketilmelidir. **K20**
- Artığan yöredeki adı (hemşe) ve maydanoz kaynatılıp günde üç defa sabah, öğle, akşam bir bardak içilir. Tüm iltihaplanma ve kadın hastalıklarını giderir. Adet düzenleyici ve menopoza karşı da kullanılır. **K33**

4.1.12.1.2. Aşerme

Boratav'a göre halk arasında aşerme adıyla anılan sözcüğün aslı "aş yerme" şeklinde olup, yiyecek şeylerden tikslenme demektir. Beğenmemek kötölemek anlamındaki aş yerme giderek halk arasında anlam değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu

dönemde kadının istediği her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Boratav, 1997, s. 146).

Şanlıurfa halk kültüründe aşerme ile ilgili yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Gebe kadının yanında mümkünse yiyecek ve içeceklerden bahsedilmez. Canı çeker yiyemezse çocuğun zarar göreceğine, vücudunda lekelerin olacağına inanılır. **K4/K11/K19/K36/K64**
- Gebe kadına bol bol erik yedirmek onun aşermesini engeller. **K13**
- Nohut kavrulup gebe kadına yedirilir. **K64**

4.1.12.1.3. Cinsiyet Belirleme

Çocuğun cinsiyeti birçok toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da oldukça önemli sayılmaktadır. Doğacak olan çocuğun cinsiyetini belirlemek için bazı pratik ve uygulamalar yapılır. Bu uygulamaların dışında hamile kadının davranışlarına, tükettiği besinlere ve fiziksel görünümüne bakılarak tahminlerde bulunulur ve yorumlar yapılır. Şanlıurfa'da cinsiyet belirleme ile ilgili yapılan pratik ve uygulamalar aşağıda derlendiği gibi verilmiştir.

- Çocuğun cinsiyetini belirlemek için kadın erkek birlikteliğinden sonra kadın sağ tarafa yatarsa kız sol tarafa yatarsa erkek olur. **K76**
- İlişki sırasında kadın veya erkekten kimin önce spermi gelirse çocuğun cinsiyeti de belli olur. Önce erkeğin gelirse erkek, kadının gelirse kız çocuğu olur. **K19/K21**
- Kadın hamileyken canı daha çok tatlı çekerse kız, ekşili şeyler çekerse çocuk erkek olur. **K77**
- Kadın hamileyken yüzünde kararır ve morarmalar olursa çocuğu kız olur. Yüzde herhangi bir değişim yoksa yüzü parlaksa erkek olur. **K63**
- Yöre halkı arasında hamile kadının gördüğü rüyaya göre cinsiyetin yorumlanması oldukça yaygındır. Kadın rüyasında gördüğü kişinin kendisine verdiği hediyeye göre ya da verdiği meyve ve içeceğe göre cinsiyet yorumlanır. Kadına biri rüyasında bıçak verirse erkek, tatlı bir şey içirirse kız olacağına ve gördüğü kişinin cinsiyetine göre de olabileceğine inanılır. Ayrıca yöre de

rüyalarda görülen kişilerin çocuklara isimlerinin verilmesi geleneği de yaygındır. **K19/K77**

- Hamile kadın sacda yufka ekmek pişirirken ekmek kabarıp yırtılmıyorsa çocuğun erkek olacağına tersi durumda kız olacağına inanılır. **K76**
- Hamile kadının üzerinde kurşun döktürülür kurşun döktürmede oluşan şekillere bakılarak çocuğun cinsiyeti öğrenilir. **K11/K12/K26**

4.1.12.1.4. Doğacak Çocuğun Fiziki ve Ruhi Yapısını Etkilemeye Yönelik Uygulamalar

“Gebe kadının davranışlarının doğacak çocuğa majik etkilerinin olacağı inancı vardır” (Santur, 1998, s. 330). Bölgede de bu inancın etkilerini görmek mümkün, gebe kadın yaptığı davranışlarla çocuğunun fiziki ve ruhi durumunu etkiler. Yapılan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Gamzesi olsun diye bebeğin yanağı çimdiklenir. **K11**
- Çocuğun gözü kara olsun diye kadına zeytin ve kara üzüm yedirilir. **K13**
- Anneye bol bol ceviz yedirirsek çocuk zeki olur. **K26**
- Çocuğun göbeğinin gömüldüğü ya da bırakıldığı yer oldukça önemli kabul edilip genelde okul, devlet dairesi vb. yerlere gömülür. Öğretmen olsun diye okula, asker, polis olsun diye karakola, doktor olsun diye hastanenin bahçesine gömülür. **K77**
- Çocuğa yedirdiğimiz besinler zekâsını çok önemli derecede etkilemektedir. Balık, et, süt gibi besinleri bolca yiyen çocuklar zeki olur. **K12**
- Gebe kadın çocuğu doğana kadar kime bakarsa çocuk hem fiziki olarak hem de huy olarak o kişiye benzer. **K76**
- Anne hamilelik süresince bol bol hurma yerse çocuk zeki olur. **K26**

4.1.12.2. Doğum Sırasında Yapılan Uygulamalar

“Anadolu Türklerinin geleneklerinde belli başlı doğurma teknikleri şunlar: oturarak, diz çökerek veya çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak. Bunların da, gebe kadının duruşlarına, kullanılan aygıtlara, yaptırılan hareketlere göre ve bölgeden bölgeye ayrıntılarda farklar ile çeşitlenmeleri var” (Boratav, 1997, s. 148).

Günümüzde gelişen tıbbın olanaklarına rağmen Şanlıurfa ve çevresinde doğumun kolay ve çabuk olması için yapılan pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır. Bu uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Doğum yaparken zorlanan kadınlarda genellikle kadının saçı gözüne ve ağzına sürülür. **K12**
- “Fatma Ana Eli” bitkisi doğum yapan kadın için suda kaynatılınca erken açılırsa doğum kolay, geç açılırsa doğum zorlukla gerçekleşir. **K76**
- Doğum sırasında sıcak su, sabun ve zeytinyağı kullanmak doğumu kolaylaştırır. **K13**

4.1.12.2.1. Göbek Kesme / Tuzlama / Yıkama

“Göbek kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Üç parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanıp, üç parmak yukarıdan makas veya bıçakla kesilir. Göbek kesildikten sonra kesilen yer mikrop kapmasın diye yakılır” (Santur, 2000, s. 332).

Şanlıurfa ve çevresinde doğum gerçekleştikten sonra göbek kordonu kesilip bebeği yıkama ve tuzlama işlemi uygulanır. Çocuğun vücudunun bağışıklık kazanması ve pişik olmaması için yıkama ve tuzlama yapılır. Halk arasında genelde bu işlemler çocuk doğar doğmaz yapılmaktadır.

- Bebek doğar doğmaz yıkanır ardından hemen tuzlanır. **K11**
- Bebek kokmasın diye yıkandıktan sonra hemen tuzlanmalıdır. **K76**
- Bebek yıkanıp tuzlandıktan sonra hastalıklara karşı korunmuş olur. **K27**
- Bebeğin gözüne sürme çekilir, gözlerinin parlak ve güzel olması için yapılır. **K12**
- Bebek yıkandıktan sonra zeytinyağıyla da temizlendikten sonra tuzlanır. **K77**
- Bebeğin göbeği temiz bir bıçakla kesilip göbek kısmı ateşle yakılmalıdır. **K12**
- Eskiden bebeğin göbeğini kesmek için bıçak bulmadığımızda çakmak taşıyla göbek bağını keser ateşle yakardık. **K19**
- Bebeğin göbek bağı temiz bir bıçakla ya da makasla kesilip yıkanır, tuzlanır ve göbeğinin üzerine eski gümüş paralarda koyup göbeği bağlanır. **K24**

4.1.12.2.2. Çocuğun Eşi - Göbeği

Anadolu’da çocuğun eşine ve göbek bağına oldukça büyük bir özen gösterilmektedir. Eşin ve göbek bağıının nerede ve ne şekilde gömüldüğü ileride çocuğun kaderini belirleyecek etkiler sahip dinsel ve büyüsel bir etki olduğuna inanılır.

Şanlıurfa halk kültüründe çocuğun eşine ve göbek bağına yönelik pratik ve uygulamalar aşağıda verilmiştir.

- Çocuğun göbeği genelde toprağa ve temiz olan bir yere gömülür. **K12**
- Çocuğun göbeğini aileden biri gömer bebeğin ağabeyi veya ablası varsa bu işlemi kendisi yapar. **K11**

4.1.12.3. Doğum Sonrasında Yapılan Uygulamalar

“Kadının doğum sırasında güçlüklerini gidermek kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla bir dizi pratik uygulanır. Dokuz aydır anne ve çevresi sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelmesi ve doğumun sağlıklı olması için çaba harcamışlardır” (Başçetinçelik, 1998, s. 46).

Şanlıurfa’nın merkezinde ve ilçe merkezlerinde doğum için hastane ve doktorlar tercih edilmekle beraber merkezden uzak kırsal kesimlerde geleneksel pratik ve yöntemler de tercih edilmektedir.

- Yapılan hazırlıklar arasında ilk önce hastane ve doktor seçiminin yapılmasıdır. **K12**
- Kırsal kesim arasında ebeler de doğum yaptırmaktadır. İlk olarak doğumu yapacak ebenin seçimi yapılır. **K11**
- Bebeğin göbeği kesildikten iki veya üç gün sonra bebek tuzlu suyla yıkanır. **K12**

4.1.12.3.1. Loğusa Bakımı / Loğusa Ziyareti / Loğusa Şerbeti

“Anadolu’da yeni doğum yapmış kadına loğusa, loğsa, doğaz kesen, emzikli, nesre gibi adlar verilir” (Örnek, 2000, s. 143).

Şanlıurfa’da loğusanın kırkı çıkana kadar evde kaynar kaynatılır. Çeşitli baharatlarla kaynatılıp yapılan loğusa aşı/kaynar şekerli ve sıcak olarak içilir. Kaynar

malzemesi hazır karışım olarak attarlarda bulunmaktadır. Kaynar bir loğusa aşısıdır. Ve loğusa kadının sütü bol olsun, çabuk iyileşsin diye bolca içirilmelidir.

Şanlıurfa ve çevresinde loğusa ile ilgili yapılan pratik ve uygulamalar aşağıda verilmiştir.

- Kaynarca yapılıp yedi gün, dokuz gün ya da loğusa sağlıklı olarak ayaklanıncaya kadar içirilir. **K11**
- Loğusa kadına tereyağı, kuru üzüm, pekmez gibi ürünler yedirilip içirilir. **K77**
- Yeni doğum yapmış olan anne kırk gün boyunca çok acil durumlar hariç evden çıkarılmaz. **K12**
- Loğusa ziyareti kısa olur bebeği genelde her gelene gösterilmez, kırk gün sonra bebeğiyle dışarı çıkabilir. **K76**
- Yeni doğum yapmış kadına yağlı, tuzlu ve acılı yemekler yedirilmez. **K77**
- Loğusa kadına kavun ve yumurta yedirilmez. **K12**
- Doğumdan sonra loğusa kadının karnı kırkı çıkana kadar bir kuşakla bağlanır. **K31**
- Loğusa kadın kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmaz. **K31**
- Doğumdan sonra loğusaya canlansın diye tereyağı eritilip unla karıştırılarak şekerli su ile hazırlanan tatlıdan yedi gün boyunca her gün yedirilir. **K26**
- Loğusa kadına sütlaç yedirilir. **K12**

4.1.12.3.2. Loğusa Sütü / İlk Meme

Türk kültürü coğrafyasında geleneksel halk kültür ve inanışlarında önemli bir yeri olan loğusa sütü ve ilk emzirme hakkında çeşitli pratik ve uygulamalar vardır. Anadolu'da olduğu gibi Şanlıurfa halk kültüründe de görülen ilk süt, ilk emzirme, loğusa sütü ile ilgili çeşitli pratikler ve uygulamalar görülür.

Normal doğumlarda 3 ve 7 günlerde görülen, bir hafta kadar süren ve kendi kendine geçen fizyolojik sarılık yanında, anne baba kan gruplarının uyumsuzluğu durumlarında ilk yirmi dört saatte ortaya çıkan ve hemen tedbir alınmadığı takdirde ölüme, sakatlıklara yol açan bir sarılık da mevcuttur (Bayat, 1987, s. 49)

Bebeğin sarılık olması halinde yapılan çeşitli pratik ve tedaviler aşağıda verilmiştir.

- Yeni doğan bebeğin kırkı çıkana kadar al basmasından korunması için kırmızı bir yazma ile beşiğin üstü kapatılır. **K11**
- Yeni doğan bebeğin sarılık olmaması için sağ kulağının üst tarafı delinir ve sarı bir ip delinen yere bağlanır. **K27**
- Bebeğin ilk emzirilmesi bebeğin sağlığı ve sarılık olmaması için çok önemlidir. **K32**
- Bebeğin gözünde ve kulağında iltihaplanma veya çapak varsa anne sütü damlatılır. **K32**
- Yeni doğan bebeğin gözü ağrıyorsa, kızarıklık varsa gözüne sürme çekilir. **K12**
- Çocuğun kırkı çıkana kadar her hafta en az bir defa zeytinyağı ile yağlanmalıdır. **K76**
- Yeni doğan her bebek için akik denen kurban kesilir böylece çocuk kaza ve beladan, nazardan korunacağı inanışı halk arasında yaygındır. **K27**
- Sarılık olan çocuklarda yorgan iğnesi ile şakaklarına ve karın bölgesine dağlama yapılır. **K27**
- Anne sütü emen çocuklar dirençli ve sağlıklı olur. Emmeyenler çabuk hastalanır ve çelimsiz olurlar. **K12**
- Çok ağlayan ve sürekli korkan çocuğun damağı başparmakla yavaşça kaldırılır. **K31**
- Geceleri uyumayan çok ağlayan çocuk için hocaya gidilir ve muska yazdırılıp çocuğun omzuna asılır. **K27**
- Devamlı ağlayan ve korkuyla hıçkıran çocuklara kurşun döktürülür. **K13**
- İlk süt her zaman bebeğe verilir. **K12**
- Anne sabahları aç karna hurma yerse sütü artar. **K26**
- Yumurta, havuç, süt ve patates gibi besinler tüketilmelidir. **K11**

4.1.12.3.3. Al Basması

Eski Türklerden günümüze kadar al karası, albastı, abis, almış adlarıyla loğusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur. Bunlara göre yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek ciğerlerini alır giderlermiş ve bu suretle loğusayı al basarmış, bu ruh loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. İnanışlarda al basması tüfek sesinden, ocaklı

adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, loğusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker götürürler (İnan, 1995, s. 171).

Loğusa dönemindeki kadınların al basmasından korunmaları için Anadolu'nun birçok yöresinde benzer pratik ve uygulamalar vardır. Bu uygulamalardan Şanlıurfa'da halkın önlem amaçlı başvurduğu pratik ve yöntemler aşağıda verilmiştir.

- Al basmasına karşı yeni doğum yapmış kadının odasına bakırdan bir ibrik konulur. **K3/K7/K12/K19/K27**
- Yeni doğum yapmış kadın yalnız bırakılmaz ve odasında mutlaka Kur'an-ı Kerim olmalıdır. **K27**
- Yeni doğum yapan kadının al basmasına karşı hocaya yazdırılan muskayı üzerinde taşıması gerekir. **K12**
- Bebeğin annenin odasına üzerlik asılır ve odada görünür bir yerde bıçak konulur. **K35**
- Al basmasına karşı bebeğin üzeri kırmızı ve beyaz bir tülbentle örtülür. **K77**
- Bebeğin beşiğinin üzerine şap ve nazar boncuğu bağlanır. **K31**
- Annenin al basmasına karşı korunması için üzerinde mutlaka gümüş bir nesne taşınmalıdır. **K76**
- Anne ve bebeğin odasında makas, süpürge ve bakır ibrik bulundurmak al basması gibi kötü durumlara karşı koruyucu olduğuna inanılır. **K30**
- Kadın loğusa döneminde başına bir tane nane dalı takarsa albastıya karşı koruyucudur. **K26**

4.1.12.3.4. Kırk Basması

“Kırk basması” bebeğin doğumdan sonraki kırk gün içinde sebebi bilinmeyen ve genelde nazardan olduğuna inanılan hastalanması durumudur. Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Şanlıurfa'da da kırk basmasına karşı alınan önlemler vardır. Yörede uygulanan bazı pratik ve uygulamalar aşağıda verilmiştir.

- Yeni doğum yapıp kırkını doldurmayan kadınlar dışarı çıkarılmamalı ve kırkını doldurmayan başka bir kadınla aynı ortamda bulundurulmamalıdır. Aksi

durumda kırk karışacağına inanılır. Kadınların üzerinde taşıdıkları çengelli iğneleri birbirleri ile değiştirmeleri sonucu kırk karışması engellenmiş olur. **K30**

- Çocuğu olmayan kadın loğusa kadının yanına oturtulmaz. **K11**
- Bebeğin elbisesine nazar boncuğu takılırsa kötü kişilerden ve hastalıklardan korunmuş olur. **K76**
- Bebeğin yastığının altına makas konulur. **K21**
- Çocuğun kıyafetine türbe bezi ve çengelli iğne geçirilir. **K31**

4.1.12.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

“Çocuğun kırk gün dolduktan sonra yıkanmasına kırklama adı verilir. Bu uygulama bölgelere göre değişiklikler gösterir. Buna kırk hamamı da denmektedir. Kırklama, loğusa ile çocuğu, gebeliğin ve loğusalığın kirlerinden arıtma özelliği olan pratiktir” (Acıpayamlı,1974, s. 77). Doğumdan sonraki sürecin normal sürece dönmesi için gereken sürenin 40 gün olduğu ve bu süre içerisinde bireyin kirlerden temizlendiği ve kötü ruhlardan korunması gereken bir süreç olduğu aktarılmıştır.

Şanlıurfa halk hekimliğinde kırklama ile ilgili pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Loğusa ve bebeği kırk gün olunca kırklanır. Dokuz çeşit yaprak ve kırk taş suya koyulur bu suyla anne ve bebeğe duş aldırılır. **K11**
- Kırklama suyuna bazen gül ve papatya katılır anne ve bebek bu sudan abdest aldırılır daha sonra yıkanılır. **K77**
- Bebeğin gözü mikrop kapmasın diye anne sütü ve koruk tanesinden damlatılır. **K31**
- Bebeğin saçı kepeklendiğinde zeytinyağı ile ovalanır daha sonra ılık suyla duş aldırılır. **K76**
- Bebek pişik olduğunda zeytinyağı sürülür. **K12**

4.1.12.3.6. Ad Verme

“Dede Korkut boylarında, çocuğun ad kazanması için ya bir olağanüstü iş başarması yahut düşmana karşı baş kesip kan dökmesi, yani bir kahramanlık göstergesi

gerekir” (İvgin, 1966, s. 145). Şanlıurfa’da ad verme ile ilgili çeşitli pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Ailenin en büyüğü çocuğun kulağına ezan okuduktan sonra üç defa adını söyler. **K27**
- Çocuğa genel de din büyüklerinin adı verilir. Urfa’da en çok İbrahim/Halil/Mehmet ve Halil İbrahim ismi verilmektedir. **K11**
- Genelde çocuğun annesi önceden bir türbeye gidip adakta bulunup dua ettiyse çocuğa o türbede yatan ulu kişinin adı verilir. **K77**
- Aile bireyleri arasında en çok sevilen kişinin adı verilir. **K76**
- Anne hamile kalmadan önce rüyasında gördüğü kişinin, kendisine verdiği hediye sonucu çocuğunun olacağını öğrendiği zaman çocuk, doğduğunda o kişinin adı verilir. **K30**
- Halk arasında Hz. İbrahim’in makamının Urfa’da olmasından duyulan saygıdan erkek çocuklara Halil İbrahim adı verilmektedir. **K8**

4.1.12.3.7. Aydaş Çocuk (Hastalıklı, Sıka Çocuk)

Yeterince gelişemeyen çocuklara “aydaş” denilir. Yetersiz beslenen normal çocuklar kadar büyüemeyen bağışıklık sistemi zayıf olan çocuklara “Aydaş çocuk” denir. Bunun nedeni olarak yörede nazar değmesi sonucu olduğu inancı yaygındır.

Şanlıurfa’da bazı pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Gelişemeyen, sıka olan çocuklara bol bol köy tavuğu yumurtası, bal yedirilir ve süt içirilir. **K2/K4**
- Aydaş olan çocuklar için hocaya muska yazdırılır. **K1/K5**
- Yürüyemeyen, gelişimi yavaş olan çelimsiz çocuklar için burada Abdurrahman Dede Türbesi var oraya götürülür. **K27**
- Zayıf, gelişemeyen çocuklara bol bol kekik ve pekmez yedirilir, içirilir. **K31**
- Konuşma zorluğu çeken, yavaş konuşan çocuğun ağzına süpürgeyle vurulur. **K30**
- Gelişimi yavaş olan çocuklara alabalık yedirilir. **K11**
- Keçiboynuzu yedirilirse çocuğun gelişimini hızlandırır. **K58**
- Yarpuzun topalağı suda haşlanıp zayıf kalan çocuklara yedirilir. **K69**

4.1.12.3.8. Yaşamayan Çocuk İçin Yapılan Uygulamalar

Karakaş'a göre yaşamayan çocuk için yapılan uygulamalar şu şekildedir: Doğan bir çocuğun ölmemesi için kurt ağzından geçirilmesi gerekir. Çocuk doğmadan önce dağdan tüfekle bir kurt avlanır. Kurdun derisi yüzülür, ağız bölgesindeki deri kurutulur. Doğum yaklaşıp sancı artınca deri ılık suyla ıslatılır ve genişletilir. Çocuk doğduğunda üç defa “Ya Allah ya Bismillah, Allah'ım bu çocuk dursun” denilerek deriden geçirilir (Karakaş, 2004, s. 320).

“Doğumdan sonra öleceği tahmin edilen çocukların yaşamasını sağlamak için bazı ziyaretlerde, bazı eşyalarda, bazı isimlerde var olduğuna inanılan büyüsel güçlere başvurulur. Eşiğe veya duvara mih çakılır. Çocuğun ismi Yaşar, Dursun konularak addaki büyüsel güçten yararlanılarak çocuğun hayatta kalması sağlanmaya çalışılır” (Santur, 1998, s. 337).

Şanlıurfa ve çevresinde de yaşamayan çocuklarla ilgili pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Çocuk doğduğunda kurban kesilir ve akraba, eş, dost davet edilir. **K27**
- Çocuk yaşasın diye adak adanır. İhtiyaç sahibi birine para verilir. **K11**
- Çocukları sürekli ölen aile yeni doğan çocuğuna Yaşar adını verir. **K77**
- Çocuk yaşasın diye başka aileden alınan kıyafetler çocuğa giydirilir. **K31**
- Her çocuğunu kaybeden ailelerin uyguladığı bir gelenek te yörede tanıdığı bir aile fertlerinin çocuklarının isimlerini çocuklarına sırasıyla verir. **K30**
- Üç çocuğunu da üç, dört yaşlarında kaybeden kadına tıbkalı kadın denir. Tanıdığım bir kadın öyleydi bu kadın hamile kaldığında çocuğu yaşasın diye üç ay hep oruç tuttu ve dua etti. Evinde pişen yemekten yemedi komşuların kendisine verdiği bir tabak yemekle üç ayı bu şekilde geçirdi. **K19**
- Çocuklarını her seferinde kaybeden kadın tekrar hamile kaldığında çocuğu doğana kadar yedi hafta boyunca oruç tutar ve evdeki sudan içmez dışarda hayvanların su içmesi için konulan kaptan yedi hafta boyunca sadece o sudan içer. **K34**
- Çocuğu yaşasın diye tekrardan hamile kalan kadın çocuğu doğduktan sonra kırk gün boyunca ocağın külünden her gün bir avuç kül yer ve köpeklerin su içtiği kaptan su içer. **K76**
- Kadın hamileyken bol bol kişniş kaynatılıp yedirilir. **K26**

4.1.12.3.9. Diş Çıkarma / Diş Hediği

Çocuk doğduktan sonra ilk yaşında en zor geçirdiği süreyi diş çıkarma döneminde yaşar. Bu dönemde çocukta ağrı ve yüksek ateşin yanında sancı ve huysuzluk olur. Şanlıurfa’da çocuğun çıkardığı ilk dişe “diş hediği/süt dişi/ilk diş” gibi adlarla anılan bir kutlama yapılır. Genelde daha önceleri buğday kaynatılıp üzerine şeker katılıp dağıtılırken günümüzde bunun yanında farklı şekillerde yapılmaktadır.

- Bebeğin ilk dişleri çıkmaya başladığında çocuğun eline elma ya da soğan verilir kemirsin dişleri çıkarken ki ağrısını alır. **K19**
- Bebek diş çıkardığında buğday kaynatılıp mahalledeki çocuklara dağıtılır. **K77**
- Bebek diş çıkarırken dişlerine zeytinyağına batırılmış sarımsak sürülür. **K31**
- Çocuğun ilk dişini gören kişi çocuğun patiklerini eliyle delmektedir. Çocuk sonraki dişlerini daha kolay ve hızlıca çıkarsın diye de çocuğa yeni çoraplar alır. **K11**
- Çocuğun ilk dökülen süt dişleri çocuğa öğretilen şu işlem yaptırılır, çocuk dişi eline alır ve güneşe karşı tutup “Dişimi sana hediye ediyorum sen de bana süt gibi beyaz çelik gibi sağlam dişler ver. Sözü söylenir. **K11/K12**
- Süt dişlerini düşüren çocuğun dişleri dama atılır bundan sonraki dişlerinin böylece daha dayanıklı olacağına inanılır. **K26**
- Yeni diş çıkaran çocuğa yeşil soğan verilir kemirsin ağrısını alsın diye yapılır. **K12**
- Diş çıkaran çocuğun ilk dişini gören çocuğa para verir ya da hediye alır. **K34**

4.1.12.3.10. Yürüyemeyen Çocuk / Konuşmayan Çocuk

Anadolu halk hekimliğinde vakti geldiği halde yürüyemeyen ve konuşamayan çocuğa çeşitli pratikler uygulanmaktadır. Yürüyemeyen çocuk için yapılan uygulamaya “köstek kesme” denilir. Şanlıurfa halk hekimliğinde de yürüyemeyen ve konuşamayan çocuk için yapılan pratik ve uygulamalar aşağıda verilmiştir.

- Kurbanda kesilen koçun dili kaynatılıp konuşamayan çocuğa yedirilir. **K19**
- Yağmur birikintisinden alınan su çocuğa içirilir. **K12**
- Çocuğa sakız çiğnetilip konuşturulur. **K74**

- Yeni yürümeye başlayan çocuğun düşmemesi ve hızlanabilmesi için çocuk yere oturtulur ve iki ayak başparmağına ip bağlanır ve kucağına para, şeker, çikolata gibi hediyeler konulur mahallenin çocukları sıraya dizilir yarıştırılır en hızlı olanı, çocuğun parmaklarındaki ipi keser, hediyeleri alır, kaçar. **K31**
- Konuşamayan çocuklar türbeye götürülür. **K27**
- Çocuk yürümeye başladığında düşüyorsa bileğini saracak ortopedik ayakkabı alınmalıdır. **K26**
- Esved (yöredeki adı) bitkisinden gelişemeyen, yürüyemeyen çocuklara yedirilir. **K65**
- Yoğurt veya kaynatılmış süte, bal karıştırıp içirilir. **K69**
- Bıldırcın yumurtası içirilir. **K5**
- Bal kabağı suda haşlanıp yedirilir. **K26**

4.1.12.3.11. Sünnet

Anadolu'nun birçok yerinde törenlerle kutlanan sünnet, İslam dininin emri gereğince yapılmakta bundan dolayı geniş çaplı eğlenceler ve törenler tertip edilmektedir. Bu gelenek ailenin maddi durumuna göre değişim farklılık gösterebilir. Bazı aileler erkek çocuk bebekken kimileri altı, yedi yaşına kadar beklemektedir. Şanlıurfa'da sünnet için yapılan uygulamalar aşağıda verilmiştir.

- Sünnet sırasında anne ve yakın akrabaların kadınları oklava çevirirler. **K64**
- Maddi durumu iyi olan aileler çocuklarını sünnet ettirirken durumu yetersiz olan ailenin çocuğunu da sünnet ettirir. **K30**
- Çocuk çişini yapamaz ve çocukta bitiklik olduğunda doktora götürüp hastanede sünnet edilir. **K21**
- Sünnetli çocuğun sünnet yerinde yaralar iyileşmiyorsa çocuğun sidiği sürülür. **K27**
- Çocuk herhangi bir iltihaplanma geçirmezse iki, üç veya en geç yedi yaşında sünnet ettirilir. **K12**

4.1.12.3.12. Doğum Kontrol – İstenmeyen Gebelik

Şanlıurfa halk hekimliğinde gebelikten korunmak için yapılan pratik ve uygulamalar aşağıda verilmiştir.

- Yüksek bir yerden atlanır ve ağır bir şey kaldırılır. **K11**
- Kına kaynatılıp içilir. **K76**
- Sütleğen ezilir bitkiden yenir ve sütünden içilir. **K31**
- İstenmeyen gebelikte sabun fitil yapılır. **K27**
- Doğum kontrol ilaçları kullanılır. **K61**
- Limon tozundan fitil yapılır. **K12**
- Eşek hıyarı rahime fitil yapılır. **K11**

4.1.13. Göz Hastalıkları

4.1.13.1. Göz Ağrısı

Göz ağrısı ve iltihaplanmalar genelde alerjiktir. Bahar alerjisi, güneşli ve tozlu hava koşulları, grip, iltihaplanma gibi durumlar sonucu oluşan hastalığı nezle, baş ağrısı ve ateşli hastalıklar tetiklemektedir. Yörede göz hastalıkları ile ilgili derlediğimiz uygulamalar aşağıdadır.

- Yumurta haşlandıktan sonra beyaz kısmı gözün üstüne konulup bir müddet bekletilir. **K36**
- Acı yavşan kaynatılır hasta kişinin gözü açık bir şekilde yaklaşık beş dakika kadar suyun buharına tutulur. **K16**
- Çayın içildikten sonra kalan kısmı göze sürülür. **K76**
- Göze süt damlatılır. **K34**
- Patates dilimlenerek göze bağlanır. **K61**
- Pamuk soğuk suya batırılıp pansuman yapılır. **K32**
- Göze buz tutulur. **K30**
- Ağrı oluştuğunda göze iki damla koruk üzümün suyu damlatılır. **K17**
- Sirke, zeytinyağı ve pamukla göze masaj yapılır. **K19**
- Nar suyundan bir damla göze damlatılır. **K3**
- Tuti otu (yöredeki adı) kökü ile göze sürme çekilir. **K19**

4.1.13.2. Göz İltihabı

Halk arasında genelde pembe/kırmızı göz veya göz nezlesi de denilen bir çeşit göz hastalığıdır. Göze giren yabancı cisimler sonucu gözde kızarıklık, şişme, kaşıntı gibi durumlara neden olan bir hastalıktır. Şanlıurfa’da görülen içi halk hekimliği, pratik ve uygulamaları derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Göze nar suyu damlatılır. **K3**
- Çocuk emziren kadının sütü damlatılır. **K11**
- Kayısı suda haşlandıktan gece yatmadan göze iki parça konularak bağlanır ve sabaha kadar bekletilir. **K63**
- Taze susam kabuğuyla kaynatılır içine un konularak yapılan merhem göze sürülür. **K14**
- Göze arı poleni konulur. **K9**
- Sallama çay sıcak suda bekletildikten sonra gözün üzerinde bekletilir. **K13**
- Salatalık dilimlenip buzdolabında dondurulduktan sonra göze bağlanır. **K27**
- Karahindiba bitkisinin gövdesinden akıtılan süt göze damlatılır. **K28**
- Nohut tohumu ateşte kavrulduktan sonra ezilir ve bir bezle gözün üzerine konulup bağlanır. **K48**
- Isırgan otu kaynatılıp soğutulduktan sonra içine limon sıkılır ve iltihaplı olan gözün içine iki damla damlatılır. **K69**
- Maydanoz dövülür ve göze bir bezle bağlanır. **K20**

4.1.13.3. Arpacık

Halk arasında “itdirseği” olarak bilinen arpacık hastalığı göz kapağı kenarında ağrı, kızarıklık ve şişkinlikle başlayan ve küçük yuvarlak bir sertlik olarak gözün kenarında oluşan bir hastalıktır. Halk arasında genelde temizliğe dikkat etmeyen kişilerde sıkça görüldüğü inancı yaygındır.

Şanlıurfa’da arpacığa karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır.

- Arpacık genelde göz kapaklarında oluşan bir mikroptur. Bizim burada itdirseği de denir. Tedavisini akraba evliliği yapmış olan kadınlar yapmaktadır. Arpacığın

üzerine tükürürler ve saçının ucuyla üstünden geçerler. Bu işlem üç gün tekrar eder. **(K2/K5)**

- Sarımsak ikiye bölünür arpacığa sürülür. **(K17)**
- Köpek yalağından alınan su arpacık olan yere sürülür. **K16**
- Bir diş sarımsak kesilir ve tuza batırılarak arpacığa sürülür. **K63**
- Taş sürme kırılır tozundan oluşan acı sürme arpacığa sürülür. **K19**
- Gümüş para hafifçe ateşte ısıtılır ya da güneşte bekletilip gözün üstüne konulur. **K56**
- Közde pişirilmiş soğan arpacığın üzerinde bekletilir. **K27**
- Akraba evliliği yapmış kadın Çarşamba günleri saçının ucunu arpacığa sürer. **K19**
- Ocaklıya gidilir ocaklı kadın iki defa saçının ucunu arpacığın üzerine sürer ve her defasında “bu senin aşındır” der. **K12**
- Şeyhlere gidilir aileden biri parmağının ucuna tükürerek arpacığa sürer. **K31**
- Arpa unu ve şekerli suyla merhem yapıldıktan sonra arpacığa sürülür. **K63**
- Akraba evliliği yapmış olan kadın sütünü göze damlatır ve saçının ucunu arpacığa sürer. **K30**
- Köpeğin patisi göze değdirilir. **K9**
- Akraba evliliği yapmış olan bir kadının Çarşamba günü saçının ucuyla arpacık olan yerin üzerine sürmesi ile iyileşir. **K27**
- Tirşik pancarının yaprağı göze sarılır. **K31**

4.1.14. Değişik Hastalıklar

4.1.14.1. Göbek Düşmesi

Araştırma alanımızda halk arasında göbek düşmesinin sebebi olarak ağır bir şey kaldırmaktan kaynaklandığı inancı yaygındır. Hastalığın belirtileri, baş dönmesi ve sebepsiz mide bulantıları ile güç kaybıdır. Şanlıurfa’da göbek düşmesi ile ilgili yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Göbeği düşen kişi sabah aç karnına bir ağacın dalında on dakika kadar asılı kalmalıdır. Ve bu işlemi üç günde veya yedi gün yapmalıdır. **K1/K8/K27**

- Göbek ile her iki göğüs ucu ölçülür mesafe eşit değilse kişinin göbeği kaymıştır. Bu durumda kişi sırtüstü yatırılıp ya boynundan çekilir ya da topuklarına tekme atılarak göbeği yerine getirilir. **K27**
- Yörede ocaklılar var genelde onlara gidiliyor. **K2/K4/K6/K18**
- Göbek düşmesi durumunda genelde bunun belirtileri vardır. Tansiyon düşer, iştahsız olur veya gözü kararır hasta kişinin bu durumlarda ocaklıya gidilir hastalığa göbek düşmesi denir ocaklının uyguladığı yöntemle de göbek çekme veya göbek çektirme denilir. **K27/K6/K8/K15**
- Göbek düşmesi tedavisinde kemer kıvrılarak hastanın göbeğine yerleştirilir. Kemeri birkaç kez kıvrılır böylece hastanın göbeği yerine getirilir. **K6**
- Göbek düşmesi durumunda yörede bazı ocaklar var onlara gidilir. **K2**
- Göbeği kaymış kişi bu işi bilen ve tedavi işlemi yapan kişiye gider. Tedavi uygulayan kişi genelde elini göbek deliğinin üzerine koyarak göbeğin durumunu yoklar. Kişinin göbeği düşmüşse başparmağıyla göbeği bulur ve yerine getirir. **(K3)**
- Hasta kişi belden tutulup yükseğe doğru çekilir. **K19**
- Hasta kişiyi yüzüstü yatırarak topuklarına ayaklarımızı koyup çevire çevire basar ve topuklarına ayaklarımızla sertçe vururuz. **K26**
- Genelde bu hastalık için ocaklıya gidilir ve ocaklılar bu hastalığı kesin tedavi etmektedir. **K27**
- Arpa, zeytinyağı helva ve un karıştırılarak göbeğe sarılır. **K63**

4.1.14.2. Kabakulak

Kabakulak hastalığı tükürük bezlerinde kötü huylu virüslerin oluşturduğu mikroplar sonucu oluşur. Boğaz altında lenf bezlerinde şişkinliğe neden olan ve genellikle çocuklarda görülen kabakulak hastalığının tedavisi için Şanlıurfa'da hekim ve hastane dışında kabakulak ocağına başvurulur.

Şanlıurfa'da kabakulak ocaklarının yaptığı pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Keçiboynuzu suda kaynatıldıktan sonra yenir. **K19**

- Acı yavşan suda kaynatılır daha sonra kök kısımları bir beze konularak boğaza sarılır. **K11**
- Ocağın külünden boğazı sağ, sol ve çene altı kısmına is yapılır. **K15**
- Un, şeker ve suyu karıştırıp ateşte pişirdikten sonra bir bezle boğaza sarıp bir gün boyunca bekletilir. **K27**
- Patlıcan ateşte közlenir ve patlıcanın uç kısımları kesilerek kabakulağın üstüne koyulur. **K12**
- Kabak haşlandıktan sonra merhem yapıp kabakulağa bir bezle sarılır. **K63**
- Kabakulak çok şişmişse parmak atılır. **K14**
- Acı biber (isot) yenilir. **K19**
- Oğlak veya kuzunun bir avuç kılı balla karıştırılıp kabakulak olan yere sarılır. **K27**
- Sakız kabağı dilimlenip ateşte pişirilip hemen boğaza konulup sarılmalıdır. **K38**

4.1.14.3. Guatr

İnsan vücudunda tiroit bezinin büyümesiyle ortaya çıkan ve boynun ortasında, yutkunmalarda kendini şişkinlikle belli eden bir hastalıktır. Halk arasında iyot eksikliğinden kaynaklandığı inancı yaygındır. Kırsal kesimde, ergenlik çağındaki gençlerde ve hamilelerde sık görülür.

Bölgede bu hastalığa karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Taze ceviz suda kaynatılıp reçel yapıp yenilirse guatr hastalığına karşı faydalıdır. **K27**
- Denizkulağı suda üç gün suda bekletilir daha sonra suyundan içilir. **K64**
- Karamık kaynatılıp suyu içilir. **K36**
- Bal, arı poleniyle karıştırılıp boğaza sarılır. **K30**
- Kirpi boğan kişi eliyle guatr olan yere masaj yapar. **K2**
- Beyaz lahana yaprağı suda haşlanır ve boğaza sarılır. **K26**
- Bol bol süt kaynatılıp içirilir. **K5**

4.1.14.4. Şeker Hastalığı

Şeker hastalığı, pankreasın ürettiği insülinin yetersizliğinden ve vücuttaki glikoz dengesizliğinden kaynaklanan bir hastalıktır. Tıp dilinde diyabet olarak adlandırılan şeker hastalığının tedavisi için Şanlıurfa'da yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları aşağıda verilmiştir.

- Acıbadem ve acı kayısı çekirdeği yenilir. **K12**
- Bamyayı suda haşlayıp yemek şekere karşı önleyicidir. **K63**
- Ceviz kabuğu kaynatılır suyu içilir. **K27**
- Çavdar ekmeği şekere karşı iyi gelir. **K61**
- Dağlama yapılır. Hasta kişinin omuzlarından üç tane ucu olan ve yorgan iğnesi kalınlığındaki uçların olduğu alet ateşte iyice ısıtıldıktan sonra dağlama yapılır. **K54**
- Eşek sütü içilir. **K30**
- Karamık kökü ve kor üzüm kaynatılıp içilir. **K13**
- Karanfil kaynatılıp suyu içilir. **K49**
- Kirpi eti yemek şekere karşı önleyicidir. **K31**
- Meşe yaprağı kaynatılıp suyundan her gün bir bardak içilir. **K19**
- Mırra içilir. **K3**
- Şeker hastalığına karşı deve dikenini kaynatılıp suyu içilir. **(K21)**
- Taze bamya ve semizotu doğranıp çiğ olarak yenilir. **K21**
- Taze turp dilimlenir üzerine nar ekşisi sıkılarak yenirse şekeri dengeler. **K26**
- Tilki etini haşlayıp suyunu içmek şekeri dengeler ve hasta bir daha şeker hastalığı geçirmez. **K30**
- Zeytin yaprağı kaynatılır her gün bu sudan bir bardak içilir. **K4/K8/K27**
- Köstebek ve dikenli kirpinin eti yenir. **K73**
- Sabahları aç karna bir fincan mırra içilir. **K71**
- Ceviz olgunlaşmadan nohut tanesi büyüklüğündeyken toplanır ve ikiye bölünüp suda kaynatılıp suyundan içilir. **K27**
- Havlıcan otu kaynatılıp içilir. **K31**
- Her akşam bir kâse yoğurt, limonla karıştırılıp yenir. **K19/K27**
- Loğusa otu kaynatılıp suyu içilir. **K30**

- Sumak bitkisi kaynatılır ancak bitkinin kök ve dal kısmı kullanılır daha sonra bu sudan her gün bir fincan içilir. **K32**
- Kara meşe bitkisinin palamut meyvesi taze olanından günde bir tane yenir. **K39**
- Tereyağı yemek ve hakiki pekmez içmek düşük şeker için faydalıdır. **K44**
- Aç karna bal yenir. **K45**
- Çiğköfte ile beraber zahter yemek şeker karşı faydalıdır. **K67**
- Deve dikenini kaynatılıp içilir. **K4**
- Dağ nanesinden üç dal bir bardak suyla kaynatılıp içilir. **K20**
- Acı yiyecek ve acı içecekler tüketilmelidir. **K27**

4.1.14.5. Kanser

Bir organdaki hücrelerin düzensiz ve kontrolsüz olarak çoğalması ya da bozulması, anormal olan bu vücut hücrelerinin kendiliğinden kontrolsüz bir şekilde üremeleri ile meydana gelen bir çeşit hastalıktır. Başka bir deyişle vücutta meydana gelen kötü tümörlere kanser denir. Genel olarak belirtileri, ani bayılmalar, halsizlik, ağrı ve ani kilo kayıplarıdır. Kanser çağımızın en çok korkulan hastalıklarından biri olup insanların en çaresiz kaldığı hastalıkların başında gelir.

Şanlıurfa'da kötü hastalık diye de bilinen kanser için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Isırgan otu kaynatılır daha sonra suyuyla yumurtanın akı karıştırılarak yenir. **K45**
- Zeytin yaprağı, avokado ve lahana kaynatılıp içilir. **K23**
- Eşek sütü kansere karşı içilir. **K30**
- Şıra içilirse kansere karşı faydalıdır. Genelde buğday ve arpa sırası içilir. **K27**
- Sabahları aç karna mırza içmek kansere karşı koruyucudur. **K3**
- Akciğer kanserinde küçük bir çocuğun sidiği hastaya belli ettirilmeden içirilir. **K35**
- Meyan kökü kaynatılıp suyu içilir. **K12**
- Köstebek pişirilip yenilmelidir. **K42**
- Meme kanseri için kirpi boğan bir kadın eliyle hasta olan bölgeye masaj yapar. **K2**

- Enginar ve zakkum dalının kabuğu kaynatılıp içilir. **K27**
- Eskiden kurt etini kanser hastalığının tedavisi için ateşte pişirip yerlerdi. **K30**
- Kaplumbağa kanı şiringayla çekilir ve her sabah aç karna içilir. **K19**
- Butrak, tilkikuyruğu ve ısırgan otu kaynatılıp günde bir defa bir bardak içilir. **K20**
- Ceylan eti ve keçi mantarı karıştırılıp yenir. **K63**
- Kırmızı renkli güvercin suda haşlanıp yenir suyu içilir. **K4**
- Katran püsesi ve meyan kökü karıştırılıp yenir. **K19**
- Yılanın zehri akıtıldıktan yılanın eti pişirilip yenir. **K27**
- Meyan kökü ve sarımsak kaynatılıp sabah, akşam aç karna içilir. **K3**
- Köstebek eti yemek akciğer kanserine karşı faydalıdır. **K73**
- Koyun dalağı ateşte pişirilip yenir. **K31**
- Sığırdili bitkisinden üç yaprak, bir litre kaynatılan suya atılır ve sudan günde iki defa içilir. Su içileceği zaman kaynatılır. **K39**
- Isırgan otu dövülür ve bal karıştırılarak yenir. **K58**
- Hareze (Yöredeki adı) öd/haraza suda kaynatılıp yenir. **K69**
- On gram düldül çayı bir bardak su ile beş dakika kaynatılır daha sonra üzerine on gram daha eklenir ve beş dakika daha kaynatılıp soğutulduktan sonra üzerine deve çökerten karıştırıp içilir. **K19**
- Kaplumbağa kanı içilir. **K19**
- Isırgan otu kaynatıldıktan sonra bir saat bekletilip içilir. **K26**
- İnek ve eşek sütü içilir. **K12**

4.1.14.6. Diğer Hastalıklar

4.1.14.7. Nazar

“Bakış anlamına gelen nazar insanların bakışlarındaki olumsuz gücün etkisi ve bu niteliğiyle bir kimseye, canlıyı, ya da bir eşyaya sakatlık ölüm gibi kötü sonuçlar getirmesi olayıdır. Halk arasında göz değmesi de denilebilir” (Boratav, 2016, s. 119).

“Halk arasında yaşanan acı olayların, felaketlerin, hastalıkların, nazardan dolayı olduğu inancı toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul edilir. Çünkü İslâm dininde varlığı Hz. Peygamber tarafından da belirtilir” (Çıblak, 2014, s.1).

Kültürümüzde göz değmesi, nazar olarak bilinen ve birçok kültürde de inanılan nazardan kaynaklandığına inanılan sağlık sorunları ile ilgili Şanlıurfa'da uygulanan pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Nazara karşı muska yazarım ve yazdığım muskanın nazar değen kişi üzerinde taşınması sonucu nazardan kurtulur. **K1/K83**
- Nazar değen kişiye bir bardak suya okuduğum ayet ve dualar sonrasında üfleyerek hasta kişiye suyu içirerek tedavi ediyorum. **K1/K27**
- Kendi bastonumla nazar değen kişiyi mesh ederim. **K1**
- Nazar duası okunur. **K2/K5/K7/K8/K27**
- Nazarı değdiğine inanılan kişinin arkasından pis su dökülür. **K2/K4**
- İhlas ve Nas sureleri okunur. **K4**
- Nazar değdiren kişinin bastığı yere basılmaz oturduğu yere oturulmaz bir eve gelip gittiğinde arkasından evdeki çocuklardan birinin işemesi, nazarın kötülüklerinden koruduğuna olan inanış halk arasında oldukça yaygındır. **K73**
- Nazardan korunmak için muska yazdırılır. **K27**
- Kadınların kıyafetlerinde açıkça görünecek bir yerde çengelli iğne takmaları nazardan korur. **K31**
- Kazanda et pişirirken yemek pişmeden dayanamayıp yemeğin tadına bakan kişiyi nazarının değeceğine inanılır. **K77**
- Nazar değen kişi türbeye götürülür, türbe sahipleri uygun görürlerse nazarı geçirmek için hasta kişiyi evinde misafir ederler. Yiyip, içtiklerinden yer, içerse ve aileden dua alırsa iyileşir. **K76/K82**
- Nun suresinin son iki ayeti okunur. **K27**
- Kav diken bitkisinin çiçeği döneminde toplanıp çiçeği kaynatılıp içilmesi kansere karşı faydalıdır. **K29**
- Çörek otu bir beze sarılıp omza takılırsa nazardan korur. **K19**
- İğde ağacından küçük bir parça kesilir ve omza takılır. **K21**
- Nazar duası okunur. **K27**
- Üzerlik ile tütsü yapılır. **K24**

4.1.14.8. Cin Çarpması

“Halk hekimliğinde ‘hastalık’ deyimi, insanın sağlık durumundaki bozuklukların yanı sıra kısırlıktan, nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve cin, peri gibi gerçek dışı varlıkların neden olabilecekleri türlü sakatlıklara kadar pek çok kavramı kapsamaktadır” (Asil, 1989, s. 33)

Şanlıurfa bölgesinde cin çarpmasına dayandırılan sağlık sorunları ile ilgili halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Kül birikintisi ve banyo suyunun birikintisi üzerinden özellikle akşamüzeri vakitlerinde geçilirse kötü ruhlu olanlar musallat olur. Bu kötü durumlara maruz kalan kişiyi kendi evimde tedavi ediyorum, hasta evde üç günde de iyi olabilir yedi gün bazen de 40 gün kadar evde kalmakta. Hasta tek başına bir odada bırakılır sadece kendim görüşerek okuduğum bazı ayet ve dualarla kendisini tedavi ediyorum. **K1**
- Hocaya gidilir. **K3**
- Saffat suresinin ilk 10 ayeti ve Mü‘minun suresi her akşam okunmalıdır. **K27**
- Kötü ruhlar insan vücuduna bulaştığında kötü hastalıklara sebep olur ve insana manevi yönden zarar verir. Böyle hastalara kansız hacamat yapıyorum, işleme başlamadan önce şifa niyetine yedi Fatiha okur daha sonra kansız hacamatı uyguluyorum böylelikle kötü ruhları korkutmayı başarıyorum ve bana gelen hasta tekrar sağlığına kavuşuyor. **K52**

4.2. Değerlendirme

“Şanlıurfa (Merkez) İli Halk Hekimliği Araştırması” adlı çalışmamızda ele aldığımız halk hekimliği uygulamalarının malzemelerini, yörede tespit edebildiğimiz pratik ve uygulamalar çerçevesinde ana bölümlere ve alt başlıklara ayırarak ele aldık. Daha sonra bu başlıkların tasnif ve incelemesini yaparken, her alt başlığın yanına tanımını ve hastalığın ne tür durumlarda olabildiğini de vererek başlığı işlevsel bir hale getirmeyi amaçladık.

Yaptığımız derlemelerde yöre halkının başvurduğu uygulamalarda baş ağrısı ile ilgili yapılan yöntemler karşılaştığımız hastalıkların başında gelmektedir. Bundan dolayı baş ağrısı ile ilgili oldukça zengin bir tedavi malzemesi tespit ettik. Uygulanan tedavi yöntemleri içerisinde bitkisel ürünlerden ve hayvansal ürünlerden faydalanılmakta olduğunu bununla beraber büyüsel işlemlerle yapılan uygulamalarında varlığını devam ettirdiğini kayıt altına aldığımız verilerle ortaya koyduk. Bunlar içerisinde saç çekme, masaj yapma, kan akıtma, bitkilerden merhem yapıp sürme, bitkilerin yapraklarını başa sarma veya suyunu kaynatıp içme, ceylan derisini başa sarma gibi birçok farklı uygulama yöntemini kayıt altına aldık. Ayrıca baş ağrısı için hocalara ve şeyhlere gidip muska yazdırmanın çokça tercih edildiği görülmüştür.

Karın ağrısında, genellikle uygulanan tedavi yöntemleri içerisinde en çok başvuru alan yöntem bitkileri ve baharatları karıştırıp, kaynatıp içmektir. Kulunç ağrısında ise kaplıca, şifalı sular tilki ve tavşan derisi gibi hayvansal ürünlerin de kullanıldığını tespit edip yazıya aktardık. Bu uygulamalar içerisinde nane, limon, ebegümece, acı yavşan, düldül çayı ve hamur kesen ile üzerlik tohumunun kullanılması yörede Hz. Eyüp peygamber makamının şifa amaçlı sık sık ziyaret edilmesi ve yörede analı-kızlı pratiklerin de uygulanıyor olduğunu tespit edebildik.

Bel ağrısı hastalığı ile ilgili genelde ocaklara gidilmektedir. Uygulanan yöntemler içerisinde hacamat yaptırma, kupa çekirme ve zeytinyağı vb. bitkilerin yaprak ve çiçeklerini kullanma gibi yöntemleri tespit ettik. Ayrıca yörede halkın en çok şikâyetçi olduğu hastalıklardan biri olarak bel ağrısının sebebi ise yörede yapılan evlerin taşlardan olması sonucu sarf edilen güç ile oldukça yaygın görülen hastalıklardan olduğu birçok kez kaynak kişiler tarafından dile getirilmiştir. Kaynak kişilerden elde ettiğimiz bilgiler sonucu bel ağrısının tedavisi için daha çok ocaklılara gitmenin ve bele kuşak bağlamanın faydalı olduğu birçok kişi tarafından bize aktarılmıştır.

Kulak ağrısında, bitkisel tedavi olarak zeytinyağı, kekik yağı, ebegümece beyaz soğan sütü, sarımsak suyu, vd. damlatılarak, hayvansal kökenli olarak eşek dışkısının ısıtılarak kulağa konulması gibi uygulamaları tespit edip, yazıya aktardık.

Boğaz ağrısında beyaz lahana yaprağının boğaza sarılması, balın üstüne karabiber eklenerek boğaza sarılması, ısırgan otu, ebe gümece, vd. bitkilerden kaynatılıp içilmesi, madensel kökenli maddeyle yapılan karışımının boğaza sarılması gibi uygulamaların tercih edildiği görülmüştür.

Diş ağrısında, bitkisel tedavi malzemeleri olarak yörede karanfil, sarımsak ve acı yavşan ile koyun kıran bitkisinden yapılan karışımın ve kaynatılan su ile yapılan tütsüleme yöntemlerine başvurulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yörede kuyruk yağının ateşe kızgınlaştırılan orak üzerine atılması sonucu bir huni yardımıyla buharının ağza çekilirken hastanın kafasına süpürge ile vurulması yörede Şamanist unsurların varlığını da göstermektedir.

Kas ve eklem ağrılarında, yöre halkının kaplıcalara ve şifalı sulara gitmeyi daha çok tercih ettiği ve bunun yanında bitkisel ürünlerden de yapılan karışımları da kullandığı görülmüştür.

Cilt ve deri hastalıkları adı altında ele aldığımız sağıltıcı tedavi uygulamalarına yer verecek olursak apse için farklı tedavi yöntemleri derlenmiştir. Tahin, yumurtanın beyazı, pişmiş soğan gibi ürünlerin apse olan yere sürülmesinin gibi bitkisel tedavi yöntemlerine daha çok başvurulmaktadır.

Nasır için yörede genel olarak bitkisel ürünlerden domates, muz kabuğu, patates ve arpa ile yapılan uygulama ve merhemler kullanılmaktadır. Genellikle deri hastalığı olduğu için macun yaparak, ezerek, nasırın üstüne sürme ile tedavi yaygın olarak uygulanmaktadır.

Saçkıran, saç dökülmesi ve saç bakımı ile ilgili yörede kınanın deriye yakılarak sürüldüğünü bunla beraber sarımsak, zeytinyağı, tuz vd. çokça kullanıldığını tespit ettik. Bunlardan farklı olarak, ayakkabı boyası ile yapılan karışımların ve dut yaprağının suyu ile saçın yıkanılması gibi uygulamaların da kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sedef, hastalığında yöre halkı karamuk ve üzerlik bitkisi ile karabaş otundan yapılan karışımları kullanmaktadır. Bu uygulamalarla yanında kirpi etinin yenmesi ve rüya görme sonucu kendisine sarımsak ve süttten yapılan karışımla sedef hastalığını

tedavi edebileceği söylenen kaynak kişimizin (K20) aktardığı gibi ilginç olan tedavi yöntemleri de saha çalışmamızla tespit edilmiştir.

Çıban, hastalığında bitkisel olarak, tavşancıl otu, acı yavşan, otlarının dövülerek çıbana sarıldığı bunların yanı sıra, lokum, buğday ve arpa unundan yapılan yağlı şekerli veya tuzlu hamurun çıbana sarıldığı görülür. Hayvansal olarak, at ve eşeğin dışkısı, tavuk ile güvercin dışkısı yumurtanın beyazı, zeytinyağı ve sabunun çıbana sarıldığı belirtilir. Ayrıca kuyruk yağının çıbana sarılması ve koyunun safra kesesinden yapılan merhem örnek olarak verilebilir.

Temre, pamukçuk ve uçuk hastalıklarında genelde ocaklılara gidilmektedir. bu hastalıklardan pamukçuk ocağının olduğunu da bölgede tespit ettik. Yapılan uygulamalarda bitkisel ve hayvansal ürünlerin kullanıldığını aynı zamanda uçuk ve temre tedavilerinde korkutma ile uygulanan inanışla ilgili olan yöntemlerde tespit edilmiştir.

Yaralar, başlığında oldukça zengin bir tedavi edici malzemeler görmektedir. Kantaron yağı, şeker tütün, kimyon, çam kabuğu, sumak, zeytinyağı, çam sakızı, ağacının kabuğu, soğan tedavide kullanılan bitkisel droglardır. Bunun yanı sıra deri kemerin iç kısmının sıyrılıp yaraya konulması, tütün ve sigara külü ile kuru kahvenin de yaralanmalarda kullanıldığı görülmüştür.

Yanma, hastalıklarında genel olarak tedavide, çam sakızı, melengiç muz, patates, mısır püskülü, domates suyu, yoğurt, sarımsak, soğan, patates zeytin, salça, su kabağı, elma kabuğu ve kınanın kullanıldığını tespit ettik.

Göz hastalıkları, başlığı altında ele aldığımız sağaltıcı tedavi malzemelerinden, göz ağrısı ve kaşıntısı, göz iltihabı ve arpacık- itdirseği alt başlıkları altında tasnif edilmiş ve incelenmiştir. Yörede göz ağrısı ve kaşıntısında üzüm pekmezi, sarımsakla yenilmesi, çay buharı, koyun kıran buharı, loğusalı kadın sütü ve akraba evliliği yapmış olan kadının saçının ucuyla arpacığı tedavi ettiğine olan inanış yörede oldukça yaygındır. Madensel olan madeni para, gümüş vb. ürünler arpacıklı yere sürülürse, geçeceğine inanılır. Ayrıca göz ağrılarında yörede tuti olarak adlandırılan bitki ile göze sürme çekilmesi de çokça kullanılmaktadır.

Zehirlenme başlığı altında, ele aldığımız sağaltıcı tedavi malzemelerini; arı sokması, yılan sokması ve akrep sokması, alt başlıklarıyla tasnif edilmiş ve incelenmiştir.

Arı sokması, birçoğumuzun başına gelen fakat arı sokmalarına karşı alerjik reaksiyon gösterenlerde, ölüme götürebilecek kadarda sıkıntılı bir durumdur. Genellikle domates salçası, buz ve gübre kullanımı vb. yapılan karışımlar kullanılmaktadır.

Yılan sokması, akrep sokması için yapılan tedavi yöntemleri, akrebin soktuğu yere ezilerek sürülmesi ile zehri çektiğine inanılır. Eşek dışkısının, yabani nane, vd. bitkiler ile soğan ve sarımsak gibi ürünlerin kullanılmasının yanı sıra deve sütü içirilmesi gibi tedavi yöntemleri uygulanmaktadır. Ayrıca yörede şeyhlere seyitlere yılan ve akrep sokmalarında başvurulmaktadır. Bu kişilerin kendi sularının şifalı olduğu inancı ve tükürükleri ile zehirlenmeleri tedavi edebildiklerine olan inanış yaygındır.

KBB- solunum sistemi hastalıkları başlığında alt başlık olarak incelediğimiz, astım, bronşit, bademcik, öksürük, kabakulak, sinüzit, soğuk algınlığı, zatürre, başlıkları altında tasnif ettik. Bronşitin tedavisinde Genel olarak, çörek otu, soğan suyu, keçiyoynuzu, kuru incir, andız pekmezi, böğürtlen kökü, ayva yaprağı, eşek hıyarının sütü hastalıkta kullanılan tedavi malzemelerindendir.

Bademcik iltihabında, biraz daha geleneksel tedavi uygulamalarının varlığı dikkat çeker. Bademcik, hala beyaz ise hemen kaşık ateşte ısıtılarak boğaza değdirilir. Ağzı çenenin altından tutularak yukarı kaldırılıp iltihap bölgesine masaj yapılarak çekilmesi ve boğaza yazma bağlandığı görülmüştür. Bademciği tedavi eden kişiler genelde hasta kişinin bademciklerini ya parmaklarıyla patlatmakta ya da çenesinin altından tutup çekmektedir. Bitkisel ürünlerde ise en çok koyun kıran ile şekerli suyun kaynatılıp, un katılarak hamur yapıp boğaza sarılması yöntemi de oldukça yaygın kullanılmaktadır.

Öksürük, soğuk algınlığı, zatürre hastalıklarında genellikle limon, pul biber, nar kabuğu, ayva, ıhlamur, çörek otu, yavşan otu, üzüm, dut, kara bitki çayı gibi bitkisel ürünlerden yapılan karışımların kaynatılıp sıcak olarak içilmesi en çok tercih edilen tedavi yöntemlerinden olduğu tespit edilmiştir.

Mide hastalıkları adlı ana başlıkta mide ağrısı, mide yanması ve mide ülseri, kabızlık ile ishal incelenmiştir. Genellikle mide rahatsızlıkları karşısında yörede bitkisel ürünlerden yapılan karışımlar tercih edilmektedir. Özellikle nar kabuğu, ceviz kabuğu, elma, ebegümece, tere, nane, limon vd. yanı sıra bal, ballı süt, arı poleni gibi hayvansal ürünler de kullanılmaktadır.

. Bağırsak gazı, bitkisel olarak nane, kaynatılması, yavşanotu, kuru kayısı, incir yenilmesi, ısırgan otu rezene çayı kaynatılıp içilmesinin yanı sıra sarımsak tüketilmesi, kabak tüketilmesi, zeytinyağı içilmesi gibi uygulamalar da tespit edilmiştir.

Basur hastalığında, yörede genellikle dağlama yapan ocaklılara gidilmektedir. Bunula birlikte bitki kökenli ürünlerden yapılan karışımlarda kullanılmaktadır.

Çalışmamızda kadın hastalıkları ana başlığı altında âdet düzensizliği, İstenmeyen gebelik, kısırlık için yapılan uygulamalara yer verdik. Bölgede, adet düzensizliğinde, bitkisel olarak soğan suyu, meyan kökü, acı yavşan, kök boya sarımsak gibi bitkisel droglara başvurulur. Bunun yanı sıra sabundan yapılan fitiller, böğürtlen bitkisi ve kınayla karıştırılan ürünlerin içirilmesi halk arasında uygulanan yöntemlerdendir.

Kısırlıkta, farklı inanış ve uygulamaların varlığı oldukça dikkat çeker. Kısır olan kişinin kırk hamile kalmak isteyen kadının 40 evden para toplayıp hacca gitmesi ya da hacca giden birine vermesi gibi uygulamalar görülmüştür. Bunun yanı sıra güvercin kanyla duş almak, yöredeki türbelere gidip dua etmek ve bitkisel ile hayvansal kökenli ürünlerden yararlanıldığı tespit edilmiştir.

Çalışmamızda, çocuk hastalıkları ile ilgili olarak aydaşlık, konuşamayan ve yaşayamayan çocuklar için yapılan uygulamalara yer verdik. Aydaş çocuklar için genelde köstek kesme, konuşamayan çocuklar için kilit açtırma, ağzına terlikle vurma gibi değişik uygulamalar görülmüştür. Bunun yanında en ilginç olanı ise yaşayamayan erken yaşta ölen çocuklar için yapılan uygulamalar oldukça ilginçtir. Bu uygulamalardan kadın çocuğu dünyaya getirdikten sonra çok uzun bir süre hep oruç tutar, dua eder ve köpeklerin yalağından su içer, köpeklerin artan ekmek kırıntılarından belli bir süre yemeklerine karıştırıp yer. Çocuğu hayatta kalsın diye yapılan bu uygulamalar aynı zamanda Türk toplum yapısında çocuğa verilen önemin ne kadar büyük bir değere sahip olduğunu bize açıkça göstermektedir.

Romatizma ve kireçlenme konusu önemli bir başlık olarak dikkat çekmektedir. Özellikle yaşlılıkta çok sık karşılaşılan rahatsızlıklardan olan romatizma ve kireçlenme için yörede en çok üç yere gidilmektedir. Biri Eyüp peygamber makamındaki şifalı su, diğeri Balıklıgöl makamında bulunan şifalı su ve yörede bulunan Karaali kaplıcalarının suyundan tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Bununla beraber yörede meşe yaprağı, zeytin yaprağı gibi bitkisel ürünler ve dağlama yöntemine de başvurulduğu tespit edilmiştir.

Şeker hastalığı, tansiyon düşüklüğü, tansiyon yüksekliği, guatr, kolesterol yüksekliği hastalıklarında yöre halkının uyguladığı yöntemler içerisinde şeker hastalığı meşe palamudu, meşe yaprağı, çavdar unu, mırza, çörek otu, cevizin dışı zeytin yaprağı, taze bamya, acıbadem, turp şeker hastalığı tedavisinde bitkisel olarak dikkat çeken yöntemlerdir. Tansiyon için genellikle sarımsak, tuz, ayran ve sarımsaklı yoğurt kullanılmaktadır. Guatr için lahana yaprağının boğaza sarılması ve bitki kökenli ilaçlardan yapılan karışımların kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kalp hastalıkları, böbrek ağrısı, böbrek taşı, idrar yolu enfeksiyonları, prostat, kanser, başlıkları altında incelediğimiz hastalıklar için halkın uyguladığı yöntemler içerisinde kanser için kaplumbağa kanının içilmesi, eşek sütünün içilmesi, böbrek rahatsızlıklarında koyun dalağının yenilmesi, bitkisel kökenli karışımların da yörede kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında kanser hastalığı için yöredeki türbelere gidilmesi, türbede yatılması, türbe sahibi ailenin evinde kalınması, ailenin yediği ve içtiğinden yiyip, içmenin hastalığı iyileştireceğine olan inanış da yaygındır.

Böbrek ağrısı için yörede su teresi, maydanoz, zeytinyağı, avokado yaprağı, darının, mısır püskülü gibi sağıltıcı bitkilerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Böbrek taşı rahatsızlıklarında ise genellikle maydanoz suyu ve avokado yaprağı, tilkikuyruğu gibi kaynatılıp içilerek tedavide kullanılan ürünlerdir. İdrar yolu enfeksiyonları alt başlığında, bitkisel olarak, kiraz sapı, su teresi, avokado kaynatılıp içilir.

Çalışmamızda ana çocuk sağlığı ile ilgili halk hekimliği uygulamaları adlı genel başlığımız altında, doğum öncesi yapılan hazırlıklar; aşerme, cinsiyet belirleme, çocuğun fiziki ve ruhi yapısını etkilemeye yönelik uygulamalar ve inanışlar olarak inceledik. Diğer bir başlık olan doğum sonrası yapılan uygulamalar başlığıyla göbek kesme, tuzlama, yıkama, loğusa bakımı, loğusa ziyareti, loğusa şerbeti, al basması, al karasından korunmak için alınan önlemler, kırk basması, kırklama, diş çıkarma, diş hediği alt başlıkları halinde tasnif ederek inceledik. Aşermede bol bol erik yedirme, bol bol buğday kavurup hamile kadına yedirme vardır.

Cinsiyet belirlemede, kız olması için şekerli ürünler, erkek olması için ekşi ürünler yedirilmektedir. Bıçak ve silah gibi aletleri rüyasında görürse erkek, makas, çengelli iğne gibi ürünleri görürse kız olur inancı yaygındır. Ayrıca hamile kadın rüyasında tanıdıklarından birinden bir su bardağı içirilirse kişi erkekse çocuğu da erkek kendisine suyu ikram eden kadınsa çocuğun da kız olacağı inanışı tespit edilmiştir.

Doğacak çocuğun fiziki ve ruhi yapısını etkilemeye yönelik yapılan uygulamalar ve inanışlar başlığında gamzesi olsun diye yanağına çimdik atılması, gözü parlak olsun diye limon sıkılması, çocuk çok zeki olsun diye ceviz ve karadut tüketilmesi gibi uygulamalar yaygındır.

Göbek kesme, tuzlama, yıkama genelde çocuk doğar doğmaz yapılan ilk uygulamalardır. Çocuğun göbeği kesildikten sonra uygun bir yere gömülür ya da göbeği saklanır. Yörede bebeğin göbeği genelde cami, okul ve hastane gibi yerlere gömülmektedir. Gömülen yer ile çocuğun ilerde sahip olacağı mesleği etkileyeceği inancı yaygındır. Tuzlama genelde bebek doğduktan sonraki ilk üç günde yapılmaktadır. Köstek kesme ise çocuk ayağı kalkıp, düşmeye başladığında yapılmaktadır.

Loğusa bakımında, loğusa ziyareti başlığında, genellikle kaynarca denilen tereyağı pekmez toz şekerden yapılan bir karışım yeni doğum yapana yedirilmektedir. Al basmasından korunmak amacıyla alınan önlemler içerisinde Orta Asya'dan günümüze kadar gelen bu inanişaya göre, yörede al tülbent ve Kur'an-ı Kerim yeni doğum yapan kadının başucuna konulmaktadır. Evde üzerlik yakılır, tütsüleme yapılır ve loğusa kadının kıyafetine çengelli iğne takılır bununla birlikte odada bir kaba su konulur ve kadın yalnız bırakılmaz ayrıca kadın ve bebek için muska yazdırılıp üzerlerinde taşınmaları gibi uygulamalar tespit edilmiştir. Diş çıkarma, diş hediği için yapılan uygulamalar arasında özellikle buğday pişirilip dağıtılması yöntemi artık günümüzde yerini başka şekillerde yaşatılmaktadır. Eskiden Şanlıurfa'da bu buğday Balıklıgöldeki balıklara atılırken şimdi buğdayın yanında birçok şeker vb. ürünler dağıtılmaktadır. Çocuğun dişini güneşe hediye eder gibi güneşe tutup, dua edip atması inancı günümüzde devam eden uygulamalardan olduğu tespit edilmiştir.

Hastalıklar karşısında halkın tedavi amaçlı uyguladığı yöntemleri incelediğimiz bölüm de yörede tespit edebildiğimiz ve halkın hafızasında yer edinmiş olan ve unutulmaya yüz tutmuş uygulamaları kayıt altına alarak gelecek nesillere aktarılmasını amaçladık. Yörede tespit edebildiğimiz kadar yöntem, pratik, uygulama ve inancı ele aldık, inceledik ve yazıya aktardık.

BÖLÜM V

ŞANLIURFA HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLAR

İnan'a göre Müslüman Türklerde Altay Şamanlığının gelenekleri yüzyıllar boyunca unutulmamıştır. 10. yüzyıl başlarında İslamiyet'i kabul etmeye başlayan ve 11. yüzyılın ilk yıllarında tümü tamamıyla Müslüman olarak Horasan'a geçen Selçuk Oğuzları, Dede Korkut hikâyelerinden anlaşıldığına göre, 15. yüzyılda birçok Şamanizm geleneklerini muhafaza etmişlerdir. Bu Oğuzlar'ın torunları olan bugünkü Anadolu Türkleri'nde de eski inanç ve göreneklerin derin izlerine rastlanmaktadır (İnan, 1986, s. 207).

Orta Asya'dan Anadolu'ya gelerek yerleşen Türk boylarında zamanla hastalıkları bir mekânda ya da bir ailenin güdümünde tedavisi yapılmaya başlanmıştır. Mekân bağlamında türbeler, yatırlar, kutsal yerler ve aile bağlamında tedaviler ise ocak ve ocaklı kişilerin oluşmasını sağlamıştır. Kökenleri ve işlevleri açısından eski Türk inanışlarından Şamanizm'e ve bu inanışın icracıları olan şaman ve kamlara dayanan ocaklar ve ocaklılar belli bir hastalığı kendine özgü yöntemlerle tedavi eden ve bu bilgileri tecrübe ve deneyimler ile aile içinden birisine aktararak yüzyıllardır varlığını sürdüren kişilerdir. Ocaklar İslam diniyle beraber Anadolu'da varlığını göstermeye ve günümüze kadar sürdürmeyi başarmıştır.

Anadolu'da bölgeden bölgeye farklı hastalıklar ve bu hastalıkların tedavisi için başvuru olan ocaklar vardır. Çalışma alanımızda, kırık, çıkık, yılcık, göbek kaldırma, bel fitiği, nazar, siğil, sarılık, boğmaca ve kabakulak gibi hastalıkların tedavisinde ocaklıların yaptıkları pratik ve yöntemler derlenerek tasnif edilip yazıya aktarılmıştır.

5.1. Yöredeki Ocaklar

5.1.1. Kırık-Çıkık Ocağı

Kırık, bir darbe ya da düşme veya zorlanma sonucu kemiklerde oluşan çatlak ve kırılmadır. Çıkıklarda ise genelde kişinin bir darbe alması ya da ağır bir şey kaldırması sonucu kemiklerdeki eklemlerde oluşan ayrılmalardır. Yaşlılığa bağlı olarak sıkça

görülen bu durumlar karşısında Şanlıurfa’da görülen tedavi yöntem ve pratikleri aşağıda verilmiştir.

- Kırık çıkık işini dedemden öğrendim. Yörede bana herkes “kırıkçı” der. Birçok yerden hastalarım vardır. Urfa dışından gelen birçok hastayı tedavi ettim bu iş çok ince bir iştir. Dedem bana el verdi bu işin inceliklerini öğretti ve bende ondan icazet aldım. Tedavi işlemlerinde yumurta, sabun, kuru üzüm, zeytinyağı, tahta parçaları, karton ve bez kullandığım malzemelerdir. Genelde hasta kişinin yaşına göre tedavi ettiğim kırıklar iyileşmektedir. Gençlerde dokuz veya on gün yaşlılarda ise on beş ile yirmi gün arasında bir sürede iyileşmeler gerçekleşmektedir. **K53**
- Kırık ve çıkık tedavilerini kendim öğrendim bu işi uzun yıllardır yapıyorum genelde hayvanlardaki kırık ve çıkıkları tedavi ediyorum buralarda bana “sınıkçı” derler. Tedavi işlemi sırasında yumurta, kuru üzüm ve üç tane tahta parçası ile bir parça bez kullanırım. **K74**
- Kırık kemikler uç uca getirilir ve dört tane tahta ile kemiğin her tarafını saracak şekilde ayarlanır. Daha sonra yedi sekiz tane yumurtanın akıyla oluşturulan bir yakı ile sarılır. **K1/K27**

5.1.2. Yılcık Ocağı

“Genellikle ocaklı tedaviyi uygularken özel taşını yalayarak hastanın yılcıklı olduğu yerlerde gezdirerek hastalığın tedavi işlemlerini tamamladığını ifade eder” (Çıblak, 2005, s. 206). Yılcık vücut derisinde oluşan kesik ve sıyrıklardan vücuda giren bakterilerin oluşturduğu bir hastalıktır. Bölgede hastalığın tedavisi için uygulana yöntemler aşağıda verilmiştir.

- Şeyh veya seyyitlerin yaptığı tedavilerle iyi olunmaktadır. Hasta sırt üstü yatırılıp üstü namazlık ile örtülür şeyh kılıcıyla hasta kişinin başından ayaklarına doğru kılıcı gezdirerek dua eder. **K27**
- Genelde hocalara gidilir ve yılcık için muska yazdırılır, hasta kişi muskayı devamlı üstünde taşır. **K19**
- Yılcık ocağı ağrıların tedavisi için hastaya üç gün boyunca sabahları güneşin doğuş anında ocaklı Nebiye Yılmaz, hastanın yüzünü güneşin doğduğu yöne hizalayarak hasta kişiyi yüz üstü yatırıp sırtına sağ ayağıyla basarak tedavi

etmektedir. Ocaklı işlem sırasında dualar okumakta ve hastaya şifa dilemektedir. Ocaklı kişinin ocaklı olma şartı ise daha önce ikiz çocuğunu kaybetmiş olmasıdır. **K35/K36**

- Semizotu çiçekleri ile sıcak suda bekletilir daha sonra su ile bölge yıkanır ve semizotu dövülerek macun yapıp sürülür. **K21**

5.1.3. Göbek Düşmesi-Kaldırma Ocağı

Göbek düşmesinin sebebi olarak halk arasında ağır bir eşyanın kaldırılması sonucu oluştuğuna inanılır. Bu hastalıkta insan göbeğinin yerinden kaydığına ve kayan göbeğin tekrar yerine getirilmesi ile hastanın iyileşeceği inancı yaygındır. Şanlıurfa'da görülen tedavi yöntem ve pratikleri aşağıda verilmiştir.

- Göbek düşmesi durumunda genelde bunun belirtileri vardır. Tansiyon düşer, iştahsız olur veya gözü kararır hasta kişinin bu durumlarda ocaklıya gidilir hastalığa göbek düşmesi denir ocaklının uyguladığı yönteme de göbek çekme veya göbek çektirme denilir. **K27/K6/K8/K15**
- Göbek düşmesi tedavisinde kemer kıvrılarak hastanın göbeğine yerleştirilir. Kemeri birkaç kez kıvrılır böylece hastanın göbeği yerine getirilir. **K6**
- Göbek düşmesi durumunda yörede bazı ocaklar var onlara gidilir. **K2**
- Göbeği kaymış kişi bu işi bilen ve tedavi işlemi yapan kişiye gider. Tedavi uygulayan kişi genelde elini göbek deliğinin üzerine koyarak göbeğin durumunu yoklar. Kişinin göbeği düşmüşse başparmağıyla göbeği bulur ve yerine getirir. **K3**

5.1.4. Bel Fıtığı Ocağı

Bel ağrısı dünyanın birçok yerinde büyük bir problem olarak karşılaşılan bir hastalıktır. Özellikle ağır işlerde çalışan insanlarda sık görülen bel ağrısı çalışma alanımızda yapılan evlerin çoğunluğunun zamanında taş olarak yapılması yöre halkı arasında bu hastalıktan şikâyetçi olan kişi sayısının fazla olduğu açıkça gözlenmiştir. Hastalıkla ilgili uygulanan tedavi yöntem ve pratikleri aşağıda verilmiştir.

- Urfa'da halk arasında eskiden beri en sık görülen rahatsızlıklardan biri bel ağrısıdır. Bunun sebepleri olarak sıcakların etkisi ve şehirde binaların taşlardan

yapılması sırasında kişilerin zorlanmalarıdır. Bu durum karşısında ise bele kuşak bağlamak gerekir. Geçmişte insanların çoğunun beline kuşak bağladığı açıktır. Bu yüzden hem zorlanmalara hem de soğuk algınlığına karşı halk önlemler almıştır. **K46**

- Bel rahatsızlığı genelde soğuktan oluşmaktadır. Bel ağrılarına karşı beli sıcak su ile yıkamak ve bele zeytinyağı sürmek iyi gelir. **K48**
- Hasta kişi üç gün boyunca ikiz çocuğu doğduktan sonra ikisini de kaybeden kadına gider, kadın sağ ayağıyla üç günün her sabahında beline basar, hasta ovdurulur. **K35**

5.1.5. Nazar Ocağı

“Bakış anlamına gelen nazar insanların bakışlarındaki olumsuz gücün etkisi ve bu niteliğiyle bir kimseye, canlıya, ya da bir eşyaya sakatlık ölüm gibi kötü sonuçlar getirmesi olayıdır. Halk arasında göz değmesi de denilebilir” (Boratav, 2016, s. 119).

Anadolu’da göz değmesi olarak da bilinen nazar birçok kültürde de inanılan ve farklı kültürlerde de farklı olarak da adlandırılan bir halk inanışı biçimidir. Şanlıurfa halk hekimliğinde nazar için uygulanan yöntem ve pratikler aşağıda verilmiştir.

- Nazara karşı muska yazarım ve yazdığım muskanın nazar değen kişi üzerinde taşınması sonucu nazardan kurtulur. **K1**
- Nazar değen kişiye bir bardak suya okuduğum ayet ve dualar sonrasında üfleyerek hasta kişiye suyu içirerek tedavi ediyorum. **K1/K27**
- Kendi bastonumla nazar değen kişiyi mesh ederim. **K1**
- Nazarı değdiğine inanılan kişinin arkasından pis su dökülür. **K2/K4**
- Nazar değdiren kişinin bastığı yere basılmaz oturduğu yere oturulmaz bir eve gelip gittiğinde arkasından evdeki çocuklardan birinin işemesi, nazarın kötülüklerinden koruduğuna olan inanış halk arasında oldukça yaygındır. **K73**

5.1.6. Siğil Ocağı

Siğil daha çok sıcak iklimin olduğu bölgelerde insan vücudunda genellikle el, tırnak ve kollarda çıkan küçük ve sert et parçalarıdır. Halk arasında kurbağaya dokununca ya da kurbağanın sıçrarken attığı sudan kaynaklandığı inanışı yaygındır.

Çalışma alanımızda siğille ilgili uygulama ve inanışa bağlı yöntemler vardır. Şanlıurfa halk hekimliğinde görülen tedavi yöntemleri aşağıda verilmiştir.

- Kurbağa insana siğil atar. Bunun için bir tane kurbağa kanatılarak kanı siğilin üzerine sürülür ve kurbağa kefenlenerek toprağa gömülür. Siğilleri olan kişi işlem sırasında üç ihlâs bir Fatiha okur böylece siğilleri bir haftada yok olur. **K3**
- Siğiller genelde kurbağaların sidiği sonucu oluşur. Siğilleri iğne ucuyla dağlamak gerekir. **K21**
- Siğilleri tedavi eden ocaklılar var. Ocaklıya gidilir, ocaklı siğillerin üzerine dualar okur ve dua okurken elindeki iğne ile siğillerin üzerinden geçer. **K23**
- İnsan vücudunda çıkan siğil taneleri kadar arpa alınır ve üzerine kırk defa ihlas okunur daha sonra arpa taneleri kuru yerde güneşe bırakılır. **K8**
- İnsan vücudunda oluşan siğiller kadar arpa taneleri alınır ve bir patlıcana batırılarak güneşe bırakılır, patlıcan kuruyunca siğillerde kurur, yok olur. **K19/K21**

5.1.7. Sarılık Ocağı

Sarılık genelde yeni doğan bebeklerde görülen ve gerçekte vücutta bir mikroorganizmanın kanda yükselmesi sonucu cildin normal renginden daha sarı ya da koyu bir renk almasının yanında gözlerin içinin de sararması temel belirtileridir. Sarılık ile ilgili çalışma alanımızda yapılan çeşitli pratikler vardır. Şanlıurfa'da görülen tedavi yöntem ve pratikleri derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Sarılık tedavisinde ocaklı ailenin en yaşlı kişisi hastalığı tedavi etmektedir. Sarılık olan kişiden kan akıtılır. Kişinin başından jiletle kesikler atılarak kan akıtılır ve hastaya bir hafta boyunca tuzlu ve yağlı yiyecek içecekler yasaklanır. **K1**
- Sarılık olan çocukların kulağı üst taraftan delinir ve sarı ip bağlanır. **K21**
- Hastalığın belirtileri yüzde sararma, iştahsızlık, aşırı yorgun ve sürekli uyuma isteğidir. Böyle durumlarda hasta kişinin kulaklarının arkasına temiz jiletle kesik atarak kan akıtılır ve akıtılan kan bir kürdan ile alınır evde hazırladığım karabibere batırırım daha sonra sağ kulaktan aldığım kanı sol göze sürme çekerim sol kulaktan aldığım kanda sağ göze sürme çekilir. Hastaya bir hafta kuru üzüm, pekmez ve tuzsuz ekmek, tuzsuz, yağsız yiyecek, içecekler yiyip

içmesi sonucu daha hızlı iyileşir. Bana babam elverdi babama da üyesi olduğumuz seyitlerden biri el verdi. **K22**

- Ailede sarılık hastalığından vefat eden biri varsa artık o aile ocaklı sayılır inancı halk arasında yaygındır. Böyle aileler genelde sarılığı tedavi etmektedirler. Tedavi yöntemi olarak bizim ailede hastanın kulak arkasından kan akıtılır ve akıtılan kanın karabiber sürülerek göze çekilmesi şeklinde tedavi ediyoruz. **K23**
- Sarılık olan hastaya dilinin altında jiletle kan akıtıldıktan sonra bir hafta perhiz verilir. **K27**
- Hastalık çok fazla ilerlemiş ve hasta kişiyi çok etkilemişse hasta kişinin kulak arkasından, alnından ve topuklarından kan akıtılırsa hasta yedi gün sonra iyileşmektedir. **K4**
- Sarılık olan kişiye bol bol salatalık yedirip şekerli su içirmek faydalıdır. **K35**
- Bir kişi çok korkmuşsa veya birinin nazarına uğramışsa sarılık olur böyle kişiler ocaklıya götürülür. Buralar da birçok sarılık ocağı var ve uyguladıkları yöntemlerle hasta iyileşmektedir. **K19**
- Karahindibanın sapları temizlenip yedi gün boyunca aç karna yenildiğinde sarılık geçer. **K26**
- Karpuz ile kükürt tohumu karıştırılarak yenir. **K21**

5.1.8. Pamukçuk Ocağı

Pamukçuk son yıllarda genelde demir ve diğer vitamin eksiklikleri sonucu ağız içinde oluşan yaralardır. Ağız içinde zararlı mantarların oluşturduğu beyaz ve kabarık şekilde görülen bir hastalıktır. Şanlıurfa halk hekimliğinde görülen tedavi yöntemleri aşağıda verilmiştir.

- Ağızda oluşan yaralar karbonatla temizlenir. **K27**
- Tuzlu su ile gargara yapılır. **K4**
- Hasta şeyhlere götürülür. Şeyh bir bardak suyun üzerine okuyup üfler daha sonra hasta kişiye içirir. **K41**
- Karbonat ve tuzla gargara yapılır. **K2**
- Hastalık demir eksikliğinden oluşur hasta kişiye koruk üzüm yedirilir. **K26**
- Limon ve nar kabuğu suda kaynatılıp suyla gargara yapılır. **K32**
- Sumak tohumuyla kaynatılan su ile gargara yapılır. **K28**

- Taze kişniş yaprağı çiğnenir. **K32**
- Karadut pekmezi içilir. **K58**
- Zeytinyağı ile gargara yapılır. **K69**
- Nar suyu içmek ve nar reçeli yemek faydalıdır. **K26**

5.1.9. Kabakulak Ocağı

Kabakulak hastalığı tükürük bezlerinde kötü huylu virüslerin oluşturduğu mikroplar sonucu oluşur. Boğaz altında lenf bezlerinde şişkinliğe neden olan ve genellikle çocuklarda görülen kabakulak hastalığının tedavisi için Şanlıurfa'da hekim ve hastane dışında kabakulak ocağına başvurulur.

Şanlıurfa'da kabakulak ocaklarının yaptığı pratik ve uygulamalar derlenerek aşağıda verilmiştir.

- Keçiboynuzu suda kaynatıldıktan sonra yenir. **K19**
- Acı yavşan suda kaynatılır daha sonra kök kısımları bir beze konularak boğaza sarılır. **K11**
- Ocağın külünden alınan kül ile boğazın sağ, sol ve çene altı kısmına is yapılır. **K15**
- Un, şeker ve suyu karıştırıp ateşte pişirdikten sonra bir bezle boğaza sarıp bir gün boyunca bekletilir. **K27**
- Patlıcan ateşte közlenir ve patlıcanın uç kısımları kesilerek kabakulağın üstüne koyulur. **K12**
- Kabak haşlandıktan sonra merhem yapıp kabakulağa bir bezle sarılır. **K63**
- Kabakulak çok şişmişse parmak atılır. **K14**
- Acı biber, isot yenir. **K19**
- Oğlak veya kuzunun bir avuç kılı balla karıştırılıp kabakulak olan yere sarılır. **K27**

5.1.10. Boğmaca Ocağı

Boğmaca hastalığı genelde çocuklarda görülen bir hastalıktır. Hasta kişi nefessiz kalır ve bademcikleri şişer sürekli hıçkırık ve boğulacak gibi olur. Genelde ailede bu hastalıktan vefat eden birileri varsa o aile ocaklı sayılmakta ve bu hastalığı sadece bu

aileler tedavi etmektedir. Şanlıurfa'da hastalık için yapılan tedavi yöntemleri aşağıda verilmiştir.

- Hasta olan kişi korkutularak tedavi edilmektedir. Hastaya kötü ruhlar musallat olmuştur ve bu kötü ruhlar korkutulunca hasta iyileşmektedir. **K2**
- Hasta kişinin yüzü kibleye dönük olacak bir şekilde boğazına kırmızı bir ip bağlanır ve bir bıçak ile bıçak ters tutularak hastanın boğazına üç defa sürülür, kötü ruhların hastayı terk etmesi söylenir. Ve bıçakla ip kesilince çocuk iyileşir. Biz bu işlemi ailece yıllardır yapıyoruz ipi bıçakla kestiğimizde anında iyileşemeyen hastamız olmadı. **K4**

5.2. Değerlendirme

Şanlıurfa İli Halk Hekimliği Araştırması adlı çalışmamızda beşinci bölüm olarak çalışma alanımız olan Şanlıurfa'daki ocakları; kırık-çıkık, yılancık, göbek düşmesi, bel fıtığı, nazar, siğil, sarılık, pamukçuk, kabakulak ve boğmaca ocağı olarak alt başlıklar altında inceledik.

Kırık-çıkık ocağına günümüzde birçok yörede ocaklı kişilerin uyguladığı yöntemler tercih edilmektedir. Kırık ve çıkık kişinin her an başına gelebilecek olağan bir durumdur. Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgiler ışığında genelde el verme işlemi ile usta- çırak ilişkisi yoluyla babadan veya dededen öğrenilen işlemleri zamanı geldiğinde kendileri uygulamaktadır. Kaynak kişimiz Abdulkadir Demir, bu durumu şöyle ifade eder; bana herkes kırıkçı/sınıkçı der. Urfa'dan ve Urfa dışından hastalarım vardır. Sınıkçılık zor iştir. Dedem bu işi hayatı boyunca yaptı ve bu işi bana da öğretti dedem vefat etmeden önce bana icazet verdi ben de dedemin öğrettikleri sayesinde gelen her hastayı ücretsiz olarak tedavi etmekteyim. Tedavi sırasında yumurta, zeytin, alçı, tahta parçası, bez, ip ve karton kullanmaktayım. Hastalarım ise genelde yaş durumlarına göre iyileşmektedir. Gençler erken yaşlılar ise biraz daha geç iyileşmektedir. Bu süreler genel olarak dokuz gün ile on beş gün arasında değişmektedir.

Yılancık ocağı, genelde esen kötü bir yelin ya da kötü ruhların olduğu pis bir yere basan kişilerde sık görüldüğüne inanılır. Hastalar genelde türbelere, ziyaret yerlerine ve türbe sahipleri şeyhlere, seyitlere götürülür. Ocaklı kişi de hastayı sırt üstü yatırarak ütüne namazlık koyduktan sonra hastanın üzerinde kılıç veya bıçak gezdirir, dua eder. Hastalığın geçeceğine inanılır. Yılancık ocağı ağrılarının tedavisi için hastayı üç gün boyunca sabahları güneşin doğduğu anda ocaklı Nebihe Yılmaz, hastanın yüzü güneşin doğduğu anda doğuya bakacak şekilde yüz üstü yatırıp sırtına sağ ayağıyla basarak tedavi etmektedir. İşlem sırasında dualar okunmakta ve hastaya şifa dilenmektedir. Ocaklı kişinin olma şartı ise daha önce ikiz çocuğunu kaybetmiş olması sonucu yel girmesi hastalığını tedavi etmektedir. Ayrıca benzer durumda olan kadınlar da ocaklı sayılmaktadır.

Göbek düşmesi ocağı, bu ocağın uygulamaları yüzyıllardır Anadolu'da devam etmektedir. Tedavi işlemleri uygulanırken genelde hasta belinden yukarı doğru çekilir. Ocaklı kişi başparmağıyla kayan göbeği yerine doğru çeker, hastanın göbeğinin ortasına

bastırır ve hastanın göbeği bağlanır. Bu gibi uygulamaların yanında hasta yüzüstü yatırılıp topuklarına yavaşça tekme atılır ve hasta kişi sırtüstü yatırılıp ayaklarına biri oturur ocaklı kişi de hastayı boynundan yukarı doğru çekerek tedavi çeşitli tedavi işlemleri uygulanmaktadır.

Bel fıtığı hastalıklarında ocaklı kişilere giden hastalar için birbirinden farklı yöntemler uygulanmaktadır. Çalışma alanımızda halkın en çok rahatsızlık duyduğu hastalıklardan biri bel fıtığı şikâyetidir. Halktan kişilerden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda bunun sebebi olarak Urfa'da taş evlerin çokluğu ve bu evlerin yapımı sırasında birçok kişinin bel fıtığı olduğudur. Bel fıtığı için genelde zeytinyağı ile belin masaj yapılması, belin kesinlikle bir kuşakla sıkıca bağlı olması, bele kına yakılması, hasta kişinin bel bölgesini sıcak tutması gibi pratiklerin uygulandığı görülmüştür.

Nazar ocağı, ilk toplumlardan beri günümüze kadar varlığına inanılan nazar veya göz değmesine karşı çalışma alanımızda birçok farklı yöntemle başvurulduğu ve ocaklı kimselerin uyguladığı pratiklere derlenmiştir. Nazarı değen kişinin bastığı yere basılmaması, oturduğu yere oturulmaması ve oturduğu yerden kalktıktan sonra bir çocuğun arkasından işetilmesi gibi yöntemlerin yanı sıra evin kapısına at nalı asılması, karaçalı kökü ve nazar boncuğu asılması, kadınların üzerinde çengelli iğne taşıması gibi yöntemlere halkın sıkça başvurduğu görülmüş ve derlenerek yazıya aktarılmıştır.

Siğil ocağı hastalıklarının tedavisinde çalışmanın yürütüldüğü alanda genellikle siğilin sebebi olarak kurbağa ve kurbağanın akıttığı sıvı sonucu oluştuğuna olan inanış yaygındır. Siğili tedavi eden ocaklıların genelde siğilleri ateşle yakarak tedavi ettiği ve bunun yanında kurbağanın kanının siğile sürülmesi gibi uygulamaların dışında siğil tanesi kadar arpa tanelerinin bir patlıcana veya patatese batırılarak dama atılması sonrasında kuruyunca siğilleri geçeceğine olan inanış gibi uygulamalar görülmektedir.

Sarılık ocağı, Anadolu'da olduğu gibi Urfa'da da sıkça başvuru alan ocaklardan biridir. Genelde yeni doğmuş bebeklerde ve loğusalı kadınlarda daha çok karşılaşılan bir hastalık olduğu ve bununla beraber çok korkan kişilerle nazara maruz kalan kişilerin sarılık olduğu inanışı yaygındır. Sarılık ocakları sayıca fazla olmasına rağmen genelde uygulanan işlem birçoğunda aynıdır. Ocaklıların tedavi yöntemlerinde kan akıtma yapılmaktadır. Hasta kişinin kulak arkasından, dilinin alt kısmından, başından ve ayak bileklerinden kan akıtıldıktan sonra akıtılan kan ile karabiber gözüne sürülmektedir.

Yapılan işlemler sonrası hastanın perhiz yapması sonucu bir haftada iyileşeceği ocaklı kimseler tarafından elde edilen bilgiler doğrultusunda yazıya aktarılmıştır.

Pamukçuk ocağı, çalışma alanımızda daha çok çocuklarda görülen ağız içi yaraları olarak bilinir. Tedavi işlemini uygulayan ocaklılar genellikle karbonat, tuzlu su ve nar kabuğu, limon gibi ürünlerin kaynatılarak suyuyla gargara yapılması yöntemini uygulamaktadırlar. Pamukçuk tedavisi ile ilgili yapılan işlemler diğer ocaklıların yaptıkları işlemlere daha az sayıdadır. Çünkü halk hastalık için modern tıp yöntemlerine de başvurmaktadır.

Kabakulak ocağı, tedavisinde ilginç olan yöntemlerden biri hasta kişinin boğazına kül ile is yapılması sonucu hastalığın iyileşeceğine olan inanış yörede yaygındır. Bunun yapan ocaklı sayısı ise az olmasının yanı sıra ocaklı olma şartının daha önceden aileden birinin bu hastalık sonucu vefat eden kimsenin kurban verilmiş olarak kabul edilmesi sonucu ailenin ocaklı kabul edilmesi ilginç bir durumdur.

Boğmaca ocağı, bu hastalığın tedavisinde de ocaklı olma anlayışı kabakulak ocağındaki anlayış gibidir. Boğmaca hastalığında hastalanan çocuğun hıçkırıklar sonucu boğulmak üzereyken boynuna bağlanan kırmızı bir ipin bıçakla kesilmesi sonucu iyileşmesi dikkat çekicidir. İşlem sırasında ocaklının kötü ruhları korkutmak için bıçağın tersiyle hastanın boğazına üç defa sürmesi Orta Asya kökenli Şamanist unsurların Anadolu'da olduğu gibi Şanlıurfa'da da var olduğunun en açık örneklerindendir.

Sonuç olarak Şanlıurfa halk hekimliğinde görülen ocaklardaki tedavi, pratik ve uygulamalarında dini, büyüsel ve Şamanist unsurların kendi kültürlerindeki inanmalarla birleşerek geçmişle olan bağlarını koruyarak günümüzde de uygulanmakta olduğunu açıkça göstermektedir.

SONUÇ

Halkbilimi, insan hayatı boyunca yaşantısında yer alan maddi ve manevi kültür değerlerini, tarafsız bir şekilde derleyen, araştıran, değerlendiren ve bu değerleri sistemli bir biçimde açıklayarak insanlığın kültür tarihinin gelişme dönemlerini, kurallarını inceleyen ve farklı kültürler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları bilimsel bir biçimde araştırıp düzenleyerek halka aktaran bir bilim dalıdır.

“Şanlıurfa İli (merkez) Halk Hekimliği Araştırması” adlı çalışmamızda, konu ile ilgili olan yöredeki inanç ve geleneksel tedavi uygulamalarının varlığını tespit etmeye çalıştık. Yüzyıllardır tecrübenin ışığında uygulanarak günümüze kadar gelen, bir kısmı varlığını devam ettirirken diğer bir kısmı unutulma tehlikesiyle karşı karşıya olan bu inanç, pratik ve uygulamaları yaptığımız bu çalışmayla gelecek nesillere aktarmaya çalıştık.

Hastalıkların tedavisinde insanın karşı karşıya kaldığı en önemli durumlardan biri çaresizliktir. İlk çağlardan beri insanoğlunun doğa ve doğaüstü güçler karşısındaki çaresizlik duygusunun etkisiyle halk hekimliği doğmuştur. Hastalıkların sebebi olarak doğaüstü güçlerin insanda bir hastalık veya yaralanma gibi olguları oluşturduğuna olan inanış ve buna karşı sihir ve büyü ile korunma amaçlı tedavi pratik ve yöntemleri ise halk hekimliğinin ilk aşamasını oluşturmuştur. İlk çağlarda halkın doğaüstü güçler karşısında başvurduğu geleneksel yöntemler; günümüzde halkın, modern tıpta kullanılan ilaçların yan etkisinden, maddi yetersizlikten, ulaşım ve yetersiz sağlık koşullarından dolayı bireyi geleneksel tedavi yöntemlerine sevk etmiştir.

Şanlıurfa; zengin tarihi, köklü kültür birikimi ve inanç merkezli yapısı ile yörede halk hekimliği pratik, uygulama ve inanış biçimlerinin güncel olarak yaşatıldığı bir bölgedir. Çalışmamızda halk hekimliği ile ilgili tanım ve kavramların verilmesinden sonra Şanlıurfa halk hekimliğinde tedavi yöntemleri sınıflandırılarak inceledik. Ayrıca büyüsel, gerçekçi ile hem büyüsel hem de gerçekçi tedavi yöntemleri ve sağaltma pratiklerinin birçoğunun yörede uygulanmakta olduğunu tespit ettik.

Şanlıurfa halk hekimliğinde tedavi yöntemleri olarak; bitkisel, madensel, hayvansal kökenli ilaçlar ile dinsel ve büyüsel kökenli tedavi yöntemleri de kullanılmaktadır. Özellikle yörede şeyh/şêh, seyit ve ocaklı kişilerin uyguladıkları tedavi yöntemleri dinsel ve büyüsel yöntemlere olan inancın günümüzde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Şanlıurfa halkının halk hekimliğine olan bakış

açısını, ne tür durum ve hastalıklar karşısında halk hekimliği yöntemlerine başvurduğunu ve kullanılan geleneksel tedavi yöntem ve pratiklerinin neler olduğunu tespit ettik.

Yöre halkının hastalıklar karşısındaki tutumunu belirleyen önemli unsurlar eğitim, ekonomi ve sosyo-kültürel şartlardır. Bununla birlikte bazı basit görülen hastalıklarda doktora gidilmeden önce, ciddi hastalıklarda doktora gidildikten sonra sonuç alınmadığında halk hekimliğine başvurulmaktadır. Özellikle kadınların hastalıkları karşısında inanç unsurunun baskısıyla geleneksel tedavi yöntemlerini kullandıkları; türbe, yadır, ziyaret yerleriyle ocaklı kimselere gitmeyi daha çok tercih ettikleri görülmüştür.

Dünyada gelişen modern tıp teknikleri ile kitle iletişim araçlarının etkisiyle halk hekimliğinin pratik ve uygulamaları kent merkezinde daha az kullanılmasına karşın kırsal alanlarda daha yaygın olarak kullanıldıkları görülmüştür. Çalışma alanımızdaki uygulamaları incelediğimizde büyük bir kısmının ata mirası olarak günümüze kadar halk tarafından bilinen ve aktararak paylaşılan uygulamalar olduğu ve halkın bu uygulamaları çokça kullandığını görmekteyiz.

Yörede değişik adlarla anılan, özel güçleri bulunduğu ve çeşitli hastalıkları tedavi ettiğine inanılan ocaklı kişiler bulunmaktadır. Bu kişilere kırıkçı, hekim, tabip, şeyh, seyit, hoca, ebe, sihirbaz, büyücü adları verilmektedir. Ancak halkın bazı kesimlerinde özel güçleri olduğuna inanılan kişilerin halkı kandırdığı düşünülmektedir. Fakat bu düşünce sınırlı bir alanda kalmakta ve yörede genel olarak bu kişilere inanılmaktadır. Çalışma alanımızda ocaklı kimselerin tedavi yöntemlerinin yerine bitkilerle tedavinin daha olumlu sonuçlar verdiği anlayışı gözlenmiştir.

Şanlıurfa'nın ova bir bölgede olması, Fırat ve Dicle arasında önemli bir merkezde bulunması ile GAP'ın hayata geçirilmesi sonucu yöredeki bitki çeşitliliği artmıştır. Dolayısıyla yöre halkı yüzyıllardan beri bu bitkileri kullanmaya ve hangi bitkinin hangi hastalığa karşı iyi geldiğini bilmektedir. Bundan dolayı geleneksel tedavi yöntemlerini günümüze kadar kullanmayı devam ettirmişlerdir. Bu durum çalışmamızdan daha somut veriler elde etmemizi ve daha iyi bir verim almamızı sağlamıştır.

Yörede halk hekimliği tedavi yöntemleri büyük oranda varlığını korumakla birlikte hastalıkların tedavileri için modern tıp yöntemleri de kullanılmaktadır. Hastane

ve sağlık ocağına başvuranların sayısı giderek artmıştır. Ancak modern tıbbın yetersiz kaldığı veya çare uretemediği durumlarda halk, geleneksel tedaviye ve ocaklılara başvurmaktadır. Bu da çeşitli hastalıklara göre değişmektedir. Baş ağrısı, kulak ağrısı, grip, soğuk alđnlıđı, arı sokması vb. durumlarda geleneksel yöntemlere fakat kanser, şeker, kalp vb. hastalıklarda ise önce doktora gidilmekte olumlu sonuç alınmadığında halk hekimliğine ve ocaklılara başvurulmaktadır.

İnsanlar geleneksel tedavi yöntemlerini kullandığında veya aktarlardan alınan bitkilerin kullanılması ile uygulanan tedavilerde olumlu sonuç aldıklarında çevresindekilere bunları tavsiye ederken memnun kalmayanlar ise bu kişilere güvenilmeyeceğini dile getirmektedir. Fakat alışma alanımızda bazı ocaklılar ile ilgili olumsuz yorumlar yapılırken bitkilerle tedavi oldukça hoş karşılanmaktadır.

Aktarlarda satılan bitkilerin büyük bir kısmı yörede yetişen bitkilerden toplanmaktadır. Dağlarda ve su kenarlarında yetişen bitkilerin bolluğundan yöredeki bitki çeşitliliğinin tedavilerde eşsiz bir kaynak olduğu belirtilmektedir. Yörede en çok acı yavşan ve koyun kıran bitkisi tedavide kullanılmaktadır. Toplanan bitkilerin özel olarak saklama, temizleme ve gölgede ya da güneşte kurutma gibi işlemlerden sonra tedavide kullanıldığı gözlenmiştir.

Acı yavşan ve koyun kıran bitkileri yörede en sık karşılaştığımız ve tedavi amaçlı birçok hastalık için kullanılan bitkiler olduğu görülmüştür. Acı yavşan bitkisi ile ilgili kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilerin çoğunluğunda kullanımı en yoğun olan bitkilerden biridir. Bölgede kullanım amaı genellikle çocukların bağırsak gazı ve karın ağrılarında kaynatılarak içilmesi, şeker hastalığına karşı çiğ olarak yenilmesi, baş ağrısına karşı çiğ ya da kuru olarak yenilmesi, yüksek tansiyona karşı kaynatılarak içilmesi, ishal ve diş ağrısı hastalığında kaynatılarak içilmesi en sık karşılaştığımız tedavi yöntemlerindendir. Ayrıca acı yavşanın bir peçete ya da bir tülbent parçasına ya da kadınların başörtüsünün ucuna bağlanarak buruna yakın tutulması, burnun içine yerleştirilmesi sonucu sinüzit hastalığına karşı kullandığı tespit edilmiştir.

Koyun kıran bitkisi ise genelde diş ağrılarında kaynatılıp suyu ile buhur edilmekte, boğaz ağrısı, bademcik iltihabı gibi durumlarda kaynatılarak un ile hamur yapılp boğaza sarılmakta, romatizma, mantar gibi hastalıklarda ise kaynatılıp suyu ile ayaklar ve dizler yıkanmaktadır. Tedavi amaçlı en sık kullanılan bitkilerden biri de koyun kıran olduğu tespit edilmiştir.

Şanlıurfa halk hekimliği tedavi yöntemlerinde kimi uygulamaların büyüsel nitelikli olduğu, kimi yöntemlerde dağlama, ateşle yakma, hacamat gibi uygulamalara da yer verildiği fakat tedavi uygulamaların çoğunluğunu bitkisel kökenli yöntemlerin oluşturduğu tespit edilmiştir. Uygulanan tedavilerde dua ve ayetlerden yararlanma, şeyh ve seyitlere, imamlara muska yazdırma yörede başvuru yöntemlerdendir. Bununla birlikte dini uygulamalarda sembolik sayılar ve günler de önemli kabul edilmektedir. Çarşamba, perşembe ve cuma günleri tedaviler için tercih edilen günlerdir. Sayılarda ise daha çok 3, 7, 9 ve 40 gün gibi kullanılması tedavilerde oldukça önemli kabul edilmektedir.

Rüyada kendisine bir yeteneğin verildiği ve bu şekilde bazı hastalıkları tedavi edebileceği yeteneğinin verilmesi ile ocaklı olan kişilere çalışma alanımızda rastlanmıştır. Sedef hastalığının tedavisi için kendisine bir rüya sonucu bu yeteneğin verildiğini aktaran kaynak kişimizle diğer ocaklılarda da rüya ile bu ocağı kendisinin devam ettirmesi gerektiği bilgisi çalışmamızda kayıt altına alınmıştır.

Yaptığımız çalışma sonucunda özetle şu verileri elde ettik; modern tıp tekniklerinin yanı sıra geleneksel halk hekimliğine bağlı pratik, uygulama ve inançlar yörede varlığını korumaktadır. Geleneksel halk hekimliği yöntemlerine basit hastalıklarda ve modern tıbbın çare bulamadığı durumlarda yöre halkı başvurmaktadır.

Halk hekimliği yöntemlerini uygulayan kişiler ve ocaklılar aslında bu işi günlük hayatlarındaki mesleklerinin yanında ek olarak sürdürmektedir. Tedavi için ocaklıya giden hastalardan para talep etmedikleri, hastaların ocaklı kişilere küçük hediyeler götürdüğü gözlenmiştir. Halk hekimi, ocaklı olmanın belli şartları vardır. Bu durum; el verme veya icazet alma ya da rüya motifi ile kazanılmaktadır. Yörede birçok tedavi yöntemi uygulanmaktadır. Her bir yöntemin belli başlı uygulanma biçimi ve pratiği vardır. Yöntemler içerisinde hacamat, dağlama, ateşle yakma, madensel kökenli, hayvansal kökenli, büyüsel kökenli ürünler ile yörede bitkisel kökenli ürünler kullanılmaktadır.

Sonuç olarak Şanlıurfa halk hekimliğinin temelinde Orta Asya kökenli uygulamalar ile İslamî kültürün izleri görülmektedir. Bu kültürel değerlerin kent merkezlerinden daha çok kırsal kesimlerde daha canlı olarak yaşamakta olduğu gözlenmiştir. Bu şekilde unutulma tehlikesiyle karşı karşıya olan bu halk kültürü ürünleri derlenerek kayıt altına alınmıştır

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1962). Anadolu’da nazarla ilgili bazı âdet ve inanmalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: XX, sayı:1/2*.
- Acıpayamlı, O. (1969). Türkiye folklorunda halk hekimliği ve özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.XXVI, ss.1-9*.
- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inanmaların, etnolojik etüdü*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Acıpayamlı, O. (1989). Türkiye folklorunda halk hekimliğinin morfolojik ve fonksiyonel yönden incelenmesi. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.1-9*.
- Akalın, Ş. H. (1993). Üzerlik. *II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, ss. 247-260*.
- Akçam, H. (1988). Cin çarpması. *Ak Kadın Dergisi, s.29*.
- Akçiçek, E. (1989). Türk halk hekimliğinde sarımsak. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara, s.9-33*.
- Akçiçek, E. (1993). Tıbbi ve folklorik yönden şalgam. *II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, ss. 261-270*.
- Akdağ, A. (2014). Bir tedavi yöntemi olarak “kan aldirmek” ve klasik Türk şiirindeki kullanımı. *Gazi Türkiyat, Bahar 2014/14, 169-187*.
- Akman, E. (2007). Türk halk hekimliğinde ocaklık geleneği ve Safranbolu’daki ocaklar. *Kastamonu Eğitim Dergisi, cilt:15 No:1, s.393-340*.
- Aksoy, D. Y. (2010). Şişmanlık ve şeker hastalığında halk tababeti kullanımı üzerine antropolojik bir çalışma. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Alan S. & Gökyıldız Ş. & Öztürk M. & Şenesen R. & Kadioğlu N.S. (2011). Adana’nın dağ, ova ve deniz kıyısı yerleşim birimlerinin geleneksel tıp uygulamaları. *Lokman Hekim Journal of Medical History and Folk Medicine, vol.-, pp.77-77*.
- Alp, M. (1964). Eski İstanbul’da kurşun dökmek, *Türk Folklor Araştırmaları, no: 180, yıl 16, cilt 8, ss. 3457*.

- Alp, M. (1964). Eski İstanbul'da loğusalık şerbeti, *TFA, c.9, s.183, ss. 3447 Anabritannica (1991), nazar maddesi, İstanbul; c.16, s.427*
- Alp, M. (1965). Eski İstanbul'da halk ilaçları, *Türk Folklor Araştırmaları, No: 186, Yıl 16, cilt 9, ss. 3637-3638.*
- Alptekin, A. B. (2010). Türk halk hikâyelerinde halk hekimliği. *Milli Folklor Dergisi, yıl:22, sayı.86. S.21-24.*
- Altun, L. (2008). Türk halk kültüründe elma, *Turkish Studies, S.3, s. 262-281.*
- Altun, L. (2012). Aktarlarla ilgili düzenlemenin getirdikleri, *MİSSED: Türk Eczacılar birliği yayınları, sayı: 27-28: 27-29.*
- Aras, E. (1997). Elazığ masallarında dua ve halk hekimliği, *Milli Folklor, C. 5, S. 36, ss. 42-44.*
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig tercümesi (Metin)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, R. R. (2006). *Kutadgu Bilig*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s.750-752.
- Araz, R. (1995). *Harput'ta Eski Türk inançları ve halk hekimliği*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Arslanyürek, İ. (1990), Güney Anadolu'da yetişen bir mantarımız, toprağın havyarı (Keme). *Yöre Dergisi, yıl:2, sayı:5, Gaziantep, s.38-40.*
- Arslanyürek, İ. (1992). Nesli yok olmaya yüz tutan bir bitkimiz kaya yarpuzu. *Yöre Dergisi, yıl:3, sayı:12, Gaziantep, s.24-26.*
- Artun, E. (2004). Çağdaş tıptan alternatif tıbbaya yöneliş, medya çerçileri, Prof. Dr. *Abdurrahman Güzel'e Armağan*, ss. 149-156.
- Artun, E. (2008). *Halk Kültürü Araştırmaları*, Kitabevi yay. 370, İstanbul, ss.86-91, 148.
- Artun, E. (2011). *Türk halkbilimi*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Asil, E. & Soner, O. (1989). Mut, Gülnar, Ermenek yöresi halk ilaçları üzerinde bir inceleme. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, Kültür Bakanlığı MİFAD yayınları, ss. 39-47
- Asil, E. & Şar, S. (1984). Mezopotamya uygarlıklarında eczacılık, *Ankara Eczacı Odası Bülteni, cilt 6, Sayı 3 (Bulletin of Ankara Chamber Of Pharmacist) Şafak Matbaası, Ankara. ss.73-78.*

- Asil, E. (1989). Halk hekimliği ve eczacılığı araştırmalarında metodoloji. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kùltür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss. 33-39, Ankara.
- Atalay, B. (1992). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi 1-3*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 3. Baskı, s. 35.
- Ateş, F. (2015). Adana halk hekimliğinde ocak kùltü. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atnur, G. (2010). Sibirya’da ki bazı Türk boylarının destanlarında halk hekimliği uygulamaları, *Bilig, Güz, sayı 55*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Mütevelli Heyeti Başkanlığı. Ankara, ss. 51-70.
- Aydemir, O. (1963). Sıradan’da hastalıkların tedavi yolları, *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 164, yıl 14, cilt 8, ss. 5016.
- Aydiner, M. (2012). Aydın’da halk inançları. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Aydinoğlu, G. (1968). Posof’ta hastalıklar ve tedavi usulleri, *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 230, Yıl 20, cilt 11, ss. 5084.
- Ayhan, A. (1996). Balıkesir halk hekimliğinde sağaltma ocakları ve usulleri, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve folkloru Kongresi Bildirileri*, ss. 247–264.
- Aytar, S. (1974). Akbaba köyünde halk tedavi usulleri, *Türk Folklor Araştırmaları*, no: 297, yıl 25, cilt 15, ss. 6952.
- Aytar, S. (1976). Bazı cansızlardaki güçleri insanlara devretme, *Türk Folklor Araştırmaları*, no: 325, yıl 28, cilt 17, ss. 7723.
- Aytar, S. (1977). Bozhane köyünde halk hekimliği, *Türk Folklor Araştırmaları*, no: 333, yıl 28, cilt 17, ss. 7953–7954.
- Balaban, T. (2006). Sandıklı halk inanışları ve uygulamaları. Yüksek lisan tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Balcıoğlu, N. R. (1945). Halk ilaçları hakkında. *Folklor postası*, cilt 1, sayı 10, ss.15.
- Balcıoğlu, N. R. (1951). Ardahan havalisinde halk hekimliğinin kullandığı ilaçlar. *Türk Folklor Araştırmaları*, no: 26, yıl 3, cilt 2, ss. 414.

- Balcıoğlu, N. R. (1952). Halk hekimliğinde göz ameliyatları ve göz ilaçları. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 30, Yıl 3, cilt 2, ss. 480.
- Bannemar, R. H. & Burton, J. & Chief, C. W. (1983). Traditional medicine and health care coverage. *World Health Organization*, England.
- Barlas, U. (1991). Anadolu'da kurşun dökme âdetleri ve hastalıkların bu yolla tedavisi. *Tıp Tarihi Araştırmaları* sy. 4, İstanbul.
- Başar, Z. (1989). Şifalarına inanılan kutsal sular. *Türk Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri*, Kültür Bakanlığı, MFAD Yayınları 110, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Başar, Z. (1971). Yumurta yağı ve kullanıldığı hastalıklar. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 262, Yıl 22, Cilt 13, ss. 5968–5969.
- Başar, Z. (1972). *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları. Erzurum.
- Başar, Z. (1976). Halk hekimliğinde sülük. I. *Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek, Görenek ve İnançları*, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss. 29–40
- Başçetinçelik, A. (1998). Adana halk kültüründe geçiş dönemleri, doğum, evlenme, ölüm. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Başçetinçelik, A. (2010). Halk kültüründe kısırlığı giderme ve Adana halk kültüründe kırk basması, nazar, kırklama. Altın Koza Yayınları, Adana.
- Başıoğlu, B. (1982). İnsan sağlığı ile ilgili görüş, inanış ve uygulamalar. *Türk Folkloru*, Sayı 36, ss.11-12.
- Batur, M. (1966). Halk hekimliği ve tedavisi. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 208, Yıl 18, Cilt 10, ss. 4240–4241.
- Bayat, A. H. (1987). Halk tıbbında özellikle Anadolu'da sarılık hastalığı ve tedavisi. III. *Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek, Görenek ve İnançlar*, ss.47–67.
- Bayat, A. H. (1989). Türk dünyasında özellikle Anadolu tıbbi folklorunda akıl hastalıklarının tedavi yolları ve kaynakları. *Türk Halk Hekimliği Sempozyum*

- Bildirileri* Kültür Bakanlığı, MFAD Yayınları 110, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara. ss.59-62-82-27
- Bayat, A. H. (1992). Anadolu tıbbı folklorunda göz hastalıkları. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara.
- Bayat, A. H. (1996). Geçmişten günümüze Türk halk hekimliğinde  eker hastalığı. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss. 264-272.
- Baydar, H. (2005). Tıbbi, aromatik ve keyif bitkileri bilimi ve teknolojisi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Baysal, N. (2014). Gelenek ve değişim ekseninde Trabzon halk hekimliği üzerine bir araştırma. Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Baysan, M. (2016). Kütahya ve yakın çevresinde halk hekimliği ile ocak kültü. Yüksek lisans tezi, D ml pınar Üniversitesi, Kütahya.
- Baytop, T. (1999). Türkiye’de bitki ile tedavi. Nobel Tıp Kitabevleri, 2. baskı, İstanbul.
- Baytop, T. (2007). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Baskı:3, s.19, 67, 74.
- Beers, M. & Robert B. (2002). *The Merck Manuel- Tanı/Tedavi El kitabı*, Yüce Yayınları, İstanbul.
- Boratav, P. N. (1999). 100 Soruda Türk halk edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Boratav, P. N. (2015). 100 Soruda Türk halk edebiyatı, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Bower, W.W. (1973), ( ev.) . Amerika’da halk ilaçları ve tedavi usulleri. *Folkloru Doğru*, Sayı 27, ss.5–10.
- Bozyiğit, N. (2011). Gaziantep’te halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Bulu , S. (1942). Şamanizm (Türk amacı), İstanbul-I, sayı 1-6, II. Sayı-8.
- Bulut, A. (2018). Kilis halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Cereboğlu, E. (1978). Hatay’da halk hekimliğine ait notlar. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 344, Yıl 29, Cilt 18, ss. 8255–8257.

- Chmielowska, D. (1996). Polonya Tatarlarının kullandığı şifalı bitkiler. *III. Milletlerarası Türk halk edebiyatı ve folkloru kongresi bildirileri*, ss.272-274.
- Çağlar, T. A. (1992). Türklerde ocak kültürü. *İçel Kültürü, Yıl 6, Sayı 24*, ss.24–25.
- Çanlı, E. (2018). Selendi (Manisa) halk hekimliği çalışması.Yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın.
- Çavdar, A. (1988). Günümüz halk hekimliğinde İslam öncesi halk hekimliğinin izleri. *I. Türk Tıp Tarihi Bildirileri*, TTK Basımevi, Ankara, ss.309.
- Çavdar, A. (1989). Türk halk hekimliğinde dağlama. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu (23-24 Kasım 1988)*, s. 83.
- Çelik, A. (1995). İslam'ın kabul ve reddettiği halk inançları. İstanbul, Beyan Yayınları.
- Çelik, İ. (1974). Nazar, nazarlık ve ilgili büyüsel işlemler. BÜFK, *Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı*, ss. 155-184.
- Çevik, B. (2008). Konya'da halk hekimliği uygulamalarının dünü ve bugünü. Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Çevirme, H. & Sayan, A. (2005). Alkarası inanmaları ve bilim. *Milli Folklor*, 17, 59-65.
- Çıblak, N. (2004). Çukurova'da halk hekimliği ve ilgili uygulamalarda eski Türk inançlarının izleri. *Karacaoğlu'dan-Bela Bartok'a, Dadaloğlu'ndan-Âşık Feymani'ye Osmaniye Kültür Sanat ve Folklor Sempozyumu Bildirileri*, ss. 170-186.
- Çıblak, N. (2005). Çukurova'da halk hekimliği ve ilgili uygulamalarda eski Türk inançlarının etkisi. *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, XLIII*, s. 507-508, 199- 214.
- Çıblak, N. (2006). Halk kültüründe nazar, nazarlık inancı ve bunlara bağlı uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi. XV* ss.103-125.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). Halk bilimi ve kuramları araştırma ve yöntemleri tarihine giriş, 7. baskı, Akçağ yayınları, Ankara.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). Türk halk kültüründe memoratlar ve halk inançları. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çubukçu, B. & Oğuzoğlu, Ş. A. (1996). Geleneksel Uygur tıbbında kullanılan bitkisel ilaç hammaddeleri. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları, 1994*, ss. 43-60.

- Çubukçu, B. & Özhatay, N. (1989). Anadolu halk ilaçları üzerine araştırmalar II. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.89-95.
- Dağı, F. (2013). Türk halk anlatılarında halk hekimliği üzerine bir araştırma. Doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Değer, M. (1989). İstanbul'da bazı cami ve türbelerde bulunan şifalı sular. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss. 95–109.
- Demirhan, A. (1974). Aktarların hazırladıkları ilaçlar. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 302, Yıl 26, Cilt 15, ss. 7091–7093.
- Demirhan, A. (1975). Mısır Çarşısı drogları. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sermet Matbaası, İstanbul.
- Demirhan, A. (1977). Keylik köyünden bazı halk ilaçları. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 331, Yıl 28, Cilt 17, ss. 7902.
- Demirhan, A. (1978). Osmaniye ilçesindeki halk sağaltmaları ve modern tıp açısından incelenmesi. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 349, Yıl 30, Cilt 18, ss. 8411–8412.
- Demirhan, A. (1978). Urfa folklorik tıbbından örnekler ve modern tıp açısından incelenmesi. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 353, Yıl 30, Cilt 18, ss. 8509–8510.
- Demirhan, A. (1979). Çocuk hastalıklarının folklorik tıptaki yeri. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 358, Yıl 30, Cilt 18, ss. 8645–8647.
- Demirhan, A. (1985). Halk hekimliğinin tanımı tarihi gelişimi ve özellikleri. Tıp Dünyası Yayınları (No: 675, Kasım/Aralık), s. 201, 202.
- Demirhan, A. (1987). Geçmişte ve günümüzde Mısır Çarşısı ve tıbbi folklorumuzdaki yeri. MİFAD Yayınları, 86, III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Başbakanlık Basımevi, Ankara, ss.109-122.
- Demiroğlu, F. (1957). Soğuk algınlığı ve öksürük tedavisi. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 99, Yıl 9, Cilt 5, ss. 1572.
- Dinçer, F. & Dağı, N. (1989). Türkiye'de son on yılda yazılı basında halk hekimliği. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.109–125

- Doğan, Ş. (2011). XIV-XV. Yüzyıl Türkçe tıp metinlerinde halk hekimliği izleri, *Milli Folklor, Sayı 89*, Ankara, ss.120-132.
- Dramur, R. (1989). Bursa kaplıcaları. *Türk Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri*, Kültür Bakanlığı, MİFAD Yayınları 110, Ankara Üniversitesi Basımevi, ss.125-126-138, Ankara.
- Dundes, A. (2006). Halk Kimdir ? (Çev. Metin Ekici). Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar 1. (Ed. Ö. Oğuz & M. Ekici vd.). Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Duran, H. (2003). Sakarya’da yedi yerleşim merkezinde halk tababeti uygulamaları. *Folklor/Edebiyat, C. IX, S.35*, ss. 205–215.
- Duranlı, M. (2005). Saha Türklerinde halk hekimliği ile ilgili pratikler ve bu pratiklerin değerlendirilmesi. *Fikret Türkmen Armağanı*, Kanyılmaz Matbaası, ss. 207-213.
- Durmuş, İ. (2012). Türk kültür çevresinde dağlama geleneği. *Milli Folklor, S. 94*, s. 114-121.
- Duvarcı, A. (1990). Halk hekimliğinde ocaklar. *Milli Folklor, 7. Sayı*, Ankara, ss. 34-38.
- Ekici, M. (2015). Halk bilgisi (Folklor), derleme ve inceleme yöntemleri. Geleneksel Yayıncılık, 6. baskı, Ankara.
- Ekinci, A. (2006). Orta Çağ’da Urfa. Gazi Kitabevi, Ankara, s. 2-3.
- Eliade, M. (2006). Şamanizm, (terc. Birkan, İ.). 2. Baskı, Ankara, İmge yayınevi, Dinler tarihine giriş, (çev. Arslan, L.). Kabalcı yayınları, s. 200.
- Elmacı, N. (2000). Tıbbi antropolojinin araştırma alanları ve toplum sağlığına katkıları. *Folklor/Edebiyat, C. VI, S.22*, ss. 173–181.
- Er, T. (2005). Elazığ’daki halk hekimliğinde ocak anlayışı ve buna bağlı inanışlar ve uygulamalar. Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Erdemir A. D. (1985). Halk hekimliğinin tanımı, tarihi gelişimi ve özellikleri. *Tıp Dünyası Dergisi, C.58, S.675*, s.191–205.
- Erdemir, A. D. (1989). 17., 18. ve 19. Yüzyıllara ait bazı reçete örnekleri ve halk hekimliğimizdeki yeri. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.139-145.

- Erdemir, A. D. (1996). Anason (Fructus Anisi Vulgaris)'un Türk tıp tarihi bakımından önemi ve geleneksel halk tedavilerimizdeki yeri. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss.278-286.
- Ergin, M. (1994). Dede Korkut Kitabı- 1. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.5, 88, 99.
- Ergin, M. (2014). Dede Korkut Kitabı- 1 Giriş- Metin-Tıpkı Basım, 9.Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss.5.
- Erol, E. (1999). Halk hekimliği ve Elmalı'daki halk hekimliğiyle ilgili inanış ve uygulamalar. Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Enstitüsü, Antalya, s.23.
- Ersin, F. & Aksoy, Ş. (2004). Şanlıurfa'da bir halk hekimi 'Attar İsa'. Harran Üniversitesi, Tıp Fakültesi/ Sağlık Yüksek Okulu, Şanlıurfa.
- Ersoy, N. (1989). Bursa tıbbi folklorunda kırık - çıkıkçılar ve kırık çıkık tedavi yöntemleri. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları. Ankara.
- Ersoy, R. (2007). Kadın kamlardan göçerevli Türkmenler'de "ebelik" kurumu'na dönüşüm. *Türk Bilig: Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. Hacettepe Üniversitesi, sayı:13, Ankara, s.60-71.
- Ersoy, R. (2014). Modernizm-Postmodernizm bağlamında geleneksel tıp uygulamalarının güncelliği üzerine bir değerlendirme. *Milli Folklor*, S:101, ss.182-192.
- Es, S. (1979). Konya'da şeker hastalığı sağaltma ilaçları. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 359, Yıl 30, Cilt 18, ss. 8685.
- Evren, A. (1951). Konya'da ocaklar, ırvasalar, tekkeler. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 28, Yıl 3, Cilt 2, ss. 439.
- Evren, A. (1952). Konya'da ocaklar, ırvasalar, tekkeler II. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 30, Yıl 3, Cilt 2, ss. 476-477.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1974). Bütün yönleri ile Anadolu inançları. Koza Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, s.171.
- Eyüboğlu, İ. Z. (2007). Anadolu halk ilaçları. Derin Yayınları, İstanbul.
- Fedai, H. (1996). Kıbrıs'ta halk hekimliği üzerine bazı tespitler. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss.287-295

- Frazer, J. (2012). Altın dal dinin ve folklorun kökleri II (Çev. Doğan, M. H.). İstanbul: Payel Kitabevi.
- Gökalp, Z. (1999). Türkçülüğün esasları. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 208-209, 240.
- Göksoy, V. Ö. (1989). İstanbul'daki balıkçı ailelerinde halk hekimliği. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.155–163.
- Gökyay, O. Ş. (2013). Dede Korkut Hikâyeleri. İstanbul: Kabalcı Yayınevi-Şark Klasikleri, ss.35-53.
- Gönenç, A. (2011). Antalya ili Korkuteli ilçesinde halk inanışları ve halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Gönüllü, A. R. (1995). Alanya folklorunda halk hekimliği. *İçel kültürü*, Yıl 9, Sayı 37, ss.28–31.
- Gözaydın, N. (1974). Gürün'de halk tedavisi üzerine. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 300, Yıl 25, Cilt 15, ss. 7041.
- Gözaydın, N. (1977). İzmir'de halk tedavisi usulleri. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 334, Yıl 28, Cilt 17, ss. 7978.
- Gül, Y. (1979). Şavak'ta halk hekimliği. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 361, Yıl 31, Cilt 19, ss. 8732–8733.
- Güler, S. E. (2002). Şanlıurfa uygarlığın doğduğu şehir. Şanlıurfa: Şurkav yayınları-27.
- Gürsoy, O. (1968). Bazı hastalıklar ve tedavi yolları. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 228, Yıl 19, Cilt 11, ss. 5005..
- Hacıp, Y. H. (2008). Kutadgu Bilig. (çev.Arat, R. R.). İstanbul: Kabalcı Yayınları, ss.751-262-263.
- Halk Hekimliği Kötü Sözler-Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları III*, ss.168–183.
- Hınçer, İ. (1978). Şeker hastalığını iyileştiren halk ilaçları. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 348, Yıl 29, Cilt 18, ss. 8382–8383.
- Hufford, D. J. (ed. Oğuz Ö. & Gürçayır, S. vd.). (2009). Halk hekimleri (çev. Sefer, M.). Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar 3. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 382-391.

- İlgaz, K. (1957). İstanbul'da doğum ve çocukla ilgili âdetler ve inanmalar II. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 93, Yıl 8, Cilt 4, ss. 1481–1482.
- Işıkoğlu, K. (1971). Urfa'da hastalıkların tedavi şekilleri. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 259, Yıl 22, Cilt 13, ss. 5869.
- İlbars, Z. (1989). Sara hastalığının kültürel boyutu. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.163–171.
- İnan, A. (1986). Müslüman Türklerde Şamanizm kalıntıları. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.
- İnan, A. (2000). Tarihte ve bugün Şamanizm materyaller ve araştırmalar. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İnayet, A. (2013). Uygur Şamanları ve pratikleri üzerine. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S:1/1 s. 43-55.
- İvgin, H. (1981). Bir ocaklı ve üç hastalığın sağaltma yöntemleri. *Türk Folkloru*, Sayı 22, ss.17-18.
- Kabataş, F. (2006). Rize çevresinde yaygın halk inanışları. Yüksel lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Kalafat, Y. (1990). Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kalafat, Y. (1996). İslamiyet ve Türk halk inançları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları s. 84.
- Kalafat, Y. (2002). Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-1. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 315.
- Kalafat, Y. (2006). Balkanlardan Ulu Türkistan'a Türk Halk İnançları V-VI, Berikan Yayınevi, s. 247.
- Kalafat, Y. (2009). Ahlatşahlar'dan günümüze Bitlis ve çevresinde halk inançları. Ankara: Berikan Yayınları, s. 65.
- Kalafat, Y. (2010). Türk halk inançlarında beslenme. Ankara: Berikan Yayınevi. & (2012). Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri. Ankara: Berikan Yayınevi.

- Kalafat, Y. (basımda). Siirt yöresinde yatırlar etrafında şekillenmiş halk inançları ve kesik baş motifi.
- Kalındemirtaş, M. (2010). Geleneksel tıbbın halk üzerindeki etkisi. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kaplan, M. (2010). Geleneksel tıbbın yeniden üretim sürecinde kadın, Ankara kent örneğinde kuşaklar arası çalışma. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kaplan, M. (2011). Halk tıbbının kökenleri: Teşhisten tedaviye din ve büyü ilişkisi. *Milli Folklor, C.12, S.91*, ss. 150–157.
- Karakaş, A. (2008). Osmaniye’de durmayan çocuklar için yapılan uygulamalar ve bunlardaki eski Türk kültürü izleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, pp. 199-202.
- Karakaş, A. (2014). Türk halk hekimliği çalışmalarına genel bir bakış ve Osmaniye ili halk hekimliği araştırması örneği. *XXVII. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Sempozyumu, St. Petersburg, RUSYA, vol.1, no.1*, pp.279-292
- Karakaş, A. (2015). Osmaniye halk hekimliğinde ocaklar ve bunlara bağlı uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt.12, no.1*, ss.320-337.
- Karakaş, A. (2015). Osmaniye ve çevresi halk hekimliğinde dinsel-büyüsel uygulamalar. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt.1, no.1*, ss.156-166.
- Karakaş, A. (2016). Değişim sürecinde Osmaniye halk hekimliği. Adana: Karahan Kitabevi, s. 424.
- Karakaş, M. (2011). Urfa’nın kültür ve inançlar serüveni. Şanlıurfa Valiliği, Ankara, s. 421.
- Kaya, M. (2001). Eski Türk inanışlarının Türkiye’deki halk hekimliğinde izleri. *Folklor/Edebiyat, C. VII, S.25*, ss. 199–219.
- Kıev, A.& Öztürk, O. & Göksel, F. A. (1972). Türkiye’deki ruh hastalıklarının folklorik tedavileri. *Folklor Doğru, sayı 20*, ss. 21-31.
- Kılıç, A. (1953). Mersin’de kurşun dökme ve urasa. *Türk Folklor Araştırmaları, No: 44, Yıl 4, Cilt 2*, ss. 691.
- Kıran, Ö. (2006). Kozan yöresi florasındaki tıbbi bitkiler ve bunların halk tıbbında kullanılışı. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Kızılçelik, S. (1996). Geleneksel iyileştiriciler üzerine bir araştırma. *Birikim Dergisi*, Mart, sayı: 83.
- Kızıldağı, E. (1970). Lokman Hekim'in kitabından birkaç örnek. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 249, Yıl 21, Cilt 12, ss. 5586-5587.
- Koçak, E. S. (1956). Gaziantep'te nebati boyalar ve nebatlarla tedavi. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 83, Yıl 7, Cilt 4, ss. 1326.
- Kriss, R. vd. (çev. İbrahim, H. Ç.) (1973). İslam ülkelerinde muska, nazarlık ve uğur. *Folklor Doğru*, sayı:32, s.4.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2012). Türk kültüründe ateş ve ocak kültü. Doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Kurtoğlu, O. (2009). Klasik Türk şiirinde saç geleneği "Saçı", Tradition in classical Turkish literature, *Millî Folklor*, S. 81.
- Kurum, U. (2008). Düziçi'nde halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Ömer Halis Demir Üniversitesi, Niğde.
- Kutlu, M. M. (2003). Büyücü şaman, elemterefiş -Anadolu'da büyü ve inanışlar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuzucular, E. (1979). Şarkışla'da hastalıklar ve tedavileri- 3. *Türk Folkloru*, S.3, ss.24-28.
- Kuzucular, E. (1979). Şarkışla'da hastalıklar ve tedavileri-1. *Türk Folkloru*, S.1, ss.26-28.
- Kuzucular, E. (1979). Şarkışla'da hastalıklar ve tedavileri-2. *Türk Folkloru*, S.2, ss.26-28.
- Kuzucular, E. (1979). Şarkışla'da hastalıklar ve tedavileri-4. *Türk Folkloru*, S.4, ss.24-27.
- Küçükbezirci, S. (1967). Konya ve dolaylarında halk ilaçları. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 213, Yıl 18, Cilt 10, ss. 4394.
- Kürkçüoğlu, A. C. & Güler, S. E. (2010). Tarih ve turizm şehri Şanlıurfa. Şanlıurfa: Şurkav Yayınları.
- Maranki, A. (2009). Kozmik bilim ışığında şifalı bitkiler. İstanbul: Mozaik Yayınları, s. 34, 95, 118, 224, 130.
- Nadirova, A. (2000). Günümüzde bitkilerle tedavi ve tibet-Kırgızistan hekimliğinin esasları. *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, ss. 295-313.

- Nahya, Z. (1989). Van'ın bazı köylerinde halk hekimliği açısından çocuğa kalma ve çocuk düşürme ile ilgili uygulamalar. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.1985-1991.
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1989). Halk hekimliği açısından Afyonkarahisar'da şifalı sular. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.191-203.
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1996). Azerbaycan halk tababetinde hayvanlardan yararlanma. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss.303-310.
- Nazlıkul, H. & Eraltan, E. H. (2002). Tamamlayıcı tıp-akupunktur. Ankara: Nobel Tıp Kitabevi.
- Ocak, A. Y. (1984). Türk halk inanç ve edebiyatında evliya menkıbeleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2000). Alevi ve Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.53.
- Ocak, A. Y. (2010). *Kültür tarihi kaynağı olarak menkıbenâmeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 76.
- Oğuz, B. (2005). *Türkiye halkının kültür kökenleri 5*. İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- Oğuz, Y. (ed.). (1998). Tıbbın evriminde sağmanlar ve hekimler-V. *Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi: 513-516.
- Ozan, M. (2015). *Dünden Bugüne Türk Halk Kültüründe "Kara İyeler"*. Kültür Evreni, S.23, s. 41-51.
- Ögel, B. (1985). *Türk mitolojisi*. 2. Cilt, TTK Basımevi, Ankara, s.109.
- Öger, A. & Gönel, T. (2011). Uygur Türkleri arasında şamanlar ve tedavi yöntemleri. *Turkish Studies, Volume 6/4 Fall*, ss. 233-248.
- Öger, A. (2007). İçel yöresinde nazarla ilgili inanış ve uygulamalar-I. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri IV*, ss. 1561-1569.
- Öger, A. (2010). Tarsus ve çevresinde sağaltma ocakları ve bunlara bağlı uygulamalar. *Turkish Studies, Volume 5/1 Winter*, ss. 1231-1246.

- Öktel, N. (1939). Türkiye'de kullanılan ev ilaçları ile bunların farmakolojik tesirleri ve tedavideki ehemmiyetleri. Doktora tezi. Ankara: Ulusal Basımevi.
- Öncül, K. (2011). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi halk hekimliği. Kafkas Üniversitesi, Kars: Türk Halkbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Öncül, K. (2013). Kars örnekleminde halk hekimliğinin arkaik unsurları. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkey Volume 8/1 Winter*, Ankara, s.s. 2031-2035.
- Öngel, G. (1997). Denizli halk hekimliğinde ocaklar. Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Örnek, S. V. (2014). *Türk halkbilimi*, Bilge su yayınları, Ankara.
- Örnek, S. V. (2014). *100 Soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. Ankara: Bilge Su Yayınları.
- Özarslan, A. (2012), Halk hekimliğinde ocaklık kurumu ve Araban (Gaziantep) ilçesi örneğinde kadın ocaklılar. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Özer, N. (1989). Türk halk hekimliğinde kaplıcalarımız. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.203–211.
- Özergin, M. K. (1967). Kurşun dökme. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 212, Yıl 18, Cilt 10, ss. 4361–4363.
- Özgen, Z. N. (2007). Adana (Merkez) halk hekimliği araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Özkan, T. S. (2012). Geleneksel tıpta iyileşmenin inanç boyutu üzerine kuramsal yaklaşımlar, psikosomatik tıp, plasebo etkisi ve kuantum iyileşme. *Milli Folklor*, S.95, ss.307-314.
- Özkan, T. S. (2013). Folklorun yüz yılında halk hekimliği çalışmalarına bir bakış. *Milli Folklor*, S.99, ss.137-144.
- Özsan, G. (2001). Geleneksel ve modern tıp üzerine, *Toplum bilim*, sayı: 13. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztekin, Z. (2006). *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Öztelli, C. (1966). Albastı-alkarısı-koruma ve tedavisi. *Türk Folklor Araştırmaları*, no: 209, Yıl 18, Cilt 10, ss. 4261–4264.
- Pamuk, A. (2006). *Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi*. Pamuk Yayıncılık, s.75, 199, 226, 261, 282, 547, 549, 629.
- Pehlivan, S. & Tör, N. (2002). Halk arasında kullanılan bitkilerin tanımı ve etkileri. *IV. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, ss. 455-465.
- Petekçi, A. (1953). Bozkırda bazı halk tedavileri. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 48, Yıl 4, Cilt 2, ss. 756.
- Petekçi, A. (1962). Bozkırda çocuk hastalıkları tedavisi. *Türk Folklor Araştırmaları*, no: 155, Yıl 13, Cilt 7, ss. 2743.
- Pilli, H. (2002). Kıbrıs Türk halk kültüründe halk hekimliği uygulamaları. *İnançlar*
- Polat, H. H. (1995). Sivas Ulaş'ta halk hekimliği uygulamaları. Ankara: Ürün Yayınları.
- Reyhan, S. (2008). Eski Anadolu kültüründe büyü ve büyücülük. *Akademik Bakış*, C. 2, S.3, s. 227-242.
- Rivers, W. H. R. (çev. Köksaldı, İ. E.), (2004). Tıp, büyü ve din. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (1986). Şifalı bitkiler ve Erzurum'da bir baharatçı. *Türk Folkloru Araştırmaları*, 1986/1, ss. 161-174.
- Santur, A. & Santur, M. C. (2007). Kocaeli yöresinde bazı halk hekimliği araştırma ve uygulamalarının değerlendirilmesi ve sağlık/hastalık değişleri, *1. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*, ss. 923-937.
- Santur, A. (1996). Anadolu halk hekimliğinde böbrek ve mide hastalıklarının tedavisinde kullanılan bitkiler üzerine bir atlas denemesi. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss.311–326.
- Santur, A. (1996). Antalya-Kovanlık köyünde bazı hastalıkların tedavisinde kullanılan bitkiler. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, 1994, ss. 147-151.
- Santur, A. (2000). Tarsus'un bazı köylerinde halk hekimliği ve halk veterinerliği. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, 1997, ss.90 – 96.

- Santur, A. (2001). Türbe ve yatırlar etrafındaki inanışların Atatürk devrimleri ve halk hekimliği çevresinde değerlendirmesi, *I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, ss.235–243.
- Santur, A. (2012). Kazan (Ankara) yöresinde bulunan şifa amaçlı bazı ziyaret yerleri ile ilgili inançların etnolojik değerlendirmeleri, *1. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu ve Türk-İslâm Sanatları ve Karma Resim Sergisi*, ss. 43-50.
- Savran, G. (1998). Adana'dan derlenen bazı halk hekimliği uygulamalarının karşılaştırılması, *II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları*, ss.342–363.
- Saygı, E. (2018). İnebolu halk kültüründe halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Serdaroğlu, Ü. (1996). Eski çağda tıp. İstanbul: Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, ss.-3.
- Sever G. S. (1994). Muğla'da halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sever, M. (2001). Mersin ve yakın çevresi halk inançları ve halk hekimliği. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sever, M. (2004). Müzelenme açısından halk inançları ve halk hekimliği uygulamalarında animasyon. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyumu Bildirileri*, ss.70-74.
- Sever, M. (2004). Türk halk inançlarında ve halk hekimliği uygulamalarında meyve. *TÜBAR-XVI*, s. 95-109.
- Sinoğlu, S. (2017). Rize ilinde geleneksel halk hekimliği uygulamaları. Yüksek lisans tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Sipahi, A. (2006). Türk halk inançlarında büyü ve büyü ile ilgili uygulamalar.Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sol, S. (2007). Edirne'de halk hekimliği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S: 1, ss. 175-191.
- Stanway, A. (1992). Alternatif tıp el kitabı. İstanbul: İnsan Yayınları.

- Sucu, İ. (1989). Ege Bölgesi halk ilaçları, *Türk Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri* Kültür Bakanlığı, MİFAD Yayınları 110. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, ss. 211-220.
- Sucu, İ. (1989). Ege Bölgesi halk ilaçları. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.211-221
- Şahin, H. İ. (2013). Türkmenistan’da Şamanlık/Kamlık geleneğinin günümüze yansımaları: “Şaman od” ve “Küşdepti”. *Türük, Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, ss. 183-197.
- Şar, S. (1982). İç Anadolu Bölgesi halk ilaçlarının eczacılık tarihi ve farmakognozi açısından incelenmesi. Doktora tezi, Ankara üniversitesi, Ankara.
- Şar, S. (1989). Halk hekimliğinin dünü ve bugünü, *Türk halk hekimliği sempozyum bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı, MİFAD yayınları 110, ss. 221-229.
- Şar, S. (1992). Afyon yöresinde halk hekimliğinde görülen uygulamalar, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, ss.241-249.
- Şehsuvaroğlu, B. N. (1970). Eczacılık tarihi dersleri. İstanbul: Hüsnü tabiat Matbaası.
- Şener, B. & TEMİZER, H. (1989). Mamardica charantia: Bitkisinin hipoglisemik etkisi üzerinde bir araştırma. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.231-237.
- Şenesen, R. O. (2009). Hatay Altınözü Sarılar Mahallesi geleneksel tıp uygulamaları. *Folklor/Edebiyat*, vol.15, ss. 243-253.
- Şenesen, R. O. (2011). Çukurova halk kültüründe süpürge ile ilgili inanışlar ve uygulamalar. *Karadeniz, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, vol.9, pp.64-79.
- Şenesen, R. O. (2015). Adana halk veterinerliği uygulamaları. *VIII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri*, Gaziantep, ss. 46-48.
- Şentürk, A. (1969). Bazı hastalıkların tedavileri. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 238, Yıl 20, Cilt 12, ss. 5286.
- Şentürk, A. (1970). Malatya’da sülük ile tedavi. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 251, Yıl 21, Cilt 12, ss. 5657.
- Şimşek, E. (1997). Elazığ masallarında dua ve halk hekimliği. *Milli Folklor*, C.5, S.36, ss. 42-45.

- Şimşek, E. (2000). Ölümsüzlük ilacı elma, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3-5.
- Tan, N. (2000). Atatürk ve Türk halk kültürü (folkloru). Ankara: *Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları*.
- Taner, N. (1974). Ağrı bölgesinde halk ilaçları ve şifalı otlar. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 301, Yıl 26, Cilt 15, ss. 7069–7070.
- Taner, N. (1983). Ağrı bölgesinde al karısı ve al karası ile ilgili inançlar. *Türk Folkloru*, Sayı 52, ss.28–29.
- Tanker, M. (1989). Halk ilaçları, bitki folkloru, aktariye ve drog kavramları üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss. 237–245.
- Tanyu, H. (1976). Türklerde ateşle ilgili inançlar, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, c. 4. s. 286.
- Tanyu, H. (1987). Türklerde taşla ilgili inançlar. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.39.
- Teke, E. (2005). Osmaniye’de doğumla ilgili inanç ve uygulamalar. Yüksek lisans tezi Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Temizsoylu, A. (2012). Ankara’da halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Torun, C. (2002). Halk hekimliği ve Çankırı’daki halk hekimliği ile ilgili inanış ve uygulamalar. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tosunbaş, M. (1976). Çukurova’da nazardan korunma pratikleri. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 328, Yıl 28, Cilt 17, ss. 7807–7808.
- Turan, F. A. (2000). Türkiye’de halk ilacı araştırmaları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları IV. Cilt Gelenek, görenek ve inançlar Ankara: KB MİFAD Yayınları, ss.479 – 495
- Türkçe Sözlük* (1988). CI-II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1974). Bir kasabada geleneksel tıp ve modern tıp sürekliliği, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, ss.40–48.

- Türkdoğan, O. (1982). Doğu Anadolu'da çocuk bakımı ile ilgili kültür kalıpları, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek Görenek Ve inançlar*.
- Türkdoğan, O. (1987). Tıbbî folklor açısından sağlık-hastalık sistemi. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Kültür Bakanlığı MFAD Yayınları 86, IV. Cilt. Gelenek, görenek, inançlar. Ankara: Başbakanlık Basımevi, ss. 403-411.
- Uçak, S. (2007). Ergani'de eski Türk inançlarının izleri ve halk hekimliği. Yüksek lisans tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Uyar, A. (2013). Halk hekimliği kapsamında Yozgat ocakları, Bozok Üniversitesi, Yozgat.
- Uygun, H. (1955). İskenderun'da dalak kesme. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 73, Yıl 7, Cilt 4, ss. 54.
- Uyguner, M. (1958). Kandıra'da tedavi usulleri ve çareleri. *Türk Folklor Araştırmaları*, No:105, Yıl 9, Cilt 5, ss. 1667-1670.
- Üçer, M. (1983). Sivas'ın tıbbi folklorunda göz hastalıkları-1. *Türk Folkloru*, Sayı 42, ss.3-6.
- Üçer, M. (1989). Sivas'ta folklorik tıp ve bunun modern tıptaki yeri. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.253-267.
- Üçer, M. (1990). İbn-i Sina'nın göz hastalıklarında önerdiği ilaçlar ve bunların geleneksel halk hekimliğindeki etkileri. *Uluslararası İbn-i Türk, Harezmi, Farabi, Beyruni ve İbn-i Sina Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 42.
- Üçer, M. (1996). Halk hekimliği ve halk mutfağında livik. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, ss.326-331.
- Üçer, M. (1997). Sivas yöresinde nazarlık ve nazarla ilgili inançlar. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek, Görenekler, İnanmalar, Seksiyon Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,
- Ülgen, Z. (2012). Aydın (merkez) ve çevresinde halk hekimliği. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes, Aydın.
- Üner, E. M. (2009). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Urfa tarihi. Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, , s. 24.

- Ünver, S. (1974). IX Asırlık mistik folklor açısından tarihimizde ruh sağlığı üzerine kısa bir araştırma. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*.
- Vaiz, M. (2002). KKTC’de halk hekimliği ve buna bağlı olarak inançlar, inançlar halk hekimliği kötü sözler. *Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları III*, ss.101–126.
- Varünlü, A. (1984). Saimbeyli’de kullanılan şifalı bitkiler. *Halk Kültürü 1984/4*, ss. 155-160.
- Yağmur, M. A. (1996). Kayseri ili halk hekimliği. *Tuncer Gülensoy Armağanı*, ss.111–155.
- Yalman, A. R. (1977). Cenupta Türkmen oymakları II. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yardımcı, M. (1989). Malatya’da halk inanmaları, mistik kaynaklı halk sağaltmacılığı ve bazı halk ilaçları, tebliğler, İnönü Üniversitesi *III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu*, İstanbul: Kuşak Ofset, ss. 267 – 276.
- Yardımcı, M. (1999). Çukurova’da halk inanmaları ve geleneksel iyileştirme yöntemleri ile ilgili uygulamalar. *Türk Halkbilimi ve Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Ürün Yayınları, ss.1–9
- YASA, İ . (1962). Türkiye de halk sağlık folklorü ve bazı meseleleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 17, s-3.
- Yetişen, R. (1971). Naldöken’de sağlık işleri I. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 263, Yıl 22, Cilt 13, ss. 6004–6005.
- Yetişen, R. (1971). Naldöken’de sağlık işleri II. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 266, Yıl 23, Cilt 13, ss. 6081–6082.
- Yıldırım, G. (2006). Sivas’ta alternatif üreme yardımı sunan geleneksel bir ebe. *Folklor/Edebiyat, C. XII, S.48*, ss. 359–379.
- Yoder, D. (1975). Halk tıbbı. *Folklor Doğru*, Sayı 43, ss.23–30.
- Yoder, D. (çev. Yoğurtçuoğlu, S. & Gülüm, A.). (2009). Halk tıbbı ve modern tıp, Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar 3, (ed. Oğuz, Ö. & Gürçayır S.vd.) Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 391-397.
- Yoder, D. (çev. Yoğurtçuoğlu, S. & Gülüm, A.). (2015). Halk tıbbı ve modern tıp. Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar, 3. Geleneksel Yayıncılık, Ankara, ss.398.

- Yund, K. (1989). Balın ve delibalın şifalı yönleri delibalın ağısını giderme. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, ss.267–277.
- Yüksel, M. (1968). İnsan ve hayvan hastalıklarının tedavisi. *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 224, Yıl 19, Cilt 11, ss. 4688, 4691.

Ağ Kaynakları

- “<https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/1/1/sanliurfa-tarihi>”-25.05.2018
- “<http://www.sanliurfa.gov.tr/genel-bilgiler>”-28.05.2018
- “<https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/19/2/fiziki-yapi>”-28.05.2018
- “<https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/24/2/nufus>”- 28.05.2018
- “<https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/14/2/ekonomik-yapi>”-07.06.2018
- “<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>”-09.06.2018
- “<https://sozluk.gov.tr>”- Ankara, 2012/ 08.10.2018

KAYNAK KİŞİLER

- K1:** Ahmet DEMİR, 1943, İlkokul mezunu, İmam, Merkez/Bakışlar
- K2:** Güneş ERASLAN, 1962, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Merkez/ Buğday Kuyusu.
- K3:** İbrahim ASLAN, 1966, İlkokul mezunu, Çiftçi, Merkez/Hayati Harrani
- K4:** Abdullah ASLAN, 1972, İlkokul mezunu, Çiftçi, Merkez/Eyyübiye
- K5:** Sare TEKEBOĞA, 1986, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Merkez/Eyyübiye
- K6:** ALİ ASLAN, 1947, Okur-yazar değil, Çiftçi, Merkez/Vergili
- K7:** Aysel BİLBAY, 1982, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Merkez/Haliliye
- K8:** Ahmet DAĞ, 1957, Ortaokul mezunu, Çiftçi, Merkez/Eyyübiye
- K9:** Mehmet ÖZKAN, İlkokul mezunu, Çiftçi, Merkez/Turluk
- K10:** Celil DEMİR, 1974, İlkokul mezunu, Esnaf, Merkez/Vergili
- K11:** Türkan KORTAK, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Eyyübiye
- K12:** Zahide DEMİR, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Eyyübiye
- K13:** Şahide BİLBAY, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Eyyübiye
- K14:** Ahmet BİLBAY, İlkokul mezunu, Emekli, Eyyübiye
- K15:** Ali DAĞ, 1965, İlkokul mezunu, Çiftçi, Merkez/Dolutepe
- K16:** Mehmet KUBACIK, 1986, Ortaokul mezunu, Esnaf, Merkez/ Kubacık
- K17:** Haşim DEMİR, 1969, Ortaokul mezunu, serbest meslek, Merkez/Hayati Harrani
- K18:** İbrahim BERRAKSU, 1987, Ortaokul mezunu, Berber, Merkez/Dolutepe
- K19:** Talat YÜKSEL, 1959, İlkokul mezunu, Çiftçi, Merkez/Vergili
- K20:** Mehmet FELLAH, 1978, Ortaokul mezunu, Tüccar, Merkez/Arpa kuyusu köyü
- K21:** Berfin COYA, 1970, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Eyyübiye
- K22:** Mehmet MOR, 1971, Ortaokul mezunu, Esnaf, Eyyübiye
- K23:** Bakır MOR, 1981, İlkokul mezunu, Çiftçi, Eyyübiye
- K24:** Zehra DEMİRDAŞ, 1961, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Merkez/Osmanlı mah.
- K25:** Ali DEMİRDAŞ, 1959, İlkokul mezunu, Serbest meslek, Merkez/ Osmanlı mah.

- K26:** Nurcan ÇOBAN, 1975, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Merkez/Eyyüp Kent
- K27:** Mehmet Uğur DEMİR, Lise mezunu, İmam, Eyyübiye/Hayati Harrani
- K28:** Mehmet BİLBAY, 1941, Okur-yazar değil, Çiftçi, Haliliye
- K29:** Aşir YILMAZ, 1962, İlkokul mezunu, Çerçi, Merkez/Kısas
- K30:** Ömer ÖZBAY, 1944, Okur-yazar değil, Çiftçi, Merkez/Haliliye
- K31:** Eda ÖZBAY, 1951, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Merkez/Haliliye
- K32:** Sara DEMİR, 1950, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Eyyübiye
- K33:** Halil DEMİRKOL, 1954, İlkokul mezunu, Aktar, Merkez/Yakubiye
- K34:** Aziz EMEKTAR, 1962, Lise mezunu, Gazeteci, Merkez/Bahçelievler
- K35:** Nebihe YILMAZ, 1960, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Merkez/Dolutepe
- K36:** Abdurrahman YILMAZ, 1962, İlkokul mezunu, Emekli, Merkez/Dolutepe
- K37:** Abdülmecit ERTEKİN, 1965, Lise mezunu, İmam, Merkez/Sırrın
- K38:** Said KANBAZ, 1984, Lise mezunu, İmam, Merkez/Yakubiye
- K39:** Mehmet KAYNAK, 1954, Okur-yazar değil, Serbest meslek, Merkez/Gelincik
- K40:** Mehmet ÖZBAY, 1946, Okur-yazar değil, Çiftçi, Merkez/Kırçiçeği
- K41:** Zehra ASLAN, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Eyyübiye
- K42:** Mehmet ASLAN, İlkokul mezunu, Çiftçi, Eyyübiye
- K43:** Hacı DURMUŞ, 1974, İlkokul mezunu, Esnaf, Merkez/Haliliye
- K44:** Sinan ŞEYHANLI, 1974, Ortaokul mezunu, Esnaf, Merkez/Bahçelievler
- K45:** Musa HEDEF, 1976, Lise mezunu, Esnaf, Merkez/Karaköprü
- K46:** Ömer ŞAGAN, 1963, İlkokul mezunu, Serbest meslek, Merkez/Haliliye
- K47:** Ahmet KARAHAN, 1961, Ortaokul mezunu, Esnaf, Merkez/Yakubiye
- K48:** Ali GÜRBÜZ, 1980, Üniversite mezunu, Memur, Merkez/Sırrın
- K49:** Ali OCAK, 1962, Ortaokul mezunu, Esnaf, Merkez/Kısas
- K50:** Halil OKAŞ, 1941, Ortaokul mezunu, Esnaf, Merkez/Haliliye
- K51:** Mahmut DÖRTBUDAK, 1948, Üniversite mezunu, Emekli Öğretmen, Karaköprü

- K52:** Bedir KARASAPAN, 1971, Lise mezunu, Esnaf, Merkez/Yakubiye
- K53:** Abdülkadir DEMİR, 1981, Ortaokul mezunu, Çiftçi, Merkez/Vergili
- K54:** Adnan DOĞAN, 1949, Okur-yazar değil, Çiftçi, Merkez/Yardımcı
- K55:** İbrahim DOĞAN, 1947, İlkokul mezunu, Çiftçi, Merkez/Yardımcı
- K56:** Mehmet MOL, 1982, Üniversite mezunu, Optikçi, Merkez/Karaköprü
- K57:** Serdar ASLAN, 1971, Lise mezunu, Esnaf, Merkez/Haliliye
- K58:** Yusuf ÇETİNER, 1983, Lise mezunu, Tekniker, Urfalı.
- K59:** Zeki ÇİFTÇİ, 1966, Üniversite mezunu, Eczacı, Merkez/Sırrın
- K60:** Ali ŞEYHANLI, 1966, Ortaokul mezunu, Vasılı Ocağı sahibi, Haliliye
- K61:** Hakan ÖZTURHAN, 1978, Üniversite mezunu, Doktor, Karaköprü
- K62:** Kasım KILIÇ, 1964, Lise mezunu, Emekli memur, Merkez/Eyüpkent
- K63:** Hatice KILIÇ, 1967, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Merkez/Eyüpkent
- K64:** İsmail DEMİRKOL, 1943, Üniversite mezunu, Memur, Merkez/Bahçelievler
- K65:** Mustafa KIRMIZIDEVE, 1938, İlkokul mezunu, Dokumacı, Yakubiye
- K66:** Galip KIVIRCIK, 1949, Lise mezunu, Berber, Yakubiye
- K67:** Ramazan YILDIZ, 1958, Lise mezunu, Esnaf, Karaköprü
- K68:** Müslüm SARAÇ, 1950, Lise mezunu, Esnaf, Karaköprü
- K69:** Fuat KÜÇÜK, 1947, İlkokul mezunu, Saatçi, Yakubiye
- K70:** Mehmet TATLI, 1961, Lise mezunu, Esnaf, Yakubiye
- K71:** Aziz BAŞANALAN, 1960, Ortaokul mezunu, Emekli, Merkez/Sırrın
- K72:** Elif BAŞANALAN, 1986, Üniversite mezunu, Öğretmen, Merkez/Sırrın
- K73:** Ahmet ÖZBAY, 1980, Ortaokul mezunu, Şoför, Merkez/Dolutepe
- K74:** Mehmet DAĞ, 1940, Okur- yazar değil, Çiftçi, Merkez/Dolutepe
- K75:** Şafak ÖZKAN, Üniversite mezunu, Muhasebeci, Merkez/Akabe
- K76:** Sabiha KILIÇ, 1991, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Eyyübiye
- K77:** Şahide ÖZKAN, 1982, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Eyyübiye

- K78:** Hanse ÖZBAY, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Merkez/Haliliye
- K79:** Mustafa ÖZBAY, İlkokul mezunu, Serbest meslek, Haliliye
- K80:** Nuray DEMİR, 1984, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Eyyübiye
- K81:** Adnan DEMİR, 1974, Ortaokul mezunu, Serbest meslek, Eyyübiye
- K82:** İsmail BUCAK, 1953, Ortaokul mezunu, Serbest meslek, Eyyübiye
- K83:** Zehra BUCAK, 1972, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Eyyübiye
- K84:** Mustafa BARAN, 1952, İlkokul mezunu, Esnaf, Bahçelievler/Merkez
- K85:** Fatma Zehra BARAN, 1959, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Merkez/Bahçelievler
- K86:** Mustafa ÜLGÜN, 1956, Ortaokul mezunu, Serbest meslek, Sırrın
- K87:** İslim ÜLGÜN, 1966, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Sırrın
- K88:** İsmail ASLANDAĞ, 1970, Okur-yazar değil, Çiftçi, Haliliye
- K89:** Halil ASLANDAĞ, 1974, İlkokul mezunu, Esnaf, Haliliye
- K90:** Sinan YEŞİLAY, 1951, İlkokul mezunu, Serbest meslek, Eyyübiye
- K91:** Fadile YEŞİLAY, 1958, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Eyyübiye
- K92:** Ayşe YAŞAR, 1957, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Yakubiye
- K93:** Sabri YAŞAR, 1955, İlkokul mezunu, Esnaf, Yakubiye
- K94:** Zehra BOZDAĞ, 1959, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Eyyübiye
- K95:** Cevher BOZDAĞ, 1961, İlkokul mezunu, Serbest meslek, Eyyübiye
- K96:** Ahmet ÇAY, 1948, Okur-yazar değil, Çiftçi, Hayati Harrani
- K97:** Halit KORTAK, 1977, İlkokul mezunu, Serbest meslek, Merkez/Doluntepe
- K98:** Neşe KORTAK, 1977, Ortaokul mezunu, Ev hanımı, Merkez/Doluntepe

Ek - Derleme Soruları

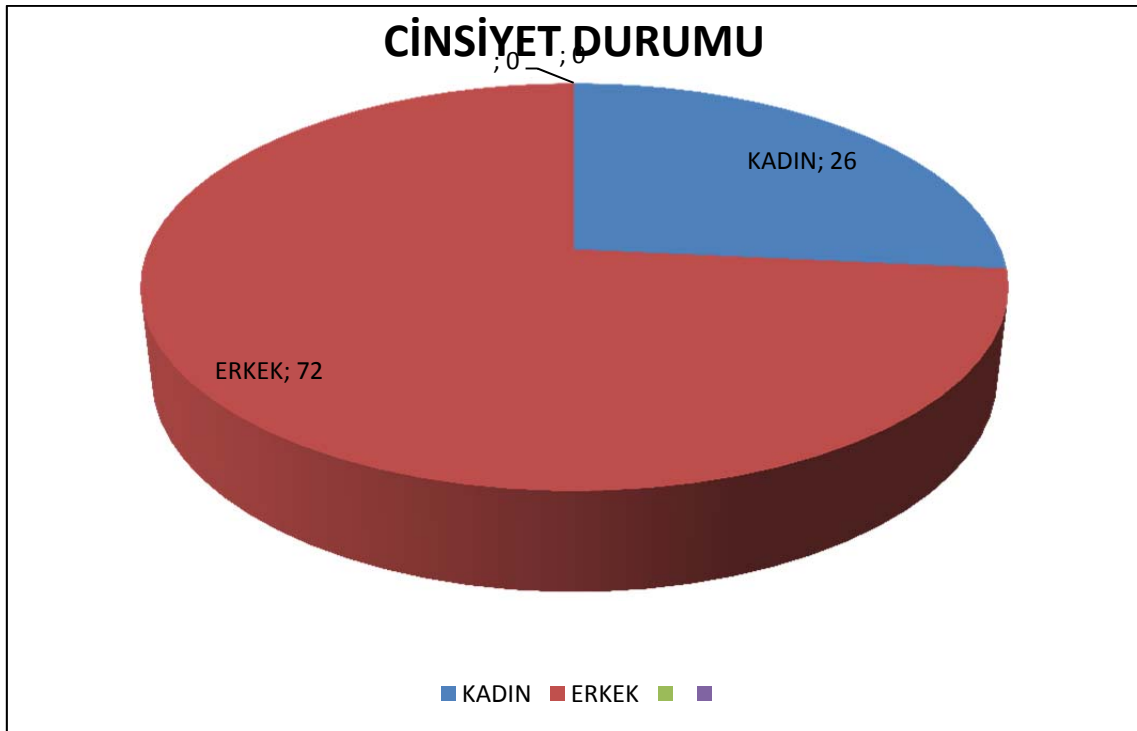
- 1) Baş ağrısı, bel ağrısı, kas ağrısı, kulak ağrısı, karın ağrısı ve ateşlenme durumlarında neler yaparsınız?
- 2) Adet sancısı, adet görememe ve adet' in sonlanması için neler yaparsınız?
- 3) Arpacık, itdirseği, göze boz inmesi ve göz ağrısı, göz iltihabı ve diğer durumlarda neler yaparsınız?
- 4) Astım, bademcik iltihabı, öksürük durumlarında neler yaparsınız?
- 5) Bronşit, sinüzit, zatürree, nefes darlığı ve soğuk algınlığı durumlarında neler yaparsınız?
- 6) Arı, yılan, akrep, böcek ve diğer haşerelerin sokmaları durumlarında neler yaparsınız?
- 7) Yara, apse, dolama, zona ve her türlü çıban, sivilce durumlarında neler yaparsınız?
- 8) Her türlü yanık, güneş çarpması, cilt bakımı durumlarında neler yaparsınız?
- 9) Bademcik şişmesi, basur ve nasır gibi hastalıklar durumlarında neler yaparsınız?
- 10) Mantar, pamukçuk, uçuk, pişik, isilik, sedef, siğil durumlarında neler yaparsınız?
- 11) Alerji, egzama, temra, topuk diken, uyuz, sedef durumlarında neler yaparsınız?
- 12) Kellik, saç kıran, kıl dönmesi, durumlarında neler yaparsınız?
- 13) Bel soğukluğu, idrar yolu enfeksiyonları, cinsel hastalıklar ve iktidarsızlık durumlarında neler yaparsınız?
- 14) Bit ve gelincik hastalığı durumlarında neler yaparsınız?
- 15) Kusma, bulantı, gastrit, mide ülseri, mide ağrısı, hazımsızlık durumlarında neler yaparsınız?
- 16) İshal, kabızlık, bağırsak gazı gibi hastalıklar durumlarında neler yaparsınız?
- 17) İştahsızlık, ani zayıflama ve ani kilo alma durumlarında neler yaparsınız?
- 18) Bel ağrısı, bel fıtığı, boyun fıtığı, damar kayması, damar binmesi gibi sinir hastalıkları durumlarında neler yaparsınız?
- 19) Kalp hastalıkları durumlarında neler yaparsınız?
- 20) Tansiyon yüksekliği-düşüklüğü, şeker yüksekliği-düşüklüğü gibi durumlarda neler yaparsınız?
- 21) Böbrek taşı, kum düşürme, böbrek ağrısı gibi durumlarda neler yaparsınız?
- 22) Kolesterol, sarılık, siroz, dalak büyümesi ve guatr durumlarında neler yaparsınız?
- 23) Romatizma, sıtma durumlarında neler yaparsınız?

- 24) Kanser, özellikle akciğer ve karaciğer kanseri durumlarında neler yaparsınız?
- 25) Zehirlenme durumlarında neler yaparsınız?
- 26) Kireçlenme, kemik erimesi gibi durumlarda neler yaparsınız?
- 27) Burkulma, incinme, ezilme, kırık-çıkık, çatlak, felç, inme gibi durumlarda neler yaparsınız?
- 28) Psikolojik olarak nazar değmesi, sinir hastalığı, cin çarpması durumlarında neler yaparsınız?
- 29) Kansızlık, kireçlenme, kabakulak durumlarında neler yaparsınız?
- 30) Diğer hastalıklar durumlarında neler yaparsınız?
- 31) Göbek düşmesi, sıtma hastalığı durumlarında neler yaparsınız?
- 32) Kesilme, delinme gibi ağır yaralanmalar durumlarında neler yaparsınız?
- 33) Kuduz, prostat gibi durumlarda neler yaparsınız?
- 34) Selüloit, sızı, sineğin kurt atması, morarma, kurt düşürme, parazit gibi hastalıklar durumlarında neler yaparsınız?
- 35) Altını ıslatma, katarak, karaciğer yağlanması, şişkinlik, kol ve bacak şişkinliği gibi durumlarda neler yaparsınız?
- 36) Uykusuzluk, ürküntü, termiye, şap hastalığı, vücut kokusu durumlarında neler yaparsınız?
- 37) Anne çocuk sağlığıyla ilgili uygulamaları nelerdir?
- 38) Kısırlığı giderme, aşerme, cinsiyet belirleme, doğacak olan çocuğun fiziki ve ruhsal yapısını etkilemeye yönelik uygulamaları nelerdir?
- 39) Doğum sırasında göbek kesme, tuzlama, yıkama, çocuğun eşi gibi uygulamaları nelerdir?
- 40) Doğum sonrasında yapılan uygulamaları nelerdir?
- 41) Lohusa bakımı, Lohusa ziyareti, Lohusa şerbeti gibi uygulamaları nelerdir?
- 42) Al basması, al karası, kırk basması ile ilgili yapılan uygulamaları nelerdir?
- 43) Kırklama ve ad verme uygulamaları nelerdir?
- 44) Aydaş çocuk (Hastalıklı, çelimsiz, zayıf) olan çocuk için neler yaparsınız?
- 45) Diş çıkarma, diş hediği, yürüyemeyen çocuk, konuşamayan çocuk için neler yaparsınız?
- 46) Sünnet için yapılan özel uygulamalar var mı?
- 47) Doğum kontrol, istenmeyen gebelik için neler yaparsınız?
- 48) Yörede ocaklılara gidiliyor mu?
- 49) Ağrı ocağı, bademcik ocağı, guatr ocağı için uygulamaları nelerdir?

- 50) Çene kaldırma, göbek kaldırma, göbek düşmesi ocağı ve çıban ocağı için neler yaparsınız?
- 51) Gelincik ocağı, uygulamaları nelerdir?
- 52) Kadın hastalıkları ocağı, nezle ocağı nelerdir?
- 53) Nazar ocağı için neler yaparsınız?
- 54) Sarılık ocağı, siğil ocağı için neler yaparsınız?
- 55) Sınıkçı ocağı için neler yaparsınız?
- 56) Yılancık ocağı için neler yaparsınız?
- 57) Kurşun dökme ocağı, pamukçuk ocağı için neler yaparsınız?
- 58) Hayvan Hastalıkları İçin neler yaparsınız?
- 59) At hastalığı, bit-pire-kene hastalıkları durumlarında neler yaparsınız?
- 60) Ekşileme, hamurlama, idrar tutulması, ishal durumlarında neler yaparsınız?
- 61) Memelerin yara olması, göğüs şişmesi ve gebelik durumlarında neler yaparsınız?
- 62) Sarılık, siğil, tabak durumlarında neler yaparsınız?
- 63) Uyuz, keleş ve şap hastalığı durumlarında neler yaparsınız?
- 64) Hayvanın zehirlenme durumlarında neler yaparsınız?
- 65) Nazar, öksürük, şeker düşmesi durumlarında neler yaparsınız?
- 66) Gebe olmama ve kısır olma durumlarında neler yaparsınız?
- 67) Kuduz hastalığı durumlarında neler yaparsınız?
- 68) Hayvanda kırık-çıkık durumlarında neler yapılır?
- 69) Hayvanda yaralanma, alışlagelmiş davranışlar durumlarında neler yapılır?
- 70) Şimdiye kadar ki yaşadığınız kültürün size kattığı tecrübelerden hareketle hastalıklardan korunma durumlarında ne gibi inanış ve uygulamalar vardır?

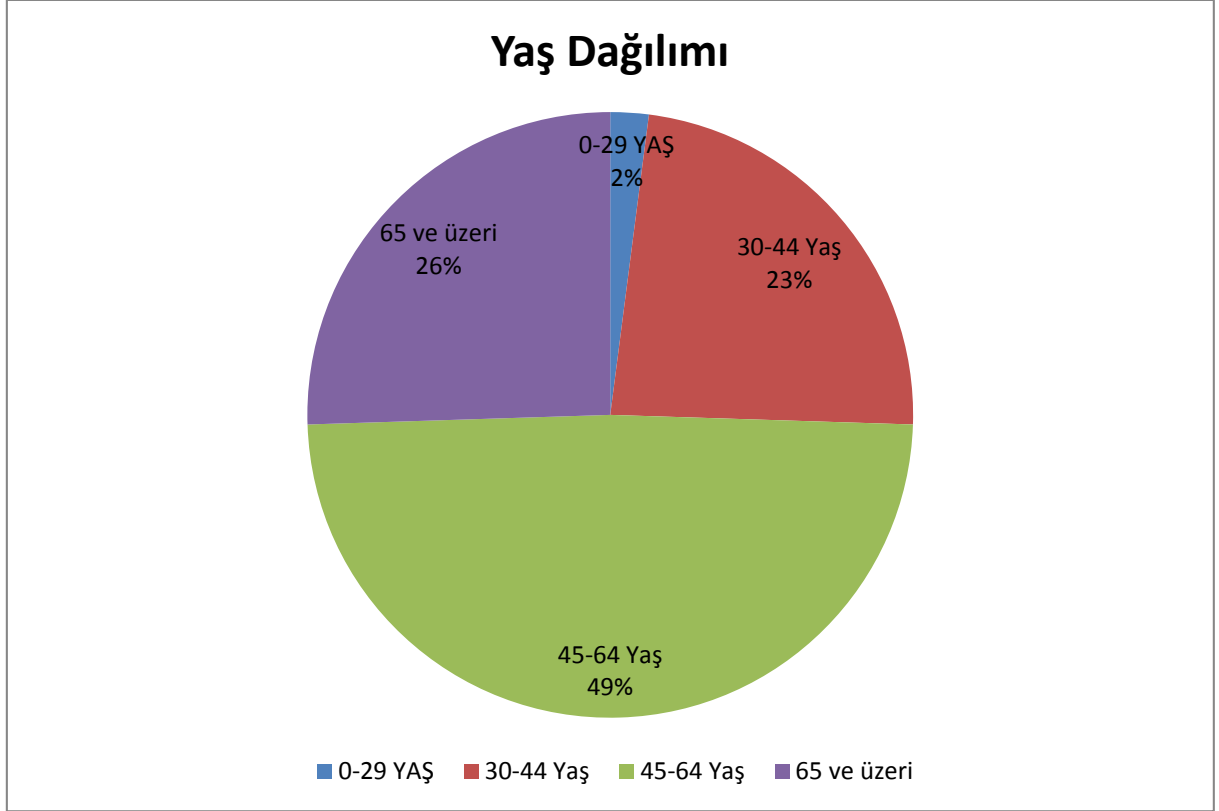
GRAFİK VE TABLOLAR

Çalışma alanımızda yörede halk hekimliği pratik ve uygulamalarını bilen ve uygulayan ocaklı, hekim ve halktan kişilerle görüşülmüştür. Genellikle görüştüğümüz kişilerin yörede tanınan ve dini şahsiyetler olduğu görülmüştür. Görüşülen kişilerin büyük bir çoğunluğu çiftçilik veya hayvancılık yapmaktadır. Söz konusu kaynak kişilerin 26'sı (% 27) kadın, 72'si (%73) erkektir. Kaynak kişilerin cinsiyet dağılımı, Şekil 1'de gösterilmiştir.

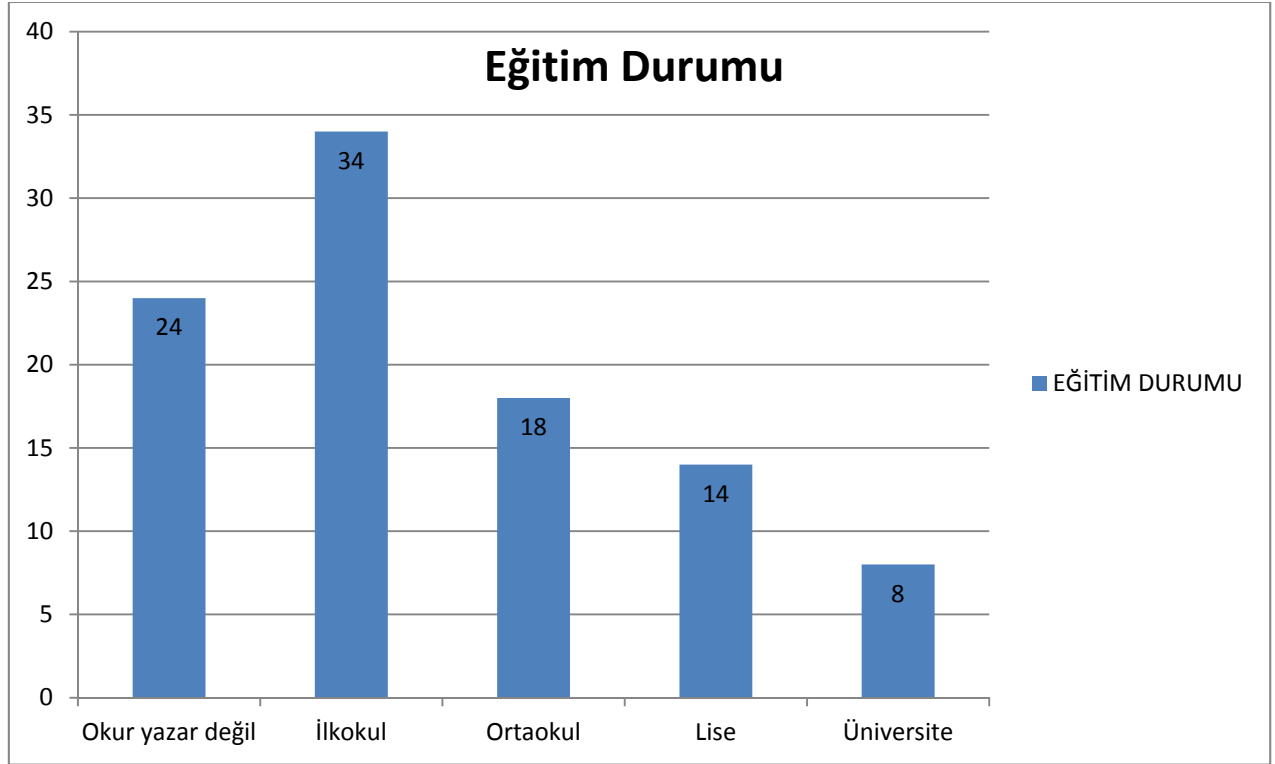
Şekil 1. Kaynak kişilerin cinsiyete göre dağılımı.

Çalışma alanında görüşülen kaynak kişilerden 0-29 yaş arası 2 (% 2) kişi, 30-44 yaş arası 23 (% 23) kişi, 45-64 yaş arası 48 (% 49) 65 yaş ve üzeri 25 (% 26) kişi ile görüşme yapılmıştır. Çalışmada kaynak kişilerin yaş dağılımı şekil 2’de verilmiştir.

Şekil-2. Kaynak Kişilerin Yaş Dağılımı

Çalışma alanında 98 kaynak kişi ile görüşüldü sahada görüşülen kişilerden 24'ü okur-yazar değil, 34'ü İlkokul mezunu, 18'i Ortaokul mezunu, 14'ü Lise mezunu ve 8'i Üniversite mezunudur. Kaynak Kişilerin eğitim durumu, şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil-3. Eğitim Durumu.

**ŞANLIURFA HALK HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN BİTKİLER, ÜRÜNLER
ve FOTOĞRAFLAR**

Fotoğraf-1. Psikolojik rahatsızlıklar için kullanılan kaya tuzu.

Fotoğraf-2. Sarılık ocağının kullandığı tedavi malzemeleri

Fotoğraf-3. Nazardan korunmak için, içine nazar boncukları işlenmiş olan üzerlik.

Fotoğraf-4. Ateşle tedavinin uygulandığı yöntemlerde kullanılan alet

Fotoğraf-5. Hz. Eyüp Peygamber makamındaki şifalı su

Fotoğraf-6. Hz. İbrahim Peygamberin doğduğu mağaradaki şifalı su

Fotoğraf-7. Acı yavşan (yöredeki adı ca'de)

Fotoğraf-8. Kantaron otu yörede koyun kıran olarak bilinir.

Fotoğraf-9. Artıgan, yöredeki diğer adı hemşe

Fotoğraf-10. Afat otu yörede efet otu da denilir.

Fotoğraf-11. Şanlıurfa'da bir aktar

Fotoğraf-12. Şanlıurfa aktar pazarı

Fotoğraf-13. Şanlıurfa aktar çarşısı-1

Fotoğraf-14. Şanlıurfa aktar çarşısı-2

Fotoğraf-15. Attar İsa'nın oğlu Halil Demirkol, yörede en çok bilinen aktardır.

Fotoğraf-16. Attar Halil Demirkol'un iş yeri

Fotoğraf-17. Kaynak kişi (50) Halil Okaş

Fotoğraf-18. Kaynak kişi (22) Mehmet Mor

Fotoğraf-19. Kaynak kişi (65) Mustafa Kırmızıdeve

Fotoğraf-20. Kaynak kişi (60) Ali Şeyhanlı

Fotoğraf-21. Kaynak kişi (64) İsmail Demirkol

Fotoğraf-22. Kaynak kişi (59) Zeki Çiftçi

Fotoğraf-23. Kaynak kişi (67) Ramazan Yıldız

Fotoğraf-24. Kaynak kişi (69) Fuat Küçük

Fotoğraf-25. Kaynak kişi (44) Sinan Şeyhanlı

Fotoğraf-26. Kaynak kişi (47) Ahmet Karahan (solda) Kaynak kişi (48) Ali Gurbüz (sağda)

Fotoğraf-27. Kaynak kişi (65) Mustafa Kırmızıdeve

ARAŞTIRMA ALANININ HARİTASI

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI-SOYADI: Mehmet DAĞ

DOĞUM YERİ-YILI: Şanlıurfa-1991

E-POSTA: dagmehmet0163@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2017-2019 Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı
Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı.

2012-2016 Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

2016-2017: ILO(Uluslararası Çalışma Örgütü), MEKSA (Mesleki Eğitim ve Küçük
Sanayi Destekleme Vakfı) Adana Sanayi Odası, Yabancılar Türkçe Eğitimi, Türkçe
Öğretmeni.

2018-... UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), MEB, Yabancılar Türkçe
Eğitimi, Türkçe Öğretmeni.